DEN EUROPÆISKE UNIONS
DOMSTOL

ÅRSRAPPORTEN **2015**

ARBEJDET VED DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

ÅRSRAPPORTEN **2015**

ARBEJDET VED DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

Oversigt over arbejdet ved Den Europæiske Unions Domstol,
Den Europæiske Unions Ret og Retten for EU-Personalesager

Luxembourg, 2016

www.curia.europa.eu

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

DOMSTOLEN
L-2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
TLF. +352 4303-1

RETTEN
L-2925
LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
TLF. +352 4303-1

PERSONALERETTEN
L-2925 LUXEMBOURG
LUXEMBOURG
TLF. +352 4303-1

Domstolen på internettet: http://www.curia.europa.eu

Redaktionen afsluttet den 1. januar 2016

Gengivelse tilladt med kildeangivelse. Fotografierne må alene gengives i forbindelse med denne publikation. Til enhver anden brug skal tilladelse indhentes hos Den Europæiske Unions Domstol.

Yderligere oplysninger om Den Europæiske Union kan findes på internettet på Europa-serveren (http://europa.eu).

Luxembourg: EU-Domstolen/Direktoratet for Kommunikation/Kontoret for offentliggørelser og elektroniske medier
Den Europæiske Unions Publikationskontor

Print ISBN 978-92-829-2216-3 ISSN 2467-0804 doi:10.2862/70239 QD-AP-16-001-DA-C
PDF ISBN 978-92-829-2138-8 ISSN 2467-1037 doi:10.2862/52395 QD-AP-16-001-DA-N

© Den Europæiske Union, 2016

Fotografier © Georges Fessy
Omslagsfotografier © Gediminas Karbauskis

Printed in Luxembourg

PRINTET PÅ PAPIR, DER ER BLEGET UDEN BRUG AF FRIT CHLOR (ECP)

INDHOLD

Forord ved Domstolens præsident, Koen LENAERTS 04

KAPITEL I **DOMSTOLEN**

A | Domstolens udvikling og arbejde i 2015 08

B | Domstolens retspraksis 2015 12

C | Domstolens medlemmer 68

1. Ændringer i Domstolens sammensætning i 2014 69

2. Domstolens sammensætning efter rangfølge 70

3. Tidligere medlemmer af Domstolen 73

D | Statistik over retssagerne ved Domstolen 76

KAPITEL II **RETTEN**

A | Arbejdet ved Retten i 2014 106

B | Rettens sammensætning 160

1. Ændringer i Rettens sammensætning 2015 161

2. Rettens sammensætning efter rangfølge 162

3. Tidligere medlemmer af Retten 164

C | Statistik over retssagerne ved Retten 166

KAPITEL III **PERSONALERETTEN**

A | Arbejdet ved Personaleretten i 2015 188

B | Personalerettens sammensætning 198

1. Ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2014 199

2. Sammensætning efter rangfølge 200

3. Tidligere medlemmer af Personaleretten 201

C | Statistik over retssagerne ved Personaleretten 202

Koen LENAERTS

Præsident for Den Europæiske Unions Domstol

Det forgange år har været et helt særligt år for institutionen, idet Vassilios Skouris ved udløbet af sin mandatperiode trådte tilbage efter mere end 16 år som dommer ved Domstolen, og efter at have været præsident for institutionen i hele 12 år.

De seneste måneder har budt på talrige lejligheder til at hylde min forgænger, både ved seminaret, der blev afholdt til hans ære den 8. juni 2015 med henblik på overdragelse af et Liber amicorum, ved det højtidelige retsmøde, der blev afholdt den 7. oktober 2015, og ved andre, mere uformelle, lejligheder.

Jeg vil dog ikke desto mindre benytte mig af muligheden for i dette forord igen, på egne vegne såvel som på vegne af samtlige medlemmer og personalet ved institutionen, at udtrykke taknemmelighed over for vores tidligere præsident. Vi vil alle huske præsident Skouris som ham, der skabte betingelserne for de succesfulde udvidelser, der har udgjort milepæle i vores institutions nyere historie, navnlig den »store udvidelse« i 2004. Jeg vil også her fremhæve hans store engagement i Den Europæiske Unions Domstols væsentlige bidrag til udviklingen af Unionens retlige enhed og retstilstand såvel som i fremme af unionsborgernes grundlæggende rettigheder, hvilket dannede grundlag for, at institutionen fik tildelt den 50. Theodor Heuss-pris i maj 2015 i Stuttgart.

Statistisk set var 2015 kendetegnet ved et særligt højt tempo i institutionens retslige virksomhed. I alt 1 711 sager blev anlagt i årets løb ved de tre retsinstanser, hvilket udgør det største antal indbragte sager på et år i institutionens historie. Navnlig oversteg antallet af indbragte sager for Domstolen for første gang den symbolske grænse på 700 sager (713). Desuden befandt institutionens årlige produktion sig med 1 755 afsluttede sager i 2015 på et hidtil uset niveau.

I denne sammenhæng er der på institutionens vegne grund til at udtrykke glæde over denne udvikling, der er udtryk for den tillid, som de nationale retsinstanser og retsundergivne har til Unionens retsinstanser, men også over, at Den Europæiske Unions lovgivende myndigheder har vedtaget reformen af Den Europæiske Unions Domstols struktur. Vedtagelsen af denne reform markerer afslutningen på en lang lovgivningsproces, der blev indledt i 2011, og gør det – takket være en fordobling af antallet af dommere ved Retten i tre omgange indtil 2019 – muligt for institutionen fortsat at løse sin opgave til gavn for de europæiske retsundergivne og med respekt for målene om retslig kvalitet og effektivitet. Dette er ligeledes målene med Rettens nye procesreglement, der

trådte i kraft den 1. juli 2015, og som styrker denne retsinstans' kapacitet til at behandle sagerne inden for en rimelig frist og under iagttagelse af kravene til en retfærdig rettergang.

Endelig var 2015 året, hvor yderligere tre medlemmer, ud over præsident Skouris, forlod Domstolen inden for rammerne af dens delvise fornyelse, hvilket ligeledes var tilfældet for ét medlem af Retten. Endvidere kom yderligere to generaladvokater til i overensstemmelse med Rådets afgørelse af juni 2013 om forøgelse af antallet af generaladvokater ved Domstolen.

Ud over denne institutionelle udvikling var det en ære for Den Europæiske Unions Domstol – inden for rammerne af fejringen af 800-året for kong Johan uden Lands undertegnelse af Magna Carta – i en uge i oktober 2015 at kunne lægge lokaler til en udstilling af et af originaleksemplarerne af dette charter, der er en universel kilde til inspiration for adskillige grundlæggende tekster om demokratiske værdier, friheder og menneskerettigheder.

Den foreliggende oversigt giver læseren en fuldstændig præsentation af udviklingen og arbejdet ved institutionen i 2015. Som i tidligere år er en væsentlig del dedikeret til korte, men udtømmende redegørelser for den egentlige retslige virksomhed ved Domstolen, Retten og Personaleretten. De statistiske oplysninger for hver enkelt retsinstans supplerer og illustrerer oversigten.

Jeg vil benytte mig af denne lejlighed til varmt at takke mine kolleger ved de tre retsinstanser samt hele institutionens personale for det bemærkelsesværdige arbejde, der er udført i det forgangne år.

KAPITEL I
DOMSTOLEN

A | DOMSTOLENS UDVIKLING OG ARBEJDE I 2015

ved præsident **Koen LENAERTS**

Dette første kapitel indeholder en sammenfatning af Domstolens arbejde i 2015. Det indeholder i første del (A), for det første en oversigt over retsinstansens udvikling i årets løb og omfatter for det andet en statistisk analyse, der viser udviklingen af Domstolens arbejdsbyrde samt den gennemsnitlige sagsbehandlingstid. Anden del (B) omfatter som de tidligere år de vigtigste domme kategoriseret efter emne, tredje del (C) beskriver detaljeret Domstolens sammensætning i den relevante periode, og fjerde del (D) indeholder statistikken for retsåret 2015.

1.1. Under det højtidelige retsmøde, der blev afholdt den 7. oktober 2015, i anledning af Domstolens delvise nybesættelse, tog institutionen afsked med Vassilios Skouris ved udløbet af hans mandatperiode efter mere end 16 år som dommer ved Domstolen og 12 år som præsident for Den Europæiske Unions Domstol.

Dette højtidelige sammentræde fulgte efter et seminar den 8. juni 2015, organiseret på initiativ af et udvalg under formandsskab af vicepræsidenten, Antonio Tizzano, med titlen »Den Europæiske Unions Domstol under Vassilios Skouris' præsidentskab«. I den anledning blev der holdt taler af forskellige personer, der har haft forbindelser med institutionen mellem 2003-2015, bl.a. højtstående nationale dommere og repræsentanter for de europæiske institutioner med Jean-Marc Sauvé, vicepræsident for det franske Conseil d'État og præsident for »255-udvalget«, som ordstyrer. Seminaret blev afsluttet med overrækkelsen til Vassilios Skouris af et *Liber amicorum*, der indeholder alle taler og skrifter fra medlemmer og tidligere medlemmer af Domstolen, der har udøvet deres embede under hans præsidentskab.

1.2. For så vidt angår institutionens funktion er den begivenhed, der tydeligst har præget 2015, utvivlsomt vedtagelsen af Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) 2015/2422 af 16. december 2015 om ændring af protokol nr. 3 vedrørende statutten for Den Europæiske Unions Domstol (EUT L 341, s. 14), der trådte i kraft den 25. december 2015. I en kontekst, der er kendetegnet ved et stadigt stigende antal sager, der er stadigt mere komplekse, indebærer de ændringer af statutten for Domstolen som forordningen indfører – efter et forslag fremsat af Domstolen i 2011 og suppleret i 2014 – en væsentlig reformering af Unionens retslige struktur. Denne reform er af afgørende betydning for den strukturelle styrkelse og varige overordnede effektivitet i Unionens retsorden i de retsundergivnes interesse.

Reformen omfatter tre etaper, der indebærer en gradvis fordobling af antallet af dommere ved Retten i 2019. 12 nye dommere indtræder i embedet i starten af 2016, når udvælgelsesprocedurerne og udnævnelserne er gennemført. Ved den delvise nybesættelse af Retten i september 2016 bliver antallet af dommere forhøjet med 7 i kraft af integrationen af Personaleretten i Retten. Endelig ved den delvise nybesættelse af Retten i september 2019 forhøjes antallet af dommere med 9, hvilket giver 56 totalt. Inden for rammerne af denne procedure skal medlemsstaterne sikre, at der med tiden bliver et lige antal mænd og kvinder som dommere ved Retten. Institutionen er desuden blevet bedt om regelmæssigt at rapportere om gennemførelsen af reformen, bl.a. ved afslutningen af hver af de tre faser.

Reformen har først og fremmest til formål at gøre det muligt for Retten på varig måde at nedbringe antallet af verserende sager, hvilket vil bevirke, at der sker en reduktion af sagsbehandlingstiden. Unionens retslige struktur bliver ligeledes forenklet, effektiviteten styrket og sammenhængen i retspraksis fremmet eftersom en enkelt retsinstans, Domstolen, får til opgave at sikre ensartetheden i fortolkningen af retsreglerne i appelsager.

Ud over denne væsentlige institutionelle reform skal det endvidere nævnes, at to yderligere generaladvokater, Michal Bobek og Henrik Saugmandsgaard Øe, tiltrådte den 7. oktober 2015. Deres tiltræden ved Domstolen var afslutningen på gennemførelsen af Rådets afgørelse af 25. juni 2013 om forøgelse af antallet af generaladvokater ved Den Europæiske Unions Domstol (EU L 179, s. 92).

2. Statistikken over sager ved Domstolen i 2015 viser overordnet set, at produktiviteten og effektiviteten er blevet opretholdt, men frem for alt en fortsat tendens til stigning i antallet af sager.

Således er antallet af sager anlagt ved Domstolen i 2015 i alt 713 (brutto, inden forening på grund af konneksitet), hvilket med hensyn til antallet nye anlagte sager på et år udgør det største antal i Domstolens historie [1]. Forklaringen på dette usædvanlige tal, en stigning på næsten 15% i forhold til 2014 (622), skal findes i den kombinerede virkning af den betydelige stigning i antallet af appelsager [215 appelsager, hvilket er næsten en fordobling i forhold til 2014 (111) og det højeste antal i Domstolens historie] og af det meget store antal anmodninger om præjudiciel anmodning indgivet til Domstolen [436, hvilket er det næsthøjeste antal efter 2013 (450)]. Derimod er antallet af direkte søgsmål faldet betragtelige i forhold til 2014 (48 mod 74 i 2014), hvilket bekræfter den kraftige tendens til fald, der har kunnet iagttages gennem flere år. Der er desuden blevet indgivet tre anmodninger om udtalelse i 2015.

Domstolen afsluttede 616 sager i 2015 (brutto, uden hensyn til foreninger; 570 netto), hvilket repræsenterer en samlet nedgang i forhold til 2014 (719 brutto; 632 netto), der delvis skyldes, at antallet af anlagte sager i 2014 var lavere (622) og derfor kunne pådømmes i løbet af det forgangne år. Af de afsluttede sager blev 399 afgjort ved dom og 171 ved kendelse.

Antallet af verserende sager pr 31. december 2015 var 884 (brutto, uden hensyn til forening; 831 netto), hvilket er en stigning i forhold til slutningen af 2014 (787 brutto), men nøjagtig det samme som pr. 31. december 2013 og, på nær to sager, som pr. 31. december 2012 (886 brutto).

For så vidt angår sagsbehandlingstiden i 2015 er de statistiske oplysninger meget opmuntrende. For så vidt angår præjudicielle forelæggelser var den gennemsnitlige sagsbehandlingstid 15,3 måneder, hvilket er tæt på rekordtallet i 2014 (15 måneder). Hvad angår direkte søgsmål var den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i 2015 17,6 måneder, hvilket er en betydelig afkortning i forhold til tidligere år (mellem 19,7 måneder og 24,3 måneder for perioden 2011-2014). Med hensyn til den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for appelsager var den i 2015 14 måneder, hvilket er det laveste gennemsnit i de senere år.

Disse tal er frugten af Domstolens konstante overvågning af arbejdsbyrden. Ud over de ændringer i arbejdsmetoderne, der er gennemført de senere år, skyldes den fortsatte effektive behandling af sager ved Domstolen ligeledes anvendelsen af forskellige processuelle værktøjer til at fremskynde behandlingen af visse sager (den præjudicielle hasteprocedure, den fremskyndede procedure, muligheden for pådømmelse af en sag forud for andre, den forenklede procedure og muligheden for at pådømme sagen uden generaladvokatens forslag til afgørelse).

I 2015 blev der fremsat anmodning om anvendelse af den præjudicielle hasteprocedure i 11 sager, og den afdeling, der var udpeget til at tage stilling til, om betingelser i procesreglementets artikel 107 ff. var opfyldt, fastslog, at dette var tilfældet i fem af dem. Disse sager blev afsluttet inden for en gennemsnitlig frist på 1,9 måneder.

Der blev i 18 sager anmodet om anvendelse af den fremskyndede procedure, men betingelserne i procesreglementet herfor var kun opfyldt i en enkelt sag. Der blev endvidere gjort brug af muligheden for pådømmelse af en sag forud for andre i 7 sager.

Domstolen har ligeledes gjort regelmæssig brug af den forenklede procedure i procesreglementets artikel 99 for at besvare visse præjudicielle spørgsmål. I alt 37 sager blev afgjort ved kendelse (35 i alt) på grundlag af denne bestemmelse.

1 | Bortset fra 1 324 anlagte sager i 1979. Dette usædvanligt høje antal skyldtes anlæggelsen af en massiv mængde annullationssøgsmål med samme genstand.

Endelig har Domstolen gjort hyppig brug af muligheden i statuttens artikel 20 for at pådømme sagen uden generaladvokatens forslag til afgørelse, når den ikke rejser nogen nye retsspørgsmål. Således blev ca. 43% af dommene i 2015 afsagt uden forslag til afgørelse.

For så vidt angår fordelingen af sager mellem de forskellige afdelinger ved Domstolen afgjorde Store Afdeling ca. 8% (af det samlede antal) sager, afdelingerne med fem dommere ca. 58% og afdelingerne med tre dommere ca. 34% af de sager, der blev afsluttet ved dom eller kendelse med karakter af afgørelse. I forhold til det foregående år kan man konstatere en relativ stabilitet i andelen af sager, der behandles af Store Afdeling (8,7% i 2014) og en let stigning i andelen af sager, der behandles af afdelingerne med fem dommere (55% i 2014). Med hensyn til sager, der afsluttes ved kendelse med karakter af afgørelse, var 76% henvist til afdelinger med tre dommere, 18% til afdelinger med fem dommere og 6% var kendelser, der blev afsagt af Domstolens vicepræsident.

Mere detaljerede statistiske oplysninger for retsåret 2015 fremgår af punkt D i dette kapitel.

B | DOMSTOLENS RETSPRAKSIS 2015

I. GRUNDLÆGGENDE RETTIGHEDER

I løbet af 2015 tog Domstolen gentagne gange stilling til spørgsmål om de grundlæggende rettigheder i Unionens retsorden. Visse afgørelser er medtaget i denne oversigt [2]. Tre af disse afgørelser fortjener særlig interesse.

Der skal for det første gøres opmærksom på dom ***Delvigne*** (C-650/13, EU:C:2015:648), der blev afsagt af Domstolens Store Afdeling den 6. oktober 2015. I denne dom skulle Domstolen tage stilling til spørgsmålet om, *hvorvidt en medlemsstat kan opstille et generelt, ubegrænset og automatisk forbud mod at udøve borgerlige og politiske rettigheder, der ligeledes omfatter unionsborgeres valgret ved valg til Europa-Parlamentet*. I hovedsagen var en fransk statsborger blevet idømt en straffedom for en alvorlig forbrydelse, og som en accessorisk straf var han for livstid blevet frataget sine borgerlige rettigheder. Den regel, hvormed der blev fastsat en automatisk anvendelse af den accessoriske straf, var blevet ændret efter domsfældelsen af sagsøgeren i hovedsagen. Eftersom den nye regel ikke fandt anvendelse på domsfældelser, som var blevet endelige før ikrafttrædelsen af den nye regel, gjorde sagsøgeren i hovedsagen gældende, at der forelå en ulige behandling, og den nationale ret anmodede Domstolen om at fortolke artikel 39 og 49 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret om grundlæggende rettigheder«) for så vidt angår forbuddet mod at stemme.

Hvad angår anvendeligheden af chartret om grundlæggende rettigheder i hovedsagen fastslog Domstolen i sin dom, at situationen for en unionsborger, som er omfattet af en afgørelse om sletning af valglisterne, som er vedtaget af en medlemsstats myndighed, og som medfører, at den pågældende mister sin valgret ved valget til Europa-Parlamentet, henhører under EU-rettens anvendelsesområde. Akten fra 1976 om almindelige direkte valg af medlemmerne af Europa-Parlamentet [3] fastsætter ikke udtrykkeligt og præcist, hvem der har valgret til Europa-Parlamentet, og på EU-rettens nuværende udviklingstrin henhører det dermed under den enkelte medlemsstats kompetence, under overholdelse af EU-retten, at fastsætte, hvem der har denne ret. Medlemsstaterne er navnlig forpligtede til ved udøvelsen af denne kompetence, at sikre, at medlemmerne af Europa-Parlamentet vælges ved almindelige, direkte, frie og hemmelige valg. En national lovgivning, der fastsætter, at unionsborgere, som er blevet idømt en straffedom, skal udelukkes fra den kreds af personer, der har valgret ved valg til Europa-Parlamentet, bør anses for en foranstaltning, der gennemfører EU-retten som omhandlet i artikel 51, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder.

Domstolen konstaterede med hensyn til realiteten, at det er åbenbart, at en frakendelse af stemmeretten, således som det var tilfældet i hovedsagen omhandlede, udgør en begrænsning i udøvelsen af den stemmeret, der er sikret ved artikel 39, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder. Chartrets artikel 52, stk. 1, giver imidlertid mulighed for, at der kan indføres begrænsninger i udøvelsen af sådanne rettigheder, for så vidt som disse begrænsninger er fastlagt i lovgivningen, respekterer disse rettigheders og friheders væsentligste indhold og proportionalitetsprincippet. I det foreliggende tilfælde er frakendelsen af stemmeretten, fastsat ved lov. Frakendelsen rejser desuden ikke tvivl om den i artikel 39, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder

2| De nævnte domme er følgende: dom af 29.4.2015, ***Léger*** (C-528/13, EU:C:2015:288), nævnt i afsnit XVII, »Folkesundhed«, dom af 16.7.2015, ***Lanigan*** (C-237/15 PPU, EU:C:2015:474), nævnt i afsnit X, »Retligt samarbejde i straffesager«, dom af 16.7.2015, ***Coty Germany*** (C-580/13, EU:C:2015:485), nævnt i afsnit XIV, underafsnit 1, »Intellektuel ejendomsret«, dom af 8.9.2015, Taricco m.fl. (C-105/14, EU:C:2015:555), i afsnit XIII, »Fiskale bestemmelser«, dom af 6.10.2015, ***Schrems*** (C-362/14, EU:C:2015:650), nævnt i afsnit XIV, underafsnit 2, »Beskyttelse af personoplysninger«, dom af 17.12.2015, ***Imtech Marine Belgium*** (C-300/14, EU:C:2015:825), i afsnit IX, underafsnit 3, »Europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument«.

3| Akten om almindelige direkte valg af repræsentanterne i Europa-Parlamentet knyttet til Rådets afgørelse 76/787/EKSF, EØF, Euratom af 20.9.1976 (EFT L 278, s. 1), som ændret ved Rådets afgørelse 2002/772/EF, Euratom af 25.6.2002 og af 23.9.2002 (EFT L 283, s. 1).

omhandlede ret til at stemme som sådan, idet den under specifikke betingelser udelukker visse personer på grund af deres adfærd fra den kreds af personer, der har ret til at stemme ved valg til Europa-Parlamentet. Endelig er en sådan begrænsning forholdsmæssig, dels når den tager hensyn til arten og grovheden af den forbrydelse, der er begået, samt til straffens varighed, dels når den nationale lovgivning giver en person, som er underlagt et forbud mod at stemme mulighed for at anmode om og opnå en ophævelse af dette forbud.

Endelig bemærkede Domstolen, at reglen om den mildere straffelovs tilbagevirkende kraft, som fremgår af artikel 49, stk. 1, sidste punktum, i chartret om grundlæggende rettigheder, ikke efter sin art er til hinder for den omhandlede nationale lovgivning, idet denne lovgivning begrænser sig til at opretholde frakendelsen af stemmeretten som en følge af en straffedom alene for de domme, der er endelige, og som blev afsagt i sidste instans, mens den tidligere mindre gunstige lovgivning var gældende.

I dom ***CHEZ Razpredelenie Bulgaria*** (C-83/14, EU:C:2015:480), der blev afsagt den 16. juli 2015, fortolkede Domstolens Store Afdeling for det andet *direktiv 2000/43 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse* [4], og fastslog, at det er til hinder for en praksis, der består i at installere elmålere i en utilgængelig højde i en bydel med en kompakt romabefolkning, mens disse elmålere er installeret i deres normale højde i andre bydele i samme by. Hovedsagen vedrørte en bulgarsk statsborger, som drev en fødevarebutik i denne bydel, der i overvejende grad er beboet af personer af romaoprindelse. Selv om denne statsborger ikke selv var roma af oprindelse, var den pågældende af den opfattelse, at hun blev udsat for forskelsbehandling på grund af den praksis, som var blevet påtalt over for elektricitetsudbyderen.

I sin dom bemærkede Domstolen indledningsvis, at direktivets anvendelsesområde ikke kan fortolkes indskrænkende, henset til formålet med direktiv 2000/43 og karakteren af de rettigheder, det tilsigter at beskytte, samt den omstændighed, at dette direktiv på det pågældende område blot udtrykker det lighedsprincip, der er en af EU-rettens almindelige grundsætninger, og som er anerkendt i artikel 21 i chartret om grundlæggende rettigheder. Eftersom installeringen af elmålere udgør tilbehør, der er uadskilleligt forbundet med leveringen af elektricitet, skal dette princip, som er omhandlet i direktivets artikel 3, stk. 1, overholdes.

Hvad angår de bestemmelser i direktiv 2000/43, som var genstand for de præjudicielle spørgsmål, fastslog Domstolen for det første, at den omtvistede praksis kan udgøre »forskelsbehandling på grund af etnisk oprindelse«, navnlig som omhandlet i direktivets artikel 1 og artikel 2, stk. 1, eftersom dette begreb finder anvendelse, uden at der skal sondres mellem, om nævnte kollektive foranstaltning berører personer, der er af en vis etnisk oprindelse, eller om den berører personer, der, uden at være af denne oprindelse, sammen med førstnævnte personer udsættes for en ringere behandling eller stilles særligt ufordelagtigt som følge af denne foranstaltning. Den blotte omstændighed, at den i hovedsagen omhandlede bydel også huser beboere, som ikke er af romaoprindelse, gør det for det andet ikke muligt at udelukke, at en sådan praksis er blevet indført under hensyntagen til den etniske romaoprindelse, som størstedelen af denne bydels beboere deler.

Domstolen bemærkede for det andet, at såfremt den nationale ret måtte fastslå, at den påtalte praksis ikke udgjorde direkte forskelsbehandling på grund af etnisk oprindelse, kunne den udgøre indirekte forskelsbehandling. I denne forbindelse bemærkede Domstolen, at indirekte forskelsbehandling, til forskel fra direkte forskelsbehandling, kan opstå på baggrund af en foranstaltning, der – selv om den er udformet neutralt, dvs. med henvisning til andre kriterier, der ikke er knyttet til det beskyttede kendetegn – ikke desto mindre medfører, at navnlig de personer, som har nævnte kendetegn, stilles særligt ufordelagtigt. Den i hovedsagen anfægtede praksis – såfremt det antages, at den alene er iværksat med henblik på at tage hånd om et misbrug i den pågældende bydel – er baseret på et kriterium, der tilsyneladende er neutralt, samtidigt med, at det i væsentligt højere grad påvirker personer af romaoprindelse. Den stiller således disse personer særligt ufordelagtigt i forhold til andre personer, der ikke har en sådan etnisk oprindelse.

4| Rådets direktiv 2000/43/EF af 29.6.2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse (EFT L 180, s. 22).

Den omtvistede foranstaltning kan desuden kun begrundes objektivt i hensynet til at varetage elektricitetsnettets sikkerhed og den korrekte registrering af elektricitetsforbruget, såfremt det fastslås, at denne foranstaltning ikke går ud over, hvad der er hensigtsmæssigt og nødvendigt for at virkeliggøre disse legitime mål, og de ulemper, denne praksis skaber, står i et rimeligt forhold til de formål, der således tilstræbes. Dette er ikke tilfældet, såfremt det enten konstateres, at der findes andre hensigtsmæssige og mindre indgribende midler til at opnå nævnte mål, eller – i tilfælde af, at der ikke findes sådanne andre midler – at nævnte praksis medfører et uforholdsmæssigt indgreb i den legitime interesse, som slutbrugere af elektricitet, der bor i den omhandlede bydel har med henblik på at have adgang til elforsyningen under omstændigheder, der ikke er af stødende eller stigmatiserende karakter, og som gør det muligt for disse personer regelmæssigt at kontrollere deres elektricitetsforbrug.

For det tredje fastslog Domstolen den 17. december 2015 i dom ***WebMindLicenses*** (C-419/14, EU:C:2015:832) [5], at EU-retten ikke er til hinder for, *at en national afgiftsmyndighed* med henblik på at fastslå, om der er sket misbrug på området for merværdiafgift (herefter »moms«), *kan anvende beviser, der er tilvejebragt* uden den afgiftspligtiges viden *inden for rammerne af en endnu uafsluttet sideløbende straffesag* ved hjælp af f.eks. aflytning af telekommunikation og beslaglæggelse af e-mail, forudsat at tilvejebringelsen af disse beviser i forbindelse med nævnte straffesag og anvendelsen af beviserne i forbindelse med den administrative sag ikke tilsidesætter de rettigheder, der er sikret ved EU-retten, og navnlig de grundlæggende rettigheder.

I denne sag bemærkede Domstolen indledningsvis, at spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger forhold, som udgør misbrug, skal undersøges i overensstemmelse med bevisregler i national ret, forudsat at disse regler ikke begrænser EU-rettens effektive virkning. Den præciserede, at en momsberigtigelse, der er udstedt som følge af, at der er konstateret et misbrug, udgør en gennemførelse af »momsdirektivet« [6] og artikel 345 TEUF og dermed en gennemførelse af EU-retten i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 51, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder.

Domstolen præciserede dermed, at det i medfør af dette charters artikel 7, 47 og artikel 52, stk. 1, påhviler den nationale ret, som foretager prøvelsen af lovligheden af en afgørelse om momsberigtigelse, der er truffet på grundlag af sådanne beviser, at efterprøve dels, om de efterforskningsmidler, der benyttes af i en sideløbende sag, er fastlagt i lovgivningen og nødvendige i forbindelse med denne sag, dels, om nævnte myndigheds anvendelse af beviserne tilvejebragt ved hjælp af disse midler ligeledes er tilladt i henhold til loven og nødvendig. Det tilkommer desuden denne ret at efterprøve, om den afgiftspligtige i overensstemmelse med det generelle princip om overholdelse af retten til forsvar har haft mulighed for under den administrative procedure at få adgang til disse beviser og at blive hørt herom. Såfremt retten fastslår, at den afgiftspligtige ikke har haft denne mulighed, eller at beviserne er blevet tilvejebragt i strid med artikel 7 i chartret om grundlæggende rettigheder vedrørende retten til respekt for privatliv og familieliv, skal den nationale ret afvise beviserne og annullere nævnte afgørelse, hvis afgørelsen på baggrund heraf ikke længere er begrundet. Disse beviser skal ligeledes afvises, såfremt denne ret ikke har beføjelse til at efterprøve, om beviserne under denne straffesag er blevet tilvejebragt i overensstemmelse med EU-retten, eller i det mindste på grundlag af en allerede udført efterprøvelse foretaget af en straffedomstol inden for rammerne af en kontradiktorisk procedure kan sikre sig en sådan overensstemmelse.

5| Jf. afsnit XIII for fremstillingen af den del af dommen, der vedrører »Fiskale bestemmelser«.

6| Rådets direktiv 2006/112/EF af 28.11.2006 om det fælles merværdiafgiftssystem (EUT L 347, s. 1).

II. UNIONSBORGERSKAB

Blandt Domstolens afgørelser vedrørende unionsborgerskabet skal opmærksomheden henledes på to domme. De vedrører henholdsvis retten til ophold for tredjelandsstatsborgere og statsborgere i andre medlemsstaters ret til sociale ydelser.

Dom ***Singh m.fl.*** (C-218/14, EU:C:2015:476), der blev afsat af Store Afdeling den 16. juli 2015, vedrørte *betingelserne for bevarelse af retten til ophold for tredjelandsstatsborgere, der er familiemedlemmer til en unionsborger i tilfælde af skilsmisse*. Tvisten i hovedsagen vedrørte tre tredjelandsstatsborgere, der som følge af deres ægteskaber med unionsborgere, der boede og arbejdede i Irland, havde opnået en ret til ophold i denne medlemsstat i henhold til artikel 7, stk. 2, i direktiv 2004/38 [7], som ægtefæller, der ledsager eller slutter sig til en unionsborger i værtsmedlemsstaten. Ægteskaberne havde varet i mindst tre år, heraf mindst ét år i værtsmedlemsstaten, men i hvert enkelt tilfælde havde ægtefællerne endeligt forladt det irske område, inden de indgav anmodning om skilsmisse. Domstolen blev i denne forbindelse spurgt, om de tre udenlandske ægtefællers ret til ophold i Irland kunne bevares på grundlag af artikel 13, stk. 2, i direktiv 2004/38.

Domstolen bemærkede indledningsvis, at tredjelandsstatsborgere, der er familiemedlemmer til en unionsborger, kun kan påberåbe sig en ret til ophold i den værtsmedlemsstat, hvor den pågældende unionsborger har bopæl. Domstolen udtalte dernæst, at såfremt unionsborgeren forlader den medlemsstat, hvor den pågældendes ægtefælle, der er tredjelandsstatsborger, har bopæl, med henblik på at slå sig ned i en anden medlemsstat eller et tredjeland, inden indledningen af en procedure med henblik på skilsmisse, er betingelserne i 7, stk. 2, i direktiv 2004/38, ikke længere opfyldt. En tredjelandsstatsborgers afledte ret til ophold ophører således i forbindelse med unionsborgerens udrejse inden iværksættelsen af proceduren med henblik på skilsmisse, og den kan ikke længere bevares på grundlag af direktivets artikel 13, stk. 2, første afsnit, litra a). For at en tredjelandsstatsborger kan gøre gældende, at den pågældende har ret til ophold i henhold til denne bestemmelse, skal den pågældendes ægtefælle, som er unionsborger, opholde sig i værtsmedlemsstaten i overensstemmelse med artikel 7, stk. 1, i direktiv 2004/38 indtil den dato, hvor proceduren med henblik på skilsmisse påbegyndes. Eftersom ægtefællerne, der er unionsborgere, havde forladt det irske område, inden procedurerne med henblik på skilsmisse var blevet indledt, har deres udenlandske ægtefæller dermed i det foreliggende tilfælde mistet deres opholdsret.

Domstolen erindrede imidlertid om, at i et sådant tilfælde kan national ret indrømme en videre beskyttelse til tredjelandsstatsborgere, således at de kan få tilladelse til at fortsætte med at opholde sig i værtsmedlemsstaten.

I dom ***Alimanovic*** (C-67/14, EU:C:2015:597) af 15. september 2015 fastslog Domstolens Store Afdeling, at EU-retten ikke er til hinder for *en medlemsstats lovgivning, hvorefter arbejdssøgende statsborgere fra andre medlemsstater udelukkes fra at modtage visse »særlige, ikke-bidragspligtige kontantydelser«, der også må anses for »sociale ydelser«,* seks måneder efter udløbet af deres sidste beskæftigelse, mens disse ydelser er garanteret statsborgere fra denne medlemsstat, der befinder sig i samme situation. Hovedsagen drejede sig om de tyske myndigheders afslag på at tildele en familie bestående af svenske statsborgere, hvoraf visse havde arbejdet i Tyskland i omkring 11 måneder, dels arbejdsløshedsunderstøttelse for langtidsledige, dels socialydelser til ikke-arbejdsdygtige ydelsesberettigede.

7| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29.4.2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT L 158, s. 77, berigtiget i EUT 2005 L 229, s. 35).

Domstolen bemærkede indledningsvis, at de i hovedsagen omhandlede ydelser er ikke-bidragspligtige kontantydelser som omhandlet i artikel 70, stk. 2, i forordning nr. 883/2004 [8], og sociale ydelser som omhandlet i artikel 24, stk. 2, i direktiv 2004/38, eftersom deres primære funktion er at sikre det minimumseksistensgrundlag, der er nødvendigt for at føre et menneskeværdigt liv.

Hvad angår tildelingen af disse ydelser bemærkede Domstolen indledningsvis med henvisning til *Dano*-dommen [9], at en unionsborger kun kan kræve ret til samme behandling som værtsmedlemsstatens statsborgere, såfremt den pågældendes ophold på værtsmedlemsstatens område overholder betingelserne i direktiv 2004/3. Domstolen præciserede følgelig, at det med henblik på at fastlægge, om sociale ydelser kan afslås på grundlag af undtagelsen i artikel 24, stk. 2, i direktiv 2004/38, er vigtigt at undersøge, om det princip, der er fast i artikel 24, stk. 1, om ligebehandling af unionsborgere, der i henhold til dette direktiv har ret til at opholde sig på værtsmedlemsstatens område, og denne medlemsstats borgere, finder anvendelse. Det skal følgelig undersøges, om den pågældende unionsborgers ophold på værtsmedlemsstatens område er lovligt. I det foreliggende tilfælde var der to bestemmelser i direktiv 2004/38, der kunne give sagsøgerne i hovedsagen en ret til ophold i værtsmedlemsstaten, nemlig artikel 7, stk. 3, litra c), der giver den borger, der er uforskyldt arbejdsløs efter udløbet af en tidsbegrænset ansættelseskontrakt og som har tilmeldt sig arbejdsformidlingen som arbejdssøgende mulighed for at bevare sin status som arbejdstager i mindst seks måneder, og artikel 14, stk. 4, litra b), hvorefter en unionsborger, som rejser ind på værtslandets område for dér at søge beskæftigelse, ikke må udsendes fra den nævnte medlemsstat, så længe det kan dokumenteres, at den pågældende fortsat søger arbejde og har reelle muligheder for at blive ansat.

Domstolen bemærkede i denne forbindelse, at sagsøgerne ikke længere havde den i artikel 7 i direktiv 2004/38 nævnte status på det tidspunkt, hvor de fik afslag på tildeling af de omhandlede ydelser, og at selv om de kunne støtte en opholdsret på direktivets artikel 14, stk. 4, litra b), kunne værtsmedlemsstaten støtte sig på undtagelsen i direktivets artikel 24, stk. 2, hvorefter værtsmedlemsstaten ikke er forpligtet til at tillægge ret til sociale ydelser i de første tre måneder af et ophold eller eventuelt i den længere periode, der er omhandlet i artikel 14, stk. 4, litra b).

I øvrigt præciserede Domstolen, at selv om direktiv 2004/38 kræver, at medlemsstaten tager hensyn til en berørt persons personlige forhold, når den skal til at vedtage en foranstaltning med henblik på udsendelse eller fastslå, at personen udgør en urimelig byrde for det sociale system under sit ophold, er en sådan personlig undersøgelse imidlertid ikke nødvendig i en situation som den, der er gældende i hovedsagen, eftersom direktiv 2004/38, hvormed der er indført et gradvist system til bevarelse af status som arbejdstager, hvilket system har til formål at sikre retten til ophold og adgangen til sociale ydelser, selv tager hensyn til forskellige forhold, der karakteriserer de personlige forhold for hver ansøger om en social ydelse, herunder navnlig varigheden af udøvelsen af en økonomisk aktivitet.

8| Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 883/2004 af 29.4.2004 om koordinering af de sociale sikringsordninger (EUT L 166, s. 1, berigtiget i EUT L 200, s. 1).

9| Domstolens dom af 11.11.2014, ***Dano*** (C-333/13, EU:C:2014:2358). Se også: Årsrapporten 2014, s. 19.

III. INSTITUTIONELLE BESTEMMELSER

1. RETSGRUNDLAGET FOR UNIONENS RETSAKTER

Hvad angår sager vedrørende valget af det korrekte retsgrundlag for institutionernes retsakter [10], findes der tre domme af særlig interesse. Den første vedrører den tidligere procedure, som fandt anvendelse på vedtagelsen af RIA-afgørelser, den anden vedrører foranstaltninger, som er truffet inden for området for fiskeripolitik, og den tredje vedrører foranstaltninger, som er truffet i henhold til artikel 349 TEUF.

I de forenede sager, der gav anledning til dom ***Parlamentet mod Rådet*** (C-317/13 og C-679/13, EU:C:2015:223), der blev afsagt den 16. april 2015, *annullerede* Domstolen *Rådets afgørelse 2013/129 og 2013/496, som underkastede det nye psykoaktive stof 4-methylamfetamin og det nye stof 5-(2-aminopropyl)indol* [11] *kontrolforanstaltninger i hele Unionen*. Afgørelserne var blevet truffet uden høring af Parlamentet.

I disse sager rejste Parlamentet en ulovlighedsindsigelse mod artikel 8, stk. 3, i afgørelse 2005/387/RIA [12], der udgør retsgrundlaget for de anfægtede afgørelser, med den begrundelse, at dette retsgrundlag fraveg de procedurer for vedtagelse af disse afgørelser, som er fastsat i traktaterne, og ikke omfatter en forpligtelse til at høre Parlamentet. I denne forbindelse fastslog Domstolen indledningsvis, at for så vidt som det er traktaterne, som regulerer spørgsmålet om, hvorledes Unionens institutioner træffer afgørelse, og at bestemmelserne hverken kan ændres af medlemsstaterne eller af institutionerne selv, er det alene traktaterne, der i særlige tilfælde kan bemyndige en institution til at ændre en beslutningsprocedure, som er fastsat ved traktaterne. At indrømme en institution muligheden for at fastsætte afledte retsgrundlag, uanset om der sker en skærpelse eller lempelse af kravene til vedtagelsen af en retsakt, svarer således til at tilkende institutionen en lovgivningsbeføjelse, som går ud over, hvad der er fastsat ved traktaterne. Dette princip finder ikke alene anvendelse på lovgivningsmæssige retsakter, men også på retsgrundlag, der er fastsat i en afledt retsakt, der gør det muligt at vedtage gennemførelsesforanstaltninger til denne retsakt ved at styrke eller forenkle de vedtagelsesprocedurer for sådanne foranstaltninger, der er fastsat i traktaterne.

Ifølge Domstolen skulle lovligheden af artikel 8, stk. 3, i afgørelse 2005/387/RAI i den foreliggende sag vurderes i lyset af de bestemmelser, der på tidspunktet for vedtagelsen af denne afgørelse og inden Lissabontraktatens ikrafttrædelse regulerede gennemførelsen af generelle retsakter på området for politisamarbejdet og det retlige samarbejde i kriminalsager, nemlig artikel 34, stk. 2, litra c), EU og artikel 39, stk. 1, EU, hvoraf det fremgår, at på dette område træffer Rådet afgørelse med kvalificeret flertal efter høring af Parlamentet. Når en bestemmelse i den afledte ret i videst muligt omfang skal fortolkes i overensstemmelse med traktaternes bestemmelser, skal artikel 8, stk. 3, følgelig fortolkes i overensstemmelse med artikel 39, stk. 1, EU således, at den alene giver Rådet mulighed for at vedtage en retsakt med henblik på at underkaste et nyt psykoaktivt stof kontrolforanstaltninger efter at have hørt Parlamentet. Parlamentets argument blev derfor forkastet.

Med henblik på at forkaste Parlamentets argument om uforeneligheden af artikel 8, stk. 3, i afgørelse 2005/387 med de procedureregler, som finder anvendelse efter vedtagelsen af Lissabontraktaten, bemærkede Domstolen med henvisning til artikel 9 i protokollen om overgangsbestemmelser, at en bestemmelse i en retsakt, der er behørigt vedtaget på grundlag af EU-traktaten før ikrafttrædelsen af Lissabontraktaten, der

10| To andre domme, der gengives i denne oversigt angående spørgsmålet om det europæiske patent, vedrører bl.a. spørgsmålet om retsgrundlaget: domme af 5.5.2015, ***Spanien mod Rådet*** (C-146/13, EU:C:2015:298, og C-147/13, EU:C:2015:299), i afsnit XIV, underafsnit 1, »Intellektuel ejendomsret«.

11| Rådets afgørelse 2013/129/EU af 7.3.2013 om at underkaste 4-methylamfetamin kontrolforanstaltninger (EUT L 72, s. 11). Rådets gennemførelsesafgørelse 2013/496/EU af 7.10.2013 om at underkaste 5-(2-aminopropyl)indol kontrolforanstaltninger (EUT L 272, s. 44).

12| Rådets afgørelse 2005/387/RIA af 10.5.2005 om udveksling af oplysninger om, risikovurdering af og kontrol med nye psykoaktive stoffer (EUT L 127, s. 32).

fastsætter vedtagelsesprocedurer for gennemførelsesforanstaltninger til denne retsakt – til trods for de væsentlige ændringer, som blev indført med traktaten på området for politisamarbejdet og det retlige samarbejde i kriminalsager – fortsat har retsvirkninger, så længe den ikke er ophævet, annulleret eller ændret, og giver mulighed for at vedtage gennemførelsesforanstaltninger i henhold til den procedure, der fastsættes heri. Den omstændighed, at artikel 8, stk. 3, i afgørelse 2005/387 fastsætter vedtagelsesprocedurer for gennemførelsesforanstaltninger, som er styrket eller forenklet i forhold til den procedure, der er fastsat med henblik herpå i EUF-traktaten, kan således ikke medføre, at denne bestemmelse udgør et ulovligt afledt retsgrundlag, hvis anvendelse skal afvises efter en indsigelse.

Selv om Parlamentets argumenter vedrørende lovligheden af retsgrundlaget blev forkastet, blev der imidlertid givet medhold i annullationssøgsmålet med den begrundelse, at den forskriftsmæssige høring af Parlamentet, som er foreskrevet i EU-reglerne, udgør en væsentlig formforskrift, hvis tilsidesættelse i det foreliggende tilfælde fører til de anfægtede afgørelsers ugyldighed. For ikke at være til skade for en effektiv kontrol med de af afgørelserne berørte psykoaktive stoffer besluttede Domstolen imidlertid at opretholde virkningerne af disse afgørelser, indtil nye retsakter, der skal erstatte dem, træder i kraft.

Den 1. december 2015 gav Domstolens Store Afdeling i de forenede sager, der gav anledning til dom ***Parlamentet og Kommissionen mod Rådet*** (C-124/13 og C-125/13, EU:C:2015:790), medhold i et søgsmål, som Parlamentet og Kommissionen havde anlagt med påstand om annullation *af forordning nr. 1243/2012 om ændring af forordning nr. 1342/2008 om fastlæggelse af en langsigtet plan for torskebestande og for fiskeri efter disse bestande* [13]. Forordning nr. 1243/2012 var blevet vedtaget af Rådet på grundlag af artikel 43, stk. 3, TEUF, der bemyndiger Rådet til at vedtage foranstaltninger vedrørende fastsættelse og fordeling af fiskerimuligheder. I henhold til det ene anbringende, som var fremført af Parlamentet og Kommissionen skulle denne forordning imidlertid have været vedtaget i henhold til den almindelige lovgivningsprocedure i overensstemmelse med artikel 43, stk. 2, TEUF, eftersom sådanne flerårige planer, såsom de i sagen omhandlede, udgør »nødvendige« instrumenter for virkeliggørelsen af målsætningerne for den fælles fiskeripoliti.

Domstolen henviste indledningsvis til sin tidligere praksis [14], hvorefter vedtagelsen af foranstaltninger, der indebærer et politisk valg – idet de kræver en vurdering af, om de er nødvendige med henblik på virkeliggørelsen af målsætningerne for de fælles politikker – skal være forbeholdt EU-lovgiver, som vedtager foranstaltninger på grundlag af artikel 43, stk. 2, TEUF. I henhold til artikel 43, stk. 3, TEUF kræver vedtagelsen af foranstaltninger vedrørende fastsættelse og fordeling af fiskerimuligheder derimod ikke en sådan vurdering, idet sådanne foranstaltninger fortrinsvis er af teknisk karakter og skal træffes med henblik på at gennemføre de bestemmelser, der er blevet vedtaget på grundlag af artikel 43, stk. 2, TEUF. Anvendelsesområdet for artikel 43, stk. 3, TEUF kan dermed omfatte foranstaltninger, der ikke er begrænset til fastsættelse og fordeling af fiskerimuligheder, for så vidt som disse foranstaltninger ikke indebærer et politisk valg, som er forbeholdt EU-lovgiver.

Dernæst undersøgte Domstolen, om de ændringer, der blev indført med forordning nr. 1243/2012 kunne vedtages på grundlag af artikel 43, stk. 3, TEUF. Den fastslog i denne forbindelse, at disse ændringer ikke alene begrænsede sig til at sørge for fastsættelse og fordeling af fiskerimuligheder, men at de havde til formål at tilpasse den almindelige ordning for fastsættelse af de samlede tilladte fangstmængder og begrænsningerne af fiskeriindsatsen med henblik på at fjerne de mangler, der er en følge af anvendelsen af de tidligere regler, som bragte gennemførelsen af målene for den flerårige plan i fare. Ifølge Domstolen definerede disse ændringer således den retlige ramme, inden for hvilken fiskerimulighederne blev fastsat og fordelt. Ændringerne var derfor et resultat af et politisk valg, der havde en langsigtet indvirkning på den flerårige plan for genopretning af torskebestanden, og de burde derfor have været vedtaget på grundlag af artikel 43, stk. 2, TEUF.

13| Rådets forordning (EU) nr. 1243/2012 af 19.12.2012 om ændring af forordning (EF) nr. 1342/2008 om fastlæggelse af en langsigtet plan for torskebestande og for fiskeri efter disse bestande (EUT L 352, s. 10).

14| Domstolens dom af 26.11.2014, ***Parlamentet og Kommissionen mod Rådet*** (C-103/12 og C-165/12, EU:C:2014:2400).

Af hensyn til vigtige retssikkerhedsmæssige hensyn besluttede Domstolen at opretholde forordningens virkninger indtil ikrafttrædelsen inden for en rimelig frist, der ikke måtte overstige 12 måneder regnet fra den 1. januar i 2016, af en ny forordning med et passende retsgrundlag.

I de forenede sager, der gav anledning til dom ***Parlamentet og Kommissionen mod Rådet*** (C-132/14 – C-136/14, EU:C:2015:813), der blev afsagt den 15. december 2015, frifandt Domstolens Store Afdeling Rådet i det søgsmål, der var anlagt af Parlamentet i sagerne C-132/14 og C-136/14, og af Kommissionen i sagerne C-133/14 – C-135/14, hvori der var nedlagt påstand om *annullation af forordning nr. 1385/2013* [15] *og af direktiv 2013/64* [16] *og 2013/62* [17]*, som ændrer visse bestemmelser i afledt ret efter Mayottes overgang fra at være en del af de oversøiske lande og territorier til at være en region i den yderste periferi som nævnt i artikel 349 TFUE*.

Til støtte for søgsmålene gjorde henholdsvis Parlamentet og Kommissionen et enkelt anbringende gældende om, at Rådet havde valgt et forkert retsgrundlag, da det vedtog de anfægtede retsakter på grundlag af artikel 349 TEU. I denne forbindelse fastslog Domstolen, at det fremgår af ordlyden af artikel 349 TEUF, at den tillader Rådet at vedtage særlige foranstaltninger på forskellige områder med henblik på at tage hensyn til den strukturelle sociale og økonomiske situation i regionerne i den yderste periferi, der er forværret af en række forhold, som er nævnt i denne artikels stk. 1, og som er vedvarende og kumulative, og som alvorligt hæmmer disse regioner i deres udvikling. Med henblik på at forkaste Kommissionens argument om, at denne artikel alene finder anvendelse, når den primære ret skal fraviges i regionerne i den yderste periferi, og ikke med henblik på at tilpasse afledte retsakter til disse regioners særlige situation, præciserede Domstolen – efter at have henvist til, at der er flere af de forskellige områder, som er nævnt i artikel 349, stk. 2, der i det væsentlige reguleres af disse bestemmelser i afledt ret – at denne artikel giver Rådet beføjelse til at vedtage særlige foranstaltninger med henblik på at fastsætte betingelserne for anvendelsen i disse regioner ikke alene af traktatbestemmelserne, men også af bestemmelserne i afledt ret. Med henblik på at forkaste Parlamentets argument om, at artikel 349 TEUF ikke giver Rådet beføjelse til at vedtage foranstaltninger, der alene har til formål at udsætte anvendelsen i disse regioner af visse af EU-rettens bestemmelser, understregede Domstolen, at det følger af ordlyden og formålene med artikel 349 TEUF, at der ikke er noget, der gør det muligt at udelukke, at en udsættelse af den fulde anvendelse af en af EU-rettens bestemmelser kan vise sig at være den mest passende foranstaltning med henblik på at tage hensyn til den strukturelle sociale og økonomiske situation i en region i den yderste periferi.

Efter at have fortaget en undersøgelse af formålene med og indholdet af enhver af de anfægtede retsakter fastslog Domstolen således, at de foranstaltninger, der indgår deri, er blevet vedtaget for at tage hensyn til Mayottes strukturelle sociale og økonomiske situation som omhandlet i artikel 349, stk. 1, TEUF, og at der i overensstemmelse med artikel 349, stk. 3, TEUF forelå en sammenhæng mellem disse foranstaltninger og de særlige karakteristika og begrænsninger i denne region. Kommissionen og Parlamentet kunne således ikke med rette gøre gældende, at artikel 349 TEUF ikke kunne udgøre retsgrundlag for de anfægtede retsakter.

15| Rådets forordning (EU) nr. 1385/2013 af 17.12.2013 om ændring af Rådets forordning (EF) nr. 850/98 og (EF) nr. 1224/2009 og Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1069/2009, (EU) nr. 1379/2013 og (EU) nr. 1380/2013 som følge af ændringen af Mayottes status i forhold til Den Europæiske Union (EUT L 354, s. 86).

16| Rådets direktiv 2013/64/EU af 17.12.2013 om ændring af Rådets direktiv 91/271/EØF og 1999/74/EF og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF, 2006/7/EF, 2006/25/EF og 2011/24/EU som følge af ændringen af Mayottes status i forhold til Den Europæiske Union (EUT L 353, s. 8).

17| Rådets direktiv 2013/62/EU af 17.12.2013 om ændring af Rådet direktiv 2010/18/EU om iværksættelse af den reviderede rammeaftale vedrørende forældreorlov, der er indgået af BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP og EFS som følge af ændringen af Mayottes status i forhold til Den Europæiske Union (EUT L 353, s. 7).

2. INSTITUTIONERNES BEFØJELSER

Hvad angår sagerne vedrørende institutionernes beføjelser [18], kan der nævnes tre domme, som blev afsagt af Store Afdeling. De omhandler alle Kommissionen og vedrører henholdsvis tilbagetrækningen af et forslag til en forordning under lovgivningsproceduren, afgivelsen af bemærkninger på Unionens vegne for en international domstol og denne institutions delegerede beføjelser og gennemførelsesbeføjelser.

Den 14. april 2015 i dom ***Rådet mod Kommissionen*** (C-409/13, EU:C:2015:217) frifandt Domstolen Kommissionen i et annullationssøgsmål anlagt af Rådet til prøvelse af Kommissionen afgørelse, hvorved *Kommissionen havde trukket sit forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om generelle bestemmelser for makrofinansiel bistand til tredjelande* [19] tilbage. I denne sag gjorde Rådet, der blev støttet af ti medlemsstater for det første gældende, at Kommissionens tilbagetrækning af dette forslag udgjorde en overskridelse af de beføjelser, den var blevet tillagt i henhold til traktaterne, og at den havde skadet den institutionelle ligevægt, og for det andet at Kommissionen havde tilsidesat princippet om loyalt samarbejde.

I denne dom fandt Domstolen, at det fremgår af artikel 17, stk. 2, TEU, sammenholdt med artikel 289 TEUF og 293 TEUF, at Kommissionens beføjelse under den almindelige lovgivningsprocedure ikke alene består i at fremsætte et forslag og dernæst at fremme kontakten og forsøge at bringe Parlamentets og Rådets holdninger nærmere til hinanden. Ligesom det i princippet tilkommer Kommissionen at afgøre, om der skal fremlægges et forslag og i givet fald at fastlægge dets genstand, formål og indhold, er Kommissionen, så længe Rådet ikke har truffet afgørelse, berettiget til at ændre sit forslag eller om nødvendigt trække det tilbage. Denne mulighed for at trække et forslag tilbage kan imidlertid ikke give denne institution nogen vetoret i lovgivningsprocessen, hvilket ville være i strid med princippet om kompetencetildeling og princippet om institutionel ligevægt.

Når en ændring, som Parlamentet og Rådet har til hensigt at foretage, forvansker forslaget til en lovgivningsmæssig retsakt på en måde, som er til hinder for opnåelse af de med forslaget efterstræbte formål, og som dermed frarøver forslaget dets berettigelse, har Kommissionen ifølge Domstolen ret til at trække det tilbage. I den foreliggende sag fastslog Domstolen, at tilbagetrækningen af forslaget er berettiget for så vidt som Rådet og Parlamentet ved vedtagelsen af hver afgørelse om at yde makrofinansiel bistand, ønskede at erstatte tildelingen af gennemførelsesbeføjelser til Kommissionen med anvendelsen af den almindelige lovgivningsprocedure. Anvendelsen af den i artikel 289, stk. 1, TEUF omhandlede procedure er imidlertid ikke alene i modstrid med opnåelsen af hovedformålet, som består i at bringe denne beslutningsprocedure til ophør med henblik på at fremskynde beslutningsprocessen og øge effektiviteten af politikken vedrørende makrofinansiel bistand, men også med det formål som ud fra et ønske om at opnå kohærens består i at tilpasse proceduren for tildeling af makrofinansiel bistand med den procedure, som finder anvendelse på Unionens andre finansielle instrumenter for ekstern bistand. Eftersom Kommissionens tilbagetrækningsbeføjelse er uløseligt forbundet med den initiativret, som denne institution er tildelt, og den fremgår af artikel 289 TEUF og artikel 293 TEUF, fastslog Domstolen i øvrigt, at der i det foreliggende tilfælde ikke forelå en tilsidesættelse af princippet om demokrati i artikel 10, stk. 1 og 2, TEU.

Domstolen præciserede, at Kommissionen imidlertid kun kan trække sit forslag tilbage, efter at den under hensyn til ånden i det loyale samarbejde, som i henhold til artikel 13, stk. 2, TEU gælder for forholdet mellem Unionens institutioner inden for rammerne af den almindelige lovgivningsprocedure, har taget behørigt hensyn til de af Parlamentets og Rådets bekymringer, som ligger til grund for deres ønske om at ændre dette forslag. I den foreliggende sag var der ikke sket en tilsidesættelse af princippet om loyalt samarbejde, for så vidt som

18 | En anden dom, der gengives i denne oversigt angående institutionernes beføjelser: dom af 2.4.2015, ***Kommissionen mod Rådet*** (C-28/12, EU:C:2015:282), i afsnit XXI, »Internationale aftaler«.

19 | For så vidt angår sagens antagelse til realitetsbehandling fastslog Domstolen i denne dom, at Kommissionens afgørelse om at trække et lovgivningsforslag tilbage kan udgøre en retsakt, der kan gøres til genstand for et annullationssøgsmål, eftersom en sådan afgørelse – idet den afslutter den lovgivningsprocedure, som er indledt med fremlæggelsen af dette forslag – forhindrer Parlamentet og Rådet i at udøve deres lovgivningsfunktion i henhold til artikel 14, stk. 1, TEU og artikel 16, stk. 1, TEU, således som de måtte have ønsket.

Rådet og Parlamentet ikke havde opgivet at anvende den ordinære lovgivningsprocedure ved vedtagelsen af afgørelsen om makrofinansiel bistand, selv om de var opmærksomme på muligheden for en tilbagetrækning af dette forslag som følge af Kommissionens gentagne og begrundede advarsler i denne forbindelse.

I dom ***Rådet mod Kommissionen*** (C-73/14, EU:C:2015:663), der blev afsagt den 6. oktober 2015, frifandt Domstolen Kommissionen i et annullationssøgsmål anlagt af Rådet til prøvelse af *Kommissionens afgørelse om at afgive en skriftlig erklæring på Unionens vegne til Den Internationale Havretsdomstol (herefter »ITLOS«), der skulle træffe afgørelse i en sag vedrørende en anmodning om en rådgivende udtalelse, fremsat af Den Subregionale Kommission for Fiskeriet* [20]. Til støtte for sit søgsmål gjorde Rådet, støttet af flere medlemsstater, i det væsentlige gældende, at Rådet først skulle have godkendt indholdet af nævnte erklæring i overensstemmelse med artikel 16, stk. 1, andet punktum, TEU, som forbeholder beføjelsen til at definere Unionens politikker for Rådet.

Til støtte herfor gjorde Rådet for det første et anbringende gældende om, at der var sket en tilsidesættelse af princippet om kompetencefordeling, der er fastsat i artikel 13, stk. 2, TEU. I denne forbindelse bemærkede Domstolen indledningsvis, at den i sagen omhandlede anmodning om en rådgivende udtalelse i det mindste delvis henhørte under området for bevarelse af havets biologiske ressourcer inden for rammerne af den fælles fiskeripolitik, som i henhold til artikel 3, stk. 1, litra d), TEUF udgør et område, hvor Unionen har enekompetence, og at sidstnævnte som kontraherende part i De Forenede Nationers havretskonvention [21] på hvis grundlag ITLOS er blevet oprettet, havde kompetence til at deltage i proceduren med henblik på rådgivende udtalelser for denne domstol.

Med henblik på at forkaste visse medlemsstaters argument om, at artikel 335 TEUF om Unionens repræsentation ved Kommissionen for de nationale domstole ikke vedrørte sager for internationale domstole, bemærkede Domstolen, at denne bestemmelse, selv om den i henhold til sin ordlyd kun omhandler medlemsstaterne, er et udtryk for et almindeligt princip, hvorefter Unionen er en juridisk person og med henblik herpå repræsenteres af Kommissionen. Artikel 335 TEUF gav således Kommissionen et grundlag til at repræsentere Unionen for ITLOS. Med henblik på at afgøre, om artikel 218, stk. 9, TEUF, hvorefter Rådet navnlig er beføjet til at indtage holdninger på Unionens vegne »i« et organ nedsat ved en international aftale, fandt anvendelse, understregede Domstolen, at den foreliggende sag omhandler fastlæggelsen af en holdning på Unionens vegne, der skal afgives »for« en international domstol, som er blevet anmodet om en rådgivende udtalelse, hvis vedtagelse alene henhører under kompetencen og ansvaret for dommerne ved dette organ, som med henblik herpå handler helt uafhængigt af parterne. Efter at have bemærket, at formålet med en skriftlig erklæring på Unionens vegne, som består i at foreslå svar på de spørgsmål, der var blevet stillet i en fiskesag, ikke er at formulere en politik på dette område som omhandlet i artikel 16, stk. 1, andet punktum, TEU, men til ITLOS at afgive en række retlige bemærkninger med henblik på at gøre det muligt for denne domstol i givet fald at afgive en oplyst rådgivende udtalelse vedrørende de spørgsmål, som var blevet stillet den, fastslog Domstolen endelig, at Kommissionen ikke har tilsidesat denne bestemmelse, hvorfor det første anbringende blev forkastet.

Med henblik på at forkaste Rådets andet anbringende om, at Kommissionen havde tilsidesat princippet om loyalt samarbejde, konstaterede Domstolen, efter at den havde bemærket, at dette princip pålægger Kommissionen at rådføre sig med Rådet, når den har til hensigt at give udtryk for holdninger på Unionens vegne for en international domstol, at Kommissionen i den foreliggende sag – forud for sin afgivelse af erklæringen på Unionens til ITLOS – havde sendt et arbejdsdokument til Rådet, der var blevet revideret ved forskellige lejligheder med henblik på at tage hensyn til bemærkninger fra to af Rådets arbejdsgrupper.

20 | Den Subregionale Kommission for Fiskeriet er en mellemstatslig fiskerisamarbejdsorganisation, som er blevet etableret ved en konvention af 29.3.1985, der samler Republikken Kap Verde, Republikken Gambia, Republikken Guinea, Republikken Guinea-Bissau, Den Islamiske Republik Mauretanien, Republikken Senegal og Republikken Sierra Leone.

21 | De Forenede Nationers havretskonvention, der blev undertegnet i Montego Bay den 10.12.1982, og som trådte i kraft den 16.11.1994, blev godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved Rådets afgørelse 98/392/EF af 23.3.1998 om Det Europæiske Fællesskabs indgåelse af De Forenede Nationers havretskonvention af 10.12.1982 og af aftalen af 28.7.1994 vedrørende anvendelsen af kapitel XI i denne konvention (EFT L 179, s. 1).

Ved dom ***Kommissionen mod Parlamentet og Rådet*** (C-88/14, EU:C:2015:499), der blev afsat den 16. juli 2015, frifandt Domstolen Parlamentet og Rådet i et søgsmål med påstand om *annullation af artikel 1, nr. 1) og 4), i forordning nr. 1289/2013, om ændring af Rådets forordning nr. 539/2001 om fastlæggelse af listen over de tredjelande, hvis statsborgere skal være i besiddelse af visum ved passage af de ydre grænser, og listen over de tredjelande, hvis statsborgere er fritaget for dette krav* [22], for så vidt som disse bestemmelser tildeler Kommissionen en delegeret beføjelse som omhandlet i artikel 290, stk. 1, TEUF og ikke en gennemførelsesbeføjelse som omhandlet i artikel 291, stk. 2, TEUF.

I denne dom præciserede Domstolen sondringen mellem tildelingen af en delegeret beføjelse og tildelingen af en gennemførelsesbeføjelse. Den bemærkede i denne forbindelse, at det fremgår af artikel 290, stk. 1, TEUF, at en retsakt kan delegere en beføjelse til Kommissionen til at vedtage almengyldige ikke-lovgivningsmæssige retsakter, der udbygger eller ændrer visse ikke-væsentlige bestemmelser i den lovgivningsmæssige retsakt, forudsat, at formålet, indholdet, omfanget samt varigheden af delegationen er udtrykkeligt afgrænset af den lovgivningsmæssige retsakt, der tildeler en sådan delegation, hvilket indebærer, at tildelingen af en delegeret beføjelse sker med henblik på vedtagelsen af regler, der indgår i den retlige ramme, som defineret i den lovgivningsmæssige basisretsakt. I forbindelse med udøvelsen af den gennemførelsesbeføjelse, som tildeles den omhandlede institution i henhold til artikel 291, stk. 2, TEUF, skal institutionen derimod præcisere indholdet af den lovgivningsmæssige retsakt for at sikre gennemførelsen heraf under ensartede betingelser i alle medlemsstaterne. I modsætning til de beføjelser, som Kommissionen har ved tildelingen af en delegeret beføjelse, kan den i forbindelse med udøvelsen af sine gennemførelsesbeføjelser hverken ændre eller udbygge retsakten, end ikke de ikke-væsentlige elementer heri. Dernæst understregede Domstolen, at det hverken er eksistensen eller omfanget af den skønsmargen, som Kommissionen tildeles med den lovgivningsmæssige retsakt, der er relevant med henblik på at vurdere, om den retsakt, der skal vedtages, er omfattet af artikel 290 TEUF eller artikel 291 TEUF. Det fremgår således af ordlyden af artikel 290, stk. 1, TEUF, at lovligheden af det valg, som EU-lovgiver har truffet om at tildele Kommissionen en delegeret beføjelse, alene afhænger af spørgsmålet om, hvorvidt de retsakter, som denne institution skal vedtage på grundlag af denne tildeling, er almengyldige, og om de udbygger eller ændrer ikke-væsentlige bestemmelser i den lovgivningsmæssige retsakt.

I det foreliggende tilfælde bemærkede Domstolen, at EU-lovgiver har tildelt Kommissionen en beføjelse til at ændre det normative indhold af forordning nr. 539/2001 [23] som omhandlet i artikel 290, stk. 1, TEUF, navnlig bilag II til denne forordning, som indeholder listen over de tredjelande, hvis statsborgere er fritaget kravet om visum. I denne forbindelse medfører en retsakt, der er vedtaget på grundlag af artikel 1, stk. 4, litra f), i forordning nr. 539/2001, som ændret ved forordning nr. 1289/2013, imidlertid, at visumpligten over for statsborgere fra et tredjeland, der er opført på listen i bilag II til denne forordning, i en periode på 12 eller 18 måneder genindføres på ophold, som i henhold til nævnte forordnings artikel 1, stk. 2, er fritaget for en sådan pligt. For samtlige disse statsborgere medfører retsakten, der er vedtaget på grundlag af samme artikel 1, stk. 4, litra f), i forordning nr. 539/2001, således en ændring, om end kun midlertidigt, af den pågældende retsakts normative indhold. Bortset fra deres midlertidige karakter er virkningerne af den retsakt, der er vedtaget på grundlag af denne bestemmelse, således på alle punkter identiske med dem, der følger af den formelle overførsel af det omhandlede tredjeland i bilag II til forordning nr. 539/2001, som ændret, til bilag I hertil, som indeholder listen over lande, hvis statsborgere skal være i besiddelse af visum.

22| Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1289/2013 af 11.12.2013 om ændring af Rådets forordning (EF) nr. 539/2001 om fastlæggelse af listen over de tredjelande, hvis statsborgere skal være i besiddelse af visum ved passage af de ydre grænser, og listen over de tredjelande, hvis statsborgere er fritaget for dette krav (EUT L 347, s. 74).

23| Rådets forordning (EF) nr. 539/2001 af 15.3.2001 om fastlæggelse af listen over de tredjelande, hvis statsborgere skal være i besiddelse af visum ved passage af de ydre grænser, og listen over de tredjelande, hvis statsborgere er fritaget for dette krav (EFT L 81, s. 1).

3. AKTINDSIGTI DOM

ClientEarth mod Kommissionen (C-612/13 P, EU:C:2015:486), afsagt den 16. juli 2015, gav Domstolen ClientEarth delvis medhold i en appel til prøvelse af Rettens dom, hvorved Retten frifandt Kommissionen i *en sag anlagt med påstand om annullation af en udtrykkelige afgørelse truffet af Kommissionen, hvorved der blev givet afslag på fuld aktindsigt i undersøgelser vedrørende overensstemmelsen mellem forskelige medlemsstaters lovgivning og Den Europæiske Unions miljøret* [24]. Denne dom gav bl.a. Domstolen mulighed for at præcisere sin praksis for så vidt angår undtagelsen til retten til aktindsigt vedrørende beskyttelsen af formålet med undersøgelser som omhandlet i artikel 4, stk. 2, tredje led, i forordning nr. 1049/2001.

Domstolen fastslog for det første, at undersøgelser, som er foretaget af en ekstern kontrahent på vegne af og efter anmodning fra Kommissionen med det præcise formål at undersøge, hvor langt et vist antal medlemsstater er kommet med gennemførelse af forskellige direktiver, er omfattet af begrebet undersøgelser i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i artikel 4, stk. 2. Sådanne undersøgelser er nemlig en del af de værktøjer, som Kommissionen råder over for at føre tilsyn med gennemførelsen af EU-retten med henblik på at fastslå, om medlemsstaterne eventuelt har tilsidesat deres forpligtelse til at gennemføre de omhandlede direktiver, og i givet fald at indlede en traktatbrudsprocedure mod disse medlemsstater.

For det andet erindrede Domstolen om, at for at begrunde et afslag på en begæring om aktindsigt i et dokument kan den pågældende institution basere sin beslutning herom på de generelle betragtninger, der gælder for visse kategorier af dokumenter, såsom bl.a. dokumenter i administrative sagsakter vedrørende en undersøgelse i en traktatbrudssag, og at lignende betragtninger må antages også at have gyldighed for begæringer om aktindsigt i dokumenter af tilsvarende karakter. I den foreliggende sag fastslog Domstolen, at det var med rette, at Retten havde fastslået, at Kommissionen ud fra generelle overvejelser kunne fastslå, at en fuld udbredelse af den omhandlede første kategori af undersøgelser, dvs. dem, der på datoen for vedtagelsen af den udtrykkelige afgørelse allerede indgik i sagsakterne vedrørende en administrativ fase af en traktatbrudsprocedure, der var blevet indledt med fremsendelsen af åbningsskrivelsen til den pågældende medlemsstat i henhold til artikel 258, stk. 1, TEUF, ville være til skade for beskyttelsen af disse formål. En sådan udbredelse ville nemlig have ændret karakteren og forløbet af denne fase af traktatbrudsproceduren, idet den ville have kompliceret forhandlingerne mellem Kommissionen og den berørte medlemsstat med henblik på at bringe det kritiserede traktatbrud til ophør. Den omstændighed, at undersøgelserne blev foretaget af en ekstern kontrahent, og at de ikke gengav Kommissionens holdning, kunne ifølge Domstolen ikke føre til et andet resultat.

Domstolen fastslog derimod, at Retten havde begået en retlig fejl, idet den havde fundet, at Kommissionen lovligt kunne udvide rækkevidden af den generelle formodning til en anden kategori af undersøgelser, dvs. de undersøgelser, der på tidspunktet for vedtagelsen af den udtrykkelige afgørelse ikke havde ført til fremsendelse af en åbningsskrivelse. Denne begrundelse er dels uforenelig med kravet om, at en sådan formodning skal fortolkes og anvendes strengt. Dels var det – eftersom Kommissionen ikke havde fremsendt en åbningsskrivelse til en medlemsstat, – på datoen for vedtagelsen af den udtrykkelige afgørelse om afslag på aktindsigt stadig usikkert, om de omhandlede undersøgelser ville føre til, at den administrative fase af en traktatbrudsprocedure ville blive indledt. I et sådant tilfælde påhviler det derfor Kommissionen i hvert enkelt tilfælde at undersøge, om denne anden kategori kan udleveres det hele.

24 | Rettens dom af 13.9.2013, ***ClientEarth mod Kommissionen*** (T-111/11, EU:T:2013:482).

IV. EU-RETTEN OG NATIONAL LOVGIVNING

I dom ***Ferreira da Silva m.fl.*** (C-160/14, EU:C:2015:565), der blev afsagt den 9. september 2015, vedrørende begrebet »overførsel af en bedrift« som omhandlet i direktiv 2001/23 om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder [25], udtalte Domstolen, at *EU-retten, herunder navnlig de principper, der i retspraksis er opstillet af Domstolen på området for statens ansvar for skader, der forvoldes borgerne på grund af en tilsidesættelse af EU-retten, der skyldes en afgørelse, der er truffet af en ret, hvis afgørelser ifølge national ret ikke kan appelleres*, skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning, hvorefter et erstatningskrav mod staten forudsætter, at der er sket en forudgående ophævelse af den af denne instans afsagte negative afgørelse, når en sådan ophævelse i praksis er udelukket.

I betragtning af, at den dømmende magt har afgørende betydning for beskyttelsen af borgernes rettigheder i henhold til EU-retten, ville EU-rettens fulde virkning nemlig blive afsvækket og beskyttelsen af de i EU-retten anerkendte rettigheder blive forringet, hvis borgerne ikke, under visse betingelser, kunne opnå erstatning, såfremt deres rettigheder er blevet krænket ved en tilsidesættelse af EU-retten, der skyldes en afgørelse, som en ret i en medlemsstat har truffet som sidste instans, hvilket i den foreliggende sag består i tilsidesættelsen af forpligtelsen til at forelægge sagen for Domstolen via en præjudiciel forelæggelse [26]. Når betingelserne for, at staten ifalder ansvar, er opfyldt, skal staten således erstatte det forvoldte tab efter nationale regler, idet betingelserne i de nationale lovgivninger for erstatning af tab dog ikke må være mindre fordelagtige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål efter national ret (ækvivalensprincippet), og ikke må være udformet således, at de i praksis gør det umuligt eller urimeligt vanskeligt at opnå erstatning (effektivitetsprincippet).

En hindring for den effektive anvendelse af EU-retten, og navnlig af det grundlæggende princip om statens erstatningsansvar for tilsidesættelse af EU-retten, som udgør en væsentlig del af systemet i traktaterne, som Unionen er baseret på, kan desuden ikke begrundes med princippet om retskraft, eftersom søgsmålet, hvorunder staten søges draget til ansvar, ikke har den samme genstand og ikke nødvendigvis angår de samme parter som det søgsmål, der resulterede i den retskraftige afgørelse. Desuden kan retssikkerhedsprincippet på ingen måde påberåbes for at fortrænge princippet om statens erstatningsansvar for tab, som er forvoldt borgerne på grund af tilsidesættelser af EU-retten, der må tilregnes staten.

For så vidt som den i hovedsagen omhandlede lovgivning kan gøre det urimeligt vanskeligt at opnå erstatning for tab, der er forårsaget af tilsidesættelsen af EU-retten, idet de tilfælde, hvor der kan ske en fornyet prøvelse af den pågældende retsafgørelse, er yderst begrænsede, og henset til Domstolens besvarelse vedrørende realiteten [27], er staten følgelig erstatningspligtig over for sagsøgerne i hovedsagen.

25 | Rådets direktiv 2001/23/EF af 12.3.2001 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder eller bedrifter eller af dele af virksomheder eller bedrifter (EFT L 82, s. 16).

26 | For en gennemgang af den del af dommen, der vedrører dette aspekt, jf. afsnit V, underafsnit 1, »Præjudicielle forelæggelser«.

27 | Sagens realitet drejede sig om fortolkningen af direktiv 2001/23/EF, som er nævnt i fodnote 26, der fastsætter, at overdragerens rettigheder og forpligtelser i henhold til en arbejdskontrakt eller et arbejdsforhold på tidspunktet for overførslen, overgår til erhververen. I denne dom fortolkede Domstolen begrebet »overførsel af en bedrift« således, at det omfatter en situation, hvor en virksomhed, der opererer på markedet for charterflyvninger, opløses af dens hovedaktionær, som ligeledes er en luftfartsvirksomhed, og hvor denne sidstnævnte herefter overtager den opløste virksomhed ved at overtage de løbende leasingkontrakter vedrørende flyvemaskiner og kontrakter om charterflyvninger, udøver virksomhed, der hidtil blev udøvet af den opløste virksomhed, genansætter visse af de arbejdstagere, der hidtil har været tilknyttet denne virksomhed, ved at tildele dem stillinger, der er tilsvarende dem, de tidligere udførte, og modtager mindre udstyr fra nævnte virksomhed.

V. DEN EUROPÆISKE UNIONS TVISTER

1. PRÆJUDICIELLE FORELÆGGELSER

I dom ***Kernkraftwerke Lippe-Ems*** (C-5/14, EU:C:2015:354) af 4. juni 2015 belyste Domstolen principperne vedrørende *forbindelsen mellem den præjudicielle procedure og proceduren om kontrol af forfatningsmæssighed* [28]. I hovedsagen skulle den nationale ret bl.a. tage stilling til spørgsmålet om gyldigheden af den tyske lovgivning, der fastsatte en afgift på anvendelse af nukleart brændsel til erhvervsmæssig produktion af elektricitet. Denne lovgivning var imidlertid genstand for en prøvelse af spørgsmålet om dennes overensstemmelse med den tyske grundlov i forbindelse med en parallel sag ved Bundesverfassungsgericht.

I dommen bemærkede Domstolen, at artikel 267 TEUF skal fortolkes således, at en national ret, som nærer tvivl med hensyn til en national lovgivnings forenelighed med såvel EU-retten som den pågældende medlemsstats forfatning, hverken er afskåret fra muligheden for eller, i givet fald, fritaget for forpligtelsen til at forelægge Domstolen spørgsmål om fortolkningen eller gyldigheden af EU-retten på grund af, at der verserer en procedure med henblik på kontrol af forfatningsmæssigheden af denne lovgivning for den nationale ret, som har til opgave at udøve denne kontrol.

For det første skal de nationale retter nemlig i videst muligt omfang kunne forelægge sager for Domstolen, såfremt de finder, at en for dem verserende sag rejser spørgsmål, som kræver en fortolkning eller en bedømmelse af gyldigheden af EU-retlige bestemmelser, som de nødvendigvis må træffe afgørelse om. For det andet ville EU-rettens virkning blive bragt i fare, og den tilsigtede virkning af artikel 267 TEUF ville blive nedsat, hvis retten var forhindret i at forelægge præjudicielle spørgsmål for Domstolen og øjeblikkeligt at anvende EU-retten i overensstemmelse med Domstolens afgørelse eller praksis. Endelig kan den omstændighed, at der foreligger en national procedureregel, ikke rejse tvivl om den adgang, som de nationale retter har til at forelægge Domstolen en præjudiciel anmodning, når de er i tvivl om fortolkningen af EU-retten.

Hvad angår spørgsmålet om, hvilken virkning indledningen af proceduren for Bundesverfassungsgericht har for relevansen af en fortolkning af EU-retten for løsningen af tvisten i hovedsagen, bemærkede Domstolen, at for så vidt som denne tvist og de præjudicielle spørgsmål, uafhængigt af spørgsmålet om de i hovedsagen omhandlede bestemmelsers forfatningsmæssighed, vedrører problemet om foreneligheden med EU-retten af en national lovgivning, i medfør af hvilken der opkræves en afgift på anvendelse af nukleart brændsel, fremgår det ikke klart, at den ønskede fortolkning savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, at problemet er af hypotetisk karakter, eller at Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan foretage en saglig korrekt besvarelse af de stillede spørgsmål.

I den allerede nævnte dom ***Ferreira da Silva m.fl.*** (C-160/14, EU:C:2015:565) [29] undersøgte Domstolen forpligtelsen for *de nationale retter, hvis afgørelser ikke kan appelleres, til at indgive en anmodning om præjudiciel afgørelse for Domstolen*, når en EU-retlig bestemmelse er genstand for divergerende bedømmelser ved de underliggende retter. I den foreliggende sag drejede det sig om begrebet »overførsel af en bedrift« som omhandlet i direktiv 2001/23.

I denne henseende anførte Domstolen, at den omstændighed, at de nationale retsinstanser har afsagt indbyrdes modstridende afgørelser, ganske vist ikke i sig selv kan udgøre et afgørende element, der kan udløse forpligtelsen i henhold til artikel 267, stk. 3, TEUF. Under omstændigheder, som både er karakteriseret ved modstridende retninger i retspraksis på nationalt niveau med hensyn til et begreb, der er indeholdt i en EU-

28 | For en gennemgang af den del af dommen, der vedrører beskatning, jf. afsnit XIII, »Fiskale bestemmelser«.

29 | Denne dom gennemgås nærmere i afsnit IV, »EU-retten og national lovgivning«.

retlig bestemmelse, og af tilbagevendende fortolkningsvanskeligheder af denne bestemmelse i de forskellige medlemsstater, er en national ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler ikke kan appelleres, forpligtet til at forelægge sagen for Domstolen for at fjerne risikoen for en urigtig fortolkning af EU-retten.

2. ANNULLATIONSSØGSMÅL

Med dom ***T & L Sugars og Sidul Açúcares mod Kommissionen*** (C-456/13 P, EU:C:2015:284) af 28. april 2015 forkastede Domstolens Store Afdeling den af sagsøgerne iværksatte appel, hvori der var nedlagt påstand om *ophævelse af Rettens dom* [30]*, hvorved Retten bl.a. havde afvist annullationssøgsmålet anlagt af to virksomheder, som er beskæftiget med raffinering af rørsukker, og som har hjemsted i Unionen, til prøvelse af de af Kommissionen vedtagne forordninger* for sukker, dvs. forordning nr. 222/2011 om ekstraordinære foranstaltninger med hensyn til at bringe sukker og isoglucose for produktionsåret 2010/11 [31], og forordning nr. 293/2011 [32], samt gennemførelsesforordning nr. 302/2011 om åbning af et toldkontingent for import for samme produktionsår [33], og gennemførelsesforordning nr. 393/2011 [34].

Med et af de anbringender, der var fremsat til støtte for deres appel, gjorde appellanterne bl.a. gældende, at Retten havde begået en retlig fejl ved at afvise søgsmålene baseret på en konstatering af, at de af de nationale myndigheder trufne foranstaltninger inden for rammerne af de omtvistede forordninger udgjorde gennemførelsesforanstaltninger som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF.

Da Domstolen tog stilling til dette anbringende bemærkede den, at appellanterne ikke var direkte berørte af forordning nr. 222/2011 og forordning nr. 293/2011, idet de for det første ikke havde egenskab af sukkerproducenter i henhold til de omtvistede forordninger, og idet disse forordninger for det andet ikke berørte deres retsstilling direkte. Domstolen fandt, at Retten havde begået en retlig fejl ved at have støttet afvisningen af søgsmålet på den omstændighed, at disse forordninger omfattede gennemførelsesforanstaltninger som omhandlet i artikel 263, stk. 4, sidste sætningsled, TEUF uden at undersøge, om appellanterne var direkte berørte af de nævnte forordninger. Da det imidlertid i forbindelse med appellen var godtgjort, at appellanterne ikke var direkte berørte af de anfægtede forordninger fandt Domstolen, at denne retlige fejl ikke kunne medføre, at Rettens dom skulle ophæves.

Hvad dernæst angår forordning nr. 302/2011 og forordning nr. 393/2011 fastslog Domstolen, at de kun havde retlige virkninger i forhold til appellanterne gennem de af de nationale myndigheder vedtagne retsakter efter indgivelse af licensansøgninger. De nationale myndigheders afgørelser om tildeling af sådanne licenser, der i forhold til de berørte erhvervsdrivende benytter koefficienter fastsat i EU-lovgivningen, samt afgørelser om hel eller delvis afvisning af licenser, omfatter følgelig gennemførelsesforanstaltninger i den i artikel 263, stk. 4, sidste sætningsled, TEUF omhandlede forstand. Denne konklusion kan ikke drages i tvivl af den angiveligt mekaniske art af foranstaltningerne truffet på nationalt plan, eftersom dette kriterium ikke er relevant for formalitetsprøvelsen i denne bestemmelses forstand.

30 | Rettens dom af 6.6.2013, ***T & L Sugars og Sidul Açúcares mod Kommissionen*** (T-279/11, EU:T:2013:299).

31 | Kommissionens forordning (EU) nr. 222/2011 af 3.3.2011 om ekstraordinære foranstaltninger med hensyn til at bringe sukker og isoglucose uden for kvoten i omsætning på EU's marked med nedsat overskudsafgift i produktionsåret 2010/11 (EUT L 60, s. 6).

32 | Kommissionens gennemførelsesforordning (EU) nr. 293/2011 af 23.3.2011 om fastsættelse af tildelingskoefficient, afvisning af yderligere ansøgninger og afslutning af perioden for indgivelse af ansøgninger for disponible mængder af sukker uden for kvoten, der skal sælges på EU's marked med nedsat overskudsafgift (EUT L 79, s. 8).

33 | Kommissionens gennemførelsesforordning (EU) nr. 302/2011 af 28.3.2011 om åbning af et toldkontingent for undtagelsesvis import af visse sukkermængder i produktionsåret 2010/11 (EUT L 81, s. 8).

34 | Kommissionens gennemførelsesforordning (EU) nr. 393/2011 af 19.4.2011 om tildelingskoefficienten for udstedelse af de importlicenser, der er ansøgt om fra 1. til 7. april 2011 for sukkerprodukter under visse toldkontingenter, og suspension af indsendelse af ansøgninger om sådanne licenser (EUT L 104, s. 39).

3. FORELØBIGE FORHOLDSREGLER

Ved kendelse afsagt den 23. april 2015 i sag ***Kommissionen mod Vanbreda Risk & Benefits*** (C-35/15 P(R), EU:C:2015:275) ophævede Domstolens vicepræsident kendelsen afsagt af Rettens præsident 4. december 2014 [35], hvorved sidstnævnte imødekom en *begæring om udsættelse af gennemførelse af en kommissionsafgørelse, der afviste det bud, som en tilbudsgiver havde fremsat i forbindelse med et offentligt udbud* vedrørende en kontrakt om forsikring af ejendom og personer, og tildelte denne kontrakt til et andet selskab. I kendelsen havde Rettens præsident foretaget en lempelse af betingelsen om uopsættelighed ved at finde, at det er svært for en forbigået tilbudsgiver at godtgøre risikoen for at lide en uoprettelig skade [36]. Rettens præsident fandt således, at betingelsen om uopsættelighed i forbindelse med offentlige kontrakter bør lempes, således at en alvorlig, men ikke uoprettelig skade kan være tilstrækkelig til at godtgøre, at denne betingelse er opfyldt, når der foreligger en særligt alvorlig fumus boni juris. Rettens præsident baserede denne konklusion på et almindeligt EU-retligt princip om adgang til effektive retsmidler, der er sikret i artikel 47 i chartret om grundlæggende rettigheder.

I sin kendelse bemærkede Domstolens vicepræsident, at selv om direktiv 89/665 om offentlige kontrakter [37] er rettet til medlemsstaterne og derfor ikke gælder for EU-institutionerne som sådan, forholder det sig ikke desto mindre således, at når direktivet konkretiserer det nævnte almindelige princip om adgang til effektive retsmidler specifikt for offentlige kontrakter, er det i forbindelse med kontrakter, der tildeles af EU selv, nødvendigt at tage hensyn til det. Ifølge direktivets bestemmelser er medlemsstaternes forpligtelse til at bestemme i deres nationale ret, at en person, der har lidt skade på grund af en beslutning, der er vedtaget i forlængelse af en procedure for indgåelse af en offentlig kontrakt, skal have mulighed for at anmode om foreløbige forholdsregler i henhold til artikel 2, stk. 1, i direktiv 89/665, derfor begrænset til perioden mellem denne beslutnings vedtagelse og kontraktens indgåelse. Det var følgelig ikke berettiget, at Rettens præsident fastslog, at en forbigået tilbudsgiver skal have mulighed for at anmode om foreløbige forholdsregler, uden at dette begrænses til kun at gælde i perioden, før den ordregivende myndighed indgår en kontrakt med tilslagsmodtageren. I henhold til direktivet gælder denne lempelse af betingelsen om uopsættelighed i forbindelse med offentlige kontrakter kun, hvis den forbigåede tilbudsgiver indgiver begæring om foreløbige forholdsregler, inden der er indgået en kontrakt med tilslagsmodtageren. Denne tidsmæssige begrænsning er i øvrigt underlagt to betingelser. For det første skal den standstill-periode, der er foreskrevet i artikel 171, stk. 1, i forordning nr. 1268/2012 [38], overholdes inden kontraktens indgåelse, og for det andet skal den forbigåede tilbudsgiver have været i besiddelse af tilstrækkelige oplysninger til at kunne udøve sin ret til at indgive en begæring om foreløbige forholdsregler i løbet af denne periode.

Da der i den foreliggende sag blev truffet endelig afgørelse i tvisten, afviste vicepræsidenten begæringen om foreløbige forholdsregler med den begrundelse, at standstill-perioden på ti dage var blevet overholdt af Kommissionen og den anden tilbudsgiver inden kontraktens indgåelse, og at indgåelsen af den pågældende kontrakt var indgået længe før tilbudsgiveren anlagde annullationssøgsmål og fremsatte begæring om foreløbige forholdsregler [39].

35| Kendelse afsagt af Rettens præsident den 4.12.2014, ***Vanbreda Risk & Benefits mod Kommissionen*** (T-199/14 R, EU:T:2014:1024).

36| Denne kendelse afsagt af Rettens præsident gennemgås udførligt på s. 163 og 164 i Årsrapport for 2014.

37| Rådets direktiv 89/665/EØF af 21.12.1989 om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende anvendelsen af klageprocedurerne i forbindelse med indgåelse af offentlige indkøbs- samt bygge- og anlægskontrakter (EFT L 395, s. 33), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2007/66/EF af 11.12.2007 (EUT L 335, s. 31).

38| Kommissionens delegerede forordning (EU) nr. 1268/2012 af 29.10.2012 om gennemførelsesbestemmelser til Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) nr. 966/2012 om de finansielle regler vedrørende Unionens almindelige budget (EUT L 362, s. 1).

39| I andre sager vedrørende begæringer om foreløbige forholdsregler i forbindelse med offentlige kontrakter har Rettens præsident haft lejlighed til at anvende betingelserne om lempelse af betingelsen om uopsættelighed, således som de er afgrænset af Domstolens vicepræsident. Jf. kendelser af 15.6.2015, ***Close og Cegelec mod Parlamentet*** (T-259/15 R, EU:T:2015:378), præmis 37-47, og af 17.7.2015, ***GSA og SGI mod Parlamentet*** (T-321/15 R, EU:T:2015:522), præmis 27-29.

VI. LANDBRUG

Dom ***Zuchtvieh-Export*** (C-424/13, EU:C:2015:259), der blev afsagt den 23. april 2015, gav Domstolen lejlighed til at udtale sig *om omfanget af den i EU-retten fastsatte beskyttelse af dyr under deres transport til tredjelande.* I hovedsagen var der tale om en forsendelse af kvæg mellem Kempten (Tyskland) og Andijan (Usbekistan), for hvilken afgangsmyndigheden havde krævet en ændring af planlægningen af forsendelsen med henblik på, at bestemmelserne i forordning nr. 1/2005 [40] også blev overholdt for den del af forsendelsen, der skulle finde sted uden for Unionen. Det var på denne baggrund, at den nationale ret forelagde Domstolen spørgsmålet om, hvorvidt forordningens bestemmelser, som i artikel 14, stk. 1, fastsætter betingelserne vedrørende logbogen og bemyndigelsen for den kompetente myndighed på afgangsstedet til i givet fald at kræve ændringer, også i forbindelse med en forsendelse fra en medlemsstat til et tredjeland finder anvendelse på den del af forsendelsen, som finder sted uden for Unionen.

Idet dette spørgsmål blev besvaret bekræftende, bemærkede Domstolen, at artikel 14 i forordning nr. 1/2005 ikke underkaster forsendelser af dyr fra Unionens område til tredjelande en særlig autorisationsordning, som adskiller sig fra den, der finder anvendelse på forsendelser, der finder sted inden for Unionens grænser. For at en forsendelse, der indebærer en sådan forsendelse af dyr, kan godkendes af den kompetente myndighed på afgangsstedet, skal organisatoren følgelig forelægge en logbog, som giver anledning til at antage, at forordningens bestemmelser vil blive overholdt, herunder for den del af forsendelsen, der finder sted uden for Unionen. Det skal af den planlægning af forsendelsen, der fremgår af logbogen, fremgå, at den påtænkte forsendelse vil overholde bl.a. de tekniske forskrifter vedrørende vandings- og fodringshyppighed, forsendelsestider og hvileperioder. Hvis dette ikke er tilfældet, er den kompetente myndighed bemyndiget til at kræve, at arrangementerne ændres således, at overholdelsen af disse bestemmelser sikres for hele forsendelsen.

I dom ***Scotch Whisky Association m.fl.*** (C-333/14, EU:C:2015:845), der blev afsagt den 23. december 2015, udtalte Domstolen sig om fortolkningen af *»fusionsmarkedsordningen«* [41] og om *begrebet og begrundelsen for foranstaltninger med tilsvarende virkning som en kvantitativ restriktion* som omhandlet i artikel 34 TEUF og 36 TEUF.

Anmodet om en præjudiciel afgørelse af visse spørgsmål i forbindelse med en tvist om gyldigheden af en national lovgivning og et udkast til dekret vedrørende fastsættelsen af en minimumspris pr. enhed (»MPU«) for detailhandel med alkoholholdige drikkevarer, bemærkede Domstolen indledningsvis, at selv om artikel 167, stk. 1, litra b), i »fusionsmarkedsordningen« fastsætter, at de producerende medlemsstater ikke kan tillade fastsættelse af priser for vin, er det dog udelukkende i forbindelse med fastlæggelsen af afsætningsregler for at regulere udbuddet. Selv om en sådan national lovgivning således kan udgøre en tilsidesættelse af »fusionsmarkedsordningen«, for så vidt som den er i strid med princippet om den frie prisdannelse ved salg af landbrugsprodukter på grundlag af den frie konkurrence, som denne forordning bygger på, er denne forordning ikke til hinder for pålæggelsen af en MPU for detailhandel med vin, hvis denne foranstaltning faktisk er egnet til at sikre formålet om beskyttelse af menneskers liv og sundhed, og den under hensyntagen til målsætningerne med den fælles landbrugspolitik og til den fælles markedsordnings tilfredsstillende funktion ikke går ud over, hvad der er nødvendigt for at nå det nævnte formål.

Derefter bemærkede Domstolen, at den omhandlede nationale lovgivning udgør en foranstaltning med tilsvarende virkning som en kvantitativ restriktion som omhandlet i artikel 34 TEUF, idet den ved at udelukke,

40 | Rådets forordning (EF) nr. 1/2005 af 22.12.2004 om beskyttelse af dyr under transport og dermed forbundne aktiviteter og om ændring af direktiv 64/432/EØF og 93/119/EF og forordning (EF) nr. 1255/97 (EUT L 3, s. 1, og berigtigelse i EUT 2011, L 336, p. 86).

41 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1308/2013 af 17.12.2013 om en fælles markedsordning for landbrugsprodukter og om ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 922/72, (EØF) nr. 234/79, (EF) nr. 1037/2001 og (EF) nr. 1234/2007 (EUT L 347, s. 671).

at den lavere kostpris for indførte varer kommer til udtryk i salgsprisen til forbrugerne, hindrer adgangen til det nationale marked for de omhandlede produkter. Selv om denne lovgivning er egnet til at reducere alkoholforbruget generelt og mere specifikt det farlige eller skadelige alkoholforbrug, omfattes den ikke af undtagelsesbestemmelsen i artikel 36 TEUF, såfremt menneskers liv og sundhed kan beskyttes lige så effektivt ved foranstaltninger, der er mindre restriktive for samhandelen inden for Unionen, bl.a. ved en højere afgift på alkoholholdige drikkevarer. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om dette er tilfældet.

I denne sag bemærkede Domstolen med hensyn til den nationale rets efterprøvelse af overholdelsen af proportionalitetsprincippet, at idet den omhandlede nationale lovgivning ikke var trådt i kraft, skulle retten lægge de forhold til grund, som den havde kendskab til på det tidspunkt, hvor den traf afgørelse. Det tilkommer således sidstnævnte at vurdere, om de af den pågældende medlemsstat fremlagte beviser støtter den konklusion, at der er rimelig grund til at antage, at undtagelsen fra princippet om frie varebevægelser opfylder proportionalitetsprincippet. Denne efterprøvelse er derfor ikke begrænset til kun at omfatte de oplysninger, som den nationale lovgiver havde til rådighed, da denne vedtog foranstaltningen [42].

VII. FRI BEVÆGELIGHED

1. ARBEJDSKRAFTENS FRIE BEVÆGELIGHED

Den 24. februar 2015 udtalte Domstolens Store Afdeling i dom ***Sopora*** (C-512/13, EU:C:2015:108) sig *om fortolkningen af artikel 45 TEUF* inden for rammerne af en tvist mellem en tysk statsborger og de nederlandske skattemyndigheder vedrørende afslaget på den pågældendes anmodning om den faste fritagelse for en godtgørelse med tilknytning til det arbejde, som han bestrider i Nederlandene. I nævnte hovedsag havde skattemyndighederne fundet, at arbejdstageren ikke var omfattet af denne fritagelse, eftersom han ikke opfyldte betingelsen i national ret om, at han i mere end to tredjedele af perioden på 24 måneder før sin ansættelse i Nederlandene skulle have boet i en afstand af mere end 150 km fra den nederlandske grænse.

I sin dom bemærkede Domstolen først, at arbejdskraftens frie bevægelighed, henset til ordlyden af artikel 45, stk. 2, TEUF, der har til formål at afskaffe enhver form for forskelsbehandling på grundlag af nationalitet »af medlemsstaternes arbejdstagere«, sammenholdt med artikel 26 TEUF, også forbyder forskelsbehandling mellem ikke-hjemmehørende arbejdstagere, hvis denne fører til en ubegrundet begunstigelse af statsborgere fra visse medlemsstater fremfor andre. Hvad angår den omhandlede nationale lovgivning bemærkede Domstolen, at alle ikke-hjemmehørende arbejdstagere, hvis deres bopæl ligger mere end 150 km fra den nederlandske grænse eller i en kortere afstand fra sidstnævnte, kunne være omfattet af den omtvistede skattefritagelse, men den administrative forenkling af indberetningen af disse ekstraterritoriale omkostninger, som fulgte af at være omfattet af standardordningen, var imidlertid forbeholdt arbejdstagere, som er bosiddende mere end 150 km fra denne grænse.

Domstolen fastslog i denne henseende, at det forhold alene, at der med henblik på indrømmelsen af den faste skattefritagelse fastsættes begrænsninger med hensyn til afstanden i forhold til stedet for arbejdstagernes bopæl og loftet for den indrømmede skattefritagelse, idet der tages udgangspunkt i henholdsvis den medlemsstat, hvor arbejdspladsen er beliggende, og beskatningsgrundlaget, selv om dette nødvendigvis har karakter af et overslag, ikke i sig selv kan udgøre en indirekte forskelsbehandling eller en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed, eftersom for det første formålet med denne foranstaltning er at fremme den frie bevægelighed for arbejdstagere med bopæl i andre medlemsstater, som derfor sandsynligvis skal afholde ekstraudgifter,

42| En anden dom, som der henvises til i denne oversigt, vedrører landbrug: dom af 1.12.2015, ***Parlamentet og Kommissionen mod Rådet*** (C-124/13 og C-125/13, EU:C:2015:790), i afsnit III, underafsnit 1, »Retsgrundlaget for Unionens retsakter«.

og for det andet, at arbejdstagere, der bor mindre end 150 km fra grænsen, kan opnå samme fritagelse mod fremlæggelse af passende dokumentation. Det kunne dog forholde sig anderledes, hvis nævnte grænser var fastsat således, at standardordningen automatisk gav anledning til en nettooverkompensation for de faktisk afholdte ekstraterritoriale omkostninger.

2. ETABLERINGSFRIHED OG FRI UDVEKSLING AF TJENESTEYDELSER

På området for etableringsfrihed og fri udveksling af tjenesteydelser skal tre domme nævnes. Den første dom vedrører de krav, der er forbudte i henhold til »servicedirektivet«, den anden dom omhandler gennemsigtighedsforpligtelsen i forbindelse med udstedelse af koncessionskontrakter, og den tredje dom anfører præciseringer til visse begreber i direktivet om udbud af audiovisuelle medietjenester.

I dom ***Rina Services m.fl.*** (C-593/13, EU:C:2015:399), der blev afsagt den 16. juni 2015, anførte Domstolens Store Afdeling bl.a. præciseringer til *forholdet mellem bestemmelserne i traktaten og direktiv 2006/123* [43] *om tjenesteydelser i det indre marked (herefter »servicedirektivet«)*. Baggrunden for denne dom var en tvist, hvor en koncern havde bestridt, at en italiensk lovgivning, der fastsatte, at det vedtægtsmæssige hjemsted for et selskab, der fungerer som attesteringsorganer, skal være beliggende på det nationale område, var forenelig med EU-retten.

I dommen fastslog Domstolen, at det i hovedsagen omhandlede krav om beliggenheden af det vedtægtsmæssige hjemsted findes blandt de krav, som er forbudte i henhold til servicedirektivets artikel 14, og som ikke kan være begrundede.

Ifølge Domstolen ville nævnte artikel 14 fratages enhver effektiv virkning, hvis medlemsstaterne havde lov til at begrunde et krav, der er forbudt ved direktivets artikel 14, under henvisning til den primære ret, idet den målrettede harmonisering, der foretages med direktivet, i sidste ende ville blive underkendt. Det fremgår således af 6. betragtning til »servicedirektivet«, at det ikke er muligt at overvinde hindringer for etableringsfriheden udelukkende ved at forlade sig på direkte anvendelse af artikel 49 TEUF bl.a. som følge af den ekstreme vanskelighed, der ville være forbundet med at behandle hvert enkelt tilfælde af hindringer for denne frihed. Såfremt det tillades, at de »forbudte« krav i dette direktivs artikel 14 ikke desto mindre kunne gøres til genstand for en begrundelse under henvisning til den primære ret, ville det netop medføre, at en sådan undersøgelse af hvert enkelt tilfælde i henhold til EUF-traktaten genindførtes for samtlige restriktioner for etableringsfriheden. Et forbud uden mulighed for begrundelse har således til formål at sikre en systematisk og hurtig ophævelse af visse restriktioner for etableringsfriheden, som ifølge EU-lovgiver og Domstolens praksis anses for i alvorlig grad at berøre den tilfredsstillende funktion af det indre marked.

Selv om »servicedirektivets« artikel 3, stk. 3, sikrer anvendeligheden af EUF-traktaten, hvis artikel 52, stk. 1, gør det muligt for medlemsstaterne at begrunde nationale foranstaltninger, der udgør en restriktion for etableringsfriheden, med et af de hensyn, der er anført i bestemmelsen, betyder dette imidlertid ikke, at EU-lovgiver ved vedtagelsen af en afledt retsakt, såsom »servicedirektivet«, som konkret udmønter en grundlæggende frihed, der er sikret ved EUF-traktaten, ikke kan begrænse visse undtagelser, og dette gælder så meget desto mere, når den pågældende bestemmelse i den afledte ret – som i det foreliggende tilfælde – blot gengiver fast retspraksis, hvorefter et krav som det i hovedsagen omhandlede er uforeneligt med de grundlæggende friheder, som de erhvervsdrivende kan påberåbe sig.

43 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/123/EF af 12.12.2006 om tjenesteydelser i det indre marked (EUT L 376, s. 36).

Den 17. december 2015 udtalte Domstolen sig i dom ***UNIS og Beaudout Père et Fils*** (C-25/14og C-26/14, EU:C:2015:821) om *gennemsigtighedsforpligtelsen, der følger af artikel 56 TEUF*. Tvisterne i hovedsagen omhandlede to ministerielle bekendtgørelser, som inden for en nærmere bestemt branche vedrørte udvidelsen af kollektive aftaler, der udpeger en forsikringsinstitution som eneste institution til forvaltning af en eller flere tillægsforsikringsordninger eller supplerende ordninger for godtgørelse af udgifter til sundhedsydelser.

I dommen mindede Domstolen først om, at forpligtelsen til gennemsigtighed for så vidt angår udstedelsen af en koncessionskontrakt, der indebærer, at de nationale myndigheder involveres, ikke finder anvendelse i forhold til enhver handling, men kun i forhold til dem, der indebærer en klar grænseoverskridende interesse, henset til, at de objektivt set vil kunne have interesse for erhvervsdrivende, der er etableret i andre medlemsstater end den, hvorunder den udstedende myndighed hører.

Domstolen bemærkede dernæst, at det, når en offentlig myndighed intervenerer for at tildele en eneret til en erhvervsdrivende, i princippet bør foregå under overholdelse af den forpligtelse til gennemsigtighed, der følger af artikel 56 TEUF. Den omstændighed, at nævnte intervention består i at generalisere rækkevidden af en aftale, der er indgået efter kollektive forhandlinger mellem de repræsentative arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer inden for en branche, har ikke den konsekvens at unddrage afgørelsen fra de krav om gennemsigtighed, der følger af artikel 56 TEUF. Desuden følger det af kravet om gennemsigtighed, uden at det nødvendigvis indebærer en forpligtelse til at iværksætte et udbud, at den udstedende myndighed skal sikre en passende grad af offentlighed, der gør det muligt, dels at åbne markedet for konkurrence, dels at kontrollere, at proceduren for tildeling er upartisk. I den foreliggende sag udgør hverken den omstændighed, at de kollektive overenskomster og aftaler samt tillæggene hertil er deponeret hos en administrativ myndighed og kan konsulteres på internettet, eller offentliggørelsen i et officielt lovtidende af en meddelelse om, at der vil blive igangsat en procedure med henblik på udvidelse af et sådant tillæg, eller muligheden for, at enhver berørt kan afgive bemærkninger efter denne offentliggørelse, heller ikke samlet set, en passende grad af offentlighed, der gør det muligt at sikre, at de interesserede erhvervsdrivende i overensstemmelse med formålet med forpligtelsen til gennemsigtighed kan manifestere deres interesse i at forvalte den i hovedsagen omhandlede forsikringsordning, således at afgørelsen om udvidelse træffes helt upartisk. Faktisk har de interesserede kun en frist på 14 dage til at afgive bemærkninger, hvilket er væsentligt kortere end de frister, der, bortset fra i hastende tilfælde, er fastsat i de retsregler om samordning af fremgangsmåderne ved indgåelse af offentlige kontrakter [44], der, selv om de ikke finder anvendelse i det foreliggende tilfælde, ikke desto mindre kan anvendes som referenceramme i denne henseende.

Domstolen fastslog således, at gennemsigtighedsforpligtelsen, der følger af artikel 56 TEUF, er til hinder for de offentlige myndigheders beslutning om at udvide de i hovedsagen omhandlede kollektive aftaler. Domstolen begrænsede imidlertid de tidsmæssige virkninger af dommen på grund af hensynet til situationen for de arbejdsgivere og arbejdstagere, der på grundlag af de omhandlede udvidede kollektive overenskomster havde indgået aftale om en tillægsforsikring, der indgik i en særligt følsom social kontekst.

I dom af 21. oktober 2015**,** ***New Media Online*** (C-347/14, EU:C:2015:709) udtalte Domstolen sig om *fortolkningen af begreberne »audiovisuel medietjeneste« og »program« som omhandlet i artikel 1 i direktiv 2010/13* [45]. I tvisten i hovedsagen bestred et selskab med hjemsted i Østrig, der drev et elektronisk dagblad, den østrigske kommunikationsmyndigheds afgørelse om at kvalificere en del af dets tjenester som »on-demand audiovisuel medietjeneste«, hvorom der skal gives meddelelse til den i den relevante nationale lovgivning fastsatte tilsynsmyndighed. Selv om dette selskabs webside primært indeholdt skrevne artikler, gav et subdomæne

44| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv nr. 2004/18/EF af 31.3.2004 om samordning af fremgangsmåderne ved indgåelse af offentlige vareindkøbskontrakter, offentlige tjenesteydelseskontrakter og offentlige bygge- og anlægskontrakter (EUT L 134, s. 114, og berigtigelse EUT L 351, s. 44), som ændret ved Kommissionens forordning (EU) nr. 1251/2011 af 30.11.2011 (EUT L 319, s. 43).

45| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/13/EU af 10.3.2010 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne om udbud af audiovisuelle medietjenester (EUT L 95, s. 1).

adgang til mere end 300 videoer om forskellige emner, hvoraf størstedelen ikke havde forbindelse til teksterne på webstedet.

Først præciserede Domstolen begrebet »program« som omhandlet i artikel 1, stk. 1, litra b), i direktiv 2010/13. I denne henseende bemærkede den bl.a., at formålet med dette direktiv inden for en særligt konkurrencepræget medieverden er at anvende samme regler for aktører, der henvender sig til samme publikum, og at undgå, at on-demand audiovisuelle medietjenester kan udøve illoyal konkurrence i forhold til traditionelt TV. I det foreliggende tilfælde fastslog Domstolen, at en del af de videoer, der var tilgængelige på subdomænet dagbladets videoer indgik i konkurrence med de informationstjenester, som de regionale tv-selskaber udbyder og med musikkanaler, sportskanaler og underholdningsudsendelser, og dermed kunne kvalificeres som »program« som omhandlet i nævnte direktiv.

Domstolen fastslog dernæst, at det i forbindelse med vurderingen af hovedformålet med en tjeneste med tilrådighedsstillelse af videoer i forbindelse med en elektronisk udgave af et dagblad skal undersøges, hvorvidt denne tjeneste som sådan har et selvstændigt indhold og en selvstændig funktion i forhold til udbyderen af det pågældende websteds journalistiske aktiviteter og ikke er et uadskilleligt supplement til denne aktivitet, bl.a. på grund af forbindelserne mellem det audiovisuelle udbud og det tekstmæssige udbud. Selv om en elektronisk udgave af et dagblad ikke skal betragtes som en audiovisuel tjeneste, når de audiovisuelle elementer, som det indeholder, er sekundære og alene anvendes som støtte til de trykte artikler, forholder det sig stadig således, at en audiovisuel tjeneste ikke systematisk skal udelukkes fra direktivets anvendelsesområde alene med den begrundelse, at udbyderen af webstedet, hvorpå tjenesten findes, er et forlag bag et online dagblad. En tilgang, hvorefter tjenester forvaltet af forlag bag online dagblade generelt skulle være udelukket fra det pågældende direktivs anvendelsesområde på grund af deres karakter af multimedie uden at foretage en vurdering i hvert enkelt tilfælde af »hovedformålet« med den omhandlede tjeneste, ville således ikke i tilstrækkelig høj grad tage hensyn til diversiteten af de omhandlede situationer og ville indebære en risiko for, at de udbydere, som faktisk leverer audiovisuelle medietjenester, kunne gøre brug af en multimedieinformationsportal for at unddrage sig den lovgivning, som finder anvendelse på dem på dette område.

VIII. GRÆNSEKONTROL, ASYL OG INDVANDRING

1. GRÆNSEPASSAGE

I dom ***Spanien mod Parlamentet og Rådet*** (C-44/14, EU:C:2015:554), afsagt den 8. september 2015, frifandt Domstolens Store Afdeling Parlamentet og Rådet i et annullationssøgsmål anlagt af Kongeriget Spanien til prøvelse af *artikel 19 i »Eurosur-forordningen« vedrørende udvekslingen af oplysninger og samarbejdet med Irland og Det Forenede Kongerige* [46]. Ifølge den sagsøgende stat skulle denne bestemmelse være i strid med Schengenprotokollens [47] artikel 4 og 5, fordi den uden for denne protokols artikel 4 indfører en ad hoc-procedure for Irlands og Det Forenede Kongeriges deltagelse i denne forordning gennem samarbejdsaftaler.

46 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1052/2013 af 22.10.2013 om oprettelse af det europæiske grænseovervågningssystem (Eurosur) (EUT L 295, s. 11).

47 | Protokol nr. 19 om Schengenreglerne som integreret i Den Europæiske Union (EUT 2012 C 326, s. 290).

Først fremhævede Domstolen, at selv om Irland og Det Forenede Kongerige i henhold til Schengenprotokollens artikel 4 og afgørelse 2003/365 [48] og 2002/192 [49] deltager i visse af Schengenreglernes bestemmelser, omfatter denne deltagelse ikke bestemmelserne heri vedrørende passage af de ydre grænser. Irland og Det Forenede Kongerige kan således først deltage i de gældende bestemmelser i Schengenreglerne på dette område, eller i vedtagelsen af forslag og initiativer til udbygning af disse regler henhørende under dette område, efter at den pågældende medlemsstat har fremsat en anmodning herom, som Rådet derefter har accepteret i overensstemmelse med den procedure, der er fastsat i Schengenprotokollens artikel 4. Det følger heraf, at EU-lovgiver ikke gyldigt kan indføre en procedure, der er forskellig fra den, der er fastsat i denne protokols artikel 4, uanset om der sker en skærpelse eller lempelse af denne med henblik på at bemyndige Irlands eller Det Forenede Kongeriges deltagelse i sådanne bestemmelser eller i vedtagelsen af sådanne forslag og initiativer. På samme måde kan EU-lovgiver ikke for medlemsstaterne fastsætte muligheden for at indgå indbyrdes aftaler med en sådan virkning.

Hvad dernæst angår artikel 19 i »Eurosur-forordningen«, som fastsætter mulighed for at indlede et samarbejde om udveksling af oplysninger om passage af de ydre grænser på grundlag af bilaterale eller multilaterale aftaler mellem henholdsvis Irland eller Det Forenede Kongerige og en eller flere nabomedlemsstater, tog Domstolen stilling til, om dette samarbejde kan betragtes som »deltagelse« i »Eurosur-forordningens« bestemmelser som omhandlet i Schengenprotokollens artikel 4. Domstolen bemærkede i denne henseende, at de aftaler, der er nævnt i »Eurosur-forordningens« artikel 19, giver mulighed for at gennemføre en begrænset form for samarbejde mellem Irland og Det Forenede Kongerige og en eller flere nabomedlemsstater, men uden at det medfører, at disse medlemsstater bringes i en situation, som er tilsvarende den, de øvrige medlemsstater befinder sig i. Disse aftaler kan således ikke gyldigt for Irland og Det Forenede Kongeriges vedkommende fastsætte rettigheder eller forpligtelser i lighed med dem, som er fastsat for de øvrige medlemsstater inden for »Eurosur-systemet« eller i en væsentlig del heraf.

Domstolen forkastede den sagsøgende stats argument om, at selv en begrænset form for samarbejde skal betragtes som deltagelse som omhandlet i Schengenprotokollens artikel 4, med henvisning til for det første, at det system, der er indført ved Schengenprotokollens artikel 4 og 5, ikke kan anses for at have til formål, at Irland og Det Forenede Kongerige forpligtes til at deltage i alle Schengenreglerne, og herved udelukke enhver form for begrænset samarbejde med disse medlemsstater. For det andet ville en fortolkning af Schengenprotokollens artikel 4 således, at den ikke finder anvendelse på begrænsede former for samarbejde, ifølge Domstolen ikke rejse tvivl om denne artikels effektive virkning, for så vidt som denne fortolkning hverken giver Irland og Det Forenede Kongerige mulighed for at opnå rettigheder, som er tilsvarende de øvrige medlemsstaters rettigheder med hensyn til Schengenreglernes gældende bestemmelser, eller at deltage i vedtagelsen af forslag og initiativer til udbygning af disse regler, uden forudgående at have fået bemyndigelse til at deltage i de pågældende bestemmelser på grundlag af en enstemmig afgørelse fra Rådet.

Eftersom de begrænsede former for samarbejde ikke udgør en form for deltagelse som omhandlet i Schengenprotokollens artikel 4, fastslog Domstolen derfor, at »Eurosur-forordningens« artikel 19 ikke kan anses for at foreskrive muligheden for medlemsstaterne for at indgå aftaler, der gør det muligt for Irland og Det Forenede Kongerige at deltage i Schengenreglernes gældende bestemmelser på området for passage af de ydre grænser.

48 | Rådets afgørelse 2000/365/EF af 29.5.2000 om anmodningen fra Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland om at deltage i visse bestemmelser i Schengen-reglerne (EFT L 131, s. 43).

49 | Rådets afgørelse 2002/192/EF af 28.2.2002 om anmodningen fra Irland om at deltage i visse bestemmelser i Schengen-reglerne (EFT L 64, s. 20).

2. INDVANDRINGSPOLITIK

I dom **K og A** (C-153/14, EU:C:2015:453), afsagt den 9. juli 2015, skulle Domstolen fortolke *artikel 7, stk. 2, første afsnit, i direktiv 2003/86 om retten til familiesammenføring* [50], i en sag angående en national lovgivning, som gør familiesammenføring betinget af bestået af en integrationsprøve. Tvisterne i hovedsagerne vedrørte to tredjelandsstatsborgere, som havde påberåbt sig helbredsmæssige problemer og psykiske problemer, som havde forhindret dem i at aflægge nævnte prøve. Selv om den nationale lovgivning havde fastsat undtagelser for de ansøgere, som på grund af et psykisk eller fysisk handicap varigt vil være ude af stand til at aflægge prøven eller i tilfælde, hvor et afslag på denne ansøgning vil være åbenbart urimeligt, havde de nationale myndigheder i den foreliggende sag meddelt afslag på de omhandlede to statsborgeres ansøgninger om midlertidig opholdstilladelse.

I denne henseende bemærkede Domstolen indledningsvis, at medlemsstaterne kan kræve, at tredjelandsstatsborgere har bestået en integrationsprøve, der omfatter en bedømmelse af et grundlæggende kendskab til såvel den omhandlede medlemsstats sprog som dens samfund, og som indebærer betaling af forskellige udgifter, før nævnte statsborgere gives tilladelse til indrejse og ophold med henblik på familiesammenføring. I forbindelse med anden familiesammenføring end familiesammenføring af flygtninge og deres familiemedlemmer er artikel 7, stk. 2, første afsnit, i direktiv 2003/86 således ikke til hinder for, at medlemsstaterne gør udstedelsen af tilladelse til indrejse på medlemsstaternes område betinget af opfyldelsen af visse forudgående integrationsforanstaltninger.

De midler, der bringes i anvendelse ved den nationale lovgivning til gennemførelse af artikel 7, stk. 2, første afsnit, i direktiv 2003/109, skal imidlertid være egnede til at realisere de formål, der tilsigtes med denne lovgivning, og de må ikke gå videre end nødvendigt for at nå disse formål. Disse foranstaltninger kan således kun anses for at være lovlige, hvis de gør det muligt at fremme integrationen af familiemedlemmerne. Med dette for øje gør kravet om at bestå en grundlæggende integrationsprøve det muligt at sikre, at der i princippet erhverves et kendskab, som utvivlsomt er nyttigt for at skabe forbindelser til værtsmedlemsstaten.

Proportionalitetskriteriet kræver dog, at betingelserne for anvendelsen af en sådan forpligtelse ikke går ud over, hvad der er nødvendigt for at nå formålet om familiesammenføring. Disse betingelser for anvendelsen må således ikke gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve retten til familiesammenføring. Dette er tilfældet, når de ikke gør det muligt at tage hensyn til særlige omstændigheder, der reelt hindrer de pågældende personer i at bestå denne prøve, og når de fastsætter størrelsen af udgifterne til en sådan prøve på et for højt niveau.

I dom **Skerdjan Celaj** (C-290/14, EU:C:2015:640), afsagt den 1. oktober 2015, fortolkede Domstolen *direktiv 2008/115* (»udsendelsesdirektivet«) [51] i forbindelse med en sag om en albansk statsborger, der befandt sig på italiensk område, og som var blevet genstand for en udvisningsafgørelse og udsendelsesafgørelse ledsaget af et forbud mod indrejse i Italien i tre år. Efter at være udrejst frivilligt fra italiensk område rejste den pågældende i strid med nævnte forbud tilbage dertil, hvor der blev indledt en straffesag med det formål at få ham dømt på grundlag af en italiensk lovgivning, der med fængsel straffer enhver tredjelandsstatsborger, som i strid med et indrejseforbud indrejser ulovligt i Italien.

I dommen bemærkede Domstolen, at omstændighederne i hovedsagen adskiller sig klart fra omstændighederne i de sager, hvori tredjelandsstatsborgere med ulovligt ophold har været genstand for en

50 | Rådets direktiv 2003/86/EF af 22.9.2003 om ret til familiesammenføring (EUT L 251, s. 12).

51 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/115/EF af 16.12.2008 om fælles standarder og procedurer i medlemsstaterne for tilbagesendelse af tredjelandsstatsborgere med ulovligt ophold (EUT L 348, s. 98).

første udsendelsesprocedure [52]. Domstolen fastslog, efter at have fremhævet, at direktiv 2008/115 ikke har til formål fuldt ud at harmonisere medlemsstaternes regler om udlændinges ophold, at direktivet ikke er til hinder for, at strafferetlige sanktioner under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende pålægges tredjelandsstatsborgere i henhold til nationale strafferetsplejeregler.

Domstolen tilføjede ikke desto mindre, at pålæggelsen af strafferetlige sanktioner undergives dels betingelsen om, at det indrejseforbud, der er udstedt over for tredjelandsstatsborgeren, er i overensstemmelse med artikel 11 i direktiv 2008/115 vedrørende indrejseforbud, dels fuld overholdelse af de grundlæggende rettigheder og efter omstændighederne konventionen om flygtninges retsstilling [53].

IX. SAMARBEJDE OM CIVILRETLIGE SPØRGSMÅL

1. RETTERNES KOMPETENCE PÅ DET CIVIL- OG HANDELSRETLIGE OMRÅDE

Den 13. maj 2015 i dom ***Gazprom*** (C-536/13, EU:C:2015:316) havde Domstolens Store Afdeling lejlighed til at udtale sig om *anvendelsesområdet for forordning nr. 44/2001* [54] *og navnlig om udelukkelsen af voldgift*. I tvisten i hovedsagen havde en ret i en medlemsstat afslået at anerkende og fuldbyrde en voldgiftskendelse, der pålagde den ene af parterne, navnlig at begrænse nogle af de påstande, som parten havde fremsat for den nævnte ret.

Domstolen bemærkede først, at et forbud nedlagt af en ret i en medlemsstat mod, at en part lod nogen anden ret end voldgiftsretten behandle tvisten, og mod, at denne fortsatte sagen ved en ret i en anden medlemsstat, der har kompetence i medfør af forordning nr. 44/2001, ikke er foreneligt med denne forordning [55].

Med hensyn til en sag som den foreliggende vedrørende en voldgiftskendelse fastslog Domstolen, at idet voldgift ikke er omfattet af anvendelsesområdet for forordning nr. 44/2001, medfører det omhandlede forbud, der var afsagt af en voldgiftsret, ikke en tilsidesættelse af princippet om gensidig tillid, som forordning nr. 44/2001 hviler på, i form af indblanding fra en ret i en medlemsstats i kompetencen for en ret i en anden medlemsstat. Følgelig er denne forordning ikke til hinder for, at en ret i en medlemsstat anerkender og fuldbyrder – eller at den nægter at anerkende og fuldbyrde – en voldgiftskendelse som den i hovedsagen omhandlede. Den eventuelle begrænsning af de beføjelser, der er tillagt en ret i en medlemsstat, for hvilken en parallel tvist er indbragt, til at træffe afgørelse om sin egen kompetence, kan således udelukkende være et resultat af de processuelle regler, der gælder i denne medlemsstat, og i givet fald New York-konventionen [56], som regulerer dette område, der er udelukket fra forordningens anvendelsesområde.

52| Domstolens dom af 28.4.2011, ***El Dridi*** (C-61/11 PPU, EU:C:2011:268); Domstolens dom af 6.12.2011, ***Achughbabian*** (C-329/11, EU:C:2011:807). I disse domme, der vedrørte en første udsendelsesprocedure, fastslog Domstolen, at der ganske vist gøres indgreb i de fælles standarder og procedurer, der er indført ved direktiv 2008/115, såfremt den omhandlede medlemsstat efter at have konstateret tredjelandsstatsborgerens ulovlige ophold indleder strafforfølgning, som kan føre til en fængselsstraf under tilbagesendelsesproceduren, inden fuldbyrdelsen af afgørelsen om tilbagesendelse, eller endog inden selve vedtagelsen af denne, for så vidt som en sådan fremgangsmåde risikerer at forsinke udsendelsen.

53| Konventionen om flygtninges retsstilling, udfærdiget i Genève den 28.7.1951 (Genèvekonventionen), De Forenede Nationers traktatsamling, bind 189, s. 150, nr. 2545 (1954).

54| Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT L 12, s. 1).

55| Domstolens dom af 10.2.2009, ***Allianz og Generali Assicurazioni Generali*** (C-185/07, EU:C:2009:69).

56| Konventionen om anerkendelse og fuldbyrdelse af udenlandske voldgiftskendelser udfærdiget den 10. juni 1958 i New York (United Nations Treaty Series, bind 330, s. 3).

I dom ***El Madjoub*** (C-322/14, EU:C:2015:334) afsagt den 21. maj 2015 skulle Domstolen fortolke *artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 om fremgangsmåden for elektronisk indgåelse af en aftale om værneting*. Hovedsagen handlede om salget af et motorkøretøj via en internetside. De almindelige salgsbetingelser, som var tilgængelige på denne internetside, indeholdt en værnetingsaftale til fordel for en ret beliggende i en medlemsstat. Det vindue, der indeholder disse almindelige salgsbetingelser åbnes hverken automatisk ved registreringen eller ved hver købstransaktion, idet køberen skal sætte kryds i specifikt felt for at acceptere disse betingelser. Domstolen skulle tage stilling til, om der kan rejses tvivl om gyldigheden af en værnetingsaftale, når den teknik, hvorved accepten foretages ved et klik, bliver anvendt.

Vedrørende for det første spørgsmålet om, hvorvidt der reelt er opnået enighed mellem de berørte, som er et af formålene med forordningens artikel 23, stk. 1, fandt Domstolen, at den i hovedsagen omhandlede køber udtrykkeligt havde accepteret de pågældende almindelige betingelser ved at sætte kryds i det relevante felt på den omhandlede sælgers internetside. For det andet fastslog Domstolen, at det fremgår af en ordlydsfortolkning af forordningens artikel 23, stk. 2, at bestemmelsen opstiller et krav om, at der skal gives mulighed for varigt at dokumentere værnetingsaftalen, uafhængigt af spørgsmålet om, hvorvidt teksten til de almindelige betingelser faktisk er blevet varigt dokumenteret af køberen, efter eller før den pågældende satte kryds ved det felt, der angav, at vedkommende havde accepteret de nævnte betingelser. I denne henseende bemærkede Domstolen, at formålet med denne bestemmelse er at sidestille bestemte elektroniske meddelelsesformer med den skriftlige form med henblik på at forenkle den elektroniske indgåelse af aftaler, idet der også er blevet foretaget en meddelelse af de pågældende oplysninger, såfremt disse oplysninger gøres tilgængelige på en skærm. Det er, for at en elektronisk meddelelse skal kunne frembyde de samme garantier, navnlig på bevisområdet, tilstrækkeligt, at det er muligt at gemme og udskrive oplysningerne inden aftaleindgåelsen. Idet den teknik, hvorved accepten foretages ved et klik, gør det muligt at udskrive og gemme teksten i de almindelige betingelser inden aftaleindgåelsen, kan den omstændighed, at den internetside, som indeholder disse betingelser, ikke åbnes automatisk ved registreringen på internetsiden og ved hver købstransaktion, ikke rejse tvivl om gyldigheden af værnetingsaftalen. En sådan teknik, hvorved accepten foretages, udgør derfor en elektronisk meddelelse som omhandlet i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 44/2001.

2. RETTERNES KOMPETENCE I ÆGTESKABSSAGER OG I SAGER VEDRØRENDE FORÆLDREANSVAR

Den 21. oktober 2015 i dom ***Ivanova Gogova*** (C-215/15, EU:C:2015:710), afsagt ifølge bestemmelserne om den fremskyndede procedure, undersøgte Domstolen *anvendelsesområdet for forordning nr. 2201/2003* [57] *samt betingelserne for, om der foreligger en aftale om værneting som omhandlet i forordningens artikel 12, stk. 3, litra b)*. Tvisten i hovedsagen var mellem forældrene til et barn af bulgarsk nationalitet vedrørende en fornyelse af barnets pas. For en sådan fornyelse er det ifølge bulgarsk ret nødvendigt, at de to forældre kommer til enighed. Idet faren, der var bosiddende i Italien, ikke havde givet sit samtykke, indbragte moren, der sammen med barnet ligeledes var bosiddende i Italien, sagen for de bulgarske retter for at løse denne uenighed, og for at få tilladelse til udstedelsen af et pas. De forelagte spørgsmål bestod derfor i at få oplyst, om denne situation var omfattet af forordningen for at fastlægge rettens kompetence. Som følge af, at det ikke havde været muligt at forkynde det indledende processkrift for sagsøgte havde den ret, ved hvilken sagen var anlagt, i øvrigt udpeget en rettergangsfuldmægtig til at repræsentere ham. Da sidstnævnte ikke havde bestridt rettens kompetence, opstod der spørgsmål om, hvorvidt der i den foreliggende sag foreligger en aftale om værneting i henhold til artikel 12, stk. 3, litra b), i forordning nr. 2201/2003.

57 | Rådets forordning (EF) nr. 2201/2003 af 27.11.2003 om kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i ægteskabssager og i sager vedrørende forældreansvar og om ophævelse af forordning (EF) nr. 1347/2000 (EUT L 338, s. 1).

Domstolen var af den opfattelse, at hovedsagens søgsmål er omfattet af det materielle anvendelsesområde for forordning nr. 2201/2003, idet denne forordning finder anvendelse på det civilretlige område for spørgsmål vedrørende bl.a. tilkendelse, udøvelse, delegation samt hel eller delvis frakendelse af forældreansvar, og idet begrebet forældreansvar er bredt defineret, eftersom det omfatter alle de rettigheder og pligter vedrørende barnets person eller formue, som er tilkendt en fysisk eller juridisk person ved en retsafgørelse, eller som en sådan person har som følge af loven eller en gyldig aftale.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt der i den foreliggende sag forelå en aftale om værneting i overensstemmelse med artikel 12, stk. 3, litra b), i forordning nr. 2201/2003 henviste Domstolen i denne henseende til nødvendigheden af en accept af kompetencen for de retter, ved hvilke der er anlagt sag, af alle parter i sagen. Selv om en sådan accept under alle omstændigheder forudsætter, at sagsøgte har kendskab til sagen, kan den i sagsøgtes fravær til trods for dette ikke udledes af adfærden hos den rettergangsfuldmægtige i sagsøgtes fravær.

Den 19. november 2015 i dom ***P*** (C-455/15 PPU, EU:C:2015:763) havde Domstolen lejlighed til at udtale sig om *rækkevidden af begrebet grundlæggende retsprincipper som omhandlet i artikel 23, litra a), i forordning nr. 2201/2003, som en grund til ikke-anerkendelse af retsafgørelser om forældreansvar* i forbindelse med prøvelsen af kompetencen for retten i domsstaten. Tvisten i hovedsagen handlede om en svensk rets mulighed for, under henvisning til grundlæggende retsprincipper, at nægte at anerkende en retsafgørelse, hvorved en litauisk ret havde truffet afgørelse om forældremyndigheden over et barn. I den foreliggende sag drejede det sig om et barn, som før den ulovlige fjernelse til Litauen, havde sædvanligt opholdssted i Sverige, hvilket var grunden til, at den svenske ret anså sig for enekompetent med hensyn til at træffe afgørelse om barnets opholdssted og forældremyndigheden over barnet.

Domstolen fremhævede først, at en anvendelse af bestemmelsen om grundlæggende retsprincipper i artikel 23, litra a), i forordning nr. 2201/2003 nødvendigvis skal tage hensyn til barnets bedste, og udelukkende kan komme på tale i tilfælde, hvor anerkendelse – under hensyntagen til barnets bedste – af en retsafgørelse indebærer en overtrædelse af en retsregel, der anses for væsentlig i retsordenen i den stat, som anmodningen rettes til eller af en grundlæggende rettighed. Den eventuelle overtrædelse af en kompetenceregel udgør derfor ikke en begrundelse i grundlæggende retsprincipper, der kan berettige nægtelsen af at anerkende.

Domstolen tog herefter stilling til, om en nægtelsesgrund til at anerkende i samme bestemmelses forstand, kan støttes på den omstændighed, at den nationale ret, som har afsagt den omtvistede afgørelse, har erklæret sig kompetent uden at have undersøgt, om en ret i en anden medlemsstat, som barnet har en særlig tilknytning til, er bedre egnet til at behandle sagen i henhold til forordningens artikel 15. Eftersom forordningens artikel 24 i denne henseende indeholder et forbud mod enhver efterprøvelse af kompetencen for retten i domsstaten, og eftersom den ikke henviser til forordningens artikel 15, udgør sidstnævnte bestemmelse ifølge Domstolen en undtagelsesbestemmelse, som ikke gør det muligt for en ret i en anden medlemsstat at efterprøve førstnævnte rets kompetence.

Endelig fastslog Domstolen, at eventuelle vanskeligheder i forbindelse med ulovlig tilbageholdelse af et barn ikke skal løses ved i medfør af artikel 23, litra a), i forordning nr. 2201/2003 at nægte at anerkende en retsafgørelse, men i givet fald ved at anvende den særlige procedure, der er fastsat i denne forordnings artikel 11 og i overensstemmelse med de heri opstillede betingelser.

3. EUROPÆISK TVANGSFULDBYRDELSESDOKUMENT

I dom ***Imtech Marine Belgium*** (C-300/14, EU:C:2015:825) afsagt den 17. december 2015 fortolkede Domstolen for første gang *artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 805/2004* [58] *vedrørende mindstestandarder for prøvelse af en udeblivelsesretsafgørelse*. I tvisten i hovedsagen havde en belgisk ret ved udeblivelsesdom tilpligtet et selskab, hvis vedtægtsmæssige hjemsted var beliggende i en anden medlemsstat, at betale sagsøgeren et skyldigt beløb. Retten havde dog afvist at attestere dommen som et europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument med den begrundelse, at den belgiske lovgivning ikke opfyldte visse processuelle mindstestandarder, der er fastsat ved forordning nr. 805/2004, navnlig fordi fristen for anlæggelse af søgsmål vedrørende prøvelsesproceduren kan udløbe, inden debitor har været i stand til at gøre brug af denne mulighed.

I denne henseende fastslog Domstolen, at artikel 19 i forordning nr. 805/2004 hverken pålægger medlemsstaterne en pligt til at tilpasse deres nationale lovgivninger til de heri fastlagte processuelle mindstestandarder eller følgelig at indføre en særlig prøvelsesprocedure, idet den eneste konsekvens af den manglende prøvelsesprocedure er, at det er umuligt at attestere en retsafgørelse som et europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument.

For at foretage en attestering af en udeblivelsesretsafgørelse som et europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument er den ret, der behandler sagen, forpligtet til at prøve, om den nationale lovgivning, herunder de bestemmelser, der findes inden ikrafttrædelsen af denne forordning, reelt og uden undtagelse giver mulighed for at anmode om prøvelse af den pågældende retsafgørelse. Ved denne prøvelse skal retten – for at overholde debitors ret til forsvar og til en retfærdig rettergang, som garanteres ved artikel 47, stk. 2, i chartret om grundlæggende rettigheder – efterprøve, om de retsmidler, der er fastsat ved national lov, giver mulighed for en fuld såvel retlig som faktisk prøvelse af retsafgørelsen. Disse retsmidler skal især gøre det muligt for debitor at anmode om en prøvelse ud over de almindelige tidsfrister, som er fastsat i national ret for at gøre indsigelse eller appellere retsafgørelsen, og dette både i tilfælde af force majeure og ved tilstedeværelsen af ekstraordinære omstændigheder, som debitor ikke har nogen indflydelse på, og uden at dette skyldes fejl fra debitors side.

Under hensyntagen til, at det europæiske tvangsfuldbyrdelsesdokument er af judiciel karakter afklarede Domstolen endelig sondringen mellem attesteringen »i egentlig forstand« og den formelle udstedelse af en attest som et europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument. Mens den sidstnævnte ikke nødvendigvis skal udstedes af en dommer, forholder det sig anderledes med den førstnævnte, som kræver komplekse vurderinger, der falder ind under en dommers retlige kvalifikationer.

4. FORKYNDELSE AF RETSLIGE OG UDENRETSLIGE DOKUMENTER I CIVILE OG KOMMERCIELLE SAGER

Tre domme, der fortolker bestemmelserne i forordning nr. 1393/2007 [59] skal fremhæves. Den første bidrager med præciseringer af begrebet civile og kommercielle sager og udelukkelsen af handlinger og undladelser under udøvelse af statsmagt. Den anden handler om nægtelsen af at modtage et dokument, der skal forkyndes, og den tredje vedrører begrebet udenretsligt dokument.

Den 11. juni 2015 i dom ***Fahnenbrock*** (C-226/13, C-245/13, C-247/13 og C-578/13, EU:C:2015:383) fortolkede Domstolen *begreberne civile og kommercielle sager samt begrebet statens ansvar for handlinger og undladelser*

58 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 805/2004 af 21.4.2004 om indførelse af et europæisk tvangsfuldbyrdelsesdokument for ubestridte krav (EUT L 143, s. 15).

59 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1393/2007 af 13.11.2007 om forkyndelse i medlemsstaterne af retslige og udenretslige dokumenter i civile og kommercielle sager (forkyndelse af dokumenter) og om ophævelse af Rådets forordning (EF) nr. 1348/2000 (EUT L 324, s. 79).

under udøvelse af statsmagt (acta jure imperii) som omhandlet i artikel 1, stk. 1, i forordning nr. 1393/2007. I tvisterne i hovedsagen var der for de tyske retter indbragt flere erstatningssøgsmål om skadeserstatning og opfyldelse af kontraktmæssige forpligtelser, anlagt af indehavere af græske statsobligationer med bopæl i Tyskland mod den græske stat. Disse indehavere mente at være påført skade af den omstændighed, at Grækenland, ifølge dem, i marts 2012 havde tvunget dem til at ombytte deres værdipapirer med nye statsobligationer med en væsentlig lavere nominel værdi, og dette ved at anvende en lov, der var vedtaget for at kunne håndtere en alvorlig økonomisk krise. Ingen af de pågældende personer havde accepteret den græske stats tilbud om ombytning. Under proceduren vedrørende forkyndelse af disse sagsanlæg for den græske stat, opstod der spørgsmål om, hvorvidt disse søgsmål henhørte under civile og kommercielle sager som omhandlet i forordning nr. 1393/2007, eller om de havde en handling eller en undladelse fra statens side under udøvelse af statsmagt, som mål.

Efter at have fastslået den selvstændige karakter af begrebet »civile og kommercielle sager« fortolkede Domstolen dette i lyset af forordningens mål og opbygning. Hvad angår førstnævnte udtalte Domstolen, at denne forordning forfølger mål om hurtighed ved forkyndelse af retslige dokumenter. Eftersom spørgsmålet om, hvorvidt en tvist henhører under civile og kommercielle sager, skal afklares endnu førend de andre parter i sagen ud over sagsøgeren har modtaget forkyndelse af det nævnte dokument, skal den pågældende ret begrænse sig til en indledende undersøgelse af de, nødvendigvis ufuldstændige, oplysninger, som retten råder over. Det er derfor tilstrækkeligt, at den ret, for hvilken sagen er indbragt, finder, at det ikke er klart, at det for retten anlagte søgsmål ikke henhører under civile og kommercielle sager for at træffe afgørelse om anvendeligheden af forordningen.

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt den offentlige myndighed i den foreliggende sag har udøvet de beføjelser, der er forbundet med dens statsmagt således, at forordning nr. 1393/2007 ikke finder anvendelse bemærkede Domstolen først, at udstedelse af obligationer ikke nødvendigvis forudsætter udøvelse af beføjelser, som rækker ud over, hvad der gælder efter de retsregler, der finder anvendelse i forholdet mellem borgerne. Hvad desuden angår muligheden for en ombytning af værdipapirerne, der er fastsat i den nationale lovgivning, er den omstændighed, at denne mulighed for det første blev indført ved lov, ikke i sig selv afgørende for at kunne konkludere, at staten har udøvet sin statsmagt, og for det andet fremgår det ikke klart, at vedtagelsen af denne lov direkte og umiddelbart medførte ændringer med hensyn til de finansielle vilkår for de omhandlede værdipapirer og derfor har forårsaget den af sagsøgerne påståede skade. Domstolen konkluderede, at søgsmålet i hovedsagen i princippet er omfattet af forordningens anvendelsesområde og skal derfor forkyndes efter reglerne heri.

Den 16. september 2015 i dom ***Alpha Bank Cyprus*** (C-519/13, EU:C:2015:603) skulle Domstolen undersøge *betingelserne, hvorpå adressaten for et dokument, der skal forkyndes, skal oplyses om hans ret til at nægte at modtage dette dokument samt virkningerne af at undlade at oplyse herom*. Tvisterne i hovedsagen var mellem en cypriotisk bank og flere parter, der var bosiddende i Det Forenede Kongerige. Idet de sidstnævnte var blevet indstævnt for en cypriotisk ret, var flere dokumenter blevet forkyndt for dem i henhold til forordning nr. 1393/2007. De indstævnte nedlagde imidlertid påstand om annullation af forkyndelsen, idet de navnlig gjorde gældende, at der ikke var sket forkyndelse af den standardformular, som indeholder de nævnte oplysninger, og som findes i bilag II til forordningen.

I denne henseende bemærkede Domstolen indledningsvis, at i den ordning, som gennemføres ved denne forordning foretages fremsendelsen af dokumenter i princippet mellem »fremsendende instanser« og »modtagende instanser«, der er udpeget af medlemsstaterne. I henhold til artikel 8, stk. 1, i forordning nr. 1393/2007 påhviler det de »fremsendende instanser«, at gøre adressaten opmærksom på, at denne kan nægte at modtage dokumentet, hvis sidstnævnte ikke er affattet eller oversat til et af de i denne bestemmelse omhandlede sprog Derimod skal nævnte instanser ikke udtale sig om spørgsmål af materiel art, såsom spørgsmål om, hvilket eller hvilke sprog dokumentets adressat forstår, og om dokumentet skal eller ikke skal være ledsaget af en oversættelse til et af de i nævnte forordnings artikel 8, stk. 1, omhandlede sprog.

Domstolen bemærkede endvidere, at forordning nr. 1393/2007 ikke indeholder nogen undtagelse til anvendelsen af navnlig standardformularen i bilag II til forordningen. For at retten til at nægte at modtage det dokument, der skal forkyndes, kan få reel virkning, bør dokumentets adressat nemlig skriftligt underrettes herom. I den ordning, som gennemføres ved forordning nr. 1393/2007, skal adressaten oplyses herom ved hjælp af denne formular. Følgelig er den modtagende instans under alle omstændigheder, og uden at den i denne henseende har en skønsmargin, forpligtet til at underrette et dokuments adressat om hans ret til at nægte at modtage dette dokument, ved konsekvent at anvende standardformularen i bilag II til forordning nr. 1393/2007 til dette formål.

Undladelsen af – under anvendelse af standardformularen – at oplyse dokumentets adressat herom indebærer imidlertid ikke, at forkyndelsesproceduren er ugyldig. At der erklæres en sådan ugyldighed ville ikke være foreneligt med det i forordningen forfulgte formål om at fastsætte en direkte, hurtig og effektiv fremsendelsesmåde. Følgelig bør det være muligt at afhjælpe undladelsen af at give oplysninger under anvendelse af denne standardformular. Det påhviler derfor den modtagende instans straks at underrette dokumentets adressater om deres ret til at nægte at modtage sidstnævnte ved at fremsende dem den pågældende standardformular.

Den 11. november 2015 i dom ***Tecom Mican et Arias Domínguez*** (C-223/14, EU:C:2015:744) udtalte Domstolen sig om *begrebet udenretsligt dokument som omhandlet i artikel 16 i forordning nr. 1393/2007*. Tvisten i hovedsagen, der verserede for de spanske retter, handlede om et afslag på en begæring om prøvelse af et afslag vedtaget af en spansk justitssekretær om for en spansk handelsagent at forkynde en påkravsskrivelse over for en tysk handelsagent, bl.a. med krav om betaling af kundegodtgørelse, som følge af ophøret af den aftale, som var indgået mellem dem. Begrundelsen for dette afslag var, at den pågældende påkravsskrivelse ikke kunne anses for et »udenretsligt dokument«, som kan være genstand for »forkyndelse« som omhandlet i artikel 16 i forordning nr. 1393/2007.

I denne henseende bemærkede Domstolen, at begrebet udenretsligt dokument skal undergives en vid fortolkning og således ikke er begrænset til alene at omhandle dokumenter, som indgår i en retslig procedure [60]. På grundlag af konventionen, der blev vedtaget af Rådet i 1997, som har tjent som inspirationskilde ved udarbejdelsen af forordning nr. 1348/2000 [61], samt på grundlag af den ordliste, som Kommissionen har opstillet i henhold til forordningens artikel 17, litra b), fandt Domstolen i dette øjemed, at medlemsstaterne under Kommissionens kontrol har defineret de dokumenter, der efter deres opfattelse kunne forkyndes i medfør af denne forordning, forskelligt, idet der i kategorien udenretslige dokumenter ikke alene inkluderes dokumenter, der hidrører fra en offentlig myndighed eller en stævningsmand, men ligeledes private dokumenter, der har en særlig betydning i en given retsorden. Følgelig omfatter begrebet udenretsligt dokument i artikel 16 i forordning nr. 1348/2000 private dokumenter, hvis formelle fremsendelse til den i udlandet bosiddende adressat er nødvendig for at udøve, bevise eller bevare en rettighed eller et retligt krav i civile og kommercielle sager.

Domstolen fastslog herefter, at rekvirenten ikke alene kan vælge en af disse former for fremsendelse, som er indført ved forordning nr. 1393/2007, men ligeledes at anvende, samtidig eller efter hinanden, to eller flere former for fremsendelse, som rekvirenten mener vil være de mest hensigtsmæssige eller mest egnede.

60 | Dom af 25.6.2009, ***Roda Golf & Beach Resort*** (C-14/08, EU:C:2009:395).

61 | Rådets forordning (EF) nr. 1348/2000 af 29.5.2000 om forkyndelse i medlemsstaterne af retslige og udenretslige dokumenter i civile og kommercielle sager (EFT L 160, s. 37).

X. RETLIGT SAMARBEJDE I STRAFFESAGER

I dom ***Lanigan*** (C-237/15 PPU, EU:C:2015:474), der blev afsagt den 16. juli inden for rammerne af en præjudiciel hasteprocedure, undersøgte Domstolen, hvilke konsekvenser, der bør drages af en manglende overholdelse af fristerne for en medlemsstats vedtagelse af en endelig afgørelse om *fuldbyrdelse af en europæisk arrestordre, som er udstedt af en anden medlemsstat i overensstemmelse med forskrifterne i artikel 15 og 17 i rammeafgørelse 2002/584/RIA* [62]. Hovedsagen vedrørte en europæisk arrestordre udstedt af de britiske myndigheder over for en person, der var blevet arresteret i Irland på grundlag af denne arrestordre, og som ikke havde givet sit samtykke til overgivelse til de britiske myndigheder og var blevet varetægtsfængslet i afventning af en afgørelse vedrørende overgivelsen. Som følge af en række udsættelser af bl.a. processuelle grunde var den af arrestordren omfattede persons sag blevet behandlet sent og var fortsat, indtil sidstnævnte gjorde gældende, at overskridelsen af fristerne i rammeafgørelsen (dvs. 60 dage regnet fra arrestationen med mulighed for forlængelse med yderligere 30 dage) var til hinder for, at fuldbyrdelsesproceduren kunne fortsættes. I denne sammenhæng anmodede den nationale ret Domstolen om en besvarelse af, om retten fortsat kunne træffe afgørelse vedrørende den europæiske arrestordre på trods af den manglende overholdelse af disse frister, og om den berørte parts varetægtsfængsling kunne opretholdes, selv om varetægtsfængslingens samlede varighed oversteg de nævnte frister.

Hvad for det første angår vedtagelsen af en afgørelse om fuldbyrdelse af en europæisk arrestordre fandt Domstolen, at den blotte omstændighed, at de frister, der er fastsat i rammeafgørelsens artikel 17, er udløbet, ikke fritager den fuldbyrdende medlemsstat fra sin forpligtelse til at fremme proceduren til fuldbyrdelse af en europæisk arrestordre og vedtage en afgørelse om fuldbyrdelse heraf. En anden fortolkning ville nemlig kunne gribe ind i det mål om at fremskynde og forenkle det retlige samarbejde, der forfølges med rammeafgørelsen, og ville kunne tvinge den udstedende medlemsstat til at udstede en anden europæisk arrestordre med henblik på gennemførelsen af en ny overgivelsesprocedure inden for de frister, der er fastsat i rammeafgørelsen.

Dernæst fastslog Domstolen, at rammeafgørelsens artikel 12 vedrørende den fortsatte varetægtsfængsling af den eftersøgte person, sammenholdt med dens artikel 17 og henset til artikel 6 i chartret om grundlæggende rettigheder, ikke er til hinder for denne fortsatte varetægtsfængsling i overensstemmelse med lovgivningen i den fuldbyrdende medlemsstat, selv hvis den samlede varighed af varetægtsfængslingen af den pågældende overstiger fristerne i artikel 17, for så vidt som varigheden ikke er for vidtgående henset til kendetegnene for den procedure, der føres i hovedsagen. Domstolen præciserede, at såfremt den fuldbyrdende judicielle myndighed beslutter at løslade nævnte person, er den forpligtet til at underlægge den midlertidige løsladelse af personen enhver foranstaltning, den måtte finde nødvendig, for at undgå, at den pågældende flygter, og at sikre sig, at de materielle betingelser for faktisk overgivelse af den pågældende fortsat er opfyldt, så længe der ikke er truffet endelig afgørelse om fuldbyrdelse af den europæiske arrestordre.

Den 15. oktober 2015 tog Domstolen i dom ***Covaci*** (C-216/14, EU:C:2015:686), stilling til rækkevidden af visse rettigheder under straffesager, bl.a. *retten til tolkebistand og retten til oversættelse af de væsentlige dokumenter i henhold til direktiv 2010/64* [63] *samt retten til information i henhold til direktiv 2012/13* [64]. Hovedsagen vedrørte en straffesag indledt af anklagemyndigheden mod en rumænsk statsborger, over for hvem denne myndighed havde anmodet en retsinstans om at afsige en strafferetlig kendelse. Under denne sag anmodede de nationale myndigheder i overensstemmelse med de nationale bestemmelser, der regulerede proceduren for strafferetlige

62| Rådets rammeafgørelse 2002/584/RIA af 13.6.2002 om den europæiske arrestordre og om procedurerne for overgivelse mellem medlemsstaterne (EFT L 190, s. 1), som ændret ved Rådets rammeafgørelse 2009/299/RIA af 26.2.2009 om styrkelse af personers proceduremæssige rettigheder og fremme af anvendelsen af princippet om gensidig anerkendelse i forbindelse med afgørelser afsagt, uden at den pågældende selv var til stede under retssagen (EUT L 81, s. 24).

63| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/64/EU af 20.10.2010 om retten til tolke- og oversætterbistand i straffesager (EUT L 280, s. 1).

64| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22.5.2012 om ret til information under straffesager (EUT L 142, s. 1).

kendelser, om at sådan en kendelse blev forkyndt for den berørte part gennem dennes befuldmægtigede og om, at eventuelle skriftlige bemærkninger fra den berørte, herunder en indsigelse mod den strafferetlige kendelse, blev affattet på tysk. Ifølge de tyske bestemmelser kan den dømte person imidlertid kun opnå kontradiktorisk forhandling ved at gøre indsigelse mod kendelsen inden udløbet af en frist på to uger fra dens forkyndelse for den dømte persons befuldmægtigede. Desuden bliver den strafferetlige kendelse retskraftig efter udløbet af denne frist.

Hvad angår retten til oversættelse af de væsentlige dokumenter, der er fastsat i artikel 3 i direktiv 2010/64, fandt Domstolen, at denne artikel i princippet kun vedrører skriftlig oversættelse til et sprog, som den omhandlede person forstår, af visse dokumenter, som af de kompetente myndigheder er affattet på det sprog, der anvendes under sagen, og at denne artikel derfor i princippet ikke omfatter skriftlig oversættelse til det sprog, der anvendes under sagen, af et dokument såsom en indsigelse rejst mod en strafferetlig kendelse.

På denne baggrund fandt Domstolen, at artikel 1-3 i direktiv 2010/64 ikke er til hinder for en national lovgivning, hvorefter det inden for rammerne af en straffesag ikke er tilladt den person, som er genstand for en strafferetlig kendelse, at gøre skriftlig indsigelse mod denne kendelse på et andet sprog end det, der anvendes under sagen, selv om denne person ikke behersker sidstnævnte sprog, forudsat at de kompetente myndigheder, henset til den omhandlede procedure og omstændighederne i det foreliggende tilfælde, ikke anser en sådan indsigelse for at udgøre et væsentligt dokument i henhold til nævnte direktivs artikel 3, stk. 3.

Hvad angår retten til information under straffesager fremgår det ifølge Domstolen af artikel 3 i direktiv 2012/13, sammenholdt med dets artikel 6, at retten til information for mistænkte og tiltalte personer vedrører i det mindste to særskilte rettigheder, nemlig dels retten til at blive informeret om visse processuelle rettigheder, dels retten til at blive informeret om tiltalen mod dem. Disse rettigheder vedrører også situationen for en person, der er genstand for en strafferetlig kendelse, som udgør en foreløbig afgørelse truffet for en mindre lovovertrædelse efter anmodning fra anklagemyndigheden, som er blevet afsagt uden afholdelse af retsmøde eller kontradiktorisk forhandling, og som ikke bliver retskraftig før udløbet af den frist, der er fastsat for at fremsætte indsigelse mod denne.

Endelig fandt Domstolen, at artikel 2, artikel 3, stk. 1, litra c), og artikel 6, stk. 1 og 3, i direktiv 2012/13 ikke er til hinder for en lovgivning i en medlemsstat, hvorefter det inden for rammerne af en straffesag kræves af en tiltalt person, som ikke er bosiddende i denne medlemsstat, at denne udpeger en befuldmægtiget med henblik på forkyndelse af en strafferetlig kendelse, som vedrører nævnte person, forudsat at denne person faktisk råder over den fulde frist, der er fastsat med henblik på at gøre indsigelse mod nævnte kendelse.

XI. TRANSPORT

På transportområdet gav dom ***Wucher Helicopter og Euro-Aviation Versicherung*** (C-6/14, EU:C:2015:122), der blev afsagt den 26. februar 2015, Domstolen mulighed for at fortolke begrebet »*passager*« *i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i forordning nr. 785/2004 om forsikringskrav til luftfartsselskaber og luftfartøjsoperatører* [65]*, samt i Montrealkonventionen* [66]. Tvisten i hovedsagen vedrørte en erstatning til en ekspert i sprængning af laviner med sprængstof for en skade lidt under en flyvning med helikopter i forbindelse med sit arbejde. Luftfartsselskabet afviste at give erstatning, eftersom det var af den opfattelse, at denne ekspert ikke var passager.

65 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 785/2004 af 21.4.2004 om forsikringskrav til luftfartsselskaber og luftfartøjsoperatører (EUT L 138, s. 1).

66 | Konvention om indførelse af visse ensartede regler for international luftbefordring indgået i Montreal den 28.5.1999, undertegnet af Det Europæiske Fællesskab den 9.12.1999 med hjemmel i artikel 300, stk. 2, EF og godkendt på Fællesskabets vegne ved Rådets beslutning 2001/539/EF af 5.4.2001 (EFT L 194, s. 38).

Domstolen fastslog for det første, at en person, som befinder sig om bord på en helikopter, der ejes af et EU-luftfartsselskab, og som befordres i henhold til en kontrakt indgået mellem den ombordværendes arbejdsgiver og luftfartsselskabet med henblik på at udføre en bestemt opgave, såsom at åbne en helikopters dør under flyvningen og holde den åben, således at en sprængningsekspert kan nedkaste en sprængladning, er en passager som omhandlet i artikel 3, litra g), i forordning nr. 785/2004. Da nævnte person for det første ikke udførte opgaver til styring af luftfartøjet, er den pågældende nemlig ikke omfattet af kategorien flyvebesætningsmedlem. For det andet gør den omstændighed, at personen havde til opgave at åbne døren efter pilotens anvisning, det heller ikke muligt at kvalificere den pågældende som kabinebesætningsmedlem, eftersom piloten altid har beføjelse til at give anvisninger til samtlige personer, der befinder sig om bord på et luftfartøj.

For det andet fastslog Domstolen med henvisning til sin kompetence til at fortolke Montrealkonventionen, for så vidt som den udgør en integrerende del af Unionens retsorden, at en person, der er omfattet af begrebet passager som omhandlet i artikel 3, litra g), i forordning nr. 785/2004, også er omfattet af begrebet passager som omhandlet i Montrealkonventionen artikel 17, når denne person blev befordret på grundlag af en transportkontrakt som omhandlet i konventionens artikel 3. Selv om en status af passager ifølge Montrealkonventionens artikel 3, stk. 1 og 2, er forbundet med udstedelsen af et enkelt eller fælles transportdokument, fremgår det imidlertid af denne konventions artikel 3, stk. 5, at manglende overholdelse af bestemmelserne i de stykker, der går forud for stk. 5, er uden betydning for transportkontraktens eksistens eller gyldighed. Såfremt der foreligger en transportkontrakt, og alle de andre betingelser for anvendelse af nævnte konvention er opfyldt, finder konventionen derfor anvendelse uanset transportkontraktens form.

XII. KONKURRENCE

1. KARTELLER

I dom ***InnoLux mod Kommissionen*** (C-231/14 P, EU:C:2015:451), der blev afsagt den 9. juli 2015, udtalte Domstolen sig i forbindelse med en appel til prøvelse af en af Retten afsagt dom [67], hvorved denne havde delvist bekræftet en afgørelse vedtaget af Kommissionen vedrørende et kartel på verdensmarkedet for skærme med flydende krystaller (LCD-skærme), om *metoderne til beregning af bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne for så vidt bl.a. angår fastlæggelse af »afsætningens værdi«*, som er relevant for denne beregning, som omhandlet i punkt 13 i retningslinjerne for beregning af bøder [68].

I det omfang de kartelomfattede LCD var blevet indbygget af appellantens datterselskaber, der er beliggende uden for Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS), i færdige produkter, der blev solgt i EØS, havde Retten navnlig fastslået, at Kommissionen med føje havde taget hensyn til disse salg ved beregningen af bøden. Til støtte for appellen havde den appellerende virksomhed gjort gældende, at denne afsætning ikke var forbundet med den omtvistede overtrædelse.

Domstolen bekræftede Rettens fortolkning, idet den anførte, at det ville være i strid med formålet med artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 [69], såfremt karteldeltagere, der er vertikalt integrerede, ved beregningen af bøden kunne få udelukket den del af afsætningen af deres færdige produkter, som er gennemført i EØS, alene af den grund, at de har indarbejdet de produkter, som er genstand for overtrædelsen, i færdige produkter uden for EØS. Vertikalt integrerede virksomheder kan nemlig drage fordel af en horisontal aftale om prisfastsættelse, og dette ikke kun i forbindelse med salg til uafhængige tredjeparter, men også på det efterfølgende marked for de forarbejdede produkter, der indeholder de produkter, der er omfattet af overtrædelsen.

67 | Rettens dom af 27.2.2014, ***InnoLux mod Kommissionen*** (T-91/11, EU:T:2014:92). Jf. også årsrapporten 2014, s. 133 og 134.

68 | Retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2).

69 | Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel 81 og 82 (EFT L 1, s. 1).

Domstolen tiltrådte dernæst Rettens konstatering af, at afsætningen af de færdige produkter, selv om denne afsætning ikke fandt sted på markedet for det produkt, der var omfattet af overtrædelsen, ikke desto mindre havde fordrejet konkurrencen i EØS. En udelukkelse af denne afsætning vil i øvrigt kunstigt nedtone den økonomiske betydning af overtrædelsen, og indebære, at der ville blive pålagt en bøde, som stod i misforhold til det pågældende kartels anvendelsesområde på dette område.

Domstolen understregede endvidere, at Kommissionen havde kompetence til at anvende artikel 101 TEUF på det pågældende kartel, som omfattede interne salg, der blev foretaget uden for EØS, eftersom deltagerne i dette verdensomspændende kartel havde iværksat det i EØS ved på dette område at foretage direkte salg af LCD til tredjemandsvirksomheder. Under disse omstændigheder skal værdien af den afsætning, der tages hensyn til, afspejle overtrædelsens økonomiske betydning og sagsøgerens bidrag til denne overtrædelse, hvilket i det foreliggende tilfælde begrundede en hensyntagen til afsætningen af de pågældende færdige produkter.

2. MISBRUG AF EN DOMINERENDE STILLING

I dom ***Huawei Technologies*** (C-170/13, EU:C:2015:477), der blev afsagt den 16. juli 2015, tog Domstolen stilling til spørgsmålet, om og under hvilke betingelser *en indehaver af et patent, der er essentielt for en standard, som anlægger et patentkrænkelsessøgsmål, udgør et misbrug af dominerende stilling*. Sagsøgeren i hovedsagen er et verdensomspændende selskab inden for telekommunikationssektoren og indehaver af et europæisk patent, der blev meddelt European Telecommunication Standards Institute (ETSI) som standard-essentielt patent for den standard, der er fastsat af ETSI. I overensstemmelse med ETSI's procedurebestemmelser påtog selskabet sig at udstede licenser til udnyttelse af selskabets patent til tredjeparter på FRAND-vilkår (fair, reasonable and non-discriminatory). Idet selskabet ikke havde udstedt sådanne licenser, men konstateret, at konkurrerende virksomheder markedsførte produkter, der var udstyret med software, som var knyttet til denne standard, uden imidlertid at betale licensafgift til indehaveren, anlagde sidstnævnte et patentkrænkelsessøgsmål ved den nationale ret – dog efter at have indledt forhandlinger med patentkrænkerne med henblik på at nå til enighed. Den forelæggende ret stillede spørgsmålet, om et sådant søgsmål kan anses for misbrug af dominerende stilling.

I denne henseende fastslog Domstolen med hensyn til søgsmålet med påstand om undladelse eller tilbagekaldelse af produkter, at et sådant søgsmål ikke udgør et misbrug af dominerende stilling, når indehaveren, inden søgsmålet anlægges, for det første har givet patentkrænkeren meddelelse om den krænkelse, vedkommende foreholdes, og indehaveren, efter at patentkrænkeren har udtrykt ønske om at indgå en licensaftale på FRAND-vilkår, har overbragt denne krænker et konkret, skriftligt licenstilbud på sådanne vilkår, som bl.a. præciserer licensafgiften og fremgangsmåden for dens beregning, og når krænkeren for det andet ved at fortsætte med at udnytte patentet ikke hurtigt har fulgt op på dette tilbud i overensstemmelse med sædvanlig anerkendt handelspraksis og i god tro. Domstolen fremhævede, at når den påståede patentkrænker ikke kan acceptere indehaverens tilbud, kan vedkommende ikke påberåbe sig, at et sådant søgsmål udgør misbrug, medmindre krænkeren inden for en kort frist fremsender indehaveren af patentet et konkret, skriftligt modtilbud, som svarer til FRAND-vilkårene.

Derefter fastslog Domstolen, at under sådanne omstændigheder udelukker forbuddet mod misbrug af en dominerende stilling ikke, at en virksomhed, som indtager en dominerende stilling, anlægger et søgsmål med påstand om fremlæggelse af regnskabsoplysninger vedrørende tidligere brug af dette patent eller tildeling af skadeserstatning for sådan brug. Et sådant søgsmål har således ikke direkte konsekvenser for fremkomsten eller den fortsatte tilstedeværelse på markedet af produkter, som er fremstillet af konkurrenter.

I dom ***Post Danmark*** (C-23/14, EU:C:2015:651), der blev afsagt den 6. oktober 2015, fortolkede Domstolen *reglerne på området for misbrug af dominerende stilling vedrørende loyalitetsrabatter*. Der var i hovedsagen tale om

et rabatsystem gennemført af en dominerende dansk postvirksomhed på markedet for distribution af breve til modtagere i Danmark. Dette rabatsystem var karakteriseret ved en skala på mellem 6 og 16% og var betinget i den forstand, at den dominerende virksomhed ved referenceperiodens slutning foretog en efterregulering med tilbagevirkende kraft på den måde, at hvis den oprindeligt fastsatte tærskel for forsendelser blev oversteget, fandt den rabatsats, der var opnået ved årets udgang, anvendelse på alle forsendelser indgivet i den pågældende periode.

For at undersøge, om rabatterne kunne have en markedsafskærmende virkning, bemærkede Domstolen for det første, at det pres, der udøves på den dominerende virksomheds medkontrahenter, som følge af den retroaktive karakter af de nævnte rabatter, kan være særligt stærkt. På denne måde medfører forholdsvis beskedne forandringer i salget af den dominerende virksomheds varer uforholdsmæssige virkninger på medkontrahenterne, og dette gælder så meget desto mere, når systemet, som i det foreliggende tilfælde, bygger på en forholdsvis lang periode. Et sådant system gør det følgelig lettere for den dominerende virksomhed såvel at binde sine egne kunder til virksomheden som at tiltrække kunder fra dens konkurrenter.

Hvad angår rækkevidden af postvirksomhedens dominerende stilling bemærkede Domstolen, at den omstændighed, at en virksomhed har en meget stor markedsandel, giver den en magtposition, som gør virksomheden til en uomgængelig forretningsforbindelse, og som giver den sikkerhed for at kunne udvise en uafhængig adfærd. Da konkurrencen allerede var mærkbart begrænset, har det omhandlede rabatsystem til formål at hindre, at kunderne foretager indkøb hos konkurrerende producenter og en konkurrencebegrænsende ekskluderende virkning. Ligeledes kan den omstændighed, at et sådant system omfatter størstedelen af kunderne, udgøre en nyttig indikation af virkningerne af denne praksis og af dens betydning for markedet.

Hvad angår anvendelsen af as efficient competitor-testen fandt Domstolen, at der ikke kan udledes en retlig forpligtelse til altid at støtte sig herpå ved konstateringen af, om et rabatsystem som det omhandlede udgør misbrug. Ifølge Domstolen er en anvendelse af as efficient competitor-testen i en situation, som er karakteriseret ved, at den dominerende virksomhed har en meget høj markedsandel og ved strukturelle fordele i form af navnlig denne virksomheds lovbestemte eneret, som finder anvendelse på 70% af forsendelserne på det pågældende marked, ikke relevant, for så vidt som markedsstrukturen gør det praktisk umuligt at have en konkurrent, der er lige så effektiv.

Endelig fastslog Domstolen, at den konkurrencebegrænsende virkning af et sådant rabatsystem skal være sandsynlig, uden at det er nødvendigt at godtgøre, at den er alvorlig eller mærkbar, for at henhøre under artikel 82 EF's (artikel 102 TEUF) anvendelsesområde.

3. PROCEDURE OM ANVENDELSE AF KONKURRENCEREGLERNE

Den 18. juni 2015, i dom ***Deutsche Bahn m.fl. mod Kommissionen*** (C-583/13 P, EU:C:2015:404), udtalte Domstolen sig om *de garantier, der er knyttet til Kommissionens kontrolundersøgelsesbeføjelser i en procedure om anvendelse af konkurrencereglerne*. Tvisten vedrørte tre afgørelser fra Kommissionen, i hvilke sidstnævnte havde pålagt en virksomhed, der er forretningsdrivende inden for jernbanetransportsektoren, at underkaste sig kontrolundersøgelser vedrørende forskellige former for misbrug af en dominerende stilling. Retten [70] frifandt Kommissionen i annullationssøgsmålene til prøvelse af disse afgørelser. I appeldommen ophævede Domstolen delvist Rettens dom på grund af en tilsidesættelse af virksomhedens ret til forsvar.

Domstolen indledte med at bekræfte den del af dommen, hvori Retten havde fastslået, at hverken princippet om boligens ukrænkelighed eller princippet om en effektiv domstolsbeskyttelse var blevet tilsidesat som

70| Rettens dom af 6.9.2013, ***Deutsche Bahn m.fl. mod Kommissionen*** (T-289/11, T-290/11 og T-521/11, EU:T:2013:404).

følge af en manglende forudgående retskendelse fra Kommissionens side, og af, at Unionens retsinstansers kontrol kun foretages efterfølgende. Det er således prøvelsens intensitet – der skal omfatte alle de retlige og faktiske spørgsmål og give mulighed for en passende genoprettelse, såfremt en uretmæssighed konstateres – som er afgørende for vurderingen af, om de nævnte principper er overholdt, og ikke det tidspunkt, hvor denne foretages. Unionens retsinstanser, når der ved disse er anlagt et annullationssøgsmål til prøvelse af en kontrolundersøgelsesbeslutning, udøver således både en retlig og faktisk prøvelse og har beføjelser til at vurdere beviserne og annullere den anfægtede beslutning. Virksomheder, for hvem der træffes en kontrolundersøgelsesbeslutning, har desuden mulighed for at anfægte dennes lovlighed, og dette kan de gøre fra modtagelsen af meddelelsen om nævnte beslutning, hvilket indebærer, at virksomheden ikke har pligt til at afvente vedtagelsen af Kommissionens endelige beslutning vedrørende den påståede tilsidesættelse af konkurrencereglerne for at anlægge et annullationssøgsmål for Unionens retsinstanser.

Domstolen bemærkede ikke desto mindre, at selv om en kontrolundersøgelses effektivitet afhænger af, at Kommissionen giver de repræsentanter, der skal foretage undersøgelsen, alle de oplysninger, der er nyttige for at kunne forstå arten og rækkevidden af den eventuelle overtrædelse af konkurrencebestemmelserne, må alle disse oplysninger og kontrolundersøgelsens område imidlertid udelukkende have en sammenhæng med kontrolundersøgelsens genstand, som er blevet påbudt ved beslutning. For så vidt som Kommissionens repræsentanter i denne sag imidlertid havde modtaget en forudgående underretning om, at der forelå en særskilt klage, og foretaget beslaglæggelse af dokumenter, der lå uden for genstanden for kontrolundersøgelsesbeslutningen, havde Kommissionen tilsidesat begrundelsespligten og den berørte virksomheds ret til forsvar.

4. STATSSTØTTE

Den 16. juli 2015 blev dom ***BVVG*** (C-39/14, EU:C:2015:470) afsagt inden for rammerne af en præjudiciel forelæggelse fra en tysk domstol, som havde spurgt Domstolen, om *en bestemmelse i national ret, der med henblik på at sikre beskyttelsen af landbrugsbedrifters interesser forbyder et organ, der skal henregnes til staten, inden for rammerne af et offentligt udbud at afhænde en landbrugsgrund til den højestbydende,* når det er opfattelsen hos den kompetente lokale myndighed, at sidstnævntes bud står i åbenbart misforhold til den anslåede værdi af denne grund, kan henhøre under begrebet statsstøtte som omhandlet i artikel 107, stk. 1, TEUF.

Efter at have påpeget, at offentlige myndigheders salg af jordgrunde eller bygninger til en virksomhed kan indeholde elementer af statsstøtte, bl.a. når det ikke sker til markedsværdien, præciserede Domstolen i denne forbindelse, at når national ret indfører regler for beregning af markedsværdien af jordgrunde med henblik på offentlige myndigheders salg af disse, skal anvendelsen af nævnte regler, for at de er i overensstemmelse med artikel 107, stk. 1, TEUF, i alle tilfælde resultere i en pris, som ligger så tæt som muligt på markedsværdien. Flere metoder kan imidlertid resultere i priser, som svarer til markedsværdien.

Hvad i denne forbindelse angår metoden med salg til den højestbydende i forbindelse med en åben, gennemsigtig og ubetinget udbudsprocedure har denne metode allerede i visse tilfælde gjort det muligt at antage, at markedsprisen svarer til det højeste bud. Det kan imidlertid ikke udelukkes, at metoden med salg til den højestbydende under særlige omstændigheder ikke gør det muligt at nå frem til en pris, der svarer til markedsværdien af det omhandlede gode, og at der derfor kan tages hensyn til andre faktorer end prisen. Dette kan bl.a. være tilfældet, når det højeste bud ligger væsentligt over både alle budpriserne og den skønnede handelsværdi af godet på grund af buddets klart spekulative karakter. Under sådanne omstændigheder er metoden med salg til højstbydende ikke egnet til at afspejle markedsværdien af den pågældende grund.

En national bestemmelse, der gør det muligt for den kompetente nationale myndighed under sådanne omstændigheder at afvise et bud, som efter dens opfattelse er uforholdsmæssigt, og af denne grund at afvise

at godkende salget af den landbrugsgrund, som buddet vedrører, kan derfor ifølge Domstolen ikke anses for statsstøtte, forudsat at anvendelsen af denne bestemmelse gør det muligt at nå frem til en pris, som ligger så tæt som muligt på markedsværdien af den omhandlede grund.

XIII. FISKALE BESTEMMELSER

Der skal nævnes fire domme på området for fiskale bestemmelser. Den første vedrører beskatning af anvendelsen af nukleart brændsel og de tre øvrige omhandler moms.

I dom ***Kernkraftwerke Lippe-Ems*** (C-5/14, EU:C:2015:354) [71] afsagt den 4. juni 2015 behandlede Domstolen spørgsmålet om, hvorvidt *direktiv 2003/96 om beskatning af energiprodukter og elektricitet* [72]*, og direktiv 2008/118 om den generelle ordning for punktafgifter* [73] *samt artikel 107 TEUF eller bestemmelserne i Euratomtraktaten* er til hinder for, at en medlemsstat indfører en afgift på anvendelse af nukleart brændsel til erhvervsmæssig produktion af elektricitet.

Ved dommen svarede Domstolen, at EU-retten ikke er til hinder for denne afgift.

For det første fandt Domstolen, at dette brændsel, eftersom det ikke optræder i den udtømmende opregning af energiprodukter, som opstilles i direktiv 2003/96, ikke kan være omfattet af den fritagelse, der er fastsat for visse af disse produkter, og denne fritagelse kan heller ikke finde analog anvendelse. I denne forbindelse accepterede Domstolen i det væsentlige, at der således på samme tid kan opkræves en afgift på forbrug af elektricitet og en afgift på kilderne til fremstilling af denne elektricitet, der ikke er energiprodukter i direktiv 2003/96's forstand.

For det andet fandt Domstolen, at direktiv 2008/118 heller ikke er til hinder for den omtvistede afgift, eftersom den ikke direkte eller indirekte pålægges forbrug af elektricitet eller forbrug af en anden punktafgiftspligtig vare, og eftersom den hverken udgør en punktafgift på elektricitet eller en yderligere indirekte afgift på denne vare, som omhandlet i direktivet. I denne sammenhæng bemærkede Domstolen bl.a., at det ikke fremgår, at der en umiddelbar og uadskillelig sammenhæng mellem anvendelsen af nukleart brændsel og forbruget af den elektricitet, som produceres af reaktoren i et kernekraftværk.

For det tredje kan denne afgift på nukleart brændsel heller ikke kvalificeres som statsstøtte, der er forbudt i medfør af artikel 107, stk. 1, TEUF, fordi den ikke er af selektiv karakter. For det fjerde fandt Domstolen for så vidt angår Euratomtraktaten, at virkeliggørelsen af denne traktats målsætninger ikke kræver, at medlemsstaterne opretholder eller øger omfanget af deres anvendelse af nukleart brændsel, eller at de forbydes at beskatte denne anvendelse, hvilket ville bevirke, at anvendelsen af nukleart brændsel blev dyrere og dermed mindre attraktiv.

Den 16. juli 2015 fortolkede Domstolen i dom ***Larentia + Minerva og Marenave Schiffahrt*** (C-108/14 og C-109/14, EU:C:2015:496) *artikel 4 og 17 i sjette direktiv* [74]*, der vedrører begrebet person, der har pligt til at betale merværdiafgift (moms), henholdsvis fradragsretten*. Tvisterne i hovedsagerne var rejst af to holdingselskaber

71 | For en gennemgang af den del af dommen, som vedrører den præjudicielle forelæggelsesprocedure, henvises til afsnit V, underafsnit 1, »Præjudicielle forelæggelser«.

72 | Rådets direktiv 2003/96/EF af 27.10.2003 om omstrukturering af EF-bestemmelserne for beskatning af energiprodukter og elektricitet (EUT L 283, s. 51).

73 | Rådets direktiv 2008/118/EF af 16.12.2008 om den generelle ordning for punktafgifter og om ophævelse af direktiv 92/12/EØF (EUT L 9, s. 12).

74 | Rådets sjette direktiv 77/388/EØF af 17.5.1977 om harmonisering af medlemsstaternes lovgivning om omsætningsafgifter – Det fælles merværdiafgiftssystem: ensartet beregningsgrundlag (EFT L 145, s. 1), som ændret ved Rådets direktiv 2006/69/EF af 24.7.2006 (EUT L 221, s. 9).

mod den tyske skatte- og afgiftsforvaltning og angik betingelserne for fradrag af indgående moms, som disse to holdingselskaber havde erlagt for erhvervelsen af kapital, der blev brugt til at købe kapitalandele i datterselskaber, der var oprettet som personselskaber, og til hvilke holdingselskaberne efterfølgende havde leveret forskellige momspligtige tjenesteydelser.

I dommen mindede Domstolen for det første om, at fradragsretten for moms i medfør af sjette direktivs artikel 17 forudsætter, at transaktionerne i tidligere omsætningsled har en direkte og umiddelbar tilknytning til de transaktioner i senere omsætningsled, der giver ret til fradrag. I denne forbindelse præciserede Domstolen, at den afgiftspligtige ligeledes har ret til fradrag, når udgifterne til de omhandlede tjenesteydelser indgår i den pågældendes generalomkostninger og dermed er omkostningselementer i prisen på de goder og tjenesteydelser, som vedkommende leverer, selv om der ikke er nogen direkte og umiddelbar tilknytning mellem en bestemt indgående transaktion og én eller flere udgående transaktioner, der giver ret til fradrag. Sådanne omkostninger har således en direkte og umiddelbar tilknytning til hele den afgiftspligtige persons økonomiske virksomhed. Domstolen fastslog således, at omkostningerne, der er forbundet med erhvervelsen af andele i datterselskaber, som er afholdt af et holdingselskab, der deltager i administrationen af datterselskaberne, og som i forbindelse hermed udøver en økonomisk virksomhed, skal antages at vedrøre holdingselskabets økonomiske virksomhed, og momsen på omkostningerne kan følgelig fradrages fuldt ud. Derimod kan alene besiddelsen af andele i disse datterselskaber ikke udgøre en økonomisk virksomhed. Når selskabet alene deltager i administrationen af visse af sine datterselskaber, kan momsen erlagt i forbindelse med erhvervelsen af kapitalandele i selskabets datterselskaber følgelig kun fradrages forholdsmæssigt for et beløb, der svarer til de omkostninger, der vedrører dettes økonomiske virksomhed i henhold til de kriterier for fordeling, som er fastsat af medlemsstaterne under hensyntagen til sjette direktivs formål og opbygning.

For så vidt angår begrebet afgiftspligtig person fastslog Domstolen, at artikel 4, stk. 4, andet led, i sjette direktiv er til hinder for, at national ret forbeholder muligheden for at danne en gruppe af personer, der kan betragtes som én enkelt afgiftspligtig person, alene for de enheder, som er juridiske personer og knyttet til denne gruppes beherskende selskab i et over-underordnelsesforhold, medmindre disse to krav udgør nødvendige og passende foranstaltninger til at opfylde de tilsigtede formål at forhindre praksis og adfærd, som udgør misbrug, og bekæmpe momssvig og momsunddragelse. Herved præciserede Domstolen, at denne bestemmelse ikke fremstår som ubetinget og derfor ikke kan anses for at have direkte virkning.

Den 8. september 2015 tog Domstolens Store Afdeling i dom ***Taricco m.fl.*** (C-105/14, EU:C:2015:555) stilling til en anmodning om præjudiciel afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt EU-retten er til hinder for *nationale bestemmelser om forældelse af strafferetlig forfølgning, hvorefter forældelsesfristen for skattemæssige lovovertrædelser på momsområdet ved fristens afbrydelse kun forlænges med en fjerdedel af dens oprindelige varighed.* Den nationale retsinstans, der konstaterede at denne lovgivning faktisk førte til straffrihed for personer, som havde begået momslovovertrædelser, anmodede Domstolen om at tage stilling til, hvorvidt en sådan lovgivning hæmmer den effektive bekæmpelse af momssvig på en måde, der er uforenelig med direktiv 2006/112 og mere generelt med EU-retten.

Domstolen svarede, at en sådan national lovgivning kan udgøre en tilsidesættelse af de forpligtelser, som påhviler medlemsstaterne i medfør af artikel 325, stk. 1 og 2, TEUF, for det tilfælde, at denne nationale lovgivning forhindrer, at der i et betragteligt antal tilfælde af grov svig, der skader Unionens finansielle interesser, pålægges effektive og afskrækkende sanktioner, eller fastsætter længere forældelsesfrister for de tilfælde af svig, der skader den pågældende medlemsstats finansielle interesser, end for de tilfælde, der skader Unionens finansielle interesser, hvilket det påhviler den nationale ret at efterprøve.

Som begrundelse for denne konklusion bemærkede Domstolen, at medlemsstaterne på momsområdet ikke alene har en generel forpligtelse til at vedtage alle de foranstaltninger, som er egnede til at sikre, at momsen opkræves i sin helhed, men også skal bekæmpe svig. Medlemsstaterne er for øvrigt i henhold til artikel 325

TEUF forpligtede til at bekæmpe ulovlige aktiviteter, der skader Unionens finansielle interesser, ved hjælp af foranstaltninger, som virker afskrækkende og effektivt, og de er navnlig forpligtede til at træffe de samme foranstaltninger til bekæmpelse af svig, der skader Unionens finansielle interesser, som til bekæmpelse af svig, der skader deres egne finansielle interesser. Domstolen tilføjede, at selv om medlemsstaterne frit kan vælge de sanktioner, der skal finde anvendelse i tilfælde af momssvig, kan det imidlertid være nødvendigt med strafferetlige sanktioner for at bekæmpe visse grove tilfælde af momssvig på en effektiv og afskrækkende måde.

Med hensyn til konsekvenserne af, at den nationale retsinstans måtte fastslå en tilsidesættelse af artikel 325 TEUF, udtalte Domstolen, at det påhviler denne retsinstans at sikre denne bestemmelses fulde virkning, idet den om fornødent skal undlade at anvende de nationale forældelsesbestemmelser uden at anmode om eller afvente en forudgående ophævelse af disse ad lovgivningsvejen eller ved ethvert andet forfatningsmæssigt middel. Domstolen præciserede imidlertid, at den nationale retsinstans i sidstnævnte tilfælde ligeledes skal sikre sig, at de berørte personers grundlæggende rettigheder bliver overholdt. I denne forbindelse vil en sådan manglende anvendelse af national ret dog ikke tilsidesætte de tiltaltes rettigheder, således som disse er sikret ved artikel 49 i chartret om grundlæggende rettigheder, der fastlægger legalitetsprincippet og princippet om forholdsmæssighed mellem lovovertrædelse og straf.

Den 17. december 2015 gav Domstolen i dom ***WebMindLicenses*** (C-419/14, EU:C:2015:832) [75] en række præciseringer *af fortolkningen af forordning nr. 904/2010 om administrativt samarbejde og bekæmpelse af momssvig* [76] i forbindelse med en sag, hvor en i Ungarn etableret virksomheds overdragelse af knowhow til en virksomhed etableret i Portugal var blevet anset for ikke at udgøre en reel økonomisk transaktion, hvorfor udnyttelsen af denne knowhow skulle anses for at have fundet sted på det ungarske område.

Domstolen fastslog, at EU-retten skal fortolkes således, at det – i et tilfælde, hvor der konstateres et misbrug, som har medført, at leveringsstedet for en tjenesteydelse blev fastlagt i en anden medlemsstat end den, hvor det ville være blevet fastlagt, hvis der ikke var sket misbrug – ikke er til hinder for berigtigelse af moms i den medlemsstat, hvor denne tjenesteydelse reelt er blevet leveret, at der er blevet erlagt moms i denne anden medlemsstat i overensstemmelse med denne medlemsstats lovgivning.

Domstolen præciserede også, at forordning nr. 904/2010 skal fortolkes således, at en medlemsstats afgiftsmyndighed, som undersøger, hvorvidt der skal pålægges moms på ydelser, der allerede er blevet pålagt moms i andre medlemsstater, er forpligtet til at fremsende en anmodning om oplysninger til afgiftsmyndighederne i disse andre medlemsstater, såfremt en sådan anmodning er nyttig eller endog uundværlig med henblik på at fastslå, om der skal pålægges moms i den første medlemsstat.

XIV. TILNÆRMELSE AF LOVGIVNINGERNE

1. INTELLEKTUEL EJENDOMSRET

På området for intellektuel ejendomsret er der fire afgørelser, der fortjener at blive fremhævet. De to første vedrører gyldigheden af de forordninger, der er vedtaget inden for rammerne af det system, som er fastsat i Konventionen om meddelelse af europæiske patenter, den tredje vedrører direktiv 2001/29 om ophavsret, og den fjerde omhandler afslaget på at udlevere oplysninger vedrørende indehaveren af en bankkonto, som handlede med forfalskede varer.

75 | For en gennemgang af den del af dommen, som vedrører de grundlæggende rettigheder, henvises til afsnit I, »Grundlæggende rettigheder«.

76 | Rådets forordning (EU) nr. 904/2010 af 7.10.2010 om administrativt samarbejde og bekæmpelse af svig vedrørende merværdiafgift (EUT L 268, s. 1).

Den 5. maj 2015 udtalte Domstolens Store Afdeling i to domme ***Spanien mod Rådet*** (C-146/13, EU:C:2015:298, og C-147/13, EU:C:2015:299), sig om de to forordninger, som udgør »enhedspatentpakken« angående tildelingen ved patent fastsat i Konventionen om meddelelse af europæiske patenter (den europæiske patentkonvention, herefter »EPK«) [77], af en enhedsbeskyttelse overalt på de medlemsstaters område, som deltager i denne konvention, og som ligeledes deltager i det forstærkede samarbejde om europæiske patenter, der udstedes i henhold til nævnte konvention af Den Europæiske Patentmyndighed (herefter »EPO«).

Kongeriget Spanien havde anlagt to søgsmål til prøvelse af henholdsvis forordning nr. 1257/2012 om indførelse af en enhedsbeskyttelse [78], og forordning nr. 1260/2012 om gældende oversættelsesordninger [79].

I sag C-146/13 gjorde Kongeriget Spanien gældende, at den administrative procedure, der går forud for tildelingen af det europæiske patent unddrages den domstolskontrol, som gør det muligt at sikre den korrekte og ensartede anvendelse af EU-retten og beskyttelsen af grundlæggende rettigheder. Domstolen forkastede dette argument, idet den bemærkede, at forordning nr. 1257/2012 på ingen måde, ikke engang delvist, har til formål at fastsætte betingelserne for meddelelse af europæiske patenter, som alene reguleres af EPK, og den integrerer heller ikke den procedure for meddelelse af europæiske patenter, der er fastsat ved EPK, i EU-retten. Forordningen begrænser sig nemlig dels til at fastsætte de betingelser, hvorunder et europæisk patent, der forudgående er blevet meddelt af EPO i overensstemmelse med bestemmelserne i EPK, efter ansøgning fra sin indehaver kan få ensartet retsvirkning, dels til at definere denne ensartede retsvirkning.

Kongeriget Spanien anførte ligeledes, at artikel 118, stk. 1, TEUF ikke udgør det korrekte retsgrundlag for vedtagelsen af forordning nr. 1257/2012, eftersom denne sidstnævnte bestemmelse ikke garanterer en ensartet beskyttelse af intellektuelle ejendomsrettigheder i Unionen, og at den ikke foretager en tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning i denne henseende. I den forbindelse konstaterede Domstolen, at artikel 118 TEUF ikke nødvendigvis indebærer et krav om, at EU-lovgiver skal foretage en fuldstændig og udtømmende harmonisering af alle aspekter af den intellektuelle ejendomsret. I den forelæggende sag kunne enhedspatentbeskyttelsen forhindre divergenser i patentbeskyttelsen i de deltagende medlemsstater, og tilsigter følgelig en ensartet beskyttelse som omhandlet i artikel 118, stk. 1, TEUF. Denne ensartethed følger af udpegningen af en enkelt national lovgivning, som finder anvendelse på området for alle de deltagende medlemsstater, hvis bestemmelser i national ret definerer de handlinger, imod hvilke et europæisk patent med ensartet retsvirkning yder en beskyttelse, og dets kendetegn som genstand for ejendomsret.

I sag C-147/13 gjorde Kongeriget Spanien gældende, at forordning nr. 1260/2012 har indført en sprogordning, der er til skade for personer, hvis modersmål ikke er et af EPO's officielle sprog, dvs. tysk, engelsk eller fransk. I denne henseende bemærkede Domstolen, at henvisningerne i traktaterne til sprogbrug i Unionen ikke kan anses for at være et udtryk for et generelt EU-retligt princip om, at alt, hvad der kan berøre en unionsborgers interesser, under alle omstændigheder skal være affattet på hans sprog. Inden for rammerne af etableringen af oversættelsesordningen for det europæiske patent er en differentieret behandling af de officielle sprog i Unionen passende og forholdsmæssig i forhold til det legitime formål, der forfølges med forordning nr. 1260/2012, som er oprettelsen af en ensartet og enkel oversættelsesordning og gør det faktisk muligt – navnlig for små og mellemstore virksomheder – at nå det legitime formål om at lette adgangen til den beskyttelse, der gives ved patentet, ved at reducere de omkostninger, som er knyttet til oversættelseskravene.

77 | Konventionen om meddelelse af europæiske patenter (den europæiske patentkonvention), undertegnet i München den 5.10.1973 og trådt i kraft den 7.10.1977.

78 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1257/2012 af 17.12.2012 om gennemførelse af et forstærket samarbejde om indførelse af enhedspatentbeskyttelse (EUT L 361, s. 1).

79 | Rådets forordning (EU) nr. 1260/2012 af 17.12.2012 om gennemførelse af et forstærket samarbejde om indførelse af enhedspatentbeskyttelse for så vidt angår gældende oversættelsesordninger (EUT L 361, s. 89).

I modsætning til hvad Kongeriget Spanien havde anført, erklærede Domstolen, at artikel 118, stk. 2, TEUF udgør det korrekte retsgrundlag for forordning nr. 1260/2012, bl.a. for forordningens artikel 4 vedrørende oversættelsen i tilfælde af tvist, eftersom denne forordnings formål er oprettelsen af en ensartet og enkel oversættelsesordning for europæiske patenter, og at sprogordningen for disse patenter defineres af alle bestemmelserne i nævnte forordning. Især denne forordnings artikel 4 nævner direkte denne sprogordning og kan derfor ikke for så vidt angår retsgrundlaget adskilles fra de øvrige bestemmelser i forordningen.

Den 5. marts 2015 tog Domstolen i dom ***Copydan Båndkopi*** (C-463/12, EU:C:2015:144) stilling til pligten til betaling af en afgift på privatkopiering, der har til formål at finansiere den rimelige kompensation, som er omhandlet i artikel 5, stk. 2, litra b), i direktiv *2001/29* [80]. Tvisten i hovedsagen vedrørte et selskab, der markedsfører mobiltelefoner, som klagede over at skulle betale en sådan afgift til en forvaltningsorganisation for hukommelseskort i importerede mobiltelefoner.

Ifølge Domstolen er artikel 5, stk. 2, litra b), i direktiv 2001/29 ikke til hinder for en national lovgivning, der fastsætter en rimelig kompensation i henhold til undtagelsen fra retten til reproduktion for kopier til privat brug for multifunktionelle medier, såsom mobiltelefoners hukommelseskort, uanset om disse medier som væsentligste funktion har fremstilling af sådanne kopier eller ej, på den betingelse, at en af de nævnte mediers funktioner, uanset om den er sekundær eller ej, gør det muligt for disse mediers indehavere at anvende dem til dette formål. Domstolen præciserede imidlertid, at for det første kan denne funktions primære eller sekundære karakter og den relative størrelse af mediets kapacitet til fremstilling af reproduktioner påvirke størrelsen af den rimelige kompensation, der skal betales, og for det andet bør tilrådighedsstillelsen af den nævnte funktion ikke give anledning til en pligt til betaling af denne kompensation i det omfang skaden for rettighedshaverne bliver anset for at være minimal.

Desuden fandt Domstolen, at artikel 5, stk. 2, litra b), i direktiv 2001/29 under visse omstændigheder ikke er til hinder for, at en forordning pålægger producenter og importører, som sælger hukommelseskort til mobiltelefoner til erhvervsvirksomheder, at betale en sådan afgift, idet disse producenter og importører er vidende om, at disse kort af erhvervsvirksomhederne skal videresælges, men er uvidende om, hvorvidt slutkøberne af de nævnte kort er privat- eller erhvervskunder [81]. Domstolen fandt ligeledes, at nævnte artikel i visse tilfælde gør det muligt for medlemsstaterne at fastsætte en fritagelse for betaling af den rimelige kompensation, når den skade, der er påført rettighedshaverne, er minimal.

Endelig fastslog Domstolen, at selv om direktiv 2001/29 ikke er til hinder for en national lovgivning, der fastsætter en rimelig kompensation i henhold til undtagelsen fra retten til reproduktion for reproduktioner af beskyttede værker, der foretages af en fysisk person fra eller ved hjælp af en anordning, der tilhører tredjemand, er den derimod til hinder for en ordning, der fastsætter en sådan kompensation for reproduktioner foretaget fra ulovlige kilder.

I dom ***Coty Germany*** (C-580/13, EU:C:2015:485), afsagt den 16. juli 2015, tog Domstolen stilling til *spørgsmålet om, hvorvidt artikel 8, stk. 3, litra e), i direktiv 2004/48* [82] *er til hinder for en ordning, der giver et pengeinstitut ret til under påberåbelse af princippet om bankhemmelighed* at nægte at give oplysning om navn og adresse på

80| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22.5.2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (EFT L 167, s. 10).

81| Domstolen har fastsat følgende betingelser. Iværksættelsen af en sådan ordning skal kunne begrundes i praktiske vanskeligheder; at de betalingspligtige fritages for betalingen af det nævnte vederlag, hvis de beviser, at de har leveret hukommelseskortene til mobiltelefoner til andre personer end fysiske personer til formål, der klart er forskellige fra formålet om reproduktion til privat brug, idet denne fritagelse ikke alene kan begrænses til levering til erhvervskunder, som er anmeldt til den organisation, der administrerer disse vederlag; og at den nævnte ordning fastsætter en ret til tilbagebetaling af vederlaget for privatkopiering, der er effektiv og ikke gør tilbagebetalingen af det betalte vederlag uforholdsmæssig vanskelig, idet denne tilbagebetaling alene kan udbetales til den endelige køber af et sådant hukommelseskort, der med henblik derpå skal sende en anmodning til den nævnte organisation.

82| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/48/EF af 29.4.2004 om håndhævelsen af intellektuelle ejendomsrettigheder (EØS-relevant tekst) (EUT L 157, s. 45, og berigtigelse EUT L 195, s. 16).

en kontoindehaver, som sælger forfalskede varer. Tvisten i hovedsagen vedrørte et tysk selskab, der er ejendomsrettighedsindehaver, over for en tysk bank, angående denne sidstnævntes afslag på at give selskabet oplysninger om en kontoindehavers internetside med netauktioner, hvorfra der var blevet solgt forfalskede varer.

Som Domstolen bemærkede vedrører denne sag den nødvendige forening af de krav, der er forbundet med forskellige grundlæggende rettigheder, nemlig dels beskyttelsen af privatlivets fred, dels beskyttelsen af den intellektuelle ejendomsret og retten til beskyttelse af personoplysninger. I denne henseende fandt Domstolen, at artikel 8, stk. 3, litra e), i direktiv 2004/48 er til hinder for en national ordning, der ubegrænset og ubetinget giver et pengeinstitut ret til under påberåbelse af princippet om bankhemmelighed at nægte at give oplysning i henhold til direktivets artikel 8, stk. 1, litra c), om en kontoindehavers navn og adresse.

En sådan ubegrænset og ubetinget ret kan nemlig være til hinder for, at de procedurer, der er fastlagt i direktiv 2004/48, og de foranstaltninger, der er truffet af de kompetente nationale myndigheder – bl.a. når sidstnævnte ønsker at træffe afgørelse om videregivelsen af de nødvendige oplysninger i henhold til direktivets artikel 8, stk. 1 — behørigt kan tage hensyn til den enkelte intellektuelle ejendomsrets specifikke karakteristika og, når det er relevant, til krænkelsens forsætlige eller ikke-forsætlige karakter. Selv om en sådan forpligtelse inden for rammerne af artikel 8 i direktiv 2004/48 til at overholde princippet om bankhemmeligheden sikrer personers ret til beskyttelse af personoplysninger, kan en sådan forpligtelse derimod medføre en krænkelse af den grundlæggende ret til adgang til effektive retsmidler og i sidste ende af den grundlæggende ret til intellektuelle ejendomsrettigheder, der tilkommer indehaverne af disse rettigheder. Domstolen fastslog derfor, at en sådan ordning ikke overholder kravet om at sikre den rette afvejning af de forskellige grundlæggende rettigheder, der afvejes i artikel 8 i direktiv 2004/48.

Den præciserede imidlertid, at det tilkommer den nationale ret at efterprøve, om der i givet fald inden for den pågældende nationale ret findes andre midler eller alternative retsmidler, der gør det muligt for de kompetente retslige myndigheder at træffe afgørelse om, at de nødvendige oplysninger vedrørende identiteten af de personer, der er omfattet af artikel 8, stk. 1, i direktiv 2004/48, videregives under hensyn til det enkelte tilfældes specifikke karakteristika.

2. BESKYTTELSE AF PERSONOPLYSNINGER

I den sag, der gav anledning til dom ***Schrems*** (C-362/14, EU:C:2015:650), afsagt af Domstolens Store Afdeling den 6. oktober 2015, behandlede Domstolen *Kommissionens og de nationale tilsynsmyndigheders beføjelser med hensyn til den dataansvarliges overførsel af personoplysninger til tredjelande.* Domstolen blev forelagt et spørgsmål angående fortolkningen af artikel 25, stk. 6, i direktiv 95/46 [83], hvorefter Kommissionen kan fastslå, at et tredjeland sikrer et tilstrækkeligt beskyttelsesniveau for de overførte oplysninger, og nærmere bestemt et spørgsmål angående fastlæggelsen af gyldigheden af beslutning 2000/520 [84], det blev vedtaget af Kommissionen på baggrund af nævnte artikel 25, stk. 6, i direktiv 95/46. Tvisten i hovedsagen modstillede Maximillian Schrems, der er bruger af et socialt netværk, og den irske tilsynsmyndighed, angående denne sidstnævntes afslag på at undersøge en klage, der var indgivet af Maximillian Schrems, vedrørende dette sociale netværks irske afdelings overførsel af det sociale netværks brugeres personoplysninger til Amerikas Forenede Stater. Ifølge Maximillian Schrems gav dette lands praksis ikke den tilstrækkelige beskyttelse mod de

83| Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 95/46/EF af 24.10.1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger (EFT L 281, s. 31).

84| Kommissionens beslutning 2000/520/EF af 26.7.2000 i henhold til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 95/46/EF om tilstrækkeligheden af den beskyttelse, der opnås ved hjælp af safe harbor-principperne til beskyttelse af privatlivets fred og de dertil hørende hyppige spørgsmål fra det amerikanske handelsministerium (EFT L 215, s. 7).

offentlige myndigheders overvågning af oplysninger, der overføres til dette land. Den irske tilsynsmyndighed havde afvist klagen bl.a. med den begrundelse, at Kommissionen i nævnte beslutning havde fundet, at USA inden for rammerne af den såkaldte under »Safe Harbour«-ordning [85], sikrer et tilstrækkeligt beskyttelsesniveau for overførte personoplysninger.

Domstolen fandt, at den transaktion, der består i at overføre personoplysninger fra en medlemsstat til et tredjeland, udgør en behandling af personoplysninger som omhandlet i artikel 2, litra b), i direktiv 95/46, foretaget på en medlemsstats område. Dermed har enhver national tilsynsmyndighed beføjelse til individuelt at undersøge, om en videregivelse af personoplysninger fra den medlemsstat, som myndigheden henhører under, til et tredjeland overholder de fastsatte krav i dette direktiv. Når der forelægger en afgørelse fra Kommissionen, såsom beslutning 2000/520, der fastslår, at et tredjeland sikrer et tilstrækkeligt beskyttelsesniveau, kan en sådan afgørelse ifølge Domstolen ikke fratage de personer, hvis oplysninger er blevet eller kan blive videregivet til et tredjeland, den ret, der er garanteret i artikel 8, stk. 1 og 3, i chartret om grundlæggende rettigheder, til at indgive en anmodning om beskyttelse af deres rettigheder og frihedsrettigheder i forbindelse med behandlingen af disse oplysninger. En sådan anmodning skal derfor forstås således, at den omfatter en undersøgelse af Kommissionens afgørelses forenelighed med beskyttelsen af privatlivet og personers frihedsrettigheder og grundlæggende rettigheder, og det påhviler den myndighed, der har modtaget anmodningen, at foretage en sådan undersøgelse med den fornødne omhu. Det blev i denne henseende præciseret, at selv om nævnte myndighed finder, at anmodningen savner grundlag, skal den person, der har indgivet anmodningen kunne bestride denne afgørelse ved de nationale retsinstanser. I det modsatte tilfælde, hvor nævnte myndighed finder, at de fremsatte klagepunkter er begrundede, skal denne myndighed kunne anlægge sag. Heraf følger, at den nationale lovgiver skal fastsætte retsmidler, der gør det muligt for den nationale myndighed at gøre de klagepunkter, som den finder begrundede, gældende for de nationale domstole, således at disse, såfremt de deler myndighedens tvivl vedrørende gyldigheden af Kommissionens afgørelse, kan foretage en præjudiciel forelæggelse med henblik på en efterprøvelse af denne afgørelses gyldighed.

Efter at have bemærket, at kun Domstolen er beføjet til at fastslå ugyldigheden af en EU-retsakt, undersøgte den gyldigheden af Kommissionens beslutning 2000/520. I denne forbindelse anførte den, at vurderingen af, om et tredjeland lever op til niveauet for tilstrækkelig beskyttelse i henhold til artikel 25 i direktiv 95/46, afhænger af, om dette tredjeland faktisk sikrer – på grundlag af dets nationale lovgivning eller dets internationale forpligtelser – et beskyttelsesniveau for grundlæggende rettigheder og frihedsrettigheder, der i det væsentlige svarer til det niveau, der er sikret inden for Unionen i medfør af direktiv 95/46, sammenholdt med chartret om grundlæggende rettigheder. Det tilkommer derfor Kommissionen at vurdere indholdet af den lovgivning, der finder anvendelse i dette land, og for så vidt som denne lovgivning til stadighed udvikler sig, efter vedtagelsen af en afgørelse på baggrund af artikel 25, stk. 6, i direktiv 95/46 skal Kommissionen regelmæssigt kontrollere beskyttelsesniveauet i tredjelandet med henblik på at sikre, at det er tilstrækkeligt. Domstolen fremhævede i denne henseende, at Kommissionens skønsbeføjelse er begrænset, hvorfor der skal foretages en streng efterprøvelse af de krav, som følger af artikel 25 i direktiv 95/46. Domstolen bemærkede imidlertid, at Kommissionen ikke i beslutning 2000/520 havde anført, at Amerikas Forenede Stater faktisk sikrer et tilstrækkeligt beskyttelsesniveau i henhold til dets nationale lovgivning eller dets internationale forpligtelser. Kommissionen havde nemlig ikke fastslået, at de offentlige amerikanske myndigheder overholder de krav, der er fastsat i direktivets artikel 25, og beslutningen åbner således op for, at der foretages indgreb i de grundlæggende rettigheder hos de personer, hvis personoplysninger bliver eller kan blive videregivet til dette land. Nævnte beslutning blev derfor erklæret ugyldig.

85 | Safe Habour-ordningen indeholder en række principper vedrørende beskyttelsen af personoplysninger, som de amerikanske virksomheder kan vælge at tilslutte sig.

I det omfang beslutning 2000/520 fratager de nationale myndigheder beføjelser, som de er tillagt i henhold til direktiv 95/46, i tilfælde hvor en person fremlægger forhold, der vil kunne rejse tvivl om gyldigheden af en beslutning fra Kommissionen, fastslog Domstolen desuden, at denne sidstnævnte havde overskredet den beføjelse, som lovgiver havde tillagt den, og erklærede derfor beslutningen ugyldig.

I dom ***Weltimmo*** (C-230/14, EU:C:2015:639), der blev afsagt den 1. oktober 2015, tog Domstolen bl.a. stilling til *fastlæggelsen af den ret, der finder anvendelse på behandling af personoplysninger i henhold til artikel 4, stk. 1, litra a), i direktiv 95/46, samt fastlæggelsen af den kompetente tilsynsmyndighed og rækkevidden af dens beføjelser*. I denne sag havde den dataansvarlige, der er et selskab med hjemsted i Slovakiet, som administrerer internetsider med annoncer for ejendomme beliggende i Ungarn, ikke foretaget en sletning af personoplysninger vedrørende annoncørerne på disse sider, til trods for, at de havde anmodet herom, og havde videregivet disse oplysninger til inkassofirmaer med henblik på betalingsopkrævning for ubetalte regninger. Annoncørerne indgav klager til den ungarske tilsynsmyndighed, som erklærede sig kompetent og havde pålagt det slovakiske selskab en bøde for at have tilsidesat den ungarske lov, der gennemfører direktiv 95/46.

I dommen fastslog Domstolen, at artikel 4, stk. 1, litra a), i direktiv 95/46 gør det muligt at anvende en anden medlemsstats lovgivning om beskyttelse af personoplysninger end den medlemsstats, hvor den registeransvarlige er registreret, for så vidt som denne via en permanent struktur på denne medlemsstats område udøver en, selv minimal, faktisk og reel aktivitet, som led i hvilken denne behandling foretages. Ifølge Domstolen bør der foretages en vurdering af, i hvor høj grad strukturen er permanent, og i hvilken grad der faktisk udøves aktiviteter i denne anden medlemsstat, idet der i den forbindelse skal tages hensyn til den specifikke karakter af de pågældende økonomiske aktiviteter og de pågældende tjenesteydelser, hvilket navnlig gør sig gældende for virksomheder, der udelukkende udbyder tjenesteydelser på internettet. I denne henseende kan tilstedeværelsen af en enkelt repræsentant under visse omstændigheder være tilstrækkeligt til at udgøre en permanent struktur, såfremt denne repræsentant optræder med en tilstrækkelig grad af stabilitet og under tilstedeværelse af de midler, der er nødvendige for at kunne levere de pågældende konkrete tjenesteydelser i den pågældende medlemsstat. I denne sag blev det, med forbehold for de undersøgelser, der tilkom den nationale ret at foretage, fastslået, at i det omfang den aktivitet, der udøvedes af ejendomsselskabet, bestod i driften af flere internetsider med ejendomsannoncer vedrørende ejendomme i Ungarn, som var udarbejdet på ungarsk, og eftersom nævnte selskab rådede over en repræsentant i Ungarn, udøvede dette selskab en reel og faktisk aktivitet i Ungarn.

Angående de kompetencer og beføjelser, der er tillagt den tilsynsmyndighed, som har modtaget en klage i overensstemmelse med artikel 28, stk. 4, i direktiv 95/46, fandt Domstolen, at denne myndighed udøver sin beføjelse til at iværksætte undersøgelser uafhængigt af, hvilken ret der finder anvendelse, og inden det er afklaret, hvilken national ret der finder anvendelse på den omhandlede behandling. Såfremt tilsynsmyndigheden når til den konklusion, at en anden medlemsstats ret finder anvendelse, kan den imidlertid ikke pålægge sanktioner uden for området for den medlemsstat, som den henhører under. I en sådan situation tilkommer det tilsynsmyndigheden, idet den udøver den forpligtelse til samarbejde, der er fastsat i direktivets artikel 28, stk. 6, at anmode tilsynsmyndigheden i den anden medlemsstat om at fastslå en eventuel overtrædelse af denne ret og pålægge sanktioner, hvis der er hjemmel hertil, i givet fald med støtte i de oplysninger, som den førstnævnte tilsynsmyndighed har overført til tilsynsmyndigheden i den anden medlemsstat.

3. KEMISKE STOFFER

I dom ***FDC og FMB*** (C-106/14, EU:C:2015:576), der blev afsagt den 10. september 2015, udtalte Domstolen sig om *fortolkningen af REACH-forordningen* [86] *for så vidt angår pligten til at give underretning om tilstedeværelsen af stoffer, der betegnes som særligt problematiske i »artikler« i sammensatte produkter*, når de overskrider 0,1 vægtprocenten i den omhandlede artikel, til Det Europæiske Kemikalieagentur og give modtagere og forbrugere tilstrækkelig underretning i denne henseende. Tvisten i hovedsagen modstillede den franske stat og to franske virksomhedssammenslutninger, angående rækkevidden af nævnte forpligtelse i forbindelse med import at sammensatte produkter, der består af flere artikler.

For det første konstaterede Domstolen, at forordningen, som i artikel 3, nr. 3), definerer begrebet »artikel« som en genstand, der under fremstillingen har fået en særlig form, overflade eller design, der i højere grad end den kemiske sammensætning er bestemmende for dens funktion, ikke indeholder nogen bestemmelse, som specifikt regulerer situationen med et sammensat produkt, der indeholder flere artikler. Begrebet »artikel« finder således anvendelse på enhver genstand, der opfylder de nævnte kriterier, og som indgår i sammensætningen af et sammensat produkt, medmindre genstanden efter fremstillingen bliver til affald eller mister den form, overflade eller design, som i højere grad end den kemiske sammensætning er bestemmende for dens funktion.

Dernæst fastslog Domstolen, at den underretningspligt, der påhviler en producent, alene vedrører artikler, som producenten selv har fremstillet eller samlet. Denne pligt finder derimod ikke anvendelse på en artikel, der, selv om den anvendes af producenten som en bestanddel, fremstilles af en tredjepart. Når artiklen efter sin fremstilling anvendes down-stream af en anden producent som en bestanddel i fremstillingen af et sammensat produkt, er denne anden producent således ikke forpligtet til at give underretning om forekomsten af det omhandlede stof i denne artikel. En sådan underretning ville nemlig sammen med den underretning, som producenten af artiklen skal foretage, indebære dobbeltarbejde.

Underretningspligten påhviler ligeledes importøren af en produkt, der er sammensat af flere artikler. Endelig påhviler oplysningspligten med hensyn til modtagere og forbrugere af produktet enhver aktør i leverandørkæden, når vedkommende stiller en artikel til rådighed for en tredjepart.

XV. ØKONOMISK OG MONETÆR POLITIK

I dom ***Gauweiler m.fl.*** (C-62/14, EU:C:2015:400), der blev afsagt den 16. juni 2015, tog Domstolens Store Afdeling stilling til *gyldigheden af afgørelser truffet af Styrelsesrådet for Den Europæiske Centralbank (herefter »ECB«) vedrørende »OMT-programmet«* [87], der tillader Det Europæiske System af Centralbanker (herefter »ESCB«) på visse betingelser at opkøbe statsobligationer på de sekundære markeder fra medlemsstaterne i eurozonen.

Dette program til opkøb, der på datoen for sagens anlæggelse var blevet præsenteret i en pressemeddelelse og ikke var blevet gennemført, har til formål at afhjælpe de forstyrrelser af den pengepolitiske transmissionsmekanisme, der er opstået som følge af den specifikke situation for statsobligationer udstedt af visse medlemsstater, og at sikre den monetære politiks enhed.

86| Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1907/2006 af 18.12.2006 om registrering, vurdering og godkendelse af samt begrænsninger for kemikalier (REACH), om oprettelse af et europæisk kemikalieagentur og om ændring af direktiv 1999/45/EF og ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 793/93 og Kommissionens forordning (EF) nr. 1488/94 samt Rådets direktiv 76/769/EØF og Kommissionens direktiv 91/155/EØF, 93/67/EØF, 93/105/EF og 2000/21/EF (EUT L 396, s. 1), som ændret ved Kommissionens forordning (EU) nr. 366/2011 af 14.4.2011 (EUT L 101, s. 12).

87| Afgørelser af 6.9.2012 truffet af Styrelsesrådet for Den Europæiske Centralbank om en række tekniske karakteristika for Eurosystemets direkte monetære transaktioner på de sekundære statsobligationsmarkeder.

Med henblik på at undersøge, om nævnte program udgjorde en ultra vires-handling, og om det var til skade for den tyske forfatningsmæssige identitet, anmodede Bundesverfassungsgericht i denne sammenhæng Domstolen om en afgrænsning af rækkevidden af ECB's mandat vedrørende den monetære politik, som fastlagt ved artikel 119 TEUF og artikel 127, stk. 1 og 2, TEUF samt ved artikel 17-24 i protokollen om ESCB og ECB. Desuden anmodede den tyske forfatningsdomstol Domstolen om en efterprøvelse af, hvorvidt dette program var foreneligt med forbuddet mod direkte monetær finansiering, der er fastsat i artikel 123 TEUF.

Indledningsvis bemærkede Domstolen, at Unionen i henhold til artikel 3, stk. 1, litra c), TEUF og artikel 119, stk. 2, TEUF har enekompetence til at fastlægge og gennemføre en fælles pengepolitik, og at denne iværksættes af ESCB, der i så henseende er uafhængig, men underlagt Unionens retsinstansers kontrol.

For så vidt angår ESCB's beføjelser fastslog Domstolen, at henset til målene med OMT-programmet og til de midler, der er fastsat for at nå disse mål, henhører dette program under området for den monetære politik. Dette program har således til formål at sikre både en hensigtsmæssig pengepolitisk transmission og pengepolitikkens enhed, hvilket er et mål, der kan knyttes til fastholdelse af prisstabiliteten, som er hovedmålet med Unionens monetære politik. En forringet funktion af den pengepolitiske transmissionsmekanisme kan imidlertid medføre, at ESCB's afgørelser mister deres virkning i en del af euroområdet, og kan således bringe den monetære politiks enhed i fare. Hvad desuden angår de midler, der påtænkes anvendt med henblik på at nå de nævnte mål, er direkte monetære transaktioner på de sekundære statsobligationsmarkeder opregnet blandt de pengepolitiske instrumenter, som er omhandlet i artikel 18, stk. 1, i protokollen om ESCB og ECB. Hverken den omstændighed, at stabiliteten i euroområdet henhører under den økonomiske politik, den omstændighed, at OMT-programmet er af selektiv karakter, eller den omstændighed, at iværksættelsen af et sådant program er underlagt et krav om fuldstændig overholdelse af makroøkonomiske tilpasningsprogrammer under den europæiske finansielle stabilitetsfacilitet (herefter »EFSF«) eller den europæiske stabilitetsmekanisme («ESM«) kan i sig selv rejse tvivl om denne konstatering. Men hensyn til den sidste omstændighed understregede Domstolen, at opkøb af statsobligationer på de sekundære markeder er af forskellig karakter alt efter om det praktiseres af ESM eller ESCB, hvilket skyldes de forskellige mål, som de hver især forfølger.

Domstolen konkluderede dernæst, at det omhandlede program ikke tilsidesætter proportionalitetsprincippet. I denne henseende anerkendte Domstolen først, at ESCB råder over et vidt skøn ved iværksættelsen af et sådant program på grund af de valg af teknisk karakter samt de komplekse prognoser og vurderinger, som ESCB skal foretage. For så vidt angår spørgsmålet, om OMT-programmet er egnet til at nå de mål, der forfølges af ESCB, bemærkede Domstolen således, at opkøb på de sekundære markeder af statsobligationer fra de medlemsstater i eurozonen, der er berørt af de rentesatser, som ECB anser for ekstreme, kan medvirke til et fald i disse satser, idet den ubegrundede frygt for euroområdets opløsning fjernes. Det var derfor med rette, at ESCB anså en sådan udvikling af rentesatsen for at kunne fremme ESCB's pengepolitiske transmissionsmekanisme og bevare den monetære politiks enhed. Hvad angår det omhandlede programs nødvendighed bemærkedes, at henset til, dels at de forpligtelser, som ECB kan påtage sig i forbindelse med iværksættelsen af et sådant program, faktisk er indskrænkede og begrænsede, dels at et sådant program ikke kan finde anvendelse, medmindre situationen for visse af disse stater allerede har nødvendiggjort en indgriben fra ESM, som fortsat pågår, kan dette program gyldigt vedtages af ESCB, uden at der fastsættes en kvantitativ begrænsning forud for iværksættelsen heraf, idet en sådan begrænsning i øvrigt vil kunne svække programmets effektivitet. Endelig har ESCB afvejet de forskellige foreliggende hensyn, således at det kan undgås, at det pågældende program kan skabe ulemper, som åbenbart ikke står i et rimeligt forhold til de mål, der forfølges hermed.

Med hensyn til forbuddet i artikel 123 TEUF mod monetær finansiering af medlemsstaterne, præciserede Domstolen, at ESCB ikke gyldigt kan opkøbe statsobligationer på de sekundære markeder på betingelser, der i praksis vil give ESCB's intervention en tilsvarende virkning som direkte opkøb af statsobligationer fra medlemsstaternes offentlige myndigheder og organer, idet effektiviteten af forbuddet i artikel 123, stk. 1, TEUF herved ville blive bragt i fare. Da denne bestemmelse har til formål at tilskynde medlemsstaterne til at følge

en sund budgetpolitik ved at undgå, at monetær finansiering af offentlige underskud fører til alt for store budgetunderskud eller alt for stor gæld hos medlemsstaterne, skal ECB's opkøb af statsobligationer på de sekundære markeder ledsages af tilstrækkelige garantier for, at den er forenelig med disse krav. Hvad således angår et program som det, der præsenteres i pressemeddelelsen, kan ESCB's intervention i praksis have en sådan tilsvarende virkning, såfremt de operatører, der køber statsobligationer på det primære marked, med sikkerhed ved, at ESCB vil opkøbe disse obligationer inden for en frist og på betingelser, som de facto gør det muligt for disse operatører at handle som ESCB's mellemmænd for direkte opkøb af nævnte obligationer fra den omhandlede medlemsstats offentlige myndigheder og organer. For så vidt som ESCB påregner dels at overholde en mindstefrist mellem udstedelsen af et værdipapir på det primære marked og opkøbet heraf på det sekundære marked, dels at undlade på forhånd at oplyse om sin afgørelse om at foretage sådanne opkøb eller omfanget af det påtænkte køb, gør disse garantier det muligt at undgå, at udstedelsesvilkårene for statsobligationer ændres af visheden om, at disse obligationer vil blive opkøbt af ESCB efter deres udstedelse.

XVI. SOCIALPOLITIK

1. VIKARARBEJDE

Den 17. marts 2015, tog Domstolen (Store Afdeling) i dom ***AKT*** (C-533/13, EU:C:2015:173), stilling til *forpligtelsen til revision af restriktioner eller forbud i anvendelsen af vikararbejde som fastsat i artikel 4, stk. 1, i direktiv 2008/104* [88]. Tvisten i hovedsagen vedrørte en national kollektiv overenskomst, der indeholdt en begrænsning i brugen af vikaransatte. Domstolen var blevet forelagt et spørgsmål, om den nævnte bestemmelse i EU-retten pålægger medlemsstaternes myndigheder, herunder nationale domstole, en forpligtelse til at undlade at anvende enhver bestemmelse i national ret, der indeholder forbud mod eller restriktioner i anvendelsen af vikararbejde, som ikke er begrundet i de almene hensyn, der er nævnt i artikel 4, stk. 1.

Domstolen fastslog, henset til den sammenhæng, hvori artikel 4, stk. 1, i direktiv 2008/104 [89] indgår, at bestemmelsen skal anses for at fastsætte rammerne for medlemsstaternes lovgivende virksomhed på området for forbud mod eller restriktioner for anvendelsen af vikararbejde, og ikke således, at den kræver indførelse af en bestemt lovgivning på området, idet det står staterne frit for enten at ophæve de nævnte forbud eller restriktioner eller tilpasse dem, således at de kan være begrundet i henhold til denne bestemmelse. Artikel 4, stk. 1, er således kun rettet mod medlemsstaternes kompetente myndigheder, idet der deri forskrives en pligt for medlemsstaterne til at foretage en revision for at sikre, at eventuelle forbud mod eller restriktioner i anvendelsen af vikararbejde er begrundet, og nationale domstole er ikke forpligtet til at undlade at anvende enhver bestemmelse i national ret, der indeholder forbud mod eller restriktioner i anvendelsen af vikararbejde, som ikke er begrundet i de almene hensyn, der er nævnt i denne bestemmelse.

88 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/104/EF af 19.11.2008 om vikararbejde (EUT L 327, s. 9).

89 | Følgende fremgår af denne bestemmelse: »Forbud mod og restriktioner i anvendelsen af vikararbejde kan kun begrundes i almene hensyn til især beskyttelse af vikaransatte og krav til sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen eller i behovet for at sikre et velfungerende arbejdsmarked og forebygge misbrug«.

2. TILRETTELÆGGELSE AF ARBEJDSTIDEN

Domstolen afsagde den 10. september 2015 dom ***Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras*** (C-266/14, EU:C:2015:578), hvori den præciserede *begrebet »arbejdstid« som omhandlet i artikel 2, nr. 1), i direktiv 2003/88 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden* [90]*, i forhold til arbejdstagere, der ikke har et fast eller sædvanligt arbejdssted*. Tvisten i hovedsagen vedrørte arbejdstagere, der var ansat i et selskab, der udøvede virksomhed inden for installation og vedligeholdelse af sikkerhedssystemer, hvor de ansatte arbejdstagere efter lukningen af den pågældende virksomheds regionale kontorer ikke havde noget fast arbejdssted. Disse arbejdstagere rådede hver især over en firmabil, hvori de hver dag kørte mellem deres bopæl og de steder, hvor de skulle udføre arbejde for virksomhedens kunder, idet de var klar over, at den daglige kørselstid mellem deres bopæl og den første og den sidste kunde ikke blev regnet for arbejdstid. Den forelæggende ret ønskede derfor oplyst, om arbejdstagernes kørselstid bopæl-kunde udgør »arbejdstid«.

Domstolen fastslog i sin dom, at når arbejdstagere som dem i den i hovedsagen omhandlede situation ikke har et fast eller sædvanligt arbejdssted, udgør den tid, som disse arbejdstagere dagligt bruger for at køre mellem deres bopæl og det sted, hvor de udfører deres første og sidste arbejde for kunder, der er anvist af arbejdsgiveren, arbejdstid som omhandlet i direktiv 2003/88. Denne konklusion følger af Domstolens anvendelse af de tre grundlæggende elementer, der indgår i begrebet »arbejdstid«, der fremgår af direktivets artikel 2, nr. 1).

For det første under hensyn til den omstændighed, at arbejdstagernes transport til de af arbejdsgiveren anviste kunder er en nødvendig forudsætning for udførelsen af deres tekniske arbejde hos kunderne, lagde Domstolen til grund, at arbejdstagerne, idet de ikke har noget fast eller sædvanligt arbejdssted, udøver deres virksomhed eller funktioner under hele varigheden af disse transporter. I modsat fald ville arbejdsgiveren nemlig kunne kræve, at kun den tid, der tilbringes med installations- og vedligeholdelsesvirksomhed af sikkerhedssystemerne, henhører under begrebet »arbejdstid«, hvilket ville udhule dette begreb og skade formålet om beskyttelse af arbejdstageres sikkerhed og sundhed.

Da arbejdstagerne for det andet under transporten bopæl-kunder er underlagt arbejdsgiverens anvisninger, idet denne kan ændre rækkefølgen af kunderne eller annullere eller tilføje en aftale, kan arbejdstagerne ikke frit råde over deres tid og bruge den i egen interesse. Følgelig står de til rådighed for arbejdsgiveren i den tid, der tilbringes med transport.

For det tredje lagde Domstolen til grund, at såfremt en arbejdstager, der ikke længere har et fast arbejdssted, udøver sine funktioner under den transport, som denne foretager til eller fra en kunde, skal den pågældende arbejdstager også anses for at være i arbejde under transporten. Eftersom transporterne er en uadskillelig del af at være en arbejdstager, som ikke har et fast eller sædvanligt arbejdssted, kan sådanne arbejdstageres arbejdssted nemlig ikke indskrænkes til disse arbejdstageres fysiske arbejdssted hos deres arbejdsgivers kunder.

3. KOLLEKTIVE AFSKEDIGELSER

Domstolen præciserede i domme ***USDAW og Wilson*** (C-80/14, EU:C:2015:291), ***Lyttle m.fl.*** (C-182/13, EU:C:2015:317) og ***Rabal Cañas*** (C-392/13, EU:C:2015:318), afsagt henholdsvis den 30. april og den 13. maj 2015, *begrebet »forretningssted« og metoden til beregning af antallet af afskedigede arbejdstagere ifølge artikel 1,*

90 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4.11.2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9).

stk. 1, første afsnit, litra a), i direktiv 98/59 [91]. I forbindelse med selskabsplaner havde en række personer, der var ansat på flere forretningssteder inden for én og samme virksomhed, og som var af den opfattelse, at de havde været genstand for en kollektiv afskedigelse, indgivet søgsmål mod deres arbejdsgivere, henset til at der ikke var foretaget en konsultationsprocedure forud for den kollektive afskedigelse i henhold til det nævnte direktivs artikel 2.

Domstolen præciserede i de tre domme, at begrebet »forretningssted«, der udgør et element, som gør det muligt at fastslå, om der foreligger en kollektiv afskedigelse og dermed, om direktivet finder anvendelse, er et begreb i EU-retten, som ikke kan defineres med henvisning til medlemsstaternes lovgivninger. I denne henseende bemærkede Domstolen, at når en »virksomhed« består af flere enheder, er det den enhed, hvor de arbejdstagere, der berøres af afskedigelsen, er placeret for at udøve deres hverv, som udgør et »forretningssted« som omhandlet i artikel 1, stk. 1, første afsnit, litra a), i direktiv 98/59. Denne bestemmelse kræver således, at der tages hensyn til de afskedigelser, der isoleret set er blevet foretaget på hvert forretningssted, med henblik på at vurdere, om der er tale om kollektive afskedigelser. En fortolkning, hvorefter denne bestemmelse kræver, at der tages hensyn til alle afskedigelser på samtlige forretningssteder i en virksomhed, ville imidlertid, i det omfang den i væsentlig grad indebærer en forhøjelse af det antal arbejdstagere, der kan falde ind under beskyttelsen i direktiv 98/59, være i strid med direktivets andre formål, herunder formålet om at sikre en beskyttelse svarende til arbejdstageres rettigheder i de forskellige medlemsstater, og formålet om at tilnærme de byrder, som disse beskyttelsesregler medfører for Unionens virksomheder.

Følgelig fastslog Domstolen i dommene *USDAW og Wilson* og *Lyttle m.fl.,* at artikel 1, stk. 1, første afsnit, litra a), nr. ii), i direktiv 98/59 skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke er til hinder for en national lovgivning, der fastlægger en pligt til at informere og høre arbejdstagerne ved afskedigelse af mere end 20 arbejdstagere på et særskilt forretningssted i en virksomhed inden for en periode på 90 dage, men ikke i tilfælde, hvor det samlede antal afskedigelser på samtlige forretningssteder eller på visse forretningssteder i en virksomhed i samme periode når op på eller overstiger tærsklen på 20 arbejdstagere. Derimod fastslog Domstolen i dommen *Rabal Cañas,* at artikel 1, stk. 1, første afsnit, litra a), i direktiv 98/59 er til hinder for en national lovgivning, der som eneste referenceenhed indfører virksomheden og ikke forretningsstedet, såfremt anvendelsen af dette kriterium er til hinder for anvendelen af den i direktivets artikel 2-4 omhandlede informations- og høringsprocedure i de tilfælde, hvor de omhandlede afskedigelser ville skulle defineres som »kollektive afskedigelser« efter definitionen i direktivets artikel 1, stk. 1, første afsnit, litra a), såfremt forretningsstedet var blevet anvendt som referenceenhed.

I dom *Rabal Cañas,* der drejede sig om et spørgsmål vedrørende *hensyntagen til kontrakter, der er tidsbegrænsede eller er indgået med henblik på en bestemt opgave,* bemærkede Domstolen, at udelukkelsen af disse kontrakter fra anvendelsesområdet for direktiv 98/59 klart fremgår af dettes ordlyd og opbygning. Sådanne kontrakter ophører nemlig ikke på arbejdsgiverens initiativ, men i henhold til de vilkår, som kontrakterne indeholder, eller i henhold til den lovgivning, der er gældende på datoen for kontrakternes ophør eller fuldførelsen af den pågældende opgave, hvorfor der ikke skal tages hensyn til disse kontrakters individuelle ophør for at kunne fastslå, at de »kollektive afskedigelser« er foretaget i overensstemmelse med direktivet.

Endvidere for så vidt angår grunden til de kollektive afskedigelser bemærkede Domstolen, at direktivet alene indeholder ét kvalitativt kriterium, hvorefter grunden til afskedigelsen »ikke må kunne tilskrives arbejdstageren selv«. Indførelsen af andre krav ville således begrænse direktivets anvendelsesområde og ville kunne skade dets formål, der består i at beskytte arbejdstagere i tilfælde af kollektive afskedigelser. Domstolen fastslog derfor, at det med henblik på at afgøre, om der er foretaget kollektive afskedigelser inden for rammerne af arbejdskontrakter, der er indgået for et bestemt tidsrum eller med henblik på en bestemt arbejdsopgave, ikke

91 | Rådets direktiv 98/59/EF af 20.7.1998 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivninger vedrørende kollektive afskedigelser (EFT L 225, s. 16).

kræves, at grunden til den kollektive afskedigelse hidrører fra et og samme kollektive aftalegrundlag vedrørende samme tidsrum eller arbejdsopgave [92].

XVII. FOLKESUNDHED

På området for folkesundhed afsagde Domstolen den 29. april 2015 en dom, der fortjener en særlig opmærksomhed. I dom ***Léger*** (C-528/13, EU:C:2015:288), præciserede Domstolen *kriteriet for permanent udelukkelse fra bloddonation på grund af en seksuel adfærd, der indebærer en stor risiko for at påføre sig alvorlige smitsomme sygdomme, der kan overføres med blodet*. I tvisten i hovedsagen blev en fransk statsborger udelukket fra at donere blod, henset til, at den pågældende havde haft en seksuel kontakt med en mand, og at fransk ret fastsatte en permanent kontraindikation for bloddonation for mænd, der har haft sådanne kontakter.

For det første erklærede Domstolen, at det tilkommer den nationale ret at afgøre, om der i en situation, hvor mænd har seksuel kontakt med andre mænd, er en stor risiko for at påføre sig alvorlige smitsomme sygdomme, der kan overføres med blodet som omhandlet i punkt 2.1 i bilag III til direktiv 2004/33 [93]. Med henblik på en sådan analyse skal den nationale ret tage hensyn til den pågældende medlemsstats epidemiologiske situation og undersøge, om disse oplysninger på baggrund af den aktuelle medicinske, videnskabelige og epidemiologiske viden stadig er relevante og pålidelige.

For det andet påpegede Domstolen, at selv for det tilfælde, at den nationale ret finder, at mænd, der har seksuel kontakt med andre mænd, har en stor risiko for at påføre sig sygdomme såsom HIV, er det spørgsmålet, om en permanent kontraindikation for bloddonation er i overensstemmelse med Unionens grundlæggende rettigheder og navnlig princippet om forbud mod forskelsbehandling på grundlag af seksuel orientering, der er sikret i artikel 21, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder.

For at være begrundet skal en sådan permanent kontraindikation for bloddonation, som i forhold til homoseksuelle kan indebære en forskelsbehandling på grundlag af seksuel orientering, opfylde de betingelser, der fremgår af artikel 52, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder. I denne henseende bemærkede Domstolen, idet der er tale om et formål af generel interesse som omhandlet i den nævnte artikel 52, stk. 1, at en permanent udelukkelse fra at afgive blod har til formål at begrænse risikoen for overførsel af en smitsom sygdom til modtagerne mest muligt. Denne udelukkelse bidrager til at opnå det overordnede mål om at sikre et højt beskyttelsesniveau for menneskers sundhed, hvilket udgør et af Unionen anerkendt mål i artikel 152 EF, navnlig i denne artikels stk. 4, litra a), og stk. 5, samt i artikel 35, andet punktum i chartret om grundlæggende rettigheder, der kræver, at der sikres et højt sundhedsbeskyttelsesniveau ved fastlæggelsen og gennemførelsen af alle Unionens politikker og aktiviteter. For så vidt angår overholdelsen af proportionalitetsprincippet påpegede Domstolen, at i en sag som den i hovedsagen omhandlede er dette princip kun overholdt, hvis et højt sundhedsbeskyttelsesniveau hos modtagerne ikke kan sikres ved effektive teknologier til påvisning af HIV, som er mindre bebyrdende end et permanent forbud mod afgivelse af blod for hele gruppen bestående af mænd, der har haft seksuel kontakt med mænd. I denne henseende tilkommer det den nationale ret at undersøge, om der findes effektive teknologier til påvisning af HIV for at undgå overførsel af en sådan virus til modtagere. I et tilfælde, hvor sådanne teknikker ikke findes, påhviler det den nationale ret at undersøge, om der findes mindre bebyrdende metoder end et permanent forbud mod afgivelse af blod, herunder om spørgeskemaet og den personlige samtale med en uddannet sundhedsmedarbejder, kan gøre det muligt at identificere den adfærd, der udgør en risiko for modtagernes sundhed.

92| En anden dom, der indgår i denne oversigt vedrører socialpolitikken: dom af 9.9.2015, ***Ferreira da Silva e Brito m.fl.*** (C-160/14, EU:C:2015:565), i afsnit IV, »EU-retten og national ret«, og i afsnit V, underafsnit 1, »Præjudicielle forelæggelser«.

93| Kommissionens direktiv 2004/33/EF af 22.3.2004 om gennemførelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/98/EF med hensyn til visse tekniske krav til blod og blodkomponenter (EUT L 91, s. 25).

XVIII. FORBRUGERBESKYTTELSE

I de forenede sager, der gav anledning til dom ***Unicaja Banco og Caixabank*** (C-482/13, C-484/13, C-485/13 et C-487/13, EU:C:2015:21), afsagt den 21. januar 2015 fortolkede Domstolen *artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler* [94]*, i forbindelse med procedurer for realisering af pant i fast ejendom med henblik på at opnå tvangsfuldbyrdelse af flere realkreditlån.* I disse sager blev der rejst tvivl om en spansk lovgivning, i henhold til hvilken den nationale ret, der havde fået forelagt en sag om realisering af pant i fast ejendom, var forpligtet til at foretage en ny beregning af de beløb, der udestod på baggrund af et vilkår i en kontrakt om lån mod pant i fast ejendom, idet kontrakterne fastsatte morarenter, hvis sats var højere end tre gange den lovbestemte sats, ved anvendelse af en morarentesats, der ikke oversteg denne grænse.

I denne henseende lagde Domstolen til grund, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke er til hinder for en sådan lovgivning for så vidt som anvendelsen heraf ikke foregriber den nævnte nationale rets vurdering af den urimelige karakter af et sådant vilkår og ikke er til hinder for, at den pågældende ret kan tilsidesætte nævnte vilkår, såfremt den fastslår, at vilkåret er »urimeligt«. Når den nationale ret nemlig konfronteres med et kontraktvilkår om morarenter med en sats, der er mindre end den, der er fastsat i national ret, er fastsættelsen af dette lovgivningsmæssige loft ikke til hinder for, at den pågældende ret vurderer den eventuelle urimelighed af dette vilkår. Når derimod morarentesatsen i et vilkår i en kontrakt om lån mod pant i fast ejendom er højere end den, der er fastsat i en national bestemmelse, og som i henhold til denne bestemmelse skal nedsættes, bør en sådan omstændighed ikke være til hinder for, at den nationale ret ud over denne ændringsforanstaltning kan drage alle konsekvenserne af den mulige urimelige karakter, henset til direktiv 93/13, af det vilkår, som indeholder denne sats, ved i givet fald at annullere dette.

Ved dom ***ERSTE Bank Hungary*** (C-32/14, EU:C:2015:637), afsagt den 1. oktober 2015, præciserede Domstolen fortolkningen af *artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13* i forbindelse med en sag om en national lovgivning, der gjorde det muligt for en notar at forsyne en kontrakt, indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, med en fuldbyrdelsespåtegning eller afslå at fjerne den, selv om der ikke var foretaget en efterprøvelse heraf ved retsinstanserne. Tvisten i hovedsagen vedrørte en påstand om annullation af notarens afslag på at fjerne en sådan fuldbyrdelsespåtegnelse, der var påført en notarbekræftet retsakt om anerkendelse af gælden, der var underskrevet af en ungarsk forbruger på grundlag af en lånekontrakt og en kontrakt om lån mod pant i fast ejendom indgået med banken.

Domstolen bemærkede, at direktiv 93/13 ikke regulerer spørgsmålet om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt under omstændigheder, hvor en national lovgivning tillægger notaren en kompetence til at forsyne et notardokument vedrørende en kontrakt med en fuldbyrdelsespåtegning og efterfølgende slette den, at udstrække en beføjelse til notaren til at udøve kompetencer, der direkte henhører under den judicielle funktion. Når der i EU-retten ikke findes en harmonisering af de nationale mekanismer for tvangsfuldbyrdelse og af den rolle, som er tildelt notarer inden for rammerne af disse mekanismer, tilkommer det i medfør af princippet om procesautonomi hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte sådanne bestemmelser, dog på den betingelse, at ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet overholdes. Ud fra effektivitetsprincippets perspektiv fastslog Domstolen, at direktiv 93/13 i de tvister, der vedrører en erhvervsdrivende og en forbruger, pålægger den nationale ret at iværksætte positive foranstaltninger, der er uafhængige af kontraktparterne. Imidlertid kan respekten for effektivitetsprincippet ikke føre til, at der skal kompenseres fuldt ud for den pågældende forbrugers fuldstændige passivitet. Følgelig kan den omstændighed, at forbrugeren kun kan påberåbe sig beskyttelsen i lovgivningsbestemmelsen vedrørende urimelige kontraktvilkår, hvis forbrugeren iværksætter en domstolsprocedure, herunder med henblik på prøvelse af det notarbekræftede dokument, ikke i sig selv anses for at være i strid med effektivitetsprincippet. Den effektive retsbeskyttelse, der er sikret med direktivet, hviler nemlig på den forudsætning, at en af aftalens parter først forelægger sagen for de nationale retsinstanser.

94| Rådets direktiv 93/13/EØF af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT L 95, s. 29).

XIX. ØKONOMISK OG SOCIAL SAMHØRIGHED

I dom ***Spanien mod Kommissionen*** (C-263/13 P, EU:C:2015:415) på området for økonomisk og social samhørighed, afsagt den 24. juni 2015, tog Domstolen en appel til følge, der var iværksat af Kongeriget Spanien med henblik på prøvelse af Rettens dom [95], hvorved Retten havde frifundet Europa-Kommissionen i sager vedrørende *annullation af Kommissionens beslutning K(2009) 9270, afgørelse K(2009) 10678 og afgørelse K(2010) 337 om nedsættelse af den støtte fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling (EFRU), der var tildelt i henhold til flere operative programmer* [96].

I dommen påpegede Domstolen, at i henhold til de præmisser, der er anført i domme Spanien mod Kommissionen (C-192/13 P, EU:C:2014:2156) og Spanien mod Kommissionen (C-197/13 P, EU:C:2014:2157), er Kommissionens vedtagelse af en afgørelse om finansiel korrektion fra år 2000 underlagt overholdelsen af en lovbestemt frist, og varigheden af denne frist varierer afhængigt af de bestemmelser, der skal finde anvendelse.

Domstolen bemærkede dels, at Kommissionen i henhold til artikel 100, stk. 5, i forordning nr. 1083/2006 [97], skal træffe beslutning om den finansielle korrektion inden seks måneder efter høringsdatoen, og hvis der ikke finder nogen høring sted, begynder fristen på seks måneder to måneder efter modtagelsen af Kommissionens indbydelse, dels, at den nævnte artikel har fundet anvendelse siden den 1. januar 2007, herunder på programmer, der ligger forud for perioden 2007-2013. Domstolen fastslog, at de omtvistede afgørelser var blevet vedtaget under tilsidesættelse af den foreskrevne frist. Domstolen fastslog derfor efter at have bemærket for det første, at en manglende vedtagelse af en bebyrdende retsakt inden for den frist, som EU-lovgiver har fastsat, udgør en tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, og for det andet, at det i et sådant tilfælde tilkommer Unionens retsinstanser at drage konsekvenserne af en sådan tilsidesættelse og derfor annullere den retsakt, der er behæftet med en sådan mangel, at Retten havde begået en retlig fejl, da den frifandt Kommissionen i de af Kongeriget Spanien anlagte søgsmål i stedet for at straffe den tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, som de omtvistede afgørelser var behæftet med. Endvidere annullerede Domstolen de omtvistede afgørelser på grundlag af artikel 61, stk.1, i statutten for Domstolen.

Disse afgørelser blev annulleret i forbindelse med et anbringende, som Domstolen havde anført af egen drift, og hvortil Domstolen ikke havde opfordret parterne at fremsætte bemærkninger. Domstolen bemærkede i denne henseende, at bortset fra særlige tilfælde, såsom de tilfælde, der er nævnt i Unionens retsinstansers procesreglementer, kan Unionens retsinstanser ikke støtte deres afgørelse på et retligt anbringende, som rejses af egen drift, heller ikke selv om det er et anbringende, der angår grundlæggende retsprincipper, uden forinden at have opfordret parterne til at fremsætte deres bemærkninger til det pågældende anbringende. Domstolen fandt, at den foreliggende sag udgjorde et sådant særligt tilfælde, at det ikke var nødvendigt at opfordre parterne til at fremsætte deres bemærkninger vedrørende det anbringende, der var rejst af egen drift, og som vedrørte en tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter. Domstolen bemærkede nemlig, at i forbindelse med de sager, der gav anledning til de nævnte domme *Spanien mod Kommissionen*, og som vedrørte i det væsentlige identiske faktiske og retlige spørgsmål, havde Kongeriget Spanien og Kommissionen allerede i forbindelse med en kontradiktorisk forhandling haft lejlighed til at drøfte spørgsmålet om den frist, inden for hvilken en afgørelse om finansiel korrektion skal vedtages.

95| Rettens dom af 26.2.2013, ***Spanien mod Kommissionen*** (T-65/10, T-113/10 og T-138/10, EU:T:2013:93).

96| Kommissionens beslutning K(2009) 9270 af 30.11.2009, afgørelse K(2009) 10678 af 23.12.2009 og afgørelse K(2010) 337 af 28.1.2010 om nedsættelse af den støtte fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling (EFRU), der er tildelt henholdsvis til det operative program »Andalucía«, der er omfattet af mål nr. 1 (1994-1999), i henhold til Kommissionens beslutning K(94) 3456 af 9.12.1994, det operative program »País Vasco«, der er omfattet af mål nr. 2 (1997-1999), i henhold til Kommissionens beslutning K(1998) 121 af 5.2.1998 og det operative program »Comunidad Valenciana«, der er omfattet af mål nr. 1 (1994-1999), i henhold til Kommissionens beslutning K(1994) 3043/6 af 25.11.1994.

97| Rådets forordning (EF) nr. 1083/2006 af 11.7.2006 om generelle bestemmelser for Den Europæiske Fond for Regionaludvikling, Den Europæiske Socialfond og Samhørighedsfonden og ophævelse af forordning (EF) nr. 1260/1999 (EUT L 210, s. 25).

XX. MILJØ

I dom ***Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland*** (C-461/13, EU:C:2015:433), afsagt af Store Afdeling den 1. juli 2015, udtalte Domstolen sig om *de forpligtelser, der er fastsat i artikel 4, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/60 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger* [98]*, på området for forbedring og forebyggelse af forringelsen af overfladevand.*

Der var tale om en tvist mellem Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV (miljø- og naturbeskyttelsesforening i Tyskland) og Forbundsrepublikken Tyskland angående en tilladelse udstedt af sidstnævnte til tre projekter til en uddybning af forskellige dele af floden Weser, som skal gøre det muligt for større containerskibe at passere. Den kompetente nationale myndighed havde vurderet, at disse projekter havde hydrologiske og morfologiske følger, der ville ændre visse vandområders tilstand, uden at dette dog ville medføre en ændring i tilstandsklassen i henhold til bilag V til direktiv 2000/60. På det grundlag havde denne myndighed konkluderet, at der ikke forelå en forringelse af det pågældende vandområdes økologiske potentiale eller tilstand.

Domstolen bemærkede indledningsvis, at ordlyden af artikel 4, stk. 1, litra a), nr. iii), i direktiv 2000/60 underbygger den bindende karakter for medlemsstaterne af denne bestemmelse. Denne bestemmelse indebærer nemlig forpligtelser til forbedring og forebyggelse af forringelse af vandområders tilstand, som tilsigter at opfylde de kvalitative mål for overfladevands tilstand ved en kompleks proces, der omfatter etaper, der er detaljeret reguleret. Bestemmelsen er derfor ikke begrænset til at fastsætte enkle mål for forvaltningsplaner, men har bindende virkninger. Domstolen har således fastslået, at medlemsstaterne, medmindre der indrømmes en fravigelse, er forpligtede til at nægte at godkende et enkeltprojekt, såfremt det kan medføre en forringelse af et overfladevandområdes tilstand, eller når det indebærer risiko for, at der ikke opnås en god tilstand i overfladevand eller et godt økologisk potentiale og god kemisk tilstand i overfladevand.

For så vidt angår spørgsmålet, om begrebet »forringelse af tilstanden« af et overfladevandområde i artikel 4, stk. 1, litra a), nr. i), i direktiv 2000/60 alene omfatter ændringer, der fører til en lavere klassificering som omhandlet i direktivets bilag V, svarede Domstolen benægtende, idet den fandt, at klassificeringen alene er et redskab, der begrænser medlemsstaternes skønsmargen i forbindelse med bestemmelsen af de kvalitetselementer, som afspejler et bestemt vandområdes faktiske tilstand. Når selv midlertidige forringelser af et vandområdes tilstand kun er tilladte under ekstraordinære omstændigheder, skal den tærskel, hvorover der foreligger en tilsidesættelse af forpligtelsen til at forebygge forringelse af et vandområde, være lav. Der foreligger således en forringelse, når mindst et af kvalitetselementerne falder et niveau, selv om denne forringelse ikke fører til, at hele overfladevandområdet rykker en klasse ned. Hvis det pågældende kvalitetselement som omhandlet i bilaget allerede befinder sig i den laveste klasse, udgør enhver forringelse af dette element imidlertid en »forringelse af tilstanden« for et overfladevandområde.

I dom ***East Sussex County Council*** (C-71/14, EU:C:2015:656), af 6. oktober 2015, tog Domstolen stilling til fortolkningen af artikel 5, stk. 2, og artikel 6 i *direktiv 2003/4 om offentlig adgang til miljøoplysninger* [99]. Hovedsagen vedrørte en tvist mellem East Sussex County Council og Information Commissioner vedrørende sidstnævntes afgørelse, hvorved et gebyr, som det nævnte County Council havde opkrævet for udlevering af miljøoplysninger, blev erklæret ulovligt. Den nationale ret anmodede for det første Domstolen om at præcisere de betingelser, som artikel 5, stk. 2, i direktiv 2003/4 pålægger opkrævningen af et sådant gebyr, nemlig dels at alle de elementer, på grundlag af hvilke gebyret beregnes, skal vedrøre udleveringen af de ønskede miljøoplysninger, dels at det

98| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23.10.2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger (EFT L 327, s. 1).

99| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/4/EF af 28.1.2003 om offentlig adgang til miljøoplysninger og om ophævelse af Rådets direktiv 90/313/EØF (EUT L 41, s. 26).

samlede gebyr ikke må overstige »et rimeligt beløb«. For det andet ønskede den nævnte ret oplyst, i hvilket omfang det er nødvendigt at foretage en administrativ prøvelse og domstolsprøvelse af, om det pågældende gebyr er rimeligt.

For så vidt angår det første spørgsmål præciserede Domstolen efter at have understreget, at direktiv 2003/4 sondrer mellem dels det »at udlevere« miljøoplysninger, som de offentlige myndigheder kan opkræve et gebyr for, dels »adgang« til offentlige registre og oversigter og til faciliteter til konsultation af miljøoplysninger, som er gratis, at det i princippet kun er omkostninger, som ikke følger af etableringen og vedligeholdelsen af disse registre, oversigter og faciliteter, som kan henføres til »at udlevere« miljøoplysninger. Omkostningerne til vedligeholdelse af en database, kan dermed ikke medtages i beregningen af et gebyr for »at udlevere« miljøoplysninger. Derimod omfatter de omkostninger, som kan opkræves i henhold til det nævnte direktivs artikel 5, stk. 2, bl.a. omkostninger til porto og fotokopiering, og omkostninger, der kan henføres til den tid, som den pågældende offentlige myndigheds personale bruger på at besvare en individuel anmodning om oplysninger. Endvidere for så vidt angår betingelsen om, at størrelsen af det nævnte gebyr skal være rimelig, præciserede Domstolen, at det ikke må have en afskrækkende virkning, og at der med henblik på vurderingen af kriteriet skal tages hensyn til den informationssøgendes økonomiske situation og den almene interesse i miljøbeskyttelsen.

For så vidt angår det andet spørgsmål fastslog Domstolen, at henset til, at direktivet ikke definerer rækkevidden af den krævede administrative prøvelse og domstolsprøvelse, henhører fastlæggelsen deraf under medlemsstaternes interne retsorden, forudsat at ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet overholdes. Adgangen til en administrativ prøvelse og effektiv domstolsprøvelse er uløseligt forbundet med opfyldelsen af målet om at sikre EU-rettens forenelighed med Århuskonventionen [100]. For så vidt som den omhandlede nationale ret desuden havde begrænset den nævnte prøvelse til spørgsmålet, om den afgørelse, der var truffet af den pågældende offentlige myndighed, var urimelig, ulovlig eller uforholdsmæssig, bemærkede Domstolen, at betingelserne i artikel 5, stk. 2, i direktiv 2003/4 under alle omstændigheder skal underlægges administrativ prøvelse og domstolsprøvelse baseret på objektive faktorer, der kan sikre den fulde overholdelse. Domstolen overlod det til den nationale ret at undersøge, om kravene var opfyldt.

XXI. INTERNATIONALE AFTALER

I den sag, der gav anledning til dom ***Kommissionen mod Rådet*** (C-28/12, EU:C:2015:282) [101], afsagt den 28. april 2015, annullerede Domstolen *afgørelse vedtaget af Rådet og repræsentanterne for regeringerne for Unionens medlemsstater, forsamlet i Rådet, om undertegnelse på Unionens vegne af blandede aftaler på lufttransportområdet indgået med tredjelande og om Unionens og medlemsstaternes midlertidige anvendelse af disse aftaler* [102]. Kommissionen gjorde til støtte for sit søgsmål gældende, at denne afgørelse ikke var i overensstemmelse med

100 | Konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og Domstolsprøvelse på miljøområdet, undertegnet i Århus den 25.6.1998 og godkendt på vegne af De Europæiske Fællesskaber ved Rådets afgørelse 2005/370/EF af 17.2.2005 (EUT L 124, s. 1).

101 | For så vidt angår formaliteten i sagen lagde Domstolen til grund, at en afgørelse, der er truffet af Rådet og repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer om undertegnelse på vegne af Unionen af en tiltrædelsesaftale og en tillægsaftale, som Unionen har indgået, og om Unionens foreløbige anvendelse af disse aftaler på den ene side og medlemsstaternes sådanne anvendelse på den anden side, skal anses for at være en retsakt udstedt af Rådet, idet Rådet deltog i de afgørelser, der er vedtaget på samtlige af disse punkter.

102 | Afgørelse 2011/708/UE vedtaget af Rådet og repræsentanterne for regeringerne for Den Europæiske Unions medlemsstater, forsamlet i Rådet, af 16.6.2011 om undertegnelse på Unionens vegne og om midlertidig anvendelse af lufttransportaftalen mellem Amerikas Forenede Stater som den første part, Den Europæiske Union og dens medlemsstater som den anden part, Island som den tredje part og Kongeriget Norge som den fjerde part og om undertegnelse på Unionens vegne og midlertidig anvendelse af en tillægsaftale mellem Den Europæiske Union og dens medlemsstater som den første part, Island som den anden part og Kongeriget Norge som den tredje part om anvendelsen af lufttransportaftalen mellem Amerikas Forenede Stater som den første part, Den Europæiske Union og dens medlemsstater som den anden part, Island som den tredje part og Kongeriget Norge som den fjerde part (EUT L 283, s. 1).

artikel 13, stk. 2, TEU om princippet om tildeling af beføjelser, sammenholdt med artikel 218, stk. 2, 5 og 8, TEUF om proceduren for indgåelse af internationale aftaler, idet afgørelsen hverken var blevet vedtaget af Rådet alene eller i overensstemmelse med proceduren og afstemningsreglerne som fastsat i artikel 218 TEUF.

Domstolen fastslog, at denne argumentation var begrundet. Domstolen bemærkede for det første, at den nævnte afgørelse i realiteten forenede to forskellige retsakter, dvs. på den ene side en retsakt om undertegnelse af de omhandlede aftaler på Unionens vegne og om sidstnævntes midlertidige anvendelse af dem, og på den anden side en retsakt om medlemsstaternes midlertidige anvendelse af disse aftaler, uden at det var muligt at skelne mellem, hvilken retsakt der afspejlede Rådets vilje, og hvilken der udtrykte medlemsstaternes vilje. Ved denne afgørelse havde medlemsstaterne deltaget i vedtagelsen af den første retsakt, selv om en sådan retsakt ifølge artikel 218, stk. 5, TEUF skal vedtages af Rådet alene, idet medlemsstaterne ikke i denne henseende tillægges nogen beføjelser. Omvendt var Rådet som EU-institution involveret i vedtagelsen af den anden retsakt, selv om en sådan retsakt først og fremmest er omfattet af national ret i hver af medlemsstaterne, og dernæst af folkeretten.

For det andet kunne disse to forskellige retsakter, samlet i den anfægtede afgørelse, efter Domstolens opfattelse ikke vedtages i én enkelt procedure som i lige høj grad indeholdt elementer af Rådets beslutningsproces og elementer af mellemstatslig karakter. Retsakten om medlemsstaternes midlertidige anvendelse af de omhandlede aftaler forudsætter, at der er enighed blandt repræsentanterne for disse medlemsstater, og således enstemmighed, mens artikel 218, stk. 8, TEUF fastsætter, at Rådet træffer afgørelse på vegne af Unionen med kvalificeret flertal.

Under disse omstændigheder fastslog Domstolen, at afgørelsen ikke var i overensstemmelse med artikel 218, stk. 2, 5 og 8, TEUF og dermed artikel 13, stk. 2, TEU, og derfor skulle annulleres. Under hensyn til vigtige retssikkerhedsmæssige hensyn besluttede Domstolen imidlertid at opretholde virkningerne af den anfægtede afgørelse indtil en ny afgørelse, der skal vedtages af Rådet i henhold til artikel 218, stk. 5 og 8, TEUF, træder i kraft inden for en rimelig frist at regne fra datoen for dommens afsigelse.

XXII. DEN FÆLLES UDENRIGS- OG SIKKERHEDSPOLITIK

På området for restriktive foranstaltninger inden for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik skal nævnes to domme af 21. april 2015, ***Anbouba mod Rådet*** (C-605/13 P, EU:C:2015:248) og ***Anbouba mod Rådet*** (C-630/13 P, EU:C:2015:247), hvorved Domstolen, sammensat i Store Afdeling, stadfæstede to af Rettens domme [103], hvori Retten frifandt Rådet i et annullationssøgsmål, der var anlagt af en syrisk entreprenør med henblik på prøvelse af *flere afgørelser om indefrysning af midler* vedrørende denne. Disse restriktive foranstaltninger fandt anvendelse på appellanten i dennes kvalitet af formand for et større selskab inden for landbrug og fødevareindustri i Syrien og hans økonomiske støtte til det syriske regime. Appellanten gjorde ved appellen gældende, at Retten ikke havde iagttaget bevisbyrdereglerne på området for restriktive foranstaltninger, idet den havde anerkendt, at der forelå en formodning for, at denne havde støttet det syriske regime, og ikke havde stillet krav om, at Rådet skulle fremlægge yderligere beviser til støtte for opførelsen af hans navn på listerne over personer, der er genstand for sådanne foranstaltninger.

103 | Rettens dom af 13.9.2013, ***Anbouba mod Rådet*** (T-563/11, EU:T:2013:429) og ***Anbouba mod Rådet*** (T-592/11, EU:T:2013:427).

Domstolen fastslog, at hverken den anfægtede afgørelse [104] eller den retsakt, der dannede grundlaget for dens vedtagelse [105], opstillede nogen formodning for støtte til det syriske regime over for ledere af de førende virksomheder i Syrien. Domstolen bemærkede, at Rådet, henset til situationen i Syrien, har løftet sin bevisbyrde vedrørende det berettigede i at opføre appellanten på listen over personer, der er genstand for restriktive foranstaltninger, såfremt der for Unionens retsinstanser er fremlagt en række tilstrækkeligt konkrete, præcise og samstemmende indicier, der gør det muligt at fastslå, at der er en tilstrækkelig tilknytning mellem den person, der er undergivet en foranstaltning i form af indefrysning af midler, og det regime, der bekæmpes. I den foreliggende sag udgjorde appellantens position i det syriske erhvervsliv, hans position som formand for et større selskab inden for landbrug og fødevareindustri i Syrien, hans indflydelsesrige hverv i såvel et andet selskab som handels- og industrikammeret i byen Homs, samt hans relationer til et medlem af præsident Bashar Al-Assads familie en række indicier, som var tilstrækkeligt konkrete, præcise og samstemmende til at godtgøre, at appellanten ydede økonomisk støtte til det syriske regime. Henset til, at Retten således havde kontrolleret, om det var velbegrundet, at appellanten var opført på de nævnte lister, på grundlag af en række indicier vedrørende dennes situation, funktioner og relationer til det syriske regime, som ikke var blevet tilbagevist af den pågældende, konkluderede Domstolen, at henvisningen i de appellerede domme til en formodning for støtte til det nævnte regime ikke kunne berøre lovligheden af de nævnte domme.

XXIII. DEN EUROPÆISKE OFFENTLIGE TJENESTE

I dom ***Missir Mamachi di Lusignano,*** (C-417/14 RX II, EU:C:2015:588), afsagt den 10. september 2015, havde Domstolen lejlighed til at præcisere *EU-Personalerettens kompetence på området for erstatningssøgsmål, der er indgivet af familiemedlemmer til en afdød tjenestemand*. Domstolen, der foretog en fornyet prøvelse af en dom afsagt af Retten [106], udtalte sig bl.a. om sidstnævntes konklusion, hvorefter EU-Personaleretten i princippet ikke havde kompetence ratione personae til at behandle et søgsmål indgivet af tredjemand med henblik på at opnå erstatning for en skade, der vedrørte denne personligt, selv om sagen havde sin oprindelse i et ansættelsesforhold mellem en tjenestemand og institutionen. Retten havde således ophævet EU-Personalerettens dom [107], hvorved sidstnævnte havde erklæret sig kompetent til at prøve en sag, der bl.a. drejede sig om, at Kommissionen blev tilpligtet at betale sagsøgeren og dennes søns ydelsesberettigede pårørende forskellige beløb i erstatning for de økonomiske og ikke-økonomiske skader, som disse havde lidt som følge af mordet på sagsøgerens søn, der var EU-tjenestemand.

På den baggrund fastslog Domstolen, at Rettens dom krænker EU-rettens enhed og sammenhængskraft. Det var Domstolens opfattelse, at Retten ved at henvise den foreliggende sag til sig selv med henblik på at træffe afgørelse i sagen i sin egenskab af ret i første instans, fratog Personaleretten dennes oprindelige kompetence og indførte en kompetenceregel til fordel for sig selv. Dette havde konsekvenser for retsinstansernes struktur inden for Domstolen. I denne henseende påpegede Domstolen, at Unionens domstolsordning indeholder en præcis afgrænsning af de respektive kompetencer for Domstolens tre retsinstanser, således at en af disse tre retsinstansers kompetence til at træffe afgørelse i et søgsmål nødvendigvis udelukker de to øvriges kompetence. Kompetencereglerne for Unionens retsinstanser udgør en del af den primære lovgivning og indtager en central plads i Unionens retsorden.

104 | Rådets afgørelse 2011/273/FUSP af 9.5.2011 om restriktive foranstaltninger over for Syrien (EUT L 121, s. 11), som ændret ved Rådets afgørelse 2011/522/FUSP af 2.9.2011 (EUT L 228, s. 16).

105 | Rådets forordning (EU) nr. 442/2011 af 9.5.2011 om restriktive foranstaltninger på baggrund af situationen i Syrien (EUT L 121, s. 1), som ændret ved Rådets forordning (EU) nr. 878/2011 af 2.9.2011 (EUT L 228, s. 1).

106 | Rettens dom af 10.7.2014, ***Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen***, (T-401/11 P, EU:T:2014:625).

107 | EU-Personalerettens dom af 12.5.2011, ***Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen***, (F-50/09, EU:F:2012:55).

Domstolen lagde i det foreliggende tilfælde til grund, at EU-Personaleretten havde kompetence ratione personae til at prøve ikke alene de søgsmål, der anlægges af tjenestemænd, men også søgsmål, der anlægges af enhver anden person, der er omfattet af vedtægten for tjenestemænd. I denne henseende fastslog Domstolen i modsætning til Rettens konstateringer, at spørgsmålet om, hvorvidt appellanten og de ydelsesberettigede personer i den foreliggende sag havde ret til de ydelser, som er garanteret bl.a. i tjenestemandsvedtægtens artikel 73, stk. 2, litra a), ikke kunne tages i betragtning med henblik på at fastslå, om Personaleretten havde kompetence.

For så vidt angår EU-Personalerettens kompetence ratione materiae bemærkede Domstolen, at henset til, at både artikel 270 TEUF og tjenestemandsvedtægtens artikel 91 undlader at definere, hvilket retsmiddel der kan anvendes i tilfælde af afslag på en administrativ klage, når tvisten vedrører lovligheden af en for sagsøgeren bebyrdende retsakt, har EU-Personaleretten kompetence til at påkende sagen, uanset dennes art. Således er Personaleretten kompetent til at træffe afgørelse i en erstatningssag anlagt af en tjenestemand mod den institution, den pågældende er tilknyttet, når tvisten hidrører fra det ansættelsesforhold, som knytter den pågældende til institutionen. Det samme gælder efter Domstolens opfattelse for en erstatningssag anlagt af enhver person, der er omfattet af tjenestemandsvedtægten på grund af de familiemæssige bånd, som denne har til en tjenestemand, når tvisten hidrører fra det ansættelsesforhold, som knytter denne tjenestemand til den pågældende institution.

C | DOMSTOLENS MEDLEMMER

(Sammensætning efter rangfølge pr. 31. december 2015)

Første række, fra venstre mod højre:

Førstegeneraladvokat M. Wathelet, afdelingsformændene T. von Danwitz og M. Ilešič, Domstolens vicepræsident A. Tizzano, Domstolens præsident K. Lenaerts, afdelingsformændene R. Silva de Lapuerta, L. Bay Larsen og J.L. da Cruz Vilaça

Anden række, fra venstre mod højre:

Dommerne E. Juhász og A. Rosas, afdelingsformændene F. Biltgen, C. Toader, A. Arabadjiev, D. Šváby og C. Lycourgos, generaladvokat J. Kokott

Tredje række, fra venstre mod højre:

Dommer M. Safjan, generaladvokat Y. Bot og E. Sharpston, dommerne J. Malenovský, A. Borg Barthet og E. Levits, generaladvokat P. Mengozzi, dommer J.--C. Bonichot

Fjerde række, fra venstre mod højre:

Generaladvokat N. Wahl, dommerne C.G. Fernlund, A. Prechal, M. Berger, E. Jarašiūnas, C. Vajda og S. Rodin

Femte række, fra venstre mod højre:

Generaladvokat H. Saugmandsgaard Øe, dommer M. Vilaras, generaladvokat M. Szpunar, dommer K. Jürimäe, generaladvokat M. Campos Sánchez-Bordona, dommer E. Regan, generaladvokat M. Bobek, justitssekretær A. Calot Escobar

1. ÆNDRINGER I DOMSTOLENS SAMMENSÆTNING I 2015

Højtideligt retsmøde den 7. oktober 2015

Der blev afholdt et højtideligt retsmøde ved Domstolen den 7. oktober 2015, dels i anledning af fornyelsen af mandater, dels i anledning af nye medlemmer af institutionens edsaflæggelse og indtræden i embedet.

Repræsentanterne for regeringerne for Den Europæiske Unions medlemsstater har ved afgørelser af 24. september 2014, 1. april 2015 og 16. september 2015 for perioden fra den 7. oktober 2015 til den 6. oktober 2021 fornyet mandatet for 12 dommere ved Domstolen, nemlig Lars Bay Larsen, François Biltgen, Marko Ilešič, Endre Juhász, Küllike Jürimäe, Koen Lenaerts, Siniša Rodin, Allan Rosas, Marek Safjan, Rosario Silva de Lapuerta, Daniel Šváby og Camelia Toader.

Som følge af udløbet af mandaterne for Aindrias Ó Caoimh og Vassilios Skouris, blev Eugene Regan og Michail Vilaras udpeget som dommere ved Domstolen for perioden fra den 7. oktober 2015 til den 6. oktober 2021.

Antallet af generaladvokater ved Domstolen blev forøget fra 9 til 11 ved Rådets afgørelse 2013/336/EU [1] af 25. juni 2013 med virkning fra den 7. oktober 2015. Michal Bobek og Henrik Saugmandsgaard Øe er blevet udpeget som generaladvokater ved afgørelser af 1. april og 15. juni for perioden fra den 7. oktober 2015 til den 6. oktober 2021.

Desuden er Manuel Campos Sánchez-Bordona blevet udpeget som afløser for generaladvokat Pedro Cruz Villalón ved afgørelse af 16. september 2015 [2].

1| Rådets afgørelse 2013/336/EU af 25.6.2013 om forøgelse af antallet af generaladvokater ved Den Europæiske Unions Domstol (EUT L 179, s. 92).

2| Generaladvokaten, der afløser Nilo Jääskinen, vil tiltræde på et senere tidspunkt. Den pågældende generaladvokat vil være bulgarsk statsborger i overensstemmelse med rotationsprincippet.

2. SAMMENSÆTNING EFTER RANGFØLGE

FRA DEN 1. JANUAR 2014 TIL DEN 7. OKTOBER 2015

V. SKOURIS, præsident
K. LENAERTS, vicepræsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Anden Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Tredje Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Fjerde Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Femte Afdeling
M. WATHELET, førstegeneraladvokat
A.Ó CAOIMH, formand for Ottende Afdeling
J.-C. BONICHOT, formand for Syvende Afdeling
C. VAJDA, formand for Tiende Afdeling
S. RODIN, formand for Sjette Afdeling
K. JÜRIMÄE, formand for Niende Afdeling
A. ROSAS, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
E. LEVITS, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
M. SAFJAN, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
M. BERGER, dommer
N. JÄÄSKINEN, generaladvokat
P. CRUZ VILLALÓN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer
C.G. FERNLUND, dommer
J.L. da CRUZ VILAÇA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
F. BILTGEN, dommer
M. SZPUNAR, generaladvokat
C. LYCOURGOS, dommer

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

FRA DEN 8. OKTOBER 2015 TIL DEN 11. OKTOBER 2015

K. LENAERTS, præsident
A. TIZZANO, vicepræsident
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Første Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Anden Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Tredje Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Fjerde Afdeling
J.L. da CRUZ VILAÇA, formand for Femte Afdeling
A. ROSAS, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
E. LEVITS, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
M. SAFJAN, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
M. BERGER, dommer
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer
C.G. FERNLUND, dommer
M. WATHELET, generaladvokat
C. VAJDA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, dommer
F. BILTGEN, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
M. SZPUNAR, generaladvokat
C. LYCOURGOS, dommer
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, generaladvokat
M. VILARAS, dommer
E. REGAN, dommer
H. SAUGMANDSGAARD ØE, generaladvokat
M. BOBEK, generaladvokat

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

FRA DEN 12. OKTOBER 2015 TIL DEN 31. DECEMBER 2015

K. LENAERTS, præsident
A. TIZZANO, vicepræsident
R. SILVA DE LAPUERTA, formand for Første Afdeling
M. ILEŠIČ, formand for Anden Afdeling
L. BAY LARSEN, formand for Tredje Afdeling
T. von DANWITZ, formand for Fjerde Afdeling
J.L. da CRUZ VILAÇA, formand for Femte Afdeling
M. WATHELET, førstegeneraladvokat
A. ARABADJIEV, formand for Sjette Afdeling
C. TOADER, formand for Syvende Afdeling
D. ŠVÁBY, formand for Ottende Afdeling
F. BILTGEN, formand for Tiende Afdeling
C. LYCOURGOS, formand for Niende Afdeling
A. ROSAS, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
E. LEVITS, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, dommer
M. SAFJAN, dommer
M. BERGER, dommer
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer
C.G. FERNLUND, dommer
C. VAJDA, dommer
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
M. SZPUNAR, generaladvokat
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, generaladvokat
M. VILARAS, dommer
E. REGAN, dommer
H. SAUGMANDSGAARD ØE, generaladvokat
M. BOBEK, generaladvokat

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

3. TIDLIGERE MEDLEMMER AF DOMSTOLEN

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Massimo Pilotti, dommer (1952-1958), præsident (1952-1958)
Petrus Serrarens, dommer (1952-1958)
Adrianus Van Kleffens, dommer (1952-1958)
Jacques Rueff, dommer (1952-1959 og 1960-1962)
Otto Riese, dommer (1952-1963)
Maurice Lagrange, generaladvokat (1952-1964)
Louis Delvaux, dommer (1952-1967)
Charles Léon Hammes, dommer (1952-1967), præsident (1964-1967)
Karl Roemer, generaladvokat (1953-1973)
Nicola Catalano, dommer (1958-1962)
Rino Rossi, dommer (1958-1964)
Andreas Matthias Donner, dommer (1958-1979), præsident (1958-1964)
Alberto Trabucchi, dommer (1962-1972), derefter generaladvokat (1973-1976)
Robert Lecourt, dommer (1962-1976), præsident (1967-1976)
Walter Strauss, dommer (1963-1970)
Joseph Gand, generaladvokat (1964-1970)
Riccardo Monaco, dommer (1964-1976)
Josse J. Mertens de Wilmars, dommer (1967-1984), præsident (1980-1984)
Pierre Pescatore, dommer (1967-1985)
Alain Louis Dutheillet de Lamothe, generaladvokat (1970-1972)
Hans Kutscher, dommer (1970-1980), præsident (1976-1980)
Henri Mayras, generaladvokat (1972-1981)
Cearbhall O'Dalaigh, dommer (1973-1974)
Max Sørensen, dommer (1973-1979)
Gerhard Reischl, generaladvokat (1973-1981)
Jean-Pierre Warner, generaladvokat (1973-1981)
Alexander J. Mackenzie Stuart, dommer (1973-1988), præsident (1984-1988)
Aindrias O'Keeffe, dommer (1974-1985)
Adolphe Touffait, dommer (1976-1982)
Francesco Capotorti, dommer (1976), derefter generaladvokat (1976-1982)
Giacinto Bosco, dommer (1976-1988)
Thymen Koopmans, dommer (1979-1990)
Ole Due, dommer (1979-1994), præsident (1988-1994)
Ulrich Everling, dommer (1980-1988)
Alexandros Chloros, dommer (1981-1982)
Simone Rozès, generaladvokat (1981-1984)
Pieter Verloren van Themaat, generaladvokat (1981-1986)
Sir Gordon Slynn, generaladvokat (1981-1988), derefter dommer (1988-1992)
Fernand Grévisse, dommer (1981-1982 og 1988-1994)
Kai Bahlmann, dommer (1982-1988)
Yves Galmot, dommer (1982-1988)
G. Federico Mancini, generaladvokat (1982-1988), derefter dommer (1988-1999)
Kakouris Constantinos, dommer (1983-1997)
Marco Darmon, generaladvokat (1984-1994)

René Joliet, dommer (1984-1995)
Carl Otto Lenz, generaladvokat (1984-1997)
Thomas Francis O'Higgins, dommer (1985-1991)
Fernand Schockweiler, dommer (1985-1996)
José Luís Da Cruz Vilaça, generaladvokat (1986-1988)
José Carlos De Carvalho Moitinho de Almeida, dommer (1986-2000)
Jean Mischo, generaladvokat (1986-1991 og 1997-2003)
Gil Carlos Rodríguez Iglesias, dommer (1986-2003), præsident (1994-2003)
Manuel Diez de Velasco, dommer (1988-1994)
Manfred Zuleeg, dommer (1988-1994)
Walter Van Gerven, generaladvokat (1988-1994)
Giuseppe Tesauro, generaladvokat (1988-1998)
Francis Geoffrey Jacobs, generaladvokat (1988-2006)
Paul Joan George Kapteyn, dommer (1990-2000)
John L. Murray, dommer (1991-1999)
Claus Christian Gulmann, generaladvokat (1991-1994), derefter dommer (1994-2006)
David Alexander Ogilvy Edward, dommer (1992-2004)
Michael Bendik Elmer, generaladvokat (1994-1997)
Günter Hirsch, dommer (1994-2000)
Georges Cosmas, generaladvokat (1994-2000)
Antonio Mario La Pergola, dommer (1994 og 1999-2006), generaladvokat (1995-1999)
Jean-Pierre Puissochet, dommer (1994-2006)
Philippe Léger, generaladvokat (1994-2006)
Hans Ragnemalm, dommer (1995-2000)
Nial Fennelly, generaladvokat (1995-2000)
Leif Sevón, dommer (1995-2002)
Melchior Wathelet, dommer (1995-2003)
Peter Jann, dommer (1995-2009)
Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer, generaladvokat (1995-2009)
Romain Schintgen, dommer (1996-2008)
Krateros Ioannou, dommer (1997-1999)
Siegbert Alber, generaladvokat (1997-2003)
Antonio Saggio, generaladvokat (1998-2000)
Vassilios Skouris, dommer (1999-2015), præsident (2003-2015)
Macken Fidelma O'Kelly, dommer (1999-2004)
Stig Von Bahr, dommer (2000-2006)
Ninon Colneric, dommer (2000-2006)
Leendert A. Geelhoed, generaladvokat (2000-2006)
Christine Stix-Hackl, generaladvokat (2000-2006)
Christiaan Willem Anton Timmermans, dommer (2000-2010)
José Narciso Da Cunha Rodrigues, dommer (2000-2012)
Luís Miguel Poiares Pessoa Maduro, generaladvokat (2003-2009)
Jerzy Makarczyk, dommer (2004-2009)
Georges Arestis, dommer (2004-2014)
Ján Klučka, dommer (2004-2009)
Pranas Kūris, dommer (2004-2010)
Konrad Hermann Theodor Schiemann, dommer (2004-2012)
Uno Lõhmus, dommer (2004-2013)
Pernilla Lindh, dommer (2006-2011)

Ján Mazák, generaladvokat (2006-2012)
Verica Trstenjak, generaladvokat (2006-2012)
Jean-Jacques Kasel, dommer (2008-2013)
Niilo Jääskinen, generaladvokat (2009-2015)
Pedro Cruz Villalón, generaladvokat (2009-2015)

PRÆSIDENTER

Massimo Pilotti (1952-1958)
Andreas Matthias Donner (1958-1964)
Charles Léon Hammes (1964-1967)
Robert Lecourt (1967-1976)
Hans Kutscher (1976-1980)
Josse J. Mertens de Wilmars (1980-1984)
Stuart Alexander John Mackenzie (1984-1988)
Ole Due (1988-1994)
Gil Carlos Rodríguez Iglésias (1994-2003)
Vassilios Skouris (2003-2015)

JUSTITSSEKRETÆRER

Albert Van Houtte (1953-1982)
Paul Heim (1982-1988)
Jean-Guy Giraud (1988-1994)
Roger Grass (1994-2010)

D | STATISTIK OVER RETSSAGERNE VED DOMSTOLEN

SAMLET OVERSIGT FOR DOMSTOLEN

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2011-2015)

INDBRAGTE SAGER

2. Sagstyper (2011-2015)

3. Sagernes genstand (2015)

4. Traktatbrudssøgsmål (2011-2015)

AFSLUTTEDE SAGER

5. Sagstyper (2011-2015)

6. Domme, kendelser, udtalelser (2015)

7. Dommerkollegierne (2011-2015)

8. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse (2011-2015)

9. Sagernes genstand (2011-2015)

10. Sagernes genstand (2015)

11. Traktatbrudssøgsmål: sagernes udfald (2011-2015)

12. Sagsbehandlingstid (domme og kendelser med karakter af afgørelse) (2011-2015)

VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER

13. Sagstyper (2011-2015)

14. Dommerkollegierne (2011-2015)

DIVERSE

15. Fremskyndede procedurer (2011-2015)

16. Præjudicielle hasteprocedurer (2011-2015)

17. Afgørelser vedrørende foreløbige forholdsregler (2015)

DEN GENERELLE UDVIKLING (1952-2015)

18. Indbragte sager og domme

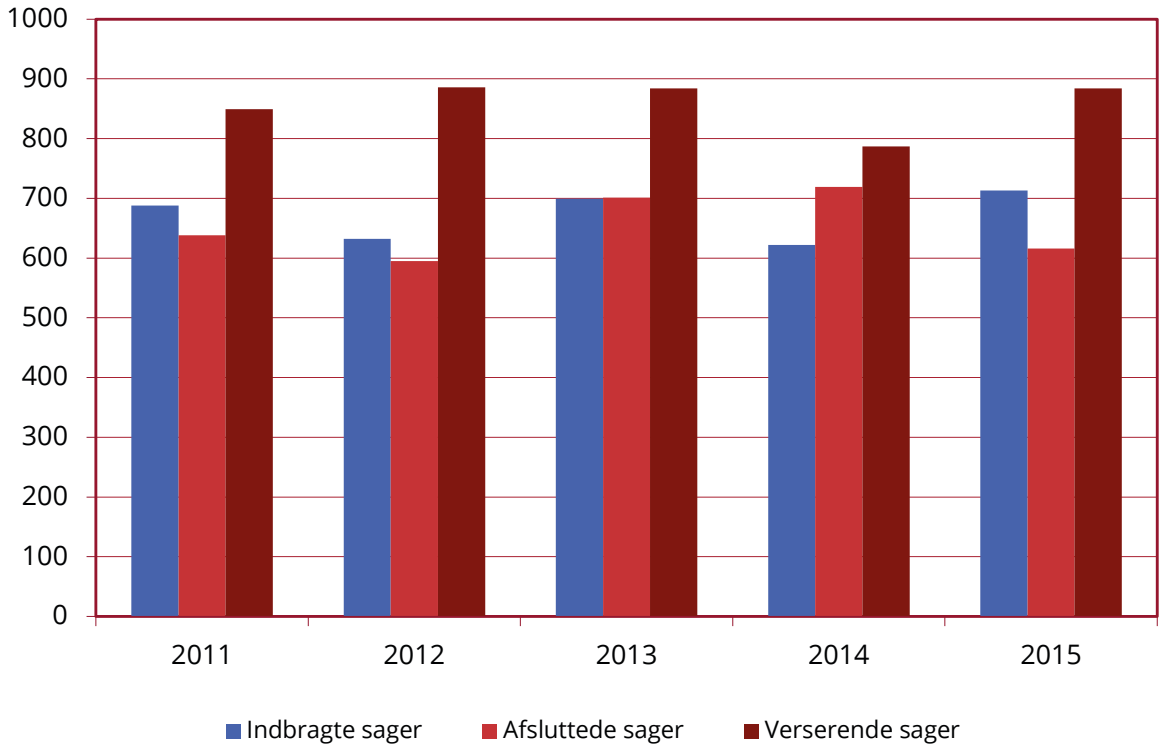
19. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. år)

20. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. retsinstans)

21. Indbragte traktatbrudssøgsmål mod medlemsstaterne

SAMLET OVERSIGT FOR DOMSTOLEN

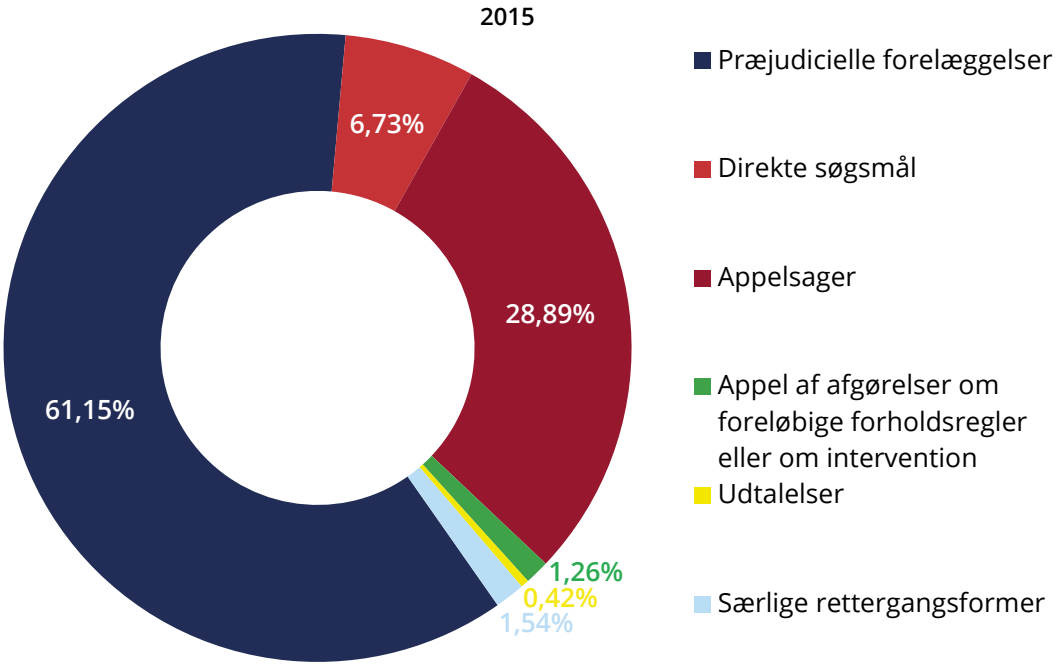
1. INDBRAGTE, AFSLUTTEDE, VERSERENDE SAGER (2009-2015)[1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Indbragte sager	688	632	699	622	713
Afsluttede sager	638	595	701	719	616
Verserende sager	849	886	884	787	884

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2. INDBRAGTE SAGER – SAGSTYPER (2011-2015) [1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Præjudicielle forelæggelser	423	404	450	428	436
Direkte søgsmål	81	73	72	74	48
Appelsager	162	136	161	111	206
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	13	3	5		9
Udtalelser		1	2	1	3
Særlige rettergangsformer [2]	9	15	9	8	11
I alt	**688**	**632**	**699**	**622**	**713**
Begæringer om foreløbige forholdsregler	3		1	3	2

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

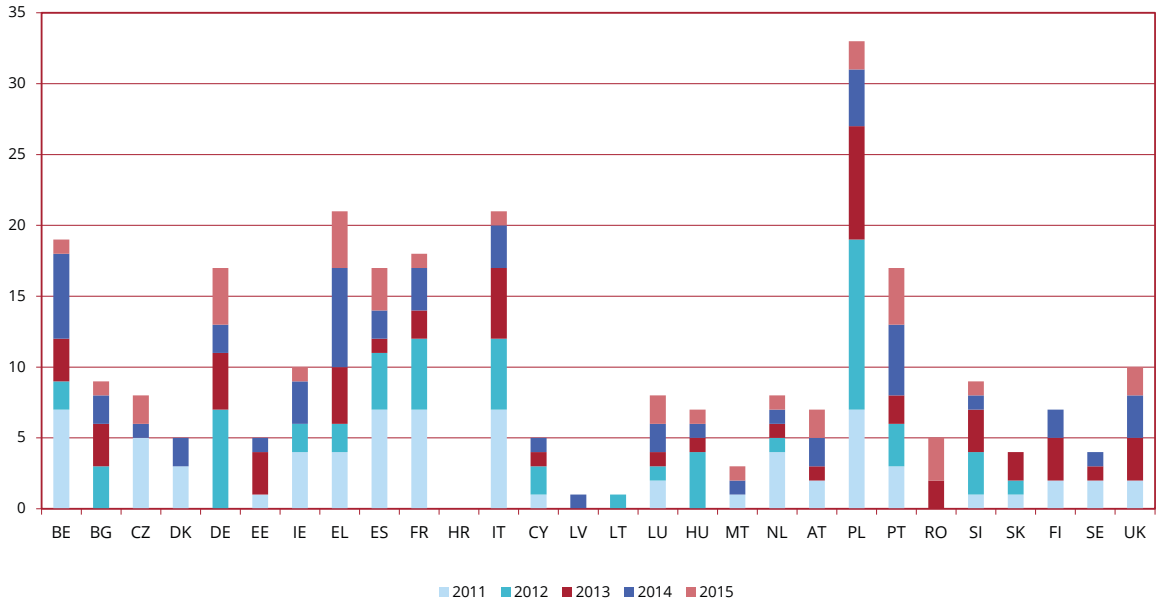
2| »Særlige rettergangsformer« omfatter: retshjælp, fastsættelse af sagsomkostninger, berigtigelse af en dom, begæring om genoptagelse af sager, hvori der er afsagt udeblivelsesdom, tredjemandsindsigelser, fortolkning af en dom, ekstraordinær genoptagelse, prøvelse af et af førstegeneraladvokaten fremsat forslag om fornyet prøvelse af en afgørelse, der er truffet af Retten, begæring om udlæg eller arrest og sager om immunitetsspørgsmål.

3. INDBRAGTE SAGER – SAGERNES GENSTAND (2015) [1]

	Præjudicielle forelæggelser	Direkte søgsmål	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Udtalelser	I alt	Særlige rettergangsformer
Aktindsigt			6	1		7	
Den Europæiske Unions optræden udadtil		3				3	
Energi	1					17	
Etableringsfrihed		12				29	
Fælles fiskeripolitik	1					1	
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik		2	10			6	
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...)		3	3			3	
Fiskale bestemmelser	6	43				40	
Folkesundhed		2	8			1	
Forbrugerbeskyttelse		39				6	
Forskning, teknologisk udvikling og rummet			1			1	
Fri bevægelighed for personer	1	14			3	24	
Fri udveksling af tjenesteydelser	3	21				1	
Frie kapitalbevægelser	1	5				5	
Frie varebevægelser	1	7				47	
Grundlæggende EU-retlige principper		12	1			52	
Handelspolitik		1	14			49	
Industripolitik		12				12	
Intellektuel og industriel ejendomsret		22	66			6	
Konkurrence		6	32	2		8	
Landbrug	1	11	5			15	
Miljø	14	29	4			24	
Offentlige kontrakter		22	2	2		26	
Økonomisk og monetær politik	1	1	9			15	
Økonomisk, social og territorial samhørighed			3			1	
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2	50				11	
Oversøiske lande og territoriers associering	1					12	
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)		1	4			12	
Regler for institutionerne	6	2	13			32	
Regler for virksomhederne		1				13	
Retligt samarbejde i civile sager		1				88	
Social sikring af vandrende arbejdstagere	1	6				39	
Socialpolitik		32				22	
Statsstøtte		4	21	4		1	
Tilnærmelse af lovgivningerne	2	20				10	
Toldunion og fælles toldtarif		27	2			7	
Transport	6	19	2			27	
Unionsborgerskab		6				29	
TEUF	**48**	**436**	**206**	**9**	**3**	**702**	
Privilegier og immuniteter							2
Procedure							9
Diverse							**11**
I ALT	**48**	**436**	**206**	**9**	**3**	**702**	**11**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

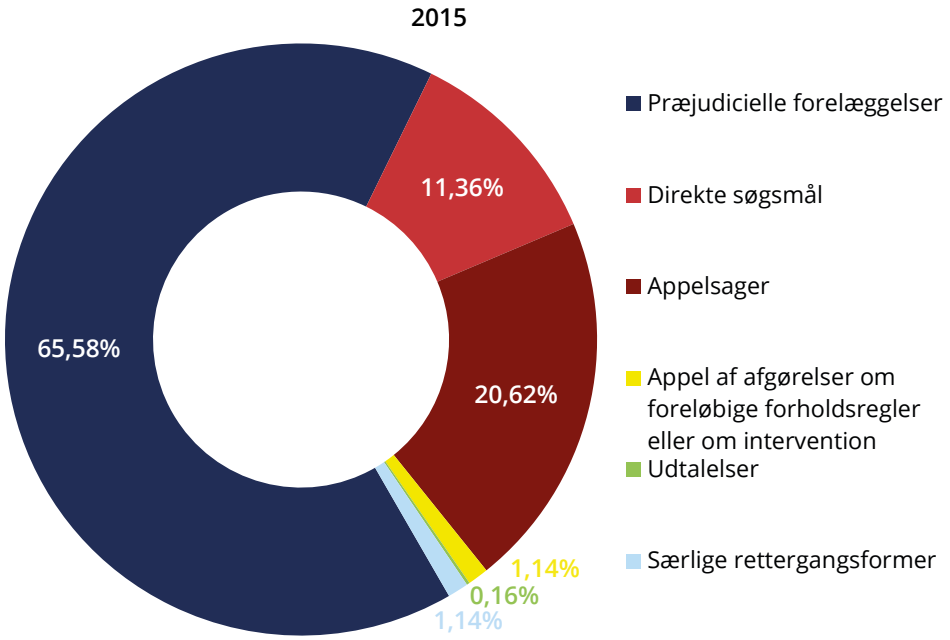
4. INDBRAGTE SAGER – TRAKTATBRUDSSØGSMÅL (2011-2015) [1]

Belgien	7	2	3	6	1
Bulgarien		3	3	2	1
Den Tjekkiske Republik	5			1	2
Danmark	3			2	
Tyskland		7	4	2	4
Estland	1		3	1	
Irland	4	2		3	1
Grækenland	4	2	4	7	4
Spanien	7	4	1	2	3
Frankrig	7	5	2	3	1
Kroatien					
Italien	7	5	5	3	1
Cypern	1	2	1	1	
Letland				1	
Litauen		1			
Luxembourg	2	1	1	2	2
Ungarn		4	1	1	1
Malta	1			1	1
Nederlandene	4	1	1	1	1
Østrig	2		1	2	2
Polen	7	12	8	4	2
Portugal	3	3	2	5	4
Rumænien			2		3
Slovenien	1	3	3	1	1
Slovakiet	1	1	2		
Finland	2		3	2	
Sverige	2		1	1	
Det Forenede Kongerige	2		3	3	2
I alt	**73**	**58**	**54**	**57**	**37**

1 | Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

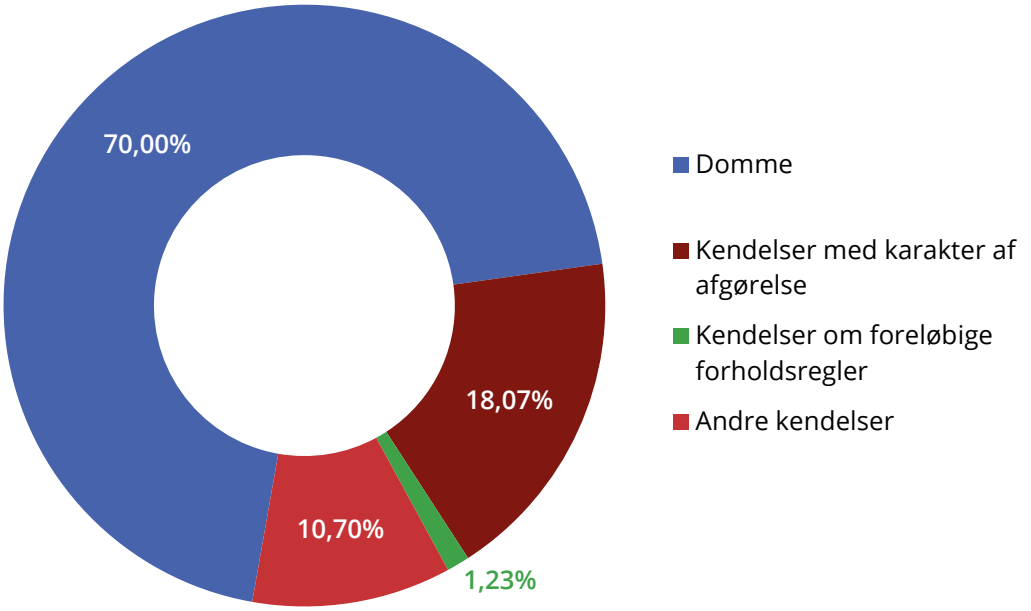
5. AFSLUTTEDE SAGER – SAGSTYPER (2011-2015) [1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Præjudicielle forelæggelser	388	386	413	476	404
Direkte søgsmål	117	70	110	76	70
Appelsager	117	117	155	157	127
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	7	12	5	1	7
Udtalelser	1		1	2	1
Særlige rettergangsformer	8	10	17	7	7
I alt	**638**	**595**	**701**	**719**	**616**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

6. AFSLUTTEDE SAGER – DOMME, KENDELSER, UDTALELSER (2015) [1]

	Domme	Kendelser med karakter af afgørelse [2]	Kendelser om foreløbige forholdsregler [3]	Andre kendelser [4]	Udtalelser	I alt
Præjudicielle forelæggelser	296	47		34		377
Direkte søgsmål	48			16		64
Appelsager	54	51		9		114
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention			7			7
Udtalelser				1		1
Særlige rettergangsformer	1	5		1		7
I alt	**399**	**103**	**7**	**61**		**570**

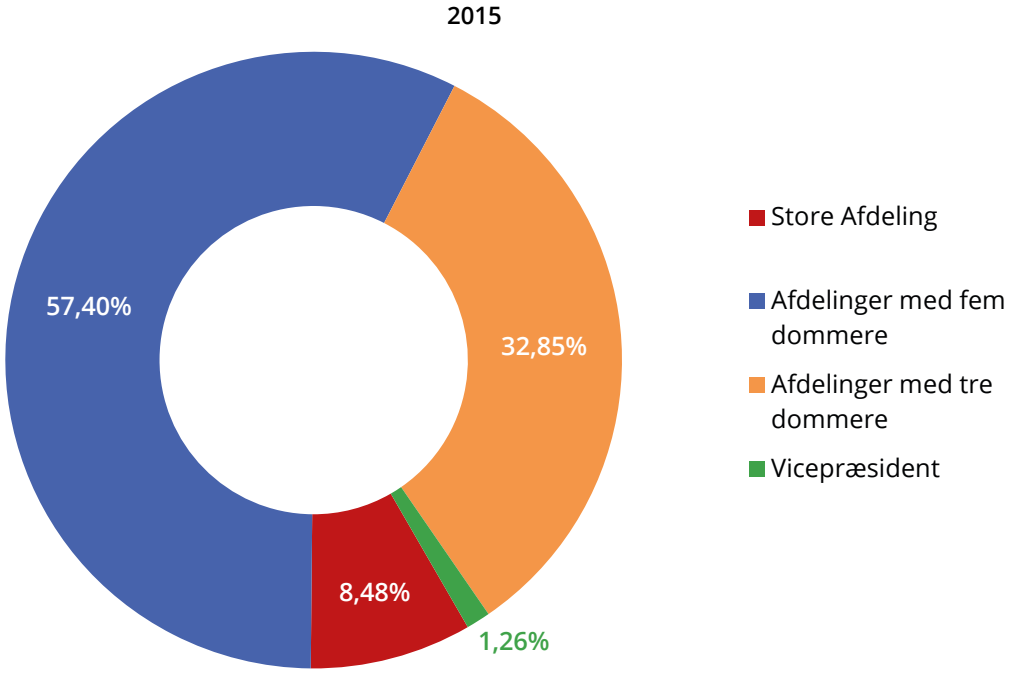
1| Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

2| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

3| Kendelser afsagt i sager vedrørende begæringer i medfør af artikel 278 TEUF eller 279 TEUF (tidligere artikel 242 EF og 243 EF) eller artikel 280 TEUF (tidligere artikel 244 EF) eller i medfør af de tilsvarende bestemmelser i Euratomtraktaten eller i sager angående appel af en kendelse om foreløbige forholdsregler eller om intervention.

4| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

7. AFSLUTTEDE SAGER – DOMMERKOLLEGIERNE (2011-2015) [1]

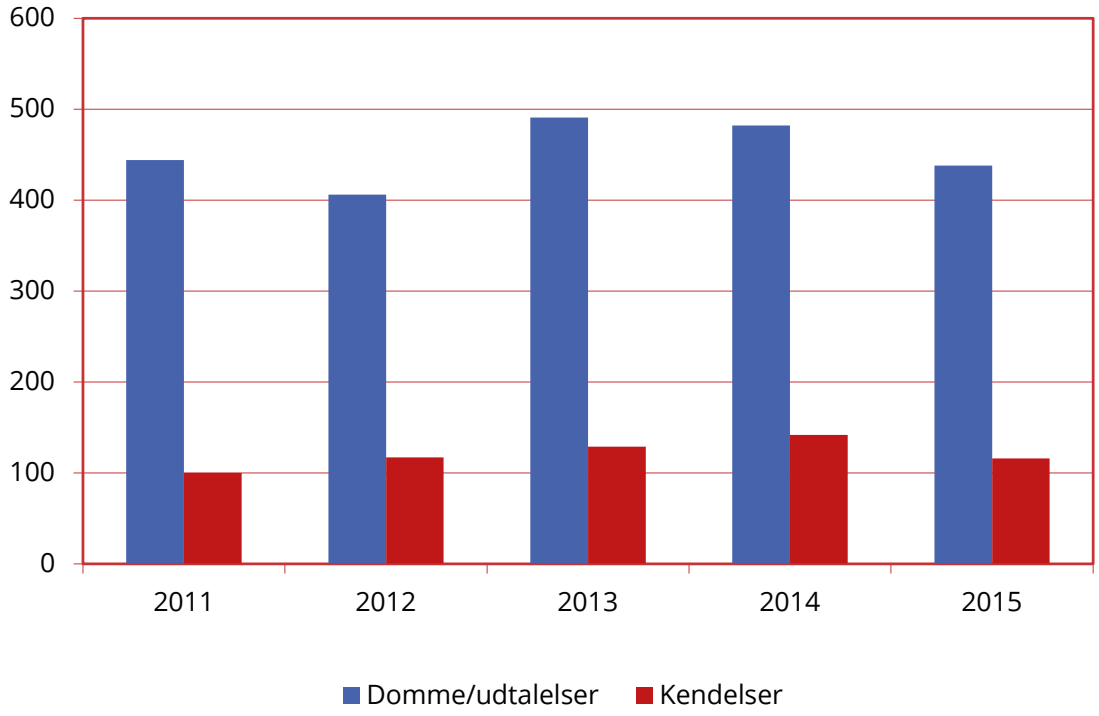

	2011			2012			2013			2014			2015		
	Domme/udtalelser	Kendelser [2]	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser [2]	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser [2]	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser [2]	I alt	Domme/udtalelser	Kendelser [2]	I alt
Domstolens plenum	1		1	1		1				1		1			
Store Afdeling	62		62	47		47	52		52	51	3	54	47		47
Afdelinger med fem dommere	290	10	300	275	8	283	348	18	366	320	20	340	298	20	318
Afdelinger med tre dommere	91	86	177	83	97	180	91	106	197	110	118	228	93	89	182
Domstolens præsident		4	4		12	12									
Vicepræsident								5	5		1	1		7	7
I alt	**444**	**100**	**544**	**406**	**117**	**523**	**491**	**129**	**620**	**482**	**142**	**624**	**438**	**116**	**554**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

8. SAGER AFSLUTTET VED DOM, UDTALELSE ELLER KENDELSE MED KARAKTER AF AFGØRELSE (2011-2015) [1] [2]

	2011	2012	2013	2014	2015
Domme/udtalelser	444	406	491	482	438
Kendelser	100	117	129	142	116
I alt	**544**	**523**	**620**	**624**	**554**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

9. SAGER AFSLUTTET VED DOM, UDTALELSE ELLER KENDELSE MED KARAKTER AF AFGØRELSE – SAGERNES GENSTAND (2011-2015) [1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Aktindsigt	2	5	6	4	3
Beskæftigelse					1
Den Europæiske Unions optræden udadtil	8	5	4	6	1
Energi	2		1	3	2
Etableringsfrihed	21	6	13	9	17
Fælles fiskeripolitik	1			5	3
Fælles toldtarif [4]	2				
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	3	9	12	3	6
Fællesskabernes egne indtægter [2]	2				
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) [2]	4	3	2	5	1
Fiskale bestemmelser	49	64	74	52	55
Folkesundhed	3	1	2	3	5
Forbrugerbeskyttelse [3]	4	9	19	20	29
Forskning, teknologisk udvikling og rummet		1	1		1
Fri bevægelighed for personer	9	18	15	20	13
Fri udveksling af tjenesteydelser	27	29	16	11	17
Frie kapitalbevægelser	14	21	8	6	8
Frie varebevægelser	8	7	1	10	9
Grundlæggende EU-retlige principper	15	7	17	23	12
Handelspolitik	2	8	6	7	4
Industripolitik	9	8	15	3	9
Intellektuel og industriel ejendomsret	47	46	43	69	51
Konkurrence	19	30	42	28	23
Landbrug	23	22	33	29	20
Miljø 3	35	27	35	30	27
Miljø og forbrugerbeskyttelse [3]	25	1			
Nye staters tiltrædelse	1	2			

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2| Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

3| Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

4| Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

Offentlige kontrakter	7	12	12	13	14
Økonomisk og monetær politik		3		1	3
Økonomisk, social og territorial samhørighed		3	6	8	4
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	24	37	46	51	49
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	1			5	1
Regler for institutionerne	20	27	31	18	27
Regler for virksomhederne	8	1	4	3	1
Social sikring af vandrende arbejdstagere	8	8	12	6	14
Socialpolitik	36	28	27	51	30
Statsstøtte	48	10	34	41	26
Tilnærmelse af lovgivningerne	15	12	24	25	24
Toldunion og fælles toldtarif [4]	19	19	11	21	20
Transport	7	14	17	18	9
Turisme		1			
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1		1	1
Unionsborgerskab	7	8	12	9	4
EF-traktaten/TEUF	**535**	**513**	**601**	**617**	**544**
EU-traktaten	1				
KS-traktaten	1				
EA-traktaten					1
Privilegier og immuniteter	2	3			2
Procedure	5	7	14	6	4
Tjenestemandsvedtægten			5	1	3
Diverse	7	10	19	7	9
I ALT	**544**	**523**	**620**	**624**	**554**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2| Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

3| Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

4| Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

10. SAGER AFSLUTTET VED DOM, UDTALELSE ELLER KENDELSE MED KARAKTER AF AFGØRELSE – SAGERNES GENSTAND (2015) [1]

	Domme/ udtalelser	Kendelser [2]	I alt
Aktindsigt	3		3
Beskæftigelse		1	1
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1		1
Energi	2		2
Etableringsfrihed	12	5	17
Fælles fiskeripolitik	2	1	3
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	5	1	6
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) [3]	1		1
Fiskale bestemmelser	48	7	55
Folkesundhed	5		5
Forbrugerbeskyttelse [4]	24	5	29
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1		1
Fri bevægelighed for personer	13		13
Fri udveksling af tjenesteydelser	14	3	17
Frie kapitalbevægelser	8		8
Frie varebevægelser	6	3	9
Grundlæggende EU-retlige principper	4	8	12
Handelspolitik	4		4
Industripolitik	9		9
Intellektuel og industriel ejendomsret	21	30	51
Konkurrence	15	8	23
Landbrug	16	4	20
Miljø [4]	24	3	27
Offentlige kontrakter	12	2	14
Økonomisk og monetær politik	2	1	3

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

3| Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

4| Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

5| Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

Økonomisk, social og territorial samhørighed	4		4
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	46	3	49
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	1		1
Regler for institutionerne	21	6	27
Regler for virksomhederne	1		1
Social sikring af vandrende arbejdstagere	11	3	14
Socialpolitik	27	3	30
Statsstøtte	16	10	26
Tilnærmelse af lovgivningerne	23	1	24
Toldunion og fælles toldtarif [5]	18	2	20
Transport	9		9
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1		1
Unionsborgerskab	3	1	4
EF-traktaten/TEUF	**433**	**111**	**544**
EA-traktaten	**1**		**1**
Privilegier og immuniteter	1	1	2
Procedure		4	4
Tjenestemandsvedtægten	3		3
Diverse	**4**	**5**	**9**
I ALT	**438**	**116**	**554**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

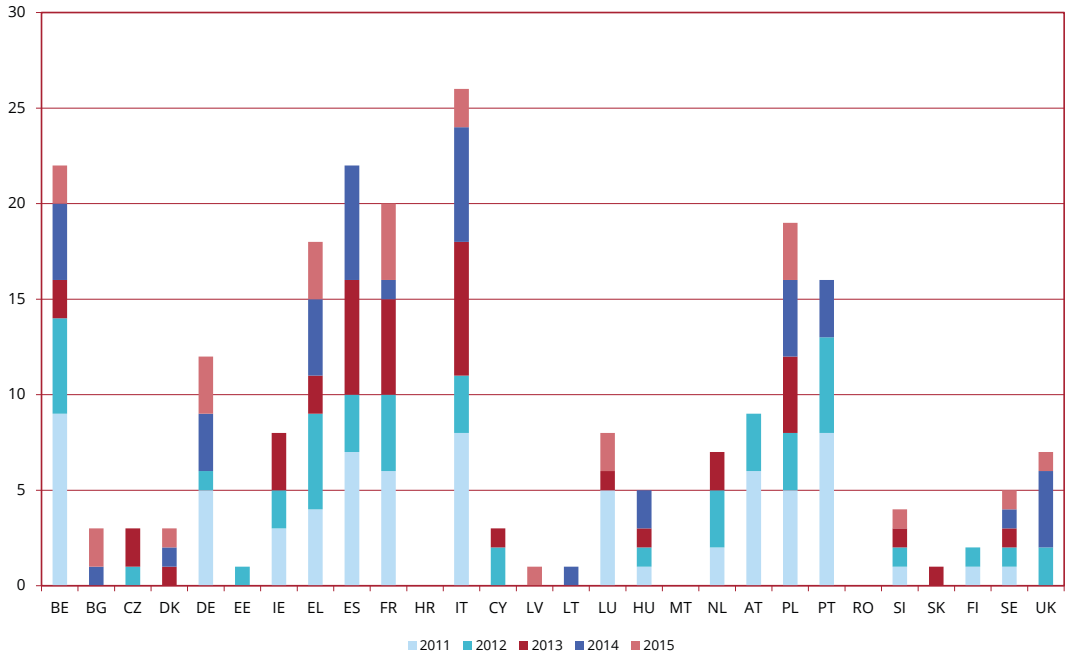
2| Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er ufornøden, eller hjemvisning til Retten.

3| Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

4| Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opsplittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

5| Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

11. AFSLUTTEDE SAGER – TRAKTATBRUDSSØGSMÅL: SAGERNES UDFALD (2011-2015) [1]

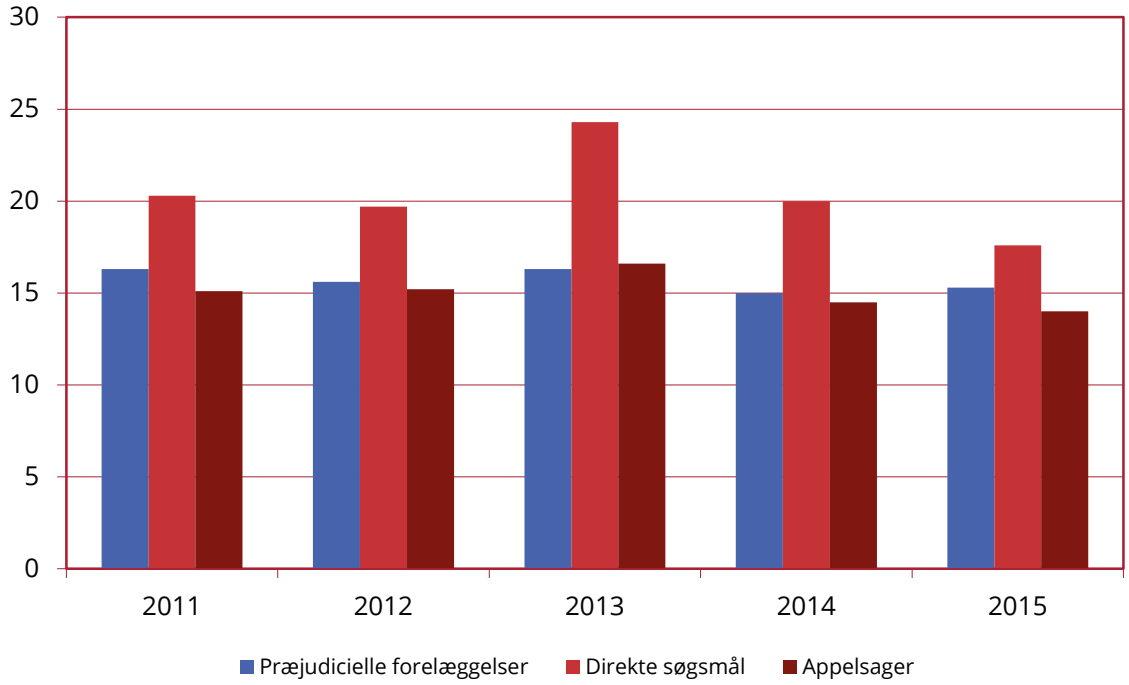

	2011		2012		2013		2014		2015	
	Traktatbrud fastslået	Frifin-delse	Traktatbrud fastslået	Frifin-delse	Traktatbrud fastslået	Frifin-delse	Traktatbrud fastslået	Frifin-delse	Traktatbrud fastslået	Frifin-delse
Belgien	9	**1**	5	**1**	2	**1**	4		2	
Bulgarien							1	**1**	2	
Den Tjekkiske Republik			1		2	**2**				
Danmark					1	**1**	1		1	
Tyskland	5		1	**2**		**2**	3	**1**	3	
Estland			1							
Irland	3		2		3	**1**				**1**
Grækenland	4		5		2	**1**	4		3	
Spanien	7	**1**	3		6		6			
Frankrig	6		4		5	**3**	1		4	
Kroatien										
Italien	8	**1**	3		7	**1**	6		2	
Cypern		**1**	2		1					
Letland									1	
Litauen							1			
Luxembourg	5				1	**1**			2	
Ungarn	1	**1**	1		1		2			
Malta		**1**								
Nederlandene	2		3	**1**	2	**2**		**1**		
Østrig	6		3			**1**				
Polen	5		3		4	**2**	4		3	**1**
Portugal	8	**1**	5			**1**	3			
Rumænien		**1**								
Slovenien	1		1		1				1	
Slovakiet		**1**		**1**	1					**2**
Finland	1		1			**2**				
Sverige	1		1		1	**1**	1		1	
Det Forenede Kongerige			2			**1**	4		1	**1**
I alt	**72**	**9**	**47**	**5**	**40**	**23**	**41**	**3**	**26**	**5**

1 | Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

12. AFSLUTTEDE SAGER – SAGSBEHANDLINGSTID (2011-2015) I MÅNEDER OG TIENDEDELE AF MÅNEDER [1]

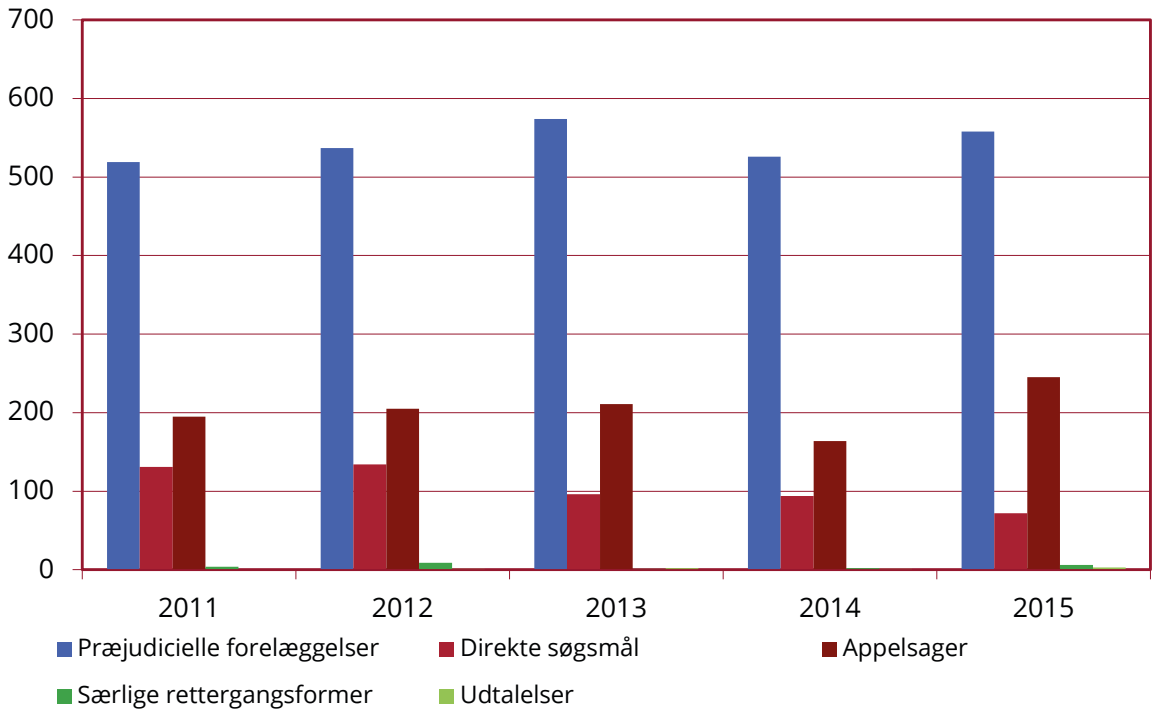
(DOMME OG KENDELSER MED KARAKTER AF AFGØRELSE)

	2011	2012	2013	2014	2015
Præjudicielle forelæggelser	16,3	15,6	16,3	15,0	15,3
Præjudicielle hasteprocedurer	2,5	1,9	2,2	2,2	1,9
Direkte søgsmål	20,3	19,7	24,3	20,0	17,6
Appelsager	15,1	15,2	16,6	14,5	14,0

1| Undtaget fra beregningen af sagsbehandlingstiden er sager, hvori der er afsagt en mellemafgørelse, truffet en foranstaltning til sagens oplysning, afgivet udtalelse, sager, der indebærer en særlig rettergangsform (dvs. retshjælp, fastsættelse af sagsomkostninger, berigtigelse af en dom, begæring om genoptagelse af sager, hvori der er afsagt udeblivelsesdom, tredjemandsindsigelser, fortolkning af en dom, ekstraordinær genoptagelse, prøvelse af et af førstegeneraladvokaten fremsat forslag om fornyet prøvelse af en afgørelse, der er truffet af Retten, begæring om udlæg eller arrest og sager om immunitetsspørgsmål); sager, der afsluttes ved en kendelse om slettelse, om at det er ufornødent at træffe afgørelse eller om hjemvisning til Retten; sager om foreløbige retsmidler samt appelsager om foreløbige retsmidler eller intervention.

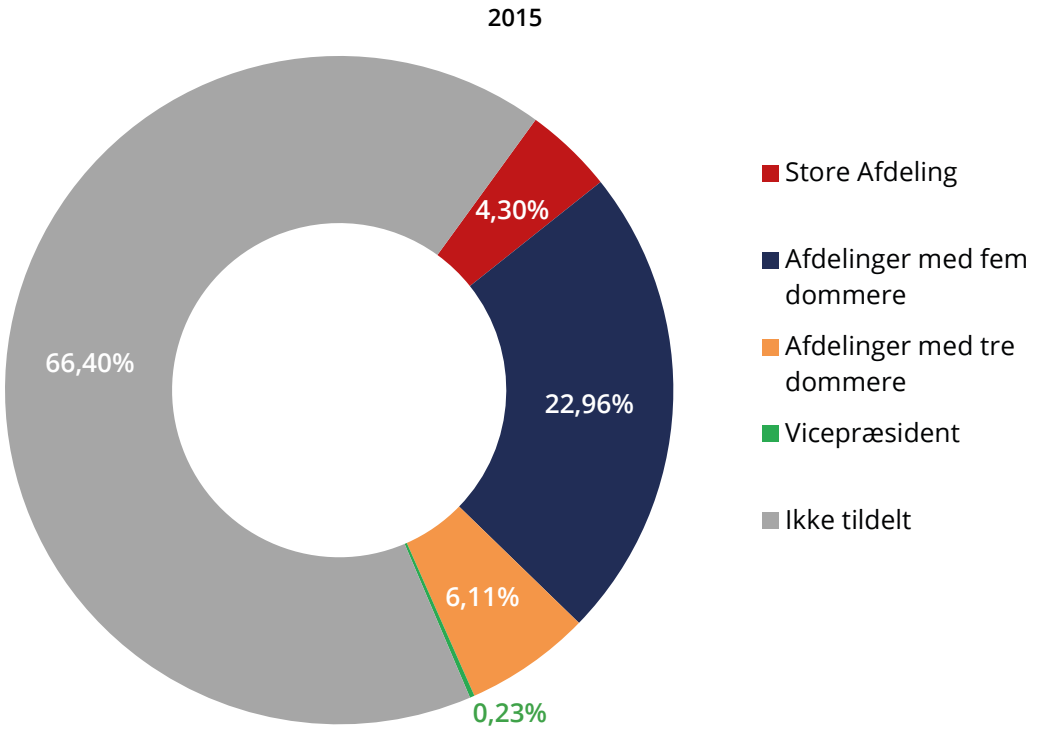
13. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – SAGSTYPER (2011-2015) [1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Præjudicielle forelæggelser	519	537	574	526	558
Direkte søgsmål	131	134	96	94	72
Appelsager	195	205	211	164	245
Særlige rettergangsformer	4	9	1	2	6
Udtalelser		1	2	1	3
I alt	**849**	**886**	**884**	**787**	**884**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

14. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – DOMMERKOLLEGIERNE (2011-2015)[1]

	2011	2012	2013	2014	2015
Store Afdeling	42	44	37	33	38
Afdelinger med fem dommere	157	239	190	176	203
Afdelinger med tre dommere	23	42	51	44	54
Domstolens præsident	10				
Vicepræsident		1	1		2
Ikke tildelt	617	560	605	534	587
I alt	**849**	**886**	**884**	**787**	**884**

1| Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

15. DIVERSE – FREMSKYNDEDE PROCEDURER (2011-2015) [1]

	#REF!		#REF!		#REF!		#REF!		#REF!	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Direkte søgsmål			1			1				
Præjudicielle forelæggelser	2	7	1	5		16	2	10	1	14
Appelsager		5		1						
I alt	**2**	**12**	**2**	**6**		**17**	**2**	**10**	**1**	**14**

1| Sager, hvori der i det relevante år er truffet en afgørelse eller afsagt kendelse om at imødekomme eller afslå en anmodning om anvendelse af den fremskyndede procedure

16. DIVERSE – PRÆJUDICIELLE HASTEPROCEDURER (2011-2015)[1]

	2011		2012		2013		2014		2015	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2	5	4	1	2	3	4	1	5	5
Tilnærmelse af lovgivningerne								1		
I alt	**2**	**5**	**4**	**1**	**2**	**3**	**4**	**2**	**5**	**5**

1| Sager, hvori der i det foregående år er truffet en afgørelse om at imødekomme eller afslå en anmodning om anvendelse af hasteproceduren

17. DIVERSE – AFGØRELSER VEDRØRENDE FORELØBIGE FORHOLDSREGLER (2015) [1]

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Sagernes udfald	
			Forkastet	Antaget
Piekļuve dokumentiem		1		
Statsstøtte		4	4	
Konkurrence	2	2	1	
Offentlige kontrakter		2	2	
I ALT	**2**	**9**	**7**	

1| Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

18. DEN GENERELLE UDVIKLING (1952-2015) – INDBRAGTE SAGER OG DOMME

År	Indbragte sager [1]							Domme/udtalelser [2]
	Præjudicielle forelæggelser	Direkte søgsmål	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1218				1324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174

>>>

1| Bruttotal, ekskl. særlige rettergangsformer.

2| Nettotal.

År	Indbragte sager [1]							Domme/udtalelser [2]
	Præjudicielle forelæggelser	Direkte søgsmål	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
I alt	**9146**	**8949**	**1895**	**115**	**26**	**20131**	**361**	**10612**

1| Bruttotal, ekskl. særlige rettergangsformer.

2| Nettotal.

19. DEN GENERELLE UDVIKLING (1952-2015) – INDBRAGTE PRÆJUDICIELLE FORELÆGGELSER (PR. MEDLEMSSTAT OG PR. ÅR)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet [1]	I alt
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4					2									1											7
1966																			1											1
1967	5				11					3						1			3											23
1968	1				4					1		1							2											9
1969	4				11					1						1														17
1970	4				21					2		2							3											32
1971	1				18					6		5				1			6											37
1972	5				20					1		4							10											40
1973	8				37					4		5				1			6											61
1974	5				15					6		5							7									1		39
1975	7			1	26					15		14				1			4									1		69
1976	11				28		1			8		12							14									1		75
1977	16			1	30		2			14		7							9									5		84
1978	7			3	46		1			12		11							38									5		123
1979	13			1	33		2			18		19				1			11									8		106
1980	14			2	24		3			14		19							17									6		99
1981	12			1	41					17		11				4			17									5		108
1982	10			1	36					39		18							21									4		129
1983	9			4	36		2			15		7							19									6		98
1984	13			2	38		1			34		10							22									9		129
1985	13				40		2			45		11				6			14									8		139
1986	13			4	18		4	2	1	19		5				1			16									8		91

>>>

1| Sag C-265/00, ***Campina Melkunie*** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).
Sag C-196/09, ***Miles m.fl.*** (Europaskolernes Klagenævn).
Sag C-169/15, ***Montis Design*** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet [1]	I alt
1987	15			5	32		2	17	1	36		5				3			19									9		144
1988	30			4	34				1	38		28				2			26									16		179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18			1						14		139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9			2						12		141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17			3						14		186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1						18		162
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436
I alt	**794**	**83**	**48**	**172**	**2216**	**17**	**85**	**172**	**390**	**931**	**6**	**1326**	**7**	**46**	**37**	**90**	**121**	**2**	**949**	**470**	**89**	**132**	**109**	**14**	**32**	**95**	**121**	**589**	**3**	**9146**

1| Sag C-265/00, ***Campina Melkunie*** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).
Sag C-196/09, ***Miles m.fl.*** (Europaskolernes Klagenævn).
Sag C-169/15, ***Montis Design*** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).

20. DEN GENERELLE UDVIKLING (1952-2015) – INDBRAGTE PRÆJUDICIELLE FORELÆGGELSER (PR. MEDLEMSSTAT OG PR. RETSINSTANS)

			I alt
Belgien	Cour constitutionnelle	32	
	Cour de cassation	93	
	Conseil d'État	76	
	Øvrige retsinstanser	593	794
Bulgarien	Върховен касационен съд	2	
	Върховен административен съд	14	
	Øvrige retsinstanser	67	83
Den Tjekkiske Republik	Ústavní soud		
	Nejvyššího soudu	5	
	Nejvyšší správní soud	24	
	Øvrige retsinstanser	19	48
Danmark	Højesteret	35	
	Øvrige retsinstanser	137	172
Tyskland	Bundesverfassungsgericht	1	
	Bundesgerichtshof	202	
	Bundesverwaltungsgericht	117	
	Bundesfinanzhof	307	
	Bundesarbeitsgericht	32	
	Bundessozialgericht	76	
	Øvrige retsinstanser	1481	2216
Estland	Riigikohus	6	
	Øvrige retsinstanser	11	17
Irland	Supreme Court	28	
	High Court	27	
	Øvrige retsinstanser	30	85
Grækenland	Άρειος Πάγος	10	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	56	
	Øvrige retsinstanser	106	172
Spanien	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	61	
	Øvrige retsinstanser	328	390
Frankrig	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	118	
	Conseil d'État	99	
	Øvrige retsinstanser	713	931

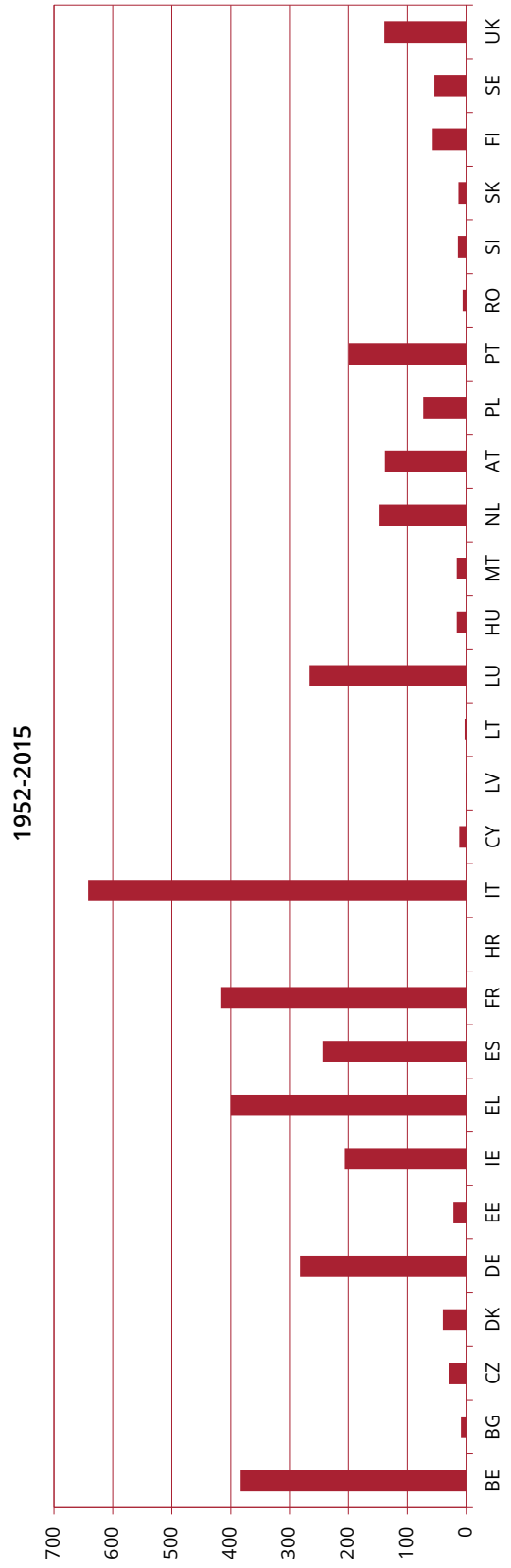
Kroatien	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		
	Øvrige retsinstanser	6	6
Italien	Corte Costituzionale	2	
	Corte suprema di Cassazione	132	
	Consiglio di Stato	126	
	Øvrige retsinstanser	1066	1326
Cypern	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Øvrige retsinstanser	3	7
Letland	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa		
	Øvrige retsinstanser	25	46
Litauen	Konstitucinis Teismas	1	
	Lietuvos Auksciausiasis	14	
	Vyriausiasis administracinis Teismas	11	
	Øvrige retsinstanser	11	37
Luxembourg	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	27	
	Cour administrative	27	
	Øvrige retsinstanser	35	90
Ungarn	Kúria	20	
	Fővárosi Ítélőtábla	6	
	Szegedi Ítélötábla	2	
	Øvrige retsinstanser	93	121
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Øvrige retsinstanser	2	2
Nederlandene	Hoge Raad	271	
	Raad van State	107	
	Centrale Raad van Beroep	62	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	154	
	Tariefcommissie	35	
	Øvrige retsinstanser	320	949

Østrig	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	109	
	Verwaltungsgerichtshof	90	
	Øvrige retsinstanser	266	470
Polen	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	13	
	Naczelny Sąd Administracyjny	32	
	Øvrige retsinstanser	43	89
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	4	
	Supremo Tribunal Administrativo	55	
	Øvrige retsinstanser	73	132
Rumænien	Înalta Curte de Casație și Justiție	9	
	Curtea de Apel	55	
	Øvrige retsinstanser	45	109
Slovenien	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	8	
	Øvrige retsinstanser	5	14
Slovakiet	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	10	
	Øvrige retsinstanser	22	32
Finland	Korkein oikeus	17	
	Korkein hallinto-oikeus	47	
	Työtuomioistuin	3	
	Øvrige retsinstanser	28	95
Sverige	Högsta Domstolen	19	
	Högsta förvaltningsdomstolen	7	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Øvrige retsinstanser	86	121
Det Forenede Kongerige	House of Lords	40	
	Supreme Court	7	
	Court of Appeal	81	
	Øvrige retsinstanser	461	589
Øvrige	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof [1]	2	
	Europaskolernes Klagenævn [2]	1	3
I alt			**9146**

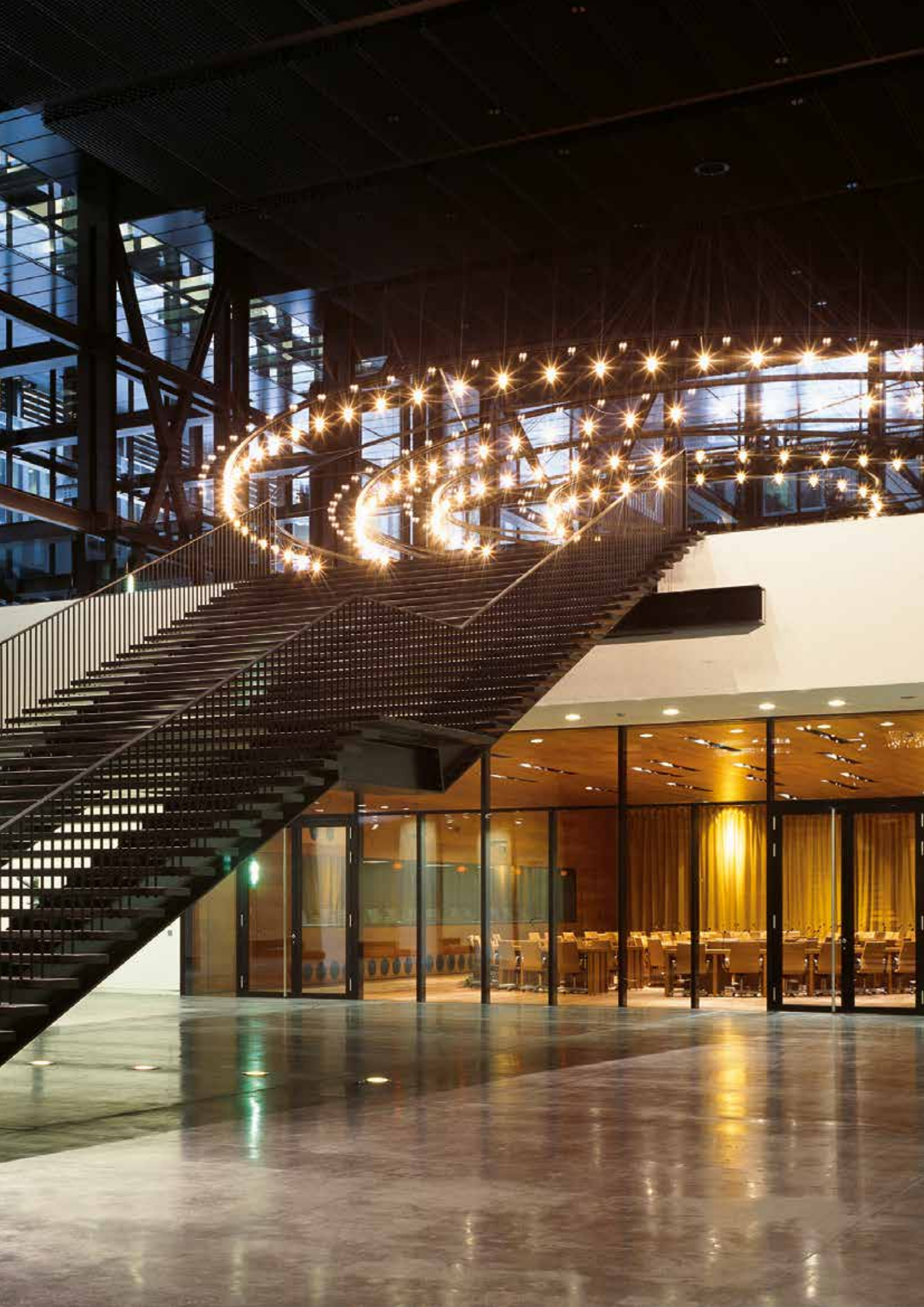
1| Sag C-265/00, ***Campina Melkunie.***
Sag C-169/15, ***Montis Design.***

2| Sag C-196/09, ***Miles m.fl.***

21. DEN GENERELLE UDVIKLING (1952-2015) – INDBRAGTE TRAKTATBRUDSSØGSMÅL MOD MEDLEMSSTATERNE

BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	I alt
383	9	30	40	282	22	206	400	244	416		642	12	1	3	266	16	16	147	138	73	199	6	14	13	57	54	139	**3828**

KAPITEL II
RETTEN

A | ARBEJDET VED RETTEN I 2015

Ved Rettens præsident **Marc JAEGER**

Selv om det pr. definition er svært at spå om fremtiden, kan man uden at være alt for vidtgående hævde, at 2015 vil komme til at fremstå som et helt centralt år i Rettens historie. Tre store begivenheder er anledningen hertil.

For det første har Retten – som en konsekvens af de reformer, der er blevet gennemført igennem de sidste par år, og af, at retsinstansen helt ubetinget har lagt alle kræfter i – formået at opretholde en konstant, men exceptionelt høj produktion. Kun få ville for fem år siden have kunnet forudse, at Retten ville afslutte 987 sager i 2015, hvilket er en stigning i antallet af afsluttede sager på mere end 90% siden 2010 (527 afsluttede sager), og en forbedring på mere end 20% i forhold til det seneste rekordantal i 2014 (814 afsluttede sager).

For så vidt angår antallet af anlagte sager, bekræfter det den generelt stigende tendens, der har kunnet iagttages siden retsinstansens oprettelse. I 2015 blev 831 sager anlagt, dvs. en tilstrømning af sager tæt på det rekordantal, der blev registreret i 2014 (912 sager). Det gennemsnitlige antal sager anlagt i perioden 2013-2015 var således 40% højere end gennemsnittet for perioden 2008-2010.

Stigningen i produktiviteten er imidlertid af en sådan karakter, at retsinstansen har formået at reducere antallet af verserende sager væsentligt (fra 1 423 i 2014 til 1 267 i 2015, dvs. en reduktion på mere end 10%). Endelig skal – blandt de væsentlige indikatorer for retsinstansens arbejde – ligeledes fremhæves den fortsatte udvikling siden 2013 med henblik på nedsættelsen af den gennemsnitlige sagsbehandlingstid (fra 23,4 måneder i 2014 til 20,6 måneder i 2015, dvs. en nedsættelse på mere end 10%).

For det andet trådte Rettens nye procesreglement i kraft den 1. juli 2015, og erstattede det oprindelige procesreglement, der blev vedtaget den 2. maj 1991 og ændret ved flere lejligheder. Dette nye instrument indebærer en tydeliggørelse og forenkling af visse processuelle bestemmelser samt en ændring af hele reglementets struktur. Det indfører ligeledes nye bestemmelser, der har til formål at gøre proceduren mere effektiv ved retsinstansen, der ønsker af løfte sin opgave på en omhyggelig og tidssvarende måde med respekt for parternes processuelle rettigheder.

For det tredje var 2015 året, hvor den strukturelle reform af Retten blev vedtaget. Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) 2015/2422 af 16. december 2015 om ændring af protokol nr. 3 vedrørende statutten for Den Europæiske Unions Domstol 1 bestemmer således, at antallet af dommere ved Retten skal forøges i tre omgang indtil september 2019. Kompetencen til som første instans at påkende tvister mellem Den Europæiske Union og dens ansatte bliver desuden overført til Retten ligesom de syv dommerstillinger, der for tilfældet er ved Retten for EU-personalesager. Denne overførsel vil ske på grundlag af en efterfølgende lovgivningsmæssig anmodning fra Domstolen 2.

Iværksættelsen af denne meget omfangsrige reform kræver, at der i 2016 skal ske grundige overvejelser om Rettens struktur, organisation og funktionsmåde for at skabe nyt grundlag for opgaven som ret i første instans i forvaltningssager i Den Europæiske Union. Reformen gør det muligt for Retten – i en sammenhæng, der er kendetegnet ved en stigning i antallet og en diversificering og kompleksitet i retssagerne – at intensivere sin konstante stræben efter på en hurtig og sammenhængende måde og med en altid høj kvalitet at udføre den opgave, der er tillagt den, nemlig at sikre den retslige kontrol med Den Europæiske Unions handlinger, hvilket

1 | EUT L 341, s. 14.

2 | I overensstemmelse med niende betragtning til forordningen.

er en betingelse for de retsundergivnes ret til en effektiv domstolsbeskyttelse og modstykket til princippet om en retsunion.

I. SØGSMÅL VEDRØRENDE RETSAKTERS LOVLIGHED

ANTAGELSE AF SAGEN TIL REALITETSBEHANDLING I HENHOLD TIL ARTIKEL 263 TEUF

1. BEGREBET RETSAKT, DER KAN GØRES TIL GENSTAND FOR SØGSMÅL

I den sag, der lå til grund for dom af 29. april 2015, ***Total og Elf Aquitaine mod Kommissionen*** (T-470/11, Sml., under appel, EU:T:2015:241), mindede Retten om, at der kun foreligger retsakter, som kan gøres til genstand for et annullationssøgsmål i medfør af artikel 263 TEUF, når foranstaltningerne har retligt bindende virkninger, som kan berøre sagsøgerens interesser gennem en væsentlig ændring af hans retsstilling. I denne forbindelse præciserede Retten, at skrivelser fra Europa-Kommissionen, der afkrævede nogle moderselskaber betaling af bøder, som de var blevet pålagt som solidarisk ansvarlige sammen med deres datterselskab for en overtrædelse af konkurrencereglerne, efter en nedsættelse og delvis tilbagebetaling af disse bøder til det datterselskab, der oprindeligt havde betalt dem, havde retligt bindende virkninger, idet skrivelserne definitivt fastlagde Kommissionens standpunkt og kunne tvangsfuldbyrdes.

Retten tog derudover stilling til spørgsmålet om, hvorvidt de anfægtede skrivelser havde været af en sådan karakter, at de kunne berøre sagsøgernes interesser gennem en væsentlig ændring af deres retsstilling i artikel 263 TEUF's forstand, og fandt herved, at dette ikke var tilfældet, hvad angik hovedbeløbet, som sagsøgerne blev afkrævet i de pågældende skrivelser, idet sidstnævnte ikke havde ændret dette beløb. Søgsmålet skulle derfor afvises, for så vidt som der var nedlagt påstand om annullation af de anfægtede skrivelser angående nævnte beløb. For så vidt som der ved disse skrivelser tillige blev afkrævet sagsøgerne betaling af morarenter, fandt Retten imidlertid, at skrivelserne ændrede moderselskabernes retsstilling, da disse ikke tidligere havde skullet betale sådanne renter, eftersom deres datterselskab med det samme havde betalt den oprindelige bøde, som de hæftede for solidarisk. Søgsmålet kunne derfor fremmes til realitetsbehandling, for så vidt som det vedrørte de morarenter, sagsøgerne var blevet pålagt i de anfægtede skrivelser.

I dom af 4. marts 2015, ***Det Forenede Kongerige mod ECB*** (T-496/11, Sml., EU:T:2015:133) [3], skulle Retten afgøre, om et søgsmål med påstand om annullation af den af Den Europæiske Centralbank (ECB) offentliggjorte overvågningsramme for eurosystemet kunne antages til realitetsbehandling.

I denne forbindelse bemærkede Retten først, at vurderingen af, om en retsakt tilsigter at have retsvirkninger, og dermed om den kan gøres til genstand for et annullationssøgsmål i henhold til artikel 263 TEUF, foretages på baggrund af retsaktens ordlyd og den sammenhæng, hvori den indgår, dens indhold og dens ophavsmands formål hermed. Hvad angår ordlyden og den sammenhæng, hvori den anfægtede retsakt indgår, påpegede Retten, at denne vurdering gør det muligt at bedømme, hvordan de berørte parter rimeligt kan anses for at opfatte retsakten. Hvis retsakten opfattes således, at den alene foreslår en handlemåde, må det konkluderes, at retsakten ikke afføder retsvirkninger, der medfører, at et annullationssøgsmål til prøvelse heraf kan antages til realitetsbehandling. Omvendt kan denne undersøgelse vise, at de berørte parter opfatter retsakten som værende bindende for dem, uanset hvilken form eller benævnelse dens ophavsmand har givet den. Med henblik på at vurdere, hvordan de omhandlede parter opfatter ordlyden af den anfægtede retsakt og den sammenhæng, hvori den indgår, skal det ifølge Retten for det første undersøges, om retsakten har været genstand for offentliggørelse uden for ophavsmandens interne sfære. Hvad for det andet angår de berørte parters opfattelse er affattelsen af retsakten ligeledes relevant. For det tredje kan ordlyden af den anfægtede

3| Om denne dom jf. ligeledes gennemgangen nedenfor under »Overvågningsrammen for eurosystemet – ECB's kompetence«.

retsakt og den sammenhæng, hvori den indgår, opfattes forskelligt afhængigt af, hvilke parter der bliver berørt af retsakten.

Retten bemærkede, at overvågningsrammen for eurosystemet i den foreliggende sag var blevet offentliggjort uden for ECB's interne sfære gennem offentliggørelsen på bankens websted. Overvågningsrammen opfattes langt fra som værende blot en udtrykkelig vejledning, men derimod som en beskrivelse af eurosystemets rolle, hvilket kunne have bevirket, at parterne heraf udledte, at den gengiver de beføjelser, som traktaterne reelt tilkender ECB og de nationale centralbanker i medlemsstaterne i euroområdet. Den omtvistede passage i overvågningsrammen for eurosystemet vedrørende beliggenheden af de centrale modparter, som har til opgave at cleare transaktioner med værdipapirer, er særlig præcis, hvilket bevirker, at den nemt finder anvendelse. Hvad endelig angår den måde, hvorpå overvågningsrammen opfattes af tilsynsmyndighederne i medlemsstaterne i euroområdet, bemærkede Retten, at ECB påberåbte sig flere retsgrundlag til støtte for sin påstand om, at eurosystemet er beføjet til at overvåge og i givet fald regulere systemerne til clearing af værdipapirer, som de centrale modparter udgør en del af. Retten fandt, at disse argumenter ikke var så åbenlyst ubegrundede, at det på forhånd kunne udelukkes, at tilsynsmyndighederne i medlemsstaterne i euroområdet ville konkludere, at eurosystemet havde kompetence til at regulere virksomhed inden for området for clearing- og afviklingssystemer for værdipapirer, og at tilsynsmyndighederne derfor var forpligtede til at sikre, at det i overvågningsrammen for eurosystemet fastsatte beliggenhedskrav overholdes.

Henset til alle disse forhold konkluderede Retten, at overvågningsrammen for eurosystemet skabte retsvirkninger, og dermed udgjorde en retsakt, der kunne gøres til genstand for et annullationssøgsmål i henhold til artikel 263 TEUF.

2. BEGREBET UMIDDELBART BERØRT

I dom af 7. juli 2015, ***Federcoopesca m.fl. mod Kommissionen*** (T-312/14, Sml., EU:T:2015:472) præciserede Retten, at artikel 263, stk. 4, tredje led, TEUF, henset både til formålet med denne bestemmelse og til den omstændighed, at traktatens ophavsmænd ud over betingelsen om, at den pågældende skal være umiddelbart berørt, også har fastsat en betingelse om, at der ikke må være tale om gennemførelsesforanstaltninger, kun gælder for anfægtelse af retsakter, der i sig selv, dvs. uafhængigt af enhver gennemførelsesforanstaltning, ændrer den pågældende persons retsstilling. Når den anfægtede retsakt ikke i sig selv ændrer sagsøgerens retsstilling, er dette således tilstrækkeligt til at konkludere, at artikel 263, stk. 4, tredje led, TEUF ikke finder anvendelse, uden at det i dette tilfælde er nødvendigt at efterprøve, om denne retsakt omfatter gennemførelsesforanstaltninger med hensyn til sagsøgeren.

Vedrørende den samme problemstilling fastslog Retten i dom af 15. juli 2015, ***CSF mod Kommissionen*** (T-337/13, Sml., EU:T:2015:502), at en afgørelse, hvorved Kommissionen i henhold til artikel 11, stk. 3, i direktiv 2006/42/CE [4] beslutter, at en foranstaltning, vedtaget af en medlemsstat, om forbud mod markedsføring eller om tilbagetrækning fra markedet er berettiget, direkte vedrører fabrikanten af de i afgørelsen omhandlede produkter, der i dette omfang har søgsmålskompetence til at anmode Unionens retsinstanser om annullation heraf.

Ifølge Retten har en sådan afgørelse umiddelbart andre indvirkninger på nævnte fabrikants retsstilling end dem, der følger af de omhandlede nationale foranstaltninger. Denne indebærer nemlig, henset til ordlyden af artikel 11 i direktiv 2006/42, formålet med dette direktiv samt dettes generelle opbygning, at alle andre medlemsstater end den, der har vedtaget den foranstaltning, som Kommissionen har erklæret er berettiget, skal træffe de

4| Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/42/EF af 17.5.2006 om maskiner og om ændring af direktiv 95/16/EF (omarbejdning) (EUT L 157, s. 24).

nødvendige foranstaltninger for at sikre en korrekt og ensartet anvendelse af nævnte direktiv. Den anfægtede afgørelse har derfor den umiddelbare konsekvens, at der iværksættes nationale procedurer, som rejser tvivl om den ret, som den berørte fabrikant indtil da havde i hele Unionen til at markedsføre produkter, der selv var omfattet af den formodning for overensstemmelse, der er fastsat i artikel 7 i direktiv 2006/42.

3. SØGSMÅLSKOMPETENCE I FORBINDELSE MED EN AFGØRELSE OM INDGÅELSE AF EN AFTALE

I dom af 10. december 2015, ***Front Polisario mod Rådet*** (T-512/12, Sml., EU:T:2015:953), tog Retten stilling til søgsmålskompetencen hos Front populaire pour la libération de la saguia-el-hamra et du rio de oro (Front Polisario) i forbindelse med et annullationssøgsmål til prøvelse af en afgørelse truffet af Rådet for Den Europæiske Union om godkendelse af indgåelsen af en aftale mellem Unionen og Kongeriget Marokko [5]. Nævnte aftale finder bl.a. anvendelse på Vestsahara, et område som sagsøgeren for en dels vedkommende gør krav på.

Retten fastslog, at bestemmelserne i den aftale, som blev godkendt ved den anfægtede afgørelse, havde indvirkninger på retsstillingen for det samlede område, som aftalen finder anvendelse på, og følgelig også på det område af Vestsahara, som var under Kongeriget Marokkos kontrol. Disse indvirkninger berører imidlertid ikke kun denne stat umiddelbart, men også sagsøgeren, for så vidt som dette områdes endelige internationale status endnu ikke er fastlagt og skal fastlægges i regi af De Forenede Nationer (FN), mellem Kongeriget Marokko og, netop, Front Polisario. Af samme grund skal Front Polisario anses for at være individuelt berørt af den anfægtede afgørelse. Ifølge Retten udgør disse omstændigheder en faktisk situation, der adskiller sagsøgeren fra alle andre og giver denne en særskilt egenskab. Front Polisario er således den eneste anden aktør, som deltager i forhandlingerne i FN-regi mellem denne organisation og Kongeriget Marokko med henblik på at fastlægge Vestsaharas endelige internationale status.

Følgelig fastslog Retten, at Front Polisario var umiddelbart og individuelt berørt af den anfægtede afgørelse.

4. HANDLEEVNE

I dom *Front Polisario mod Rådet* [6] (EU:T:2015:953) fastslog Retten, at en enhed, der ikke har status som juridisk person i henhold til en medlemsstats eller et tredjelands ret ikke desto mindre kan anses for en »juridisk person« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 263, stk. 4, TEUF og få adgang til at anlægge et annullationssøgsmål i medfør af denne bestemmelse. Dette er navnlig tilfældet, når Unionen og dens institutioner gennem deres handlinger eller optræden behandler den pågældende enhed som et særskilt subjekt, der kan have egne rettigheder eller være undergivet forpligtelser eller begrænsninger.

I den foreliggende sag, konstaterede Retten først, at Front Polisario var en af parterne i konflikten om Vestsaharas status, og at denne, i sin egenskab af part i denne konflikt, udtrykkeligt var nævnt ved navn i teksterne herom, herunder i flere resolutioner fra Europa-Parlamentet. Dernæst bemærkede Retten, at det på nuværende tidspunkt var umuligt for Front Polisario formelt at lade sig stifte som juridisk person i henhold til Vestsaharas ret, eftersom denne ret endnu ikke eksisterede. Selv om det er korrekt, at Kongeriget Marokko de facto administrerer praktisk taget hele Vestsaharas område, er der tale om en faktisk situation, som Front Polisario modsætter sig, og som netop er årsagen til konflikten mellem denne organisation og den pågældende stat. Det vil ganske afgjort være muligt for

5| Rådets afgørelse 2012/497/EU af 8.3.2012 om indgåelse af en aftale i form af brevveksling mellem Den Europæiske Union og Kongeriget Marokko om gensidige liberaliseringsforanstaltninger for landbrugsprodukter, forarbejdede landbrugsprodukter og fisk og fiskevarer, udskiftning af protokol nr. 1, 2 og 3 og bilagene hertil og ændring af Euro-Middelhavs-aftalen om oprettelse af en associering mellem De Europæiske Fællesskaber og deres medlemsstater på den ene side og Kongeriget Marokko på den anden side (EUT L 241, s. 2).

6| Jf. ligeledes gennemgangen af denne dom under »Eksterne forbindelser«.

Front Polisario at lade sig stifte som juridisk person i henhold til et tredjelands ret, men det kan ikke længere kræves af denne organisation, at den gør det. Endelig mindede Retten om, at Rådet og Kommissionen selv anerkender, at Vestsaharas internationale status og retsstilling udviser særlige kendetegn, og finder, at dette områdes endelige status og dermed den ret, som skal finde anvendelse herpå, skal fastlægges inden for rammerne af en fredsproces i FN-regi. FN betragter netop Front Polisario som en væsentlig deltager i denne proces.

På denne baggrund fastslog Retten, at Front Polisario skulle anses for en »juridisk person« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 263, stk. 4, TEUF.

5. BEGREBET ADRESSAT FOR EN RETSAKT

I kendelse af 13. marts 2015, ***European Coalition to End Animal Experiments mod ECHA*** (T-673/13, Sml., EU:T:2015:167), skulle Retten tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgeren i sin egenskab af intervenient i sagen for appelkammeret ved Det Europæiske Kemikalieagentur (ECHA) kunne betragtes som adressat for den afgørelse, der var blevet truffet i denne sag.

I denne sammenhæng bemærkede Retten, at inden for rammerne af et annullationssøgsmål i henhold til artikel 263 TEUF kan den anfægtede afgørelse alene anses for rettet til sagsøgeren, når den formelle betingelse om, at det udtrykkeligt skal fremgå af den anfægtede afgørelse, at den er rettet til sagsøgeren, er opfyldt, eller når den materielle betingelse om, at det skal fremgå af den nævnte afgørelses bestemmelser, at sagsøgeren deri er identificeret som adressat som følge af, at den nævnte afgørelse, der er udtryk for viljen hos den, der har vedtaget afgørelsen, har til formål at skabe bindende retsvirkninger, der kan påvirke sagsøgerens interesser og væsentligt ændre hans retsstilling, er opfyldt.

KONKURRENCEREGLER FOR VIRKSOMHEDER

1. GENERELT

Retspraksis i 2015 vedrørte bl.a. den i artikel 13, stk. 2, i forordning (EF) nr. 1/2003 foreskrevne ordning for afslutning af proceduren [7], overholdelse af retten til forsvar og videregivelse af oplysninger indhentet i forbindelse med anvendelsen af konkurrencereglerne og deres mulige anvendelse i forbindelse med erstatningssager.

a) KLAGER – MEKANISMEN I ARTIKEL 13, STK. 2, I FORORDNING NR. 1/2003

I den sag, der gav anledning til dom af 21. januar 2015, ***easyJet Airline mod Kommissionen*** (T-355/13, Sml., EU:T:2015:36), var der ved Retten anlagt søgsmål til prøvelse af den afgørelse, hvorved Kommissionen havde forkastet den klage, sagsøgeren havde indgivet mod operatøren af en lufthavn, for en angivelig konkurrencebegrænsende adfærd på markedet for lufthavnstjenester. Denne afgørelse blev truffet i henhold til artikel 13, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 med den begrundelse, at en national konkurrencemyndighed i forvejen havde behandlet sagen. Sagsøgeren anførte til støtte for søgsmålet bl.a., at Kommissionen havde begået en retlig fejl ved at fastslå, at den nationale konkurrencemyndighed havde behandlet klagen i henhold til bestemmelserne i artikel 13, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, selv om den pågældende klage var blevet afvist af prioritetshensyn.

7| Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [...] artikel [101 TEUF] og [102 TEUF] (EFT 2003 L 1, s. 1).

Hvad angår domstolsprøvelsen af en afgørelse fra Kommissionen, der er støttet på artikel 13, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, fastslog Retten, at denne har til formål at efterprøve, om den anfægtede afgørelse beror på materielt urigtige omstændigheder, og om Kommissionen har begået retlige fejl, anlagt et åbenbart skøn eller begået magtfordrejning ved at fastslå, at en national konkurrencemyndighed i forvejen har behandlet en klage. Retten bemærkede endvidere, at prøvelsen af beslutninger fra nationale konkurrencemyndigheder til gengæld kun tilkommer de nationale domstole, som spiller en afgørende rolle ved anvendelsen af EU's konkurrenceregler.

Derudover har udtrykket »klage [...] der i forvejen er behandlet af en anden konkurrencemyndighed« i artikel 13, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ifølge Retten en vid rækkevidde, for så vidt som det kan omfatte alle de tilfælde af klager, der er blevet behandlet af en anden konkurrencemyndighed, uanset klagens udfald. Denne ordlydsfortolkning er i overensstemmelse med den generelle opbygning af forordningen, hvoraf det fremgår, at det, der er af betydning, ikke er nævnte myndigheds resultat af undersøgelsen af klagen, men den omstændighed, at den blev behandlet af denne myndighed. Det følger heraf, at Kommissionen for at afvise en klage med rette kan støtte sig på en begrundelse om, at en national konkurrencemyndighed forinden har afvist denne klage af prioritetshensyn.

Følgelig er den omstændighed, såfremt dette anses for godtgjort, at den omhandlede nationale konkurrencemyndighed ikke afsluttede behandlingen af den klage, som var indbragt for den, ved at vedtage en beslutning som omhandlet i den pågældende forordnings artikel 5, og at den støttede sig på prioritetshensyn, ikke til hinder for, at Kommissionen i henhold til forordningens artikel 13, stk. 2, fastslår, at denne klage er blevet behandlet af en national konkurrencemyndighed, og af denne grund afviser den.

b) RETTEN TIL FORSVAR

– RETTEN TIL AT BLIVE HØRT

I dom af 15. juli 2015, ***Akzo Nobel og Akcros Chemicals mod Kommissionen*** (T-485/11, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:517) havde Retten lejlighed til at fremhæve, at overholdelse af retten til forsvar bl.a. kræver, at den virksomhed, der er genstand for en undersøgelse, under den administrative procedure bliver i stand til på hensigtsmæssig vis at tilkendegive sit syn på omstændighederne, på relevansen af de påståede faktiske forhold samt på de dokument er, som Kommissionen har lagt til grund for påstanden om en overtrædelse af EUF-traktaten. I den henseende kan en frist på fire arbejdsdage til at fremsætte bemærkninger, som er fastsat for den virksomhed, der er genstand for en undersøgelse, ifølge Retten ikke anses for forenelig med overholdelsen af retten til forsvar.

Den anfægtede afgørelse blev derfor annulleret for så vidt som sagsøgerne havde ført tilstrækkeligt bevis for, at de bedre ville have været i stand til at forsvare deres rettigheder, hvis de havde haft en tiltrækkelig frist til at kunne gøre deres synspunkter gældende, såfremt denne proceduremæssige uregelmæssighed ikke havde foreligget, men ikke, at den anfægtede afgørelse ville have fået et andet indhold. Retten præciserede i den henseende, at der bør tages stilling på grundlag af tidspunktet for den administrative procedure, der førte til vedtagelsen af den anfægtede afgørelse, dvs. før datoen for vedtagelsen af denne afgørelse.

– BEGRUNDELSESPLIGT

Blandt de tretten domme, der blev afsat på samme dag i forbindelse med en række søgsmål anlagt til prøvelse af en afgørelse, hvorved Kommissionen havde pålagt flere luftfartsselskaber bøder for deres deltagelse i et kartel på markedet for luftfragt [8], gav dom af 16. december 2015, ***Martinair Holland mod Kommissionen*** (T-67/11, Sml., EU:T:2015:984) Retten lejlighed til at foretage vigtige præciseringer med hensyn til begrundelsespligtens omfang.

Retten bemærkede, at Kommissionen med henblik på begrundelsen af en afgørelse, der er truffet for at sikre anvendelsen af EU-konkurrencereglerne, i henhold til artikel 296 TEUF er forpligtet til i hvert fald at nævne de omstændigheder og overvejelser, der har væsentlig betydning for afgørelsen, og dermed give den kompetente domstol og de berørte parter oplysning om, hvorledes den har anvendt EU-retten. Begrundelsen for en retsakt skal endvidere være logisk og må navnlig ikke indeholde selvmodsigelser, der gør det vanskeligt at forstå de underliggende motiver for denne retsakt. Retten fremhævede i denne forbindelse, at princippet om effektiv domstolsbeskyttelse indebærer, at den dispositive del af en afgørelse, der er vedtaget af Kommissionen, og hvorved det konstateres, at konkurrencereglerne er blevet tilsidesat, skal være særligt klar og præcis, og at de virksomheder, som anses for ansvarlige, og som pålægges sanktioner, skal være i stand til at forstå og anfægte pålæggelsen af dette ansvar og af disse sanktioner, således som de fremgår af nævnte dispositive del.

Retten fastslog i øvrigt, at når begrundelsen for den afgørelse, hvorved Kommissionen fastslår en overtrædelse, beskriver en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse, som alle de anklagede virksomheder deltog i, mens afgørelsens dispositive del, som indeholder flere artikler, fastslår enten flere særskilte samlede og vedvarende overtrædelser eller en enkelt samlet og vedvarende overtrædelse, som kun de virksomheder, der deltog direkte i den ulovlige adfærd, der er omhandlet i hver af de nævnte artikler, kan holdes ansvarlige for, er begrundelsen og den dispositive del indbyrdes modstridende. Retten bemærkede i denne forbindelse, at den omstændighed alene, at der foreligger en sådan selvmodsigelse, ikke er tilstrækkelig til at fastslå, at afgørelsen er behæftet med en begrundelsesmangel, for så vidt som for det første afgørelsen som helhed gør det muligt for den interesserede part at identifi cere og at påberåbe sig denne manglende overensstemmelse, for det andet afgørelsens dispositive del er tilstrækkeligt klar og præcis til, at den interesserede part kan forstå den nøjagtige rækkevidde af afgørelsen, og for det tredje de beviser, som er blevet lagt til grund med henblik på at godtgøre de anklagede virksomheders deltagelse i de overtrædelser, som de er blevet tilregnet i den dispositive del, er klart identificeret og behandlet i begrundelsen. Hvis selvmodsigelserne i Kommissionens afgørelse kan være til skade for retten til forsvar for de virksomheder, der pålægges sanktioner, og hvis de forhindrer Unionens retsinstanser i at foretage deres prøvelse, er afgørelsen til gengæld behæftet med en begrundelsesmangel, som begrunder dens annullation. Dette er bl.a. tilfældet, når afgørelsen ikke giver mulighed for dels at vurdere, om de beviser, der henvises til i begrundelsen, er tilstrækkelige, dels at forstå den logik, som ledte Kommissionen til at anse afgørelsens adressater for ansvarlige for overtrædelsen.

Retten bemærkede i øvrigt, at når de nationale domstole i henhold til artikel 101 TEUF træffer afgørelse om aftaler, vedtagelser eller praksis, som allerede er genstand for en kommissionsafgørelse, kan de ikke træffe afgørelser, der er i strid med denne afgørelse. Heraf følger, at de nationale domstole er bundet af den afgørelse, som Kommissionen træffer, for så vidt som den ikke annulleres eller erklæres ugyldig, hvilket kræver, at dens dispositive del kan forstås på utvetydig vis. De nationale domstole skal navnlig være i stand til ud fra den klare

8| Domme af 16.12.2015, ***Air Canada mod Kommissionen*** (T-9/11, EU:T:2015:994), ***Koninklijke Luchtvaart Maatschappij mod Kommissionen*** (T-28/11, EU:T:2015:995), ***Japan Airlines mod Kommissionen*** (T-36/11, EU:T:2015:992), ***Cathay Pacific Airways mod Kommissionen*** (T-38/11, EU:T:2015:985), ***Cargolux Airlines mod Kommissionen*** (T-39/11, EU:T:2015:991), ***Latam Airlines Group og Lan Cargo mod Kommissionen*** (T-40/11, EU:T:2015:986), ***Singapore Airlines og Singapore Airlines Cargo PTE mod Kommissionen*** (T-43/11, EU:T:2015:989), ***Deutsche Lufthansa m.fl. mod Kommissionen*** (T-46/11, EU:T:2015:987), ***British Airways mod Kommissionen*** (T-48/11, EU:T:2015:988), ***SAS Cargo Group m.fl. mod Kommissionen*** (T-56/11, EU:T:2015:990), ***Air France-KLM mod Kommissionen*** (T-62/11, EU:T:2015:996), ***Air France mod Kommissionen*** (T-63/11, EU:T:2015:993) og ***Martinair Holland mod Kommissionen*** (T-67/11, Sml., EU:T:2015:984).

formulering af den dispositive del i en afgørelse, der fastslår en overtrædelse af EU-konkurrencereglerne, kunne forstå rækkevidden af denne overtrædelse og identificere de personer, som er ansvarlige herfor, for at kunne drage de nødvendige konsekvenser med hensyn til krav om erstatning for tab, der er forvoldt af overtrædelsen, fremsat af de personer, som har lidt skade på grund af samme overtrædelse. Ordlyden af den dispositive del i en sådan afgørelse synes i dette perspektiv afgørende, idet den kan fastlægge de gensidige rettigheder og forpligtelser mellem de omhandlede personer.

c) OFFENTLIGGØRELSE AF OPLYSNINGER OG ERSTATNINGSSØGSMÅL

– OPLYSNINGER MODTAGET INDEN FOR RAMMERNE AF BØDEFRITAGELSESORDNINGEN

I den sag, der gav anledning til dom af 15. juli 2015, ***AGC Glass Europe m.fl. mod Kommissionen*** (T-465/12, Sml., (Uddrag), under appel, EU:T:2015:505), skulle Retten tage stilling til lovligheden af Kommissionens afgørelse om afslag på en begæring om fortrolig behandling indgivet af en række producenter af autoglas. Begæringen vedrørte visse oplysninger, der fremgik af Kommissionens afgørelse, hvorved den forinden havde fastslået, at disse virksomheder havde overtrådt artikel 101 TEUF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) [9]. Til støtte for deres søgsmål anførte sagsøgerne bl.a., at samarbejdsmeddelelserne af 2002 [10] og af 2006 [11] indeholder bestemmelser, der skaber en berettiget forventning hos de virksomheder, der er omfattet af disse meddelelsers anvendelsesområde, om, at frivilligt fremlagte oplysninger så vidt muligt vil forblive fortrolige, selv efter tidspunktet for offentliggørelsen af Kommissionens afgørelse.

Retten bemærkede vedrørende dette punkt, at det fremgår af punkt 3-7 i samarbejdsmeddelelsen af 2002, og af punkt 3-5 i samarbejdsmeddelelsen af 2006, at disse meddelelser udelukkende har til formål at fastsætte de betingelser, hvorunder en virksomhed kan opnå bødefritagelse eller bødenedsættelse. Disse meddelelser foreskriver ikke andre fordele, som en virksomhed kan kræve for at samarbejde. Denne fortolkning bekræftes udtrykkeligt i punkt 31 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 og i punkt 39 i samarbejdsmeddelelsen af 2006. Hvert af disse punkter foreskriver med identisk ordlyd, at den omstændighed, at der indrømmes bødefritagelse eller bødenedsættelse, ikke beskytter en virksomhed mod de civilretlige konsekvenser af dens deltagelse i en overtrædelse af artikel 101 TEUF.

Derudover indebærer punkt 6 i samarbejdsmeddelelsen af 2006, at »[v]irksomheder, der eventuelt vil anmode om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen, kan opgive at samarbejde med Kommissionen […], hvis de derved stilles ringere i et civilt søgsmål end virksomheder, der ikke samarbejder«, at en virksomhed ikke kan stilles ringere i forbindelse med et civilt søgsmål, der måtte blive anlagt mod virksomheden, alene på grund af, at den spontant har indgivet en skriftlig bødefritagelseserklæring til Kommissionen, der kan gøres til genstand for et pålæg om at fremlægge dokumentation. Det er som et led i dette ønske om helt specifikt at beskytte bødefritagelseserklæringer, at Kommissionen i punkt 31-35 i samarbejdsmeddelelsen af 2006 har pålagt sig selv at følge særlige bestemmelser for, hvorledes de nævnte erklæringer skal affattes. Disse bestemmelser vedrører imidlertid udelukkende de skriftlige og registrerede dokumenter og erklæringer, der er modtaget i henhold til samarbejdsmeddelelserne af 2002 og af 2006, og hvis offentliggørelse Kommissionen normalt vil anse for at ville skade beskyttelsen af formålet med inspektioner og undersøgelser som omhandlet i artikel 4 i forordning

9 | Aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2.5.1992 (EFT 1994 L 1, s. 3).

10 | Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3).

11 | Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EUT 2006 C 298, s. 17).

(EF) nr. 1049/2001 [12]. Disse bestemmelser har derfor hverken til formål eller følge at hindre, at Kommissionen i den afgørelse, der afslutter den administrative procedure, offentliggør de oplysninger vedrørende beskrivelsen af overtrædelsen, som den har modtaget inden for rammerne af bødefritagelsesordningen, og de skaber ikke en berettiget forventning i denne forbindelse.

Retten konkluderede således, at en sådan offentliggørelse i medfør af artikel 30 i forordning nr. 1/2003, der sker under overholdelse af tavshedspligten, ikke påvirker sagsøgernes muligheder for at påberåbe sig en berettiget forventning i henhold til samarbejdsmeddelelserne af 2002 og af 2006, der vedrører beregningen af bødestørrelsen og behandlingen af de specifikt nævnte dokument er og erklæringer.

– OMFANGET AF PLIGTEN TIL OFFENTLIGGØRELSE

I den sag, der gav anledning til dom af 15. juli 2015, ***Pilkington Group mod Kommissionen*** (T-462/12, Sml., EU:T:2015:508), var det en anden afgørelse fra Kommissionen om afslag på en begæring om fortrolig behandling, der var i fokus. Som i *AGC Glass Europe*-sagen modsatte en producent af autoglas, som var omfattet af Kommissionens afgørelse, hvorved den fastslog eksistensen af et kartel inden for denne sektor, sig offentliggørelsen af visse oplysninger, som fremgik af sidstnævnte beslutning. Producenten anfægtede afslaget på selskabets anmodning om fortrolighed, idet den gjorde gældende, at et sådant afslag indebar en ændring af Kommissionens politik vedrørende offentliggørelse af fortrolige oplysninger i forhold til den praksis, som den tidligere havde fulgt i specifikke og lignende sager. Kommissionen tilsidesatte angiveligt ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning ved en sådan handlemåde.

Retten bemærkede i den henseende, at Kommissionen inden for rammerne af sine beføjelser på området for gennemførelsen af konkurrenceretten inden for Unionen har ret til under overholdelse af reglerne for beskyttelsen af forretningshemmeligheder at offentliggøre en udgave af en afgørelse, som er mere vidtrækkende end det fornødne minimum i henhold til artikel 30 i forordning nr. 1/2003. Som det er tilfældet for det generelle bødeniveau, har Kommissionen ret til at tilpasse sin tilgang hvad angår offentliggørelsen af sine afgørelser til sin konkurrencepolitiks behov. Den tilsynsopgave, som Kommissionen er overgivet i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF og artikel 102 TEUF omfatter ikke alene opgaven med at efterforske og forfølge individuelle overtrædelser, men ligeledes pligten til at føre en generel politik med det formål, at der på konkurrenceområdet anvendes de i EUF-traktaten fastlagte principper, og at virksomhedernes adfærd påvirkes i denne retning.

Selv hvis det forudsættes, at den anfægtede afgørelse viser, at Kommissionen har ændret tilgang hvad angår graden af detaljer i den offentliggjorte udgave af den afgørelse, hvori det blev fastslået, at der forelå et kartel inden for sektoren for autoglas, set i forhold til tidligere sager, kan denne omstændighed alene ifølge Retten ikke påvirke lovligheden af afgørelsen.

12 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

2. NYE AFGØRELSER PÅ ARTIKEL 101 TEUF'S OMRÅDE

a) ANSVAR – AGENTAFTALE

I dom af 15. juli 2015, ***voestalpine og voestalpine Wire Rod Austria mod Kommissionen*** (T-418/10, Sml., EU:T:2015:516), præciserede Retten, som havde fået forelagt et søgsmål anlagt af en virksomhed, der anfægtede at have deltaget i en regional del af et kartel omfattende 18 virksomheder, der var leverandører af forspændingsstål, via virksomhedens agent i Italien [13], de kriterier, der gør det muligt at afgøre, om to selskaber, der er særskilte juridiske personer, med henblik på pålæggelse af ansvar for en af disses konkurrencebegrænsende adfærd kan anses for at udgøre en og samme økonomiske enhed, som udfolder en enkelt adfærd på markedet.

Retten bemærkede i den henseende – efter at have henvist til, at begrebet virksomhed ved anvendelsen af konkurrencereglerne skal forstås som en økonomisk enhed, der kan udgøres af flere selskaber, der er særskilte juridiske personer – at med hensyn til selskaber med et vertikalt forhold, som f.eks. forholdet mellem en kommittent og hans agent eller mellemmand, er to omstændigheder blevet lagt til grund som de vigtigste referenceparametre ved afgørelsen af, om der foreligger en økonomisk enhed: dels om mellemmanden påtager sig en økonomisk risiko, dels om de tjenesteydelser, som mellemmanden leverer, har eksklusiv karakter.

Retten præciserede i denne forbindelse med hensyn til spørgsmålet om at påtage sig økonomisk risiko, at det skal afklares, i hvilket omfang agenten bærer de økonomiske risici i forbindelse med salg eller gennemførelse af de kontrakter, der er indgået med tredjemænd, for så vidt angår de aktiviteter, som han er blevet udpeget af kommittenten til at varetage. Retten bemærkede endvidere, at hvad angår de af mellemhandleren udførte tjenesteydelsers eksklusive karakter i en situation, hvor agenten ikke repræsenterer en, men to kommittenter, skal det for at fastlægge, om der foreligger en økonomisk enhed, afklares, om denne agent med hensyn til de aktiviteter, han har fået overdraget af en af disse kommittenter, er i stand til at agere som en uafhængig forhandler, der frit kan fastlægge sin egen kommercielle strategi. Såfremt agenten ikke er i stand til at agere således, udgør de funktioner, som den pågældende udøver på vegne af den omhandlede kommittent, en integrerende del af sidstnævntes aktiviteter.

b) FORÆLDELSE

– HANDLING, DER AFBRYDER FORÆLDELSESFRISTEN – BESLUTNING OM INDRØMMELSE AF EN BETINGET BØDEFRITAGELSE

Dom af 6. oktober 2015, ***Corporación Empresarial de Materiales de Construcción mod Kommissionen*** (T-250/12, Sml., EU:T:2015:749) gav ligeledes Retten lejlighed til at foretage præciseringer med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt en afgørelse om i henhold til punkt 15 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 at indrømme en betinget bødefritagelse skal kvalificeres som et skridt, der afbryder forældelsen som omhandlet i artikel 25, stk. 3, i forordning nr. 1/2003.

Retten fastslog vedrørende dette spørgsmål, at en afgørelse om at indrømme en ansøger om bødefritagelse en betinget bødefritagelse, for så vidt som den tillægger denne ansøger en særlig processuel stilling, har en grundlæggende karakter med henblik på at gøre det muligt for Kommissionen at undersøge og forfølge en

13| Se vedrørende de andre aspekter i forbindelse med dette kartel om fremgangsmåden ved bødens beregning det nedenfor anførte under »c) Beregning af bødebeløbet«.

formodet overtrædelse af konkurrencereglerne. For det første bidrager samarbejdsordningen direkte til den fulde virkning af forfølgelsen af overtrædelser af konkurrencereglerne, dernæst giver afgørelsen om at indrømme en ansøger om bødefritagelse en betinget bødefritagelse mulighed for at bekræfte, at den pågældendes ansøgning opfylder grundforudsætningerne for, at vedkommende efter den administrative procedure kan nyde godt af en endelig bødefritagelse, og endelig forpligter denne processuelle stilling den pågældende til, med henblik på at kunne gøre krav på en endelig bødefritagelse, indtil Kommissionens vedtagelse af den endelige afgørelse at iagttage en adfærd, der opfylder de betingelser, der er opstillet i punkt 11, litra a)-c), i samarbejdsmeddelelsen af 2002.

Retten konkluderede på dette grundlag, at en afgørelse om at indrømme en betinget bødefritagelse er et processuelt skridt, som har til formål at undersøge eller forfølge overtrædelsen som omhandlet i artikel 25, stk. 3, første punktum, i forordning nr. 1/2003, og som således kan kvalificeres som et skridt, der afbryder forældelsen med retsvirkninger erga omnes i forhold til alle de virksomheder, der har deltaget i den omhandlede overtrædelse.

– ANSVAR – FORHOLDET MELLEM DATTERSELSKABER OG MODERSELSKABET

I den sag, der gav anledning til dom af 15. juli 2015, ***Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen*** (T-47/10, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:506) traf Retten afgørelse i et søgsmål til prøvelse af en beslutning, hvorved Kommissionen havde fastslået sagsøgernes deltagelse i et kartel på det europæiske marked for varmestabilisatorer. Til støtte for søgsmålet gjorde sagsøgerne, et moderselskab og dets datterselskaber, der var aktive på dette marked, bl.a. en tilsidesættelse af artikel 25, stk. 1, litra b), i forordning nr. 1/2003 gældende, idet de anførte, at Kommissionen på grund af forældelse var afskåret fra at handle i forhold til disse datterselskaber, og derved også fra at pålægge disse selskaber en bøde in solidum med deres moderselskab.

Retten fandt, at et selskabs datterselskaber, der selv havde deltaget direkte i overtrædelser af artikel 101, stk. 1 TEUF, lovligt kan påberåbe sig udløbet af den i artikel 25, stk. 1, litra b), i forordning nr. 1/2003 foreskrevne forældelsesfrist for deres vedkommende, når Kommissionens første skridt til at undersøge eller forfølge overtrædelserne som omhandlet i artikel 25, stk. 3, i forordning nr. 1/2003 i forhold til disse datterselskaber blev taget efter udløbet af denne frist. Retten bemærkede imidlertid, at den indtrædelse af forældelse, der er fastsat i artikel 25 i forordning nr. 1/2003, ikke bevirker, at eksistensen af en overtrædelse slettes, eller at Kommissionen forhindres i i en afgørelse at fastslå et ansvar for en sådan overtrædelse, men udelukkende, at de, som drager fordel heraf, slipper for retsforfølgning med henblik på pålæggelse af sanktioner.

Det fremgår endvidere af en ordlyds-, formåls- og sammenhængsfortolkning af artikel 25 i forordning nr. 1/2003, at indtrædelsen af forældelse i henhold til artikel 25, stk. 1, er til gavn for og kan påberåbes særskilt af hver af de juridiske personer, når de er genstand for Kommissionens retsforfølgninger. Retten bemærkede således, at det forhold alene, at et moderselskabs datterselskaber drager fordel af udløbet af forældelsesfristen, ikke har til følge, at der rejses tvivl om moderselskabets ansvar, og at retsforfølgninger af moderselskabet forhindres. Denne vurdering modsiges ifølge Retten ikke af anvendelsen i artikel 25, stk. 3 og 4, i forordning nr. 1/2003 af begrebet virksomhed som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, som alene tilsigter at definere de handlinger, der afbryder forældelsesfristen, såvel som omfanget af deres virkninger i forhold til samtlige de virksomheder og virksomhedssammenslutninger, der har deltaget i overtrædelsen, dvs. herunder de juridiske personer, som udgør disse.

c) EREGNING AF BØDEBELØBET

– FASTLÆGGELSE AF AFSÆTNINGENS VÆRDI

I dom af 9. september 2015, ***Panasonic og MT Picture Display mod Kommissionen*** (T-82/13, Sml. (Uddrag), under appel EU:T:2015:612), havde Retten lejlighed til at træffe afgørelse vedrørende de kriterier, der anvendes for at fastsætte værdien af en virksomheds afsætning ved fastlæggelsen af den pålagte bødes størrelse. Retten bemærkede i den foreliggende sag, at sagsøgerne som svar på en begæring om oplysninger fra Kommissionen foreslog en alternativ metode til beregning af værdien af deres direkte afsætning inden for EØS gennem forarbejdede produkter, som bestod i en hensyntagen til den vejede gennemsnitlige pris for farvekatoderør knyttet til denne afsætning i forhold til afsætningens reelle størrelse og den omhandlede periode. Retten bemærkede imidlertid, at Kommissionen ifølge punkt 15 i retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 [14] med henblik på at fastlægge værdien af en virksomheds afsætning skal anvende virksomhedens bedste tilgængelige oplysninger. Eftersom Kommissionen var i besiddelse af oplysninger, der mere præcist afspejlede værdien af den direkte afsætning inden for EØS gennem forarbejdede produkter, fastslog Retten, at den uden at give en begrundelse havde afveget fra sine retningslinjer hvad angår beregningen af grundbeløbet for den bøde, som sagsøgerne var blevet pålagt.

Retten fastslog, at der således som led i udøvelsen af dens fulde prøvelsesret med henblik på fastsættelsen af de bøder, som sagsøgerne var blevet pålagt, skulle tages hensyn til de tal, som disse havde fremlagt under den administra tive procedure. Retten fandt det ud fra en vurdering af sagens omstændigheder passende at fastsætte størrelsen af den bøde, sagsøgerne skulle pålægges, på grundlag af oplysninger om afsætningens værdi, som sagsøgerne havde fremlagt som svar på Kommissionens begæring om oplysninger.

– INDIVIDUEL STRAF

I 2015 gav en række søgsmål til prøvelse af afgørelser, hvorved Kommissionen havde pålagt 18 virksomheder, der var leverandører af forspændingsstål, sanktioner grundet deres deltagelse i et kartel inden for denne sektor, Retten mulighed for bl.a. at foretage formålstjenlige præciseringer vedrørende fremgangsmåden ved bødens beregning.

Retten bemærkede således i domme af 15. juli 2015, ***SLM og Ori Martin mod Kommissionen*** (T-389/10 og T-419/10, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:513), ***Fapricela mod Kommissionen*** (T-398/10, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:498), *voestalpine og voestalpine Wire Rod Austria mod Kommissionen,* nævnt ovenfor (EU:T:2015:516), og ***Trafilerie Meridionali mod Kommissionen*** (T-422/10, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:512), at under omstændigheder som de foreliggende, hvor det omhandlede kartel bestod af flere dele og var blevet kvalificeret af Kommissionen som en enkelt, kompleks og vedvarende overtrædelse, følger det af princippet om individuelle straffe, at sanktionen skal tage hensyn til situationen for hver enkelt overtræder i forhold til overtrædelsen.

I domme *voestalpine og voestalpine Wire Rod Austria mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:512), og *SLM og Ori Martin mod Kommissionen,* nævnt ovenfor (EU:T:2015:513), bemærkede Retten, at når der foreligger en enkelt overtrædelse i betydningen en kompleks overtrædelse, der består af et kompleks af aftaler og samordnet praksis på særskilte markeder, hvor lovovertræderne ikke alle er til stede eller kun kan have et delvist kendskab til den samlede plan, skal der pålægges individuelle sanktioner i den forstand, at de pålægges i forhold til de

14| Retningslinjer for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2).

omhandlede virksomheders adfærd og kendetegn. Retten præciserede således, at en overtræder, der ikke kan holdes ansvarlig for visse led af en enkelt overtrædelse, ikke kan have haft en rolle i gennemførelsen af nævnte led. Retten bemærkede i denne forbindelse i dom *Trafilerie Meridionali mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:512), at en virksomhed, hvis ansvar er blevet fastslået for så vidt angår flere led i et kartel, bidrager i højere grad til dette kartels effektivitet og grovhed end en lovovertræder, der alene er involveret i et enkelt led i dette samme kartel. Den første virksomhed begår følgelig en grovere overtrædelse end den, der begås af den anden. Under alle omstændigheder kan en virksomhed dog aldrig blive pålagt en bøde, hvis størrelse er beregnet ud fra en deltagelse i en hemmelig aftale, som virksomheden ikke er holdt ansvarlig for.

I øvrigt bemærkede Retten i domme *voestalpine og voestalpine Wire Rod Austria mod Kommissionen,* nævnt ovenfor (EU:T:2015:512), og *SLM og Ori Martin mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:513), at i praksis kan en individuel udmåling af straffen i forhold til overtrædelsen foretages på forskellige stadier af fastsættelsen af bødens størrelse. Således kan Kommissionen for det første anerkende de særlige kendetegn ved en virksomheds deltagelse i overtrædelsen på det stadium, hvor overtrædelsens objektive grovhed bedømmes, for det andet på det stadium, hvor de formildende omstændigheder bedømmes, og for det tredje på et senere stadium end det, hvor den objektive grovhed af overtrædelsen eller de formildende omstændigheder bedømmes. Det er i den henseende angivet i punkt 36 i retningslinjerne af 2006, at Kommissionen i visse tilfælde kan pålægge en symbolsk bøde, og den kan ligeledes, som angivet i disse retningslinjers punkt 37, fravige den generelle metode til fastsættelse af bøder, henset til bl.a. de særlige kendetegn i en given situation.

– BETALINGSEVNE – DOMSTOLSPRØVELSE

Stadig inden for rækken af søgsmål inden for sektoren for forspændingsstål gav dom *Fapricela mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:498), *Trafilerie Meridionali mod Kommissionen,* nævnt ovenfor (EU:T:2015:512), og dom af 15. juli 2015, ***Westfälische Drahtindustriem.fl. mod Kommissionen*** (T-393/10, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:515), Retten lejlighed til bl.a. at fastslå, at der kun kan indrømmes en nedsættelse af bøden i henhold til punkt 35 i retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 om virksomhedernes betalingsevne under særlige omstændigheder og på de betingelser, der er fastsat i disse retningslinjer. Det skal således for det første påvises, at den pålagte bøde »ville medføre ubodelig skade for den pågældende virksomheds levedygtighed og gøre dens aktiver fuldstændig værdiløse«. For det andet skal det ligeledes påvises, at der foreligger en »given social og økonomisk kontekst«. Disse to rækker betingelser er tidligere blevet fastlagt af Unionens retsinstanser før vedtagelsen af punkt 35 i retningslinjerne for beregning af bøder af 2006, således at anvendelsen af dette punkt i forhold til de berørte virksomheder udgør et konkret udtryk for proportionalitetsprincippet i forbindelse med sanktioner for overtrædelser af konkurrenceretten. Ifølge Retten er bedømmelsen af de sanktionspålagte virksomheders betalingsevne omfattet af den fulde prøvelsesret, der er fastsat i artikel 261 TEUF og i artikel 31 i forordning nr. 1/2003, eftersom anvendelsen af punkt 35 i retningslinjerne af 2006 udgør den sidste omstændighed, der skal tages i betragtning ved fastsættelsen af de bøder, der pålægges for overtrædelse af de for virksomhederne gældende konkurrenceregler.

Endvidere er den manglende kontrol af egen drift af den omtvistede afgørelse ifølge Retten ikke i strid med princippet om effektiv domstolsprøvelse. Det er ikke nødvendigt for at overholde dette princip, at Retten, der godt nok er forpligtet til at besvare de påberåbte anbringender og til at udøve en såvel retlig som faktisk kontrol, er forpligtet til af egen drift at foretage en ny og fuldstændig undersøgelse af sagen. Med forbehold af anbringender vedrørende ufravigelige retsprincipper, som det påhviler Unionens retsinstanser at behandle og i påkommende tilfælde at fremsætte ex officio, fortsatte Retten, skal de derfor foretage deres prøvelse på grundlag af oplysninger indgivet af sagsøgeren til støtte for de påberåbte anbringender og kan ikke støtte sig på den skønsmargen, som Kommissionen råder over ved vurderingen af disse oplysninger med henblik på at afstå fra at udøve en tilbundsgående kontrol af både retlige og faktiske omstændigheder.

Endelig, fremhævede Retten, skal Unionens retsinstanser i princippet og med forbehold af de oplysninger, parterne fremlægger for dem, under udøvelsen af deres fulde prøvelsesret lægge den retlige og faktiske situation til grund, der foreligger på det tidspunkt, hvor de træffer afgørelse, når de finder, at der er anledning til at udøve denne beføjelse.

– NEDSÆTTELSE AF BØDENS STØRRELSE GRUNDET DEN ADMINISTRATIVE PROCEDURES URIMELIGT LANGE VARIGHED – DOMSTOLSPRØVELSE

I dom *Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen,* nævnt ovenfor (EU:T:2015:506) tog Retten bl.a. under hensyntagen til ligebehandlingsprincippet stilling til en beslutning, hvorved Kommissionen havde indrømmet bødenedsættelser til de virksomheder, der havde deltaget i et kartel, med undtagelse af dem, herunder sagsøgerne, som havde anlagt søgsmål til prøvelse af de beslutninger, der var vedtaget i forhold til dem under den administrative procedure.

Ifølge Retten er den antagelse, at denne forskelsbehandling kunne begrundes med forskellene i de omhandlede situationer, idet sagsøgerne i modsætning til de andre virksomheder havde anlagt søgsmål, uforenelig med princippet om effektiv retsbeskyttelse. Følgelig behæftede Kommissionen sin beslutning med en uberettiget forskelsbehandling, idet den med undtagelse af sagsøgerne indrømmede alle de virksomheder, der havde deltaget i de omhandlede overtrædelser, en nedsættelse af de pålagte bøder som følge af den administrative procedures urimeligt lange varighed.

d) FORLIG – »HYBRID« PROCEDURE

– BØDER – LIGEBEHANDLING

Dom af 20. maj 2015, ***Timab Industries og CFPR mod Kommissionen*** (T-456/10, Sml., under appel EU:T:2015:296) vedrørende et kartel på det europæiske marked for fosfater til dyrefoder gav Retten lejlighed til at præcisere rækkevidden af ligebehandlingsprincippet i forbindelse med anvendelsen af forligsproceduren for karteller, som blev indført ved forordning (EF) nr. 622/2008 [15]. Denne dom gav for første gang Retten anledning til at træffe afgørelse vedrørende denne procedure.

Retten bemærkede i den henseende, at når et forlig ikke omfatter alle deltagerne i en overtrædelse, eksempelvis som i den omhandlede sag når en virksomhed trækker sig fra forligsproceduren, skal Kommissionen vedtage to særskilte afgørelser. For det første skal den efter en forenklet procedure (forligsproceduren) vedtage en afgørelse, hvis adressater er de deltagere i overtrædelsen, som har besluttet at indgå forlig, og som for hver af disse afspejler deres vilje. For det andet skal den efter en almindelig procedure vedtage en afgørelse, der er rettet til de deltagere i overtrædelsen, som har besluttet ikke at indgå forlig. Der er, præciserede Retten, imidlertid selv i et sådant hybridtilfælde, som omfatter vedtagelse af to afgørelser med forskellige adressater og efter to forskellige procedurer, tale om deltagere i et og samme kartel, således at ligebehandlingsprincippet skal overholdes. Dette princip kræver, bemærkede Retten, at ensartede situationer ikke må behandles forskelligt og forskellige situationer ikke behandles ens, medmindre forskelsbehandlingen er objektivt begrundet.

15| Kommissionens forordning (EF) nr. 622/2008 af 30.6.2008 om ændring af forordning (EF) nr. 773/2004 vedrørende gennemførelse af forligsprocedurer i kartelsager (EUT L 171, s. 3).

Det følger ifølge Retten deraf, at selv om forligsproceduren er et alternativ til den almindelige administrative procedure og forskellig fra denne, idet den har visse særlige kendetegn, såsom den tidligere klagepunktsmeddelelse og meddelelse af et sandsynligt bødepålæg, finder retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 imidlertid stadig fuldt ud anvendelse i denne sammenhæng. Dette indebærer, at der ved fastsættelsen af bødens størrelse ikke kan udøves forskelsbehandling mellem de parter, som har deltaget i det samme kartel, med hensyn til elementerne i og metoden til beregning, som ikke påvirkes af de særlige kendetegn ved forligsproceduren, såsom anvendelsen af en nedsættelse på 10% i tilfælde af forlig.

– BØDENIVEAU – BINDENDE KARAKTER

Retten tog ligeledes i dom *Timab Industries et CFPR mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:296), stilling til virkningerne af meddelelsen af et bødeniveau i forbindelse med forligsproceduren i forhold til en virksomhed, der havde trukket sig tilbage fra denne procedure.

Retten fremhævede for det første, at bødeniveauet er et instrument, som udelukkende og specifikt er knyttet til forligsproceduren. Artikel 10a, stk. 2, i forordning nr. 773/2004 [16] giver i denne sammenhæng udtrykkeligt Kommissionens tjenestegrene mulighed for at oplyse de parter, der deltager i forligsforhandlinger, om den anslåede størrelse af deres potentielle bøde i lyset af den i retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 foreskrevne fremgangsmåde og bestemmelserne i forligsmeddelelsen [17] og samarbejdsmeddelelsen af 2002, i det omfang disse er relevante.

Hvis virksomheden ikke indgiver et forligsindlæg og dermed trækker sig tilbage fra forligsproceduren, reguleres den procedure, som resulterer i den endelige afgørelse, ifølge Retten af de generelle bestemmelser i forordning nr. 773/2004, frem for de bestemmelser, der regulerer forligsproceduren. Heraf følger, at det bødeniveau, der er blevet meddelt under forligsproceduren, er uden relevans, idet der er tale om et instrument, som kun finder anvendelse i forbindelse med denne procedure. Det ville under disse omstændigheder være ulogisk og endog upassende, hvis Kommissionen var forpligtet til i klagepunktsmeddelelsen at anvende eller henvise til et bødeniveau, som henhører under en anden procedure, som nu ikke længere følges. Ifølge Retten ville en angivelse i klagepunktsmeddelelsen af et bødeniveau således være i strid med den udelukkende forberedende karakter af en sådan retsakt, og ville fratage Kommissionen muligheden for at pålægge en bøde, der er tilpasset de nye omstændigheder, som foreligger på tidspunktet for vedtagelsen af dens afgørelse, og det selv om den skal tage hensyn til nye argument er eller beviser, som den har fået kendskab til under den almindelige administrative procedure, og som kan have betydning for fastsættelsen af størrelsen af den bøde, der skal pålægges.

3. NYE AFGØRELSER PÅ OMRÅDET FOR FUSIONER

I den sag, der gav anledning til dom af 13. maj 2015, ***Niki Luftfahrt mod Kommissionen*** (T-162/10, Sml., EU:T:2015:283), traf Retten afgørelse i et annullationssøgsmål anlagt til prøvelse af en afgørelse, hvorved Kommissionen på betingelse af, at visse tilbudte tilsagn blev overholdt, havde tilladt en fusion inden for sektoren for lufttransport, som omhandlede Deutsche Lufthansa AG's erhvervelse af fuld kontrol over Austrian Airlines.

16| Kommissionens forordning (EF) nr. 773/2004 af 7.4.2004 om Kommissionens gennemførelse af procedurer i henhold til artikel [101 TEUF] og [102 TEUF] (EUT L 123, s. 18).

17| Kommissionens meddelelse om forligsprocedurer med henblik på vedtagelse af beslutninger i henhold til artikel 7 og artikel 23 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 i kartelsager (EUT 2008 C 167, s. 1).

Retten bemærkede indledningsvis, at afgrænsningen af det relevante marked på fusionsområdet ikke nødvendigvis svarer til afgrænsningen af det relevante marked på området for statsstøtte, idet de to procedurer adskiller sig fra hinanden ved såvel deres genstand, som ved deres retsgrundlag, artikel 108, stk. 2, første afsnit, TEUF i det ene tilfælde, og artikel 8, stk. 2, i forordning (EF) nr. 139/2004 [18] i det andet. I forbindelse med kontrollen med fusioner skal Kommissionen i medfør af artikel 2, stk. 2 og 3, i forordning (EF) nr. 139/2004 sikre sig, at fusionen ikke bevirker, at den faktiske konkurrence hæmmes betydeligt inden for det indre marked eller en væsentlig del heraf. Vurderingen er derfor koncentreret om fusionens virkning på konkurrencebegrænsningen. Dette er grunden til, at de tilsagn, der blev tilbudt af parterne, som foretog anmeldelsen, tilsigter at afhjælpe de ved fusionen skabte konkurrenceproblemer på de markeder, på hvilke de nævnte parter konkurrerede inden fusionen. Retten bemærkede endvidere, at i forbindelse med undersøgelsen af en fusions forenelighed med det indre marked er Kommissionen forpligtet til at vurdere de konkurrencemæssige virkninger af fusionen på de markeder, på hvilke der eksisterer en overlapning mellem fusionsparternes aktiviteter. Det følger heraf, at såfremt den ene af parterne allerede befandt sig i en monopolsituation på det omhandlede marked forud for fusionen, falder denne situation pr. definition uden for analysen af de konkurrencemæssige virkninger af fusionen. Det forholder sig derimod ikke på tilsvarende vis, præciserede Retten, når situationen med et monopol eller en dominerende stilling udspringer af fusionen eller forstærkes af denne. Såfremt parterne ikke har afgivet tilsagn, der er af en sådan karakter, at de kan afhjælpe virkningerne af den dominerende stilling på konkurrencen, kan Kommissionen ikke i et sådant tilfælde erklære fusionen forenelig med det indre marked.

Retten fremhævede, idet den endvidere tog stilling til sagsøgerens anbringende om et åbenbart urigtigt skøn med hensyn til afgrænsningen af det relevante geografiske marked, for det første, at når Kommissionen afgrænsede det relevante geografiske marked ud fra A & A-fremgangsmåden, ifølge hvilken hver forbindelse mellem et afgangssted og et ankomststed udgør et særskilt marked, er en sådan fremgangsmåde i overensstemmelse med de af retspraksis fastlagte retningslinjer. Hvad for det andet angår den angiveligt manglende analyse af de konkurrencemæssige virkninger af fusionen på det relevante geografiske og ud fra en »samlet tilgang« definerede marked, som sagsøgeren påberåbte sig, fastslog Retten, at når Kommissionen kritiseres for ikke at have taget et eventuelt konkurrencemæssigt problem i betragtning på andre markeder end dem, som den konkurrencemæssige undersøgelse har omhandlet, påhviler det sagsøgeren at tilvejebringe tungtvejende indicier, som konkret kan godtgøre, at der foreligger et konkurrencemæssigt problem, som på grund af sin virkning skulle have været undersøgt af Kommissionen. Da sagsøgeren ikke med tilstrækkelig præcision havde afgrænset det relevante geografiske marked, som selskabet hævdede eksistensen af, fastslog Retten, at det derfor var umuligt for denne at vurdere, hvorvidt Kommissionen havde haft anledning til at undersøge de potentielle konkurrencemæssige virkninger af den omhandlede fusion på dette marked.

I den sag, der gav anledning til dom af 9. marts 2015, ***Deutsche Börse mod Kommissionen*** (T-175/12, EU:T:2015:148), var der ved Retten blevet anlagt søgsmål til prøvelse af Kommissionens afgørelse, hvorved den påtænkte fusion mellem Deutsche Börse AG og NYSE Euronext Inc. blev erklæret uforenelig med det indre marked. Denne afgørelse byggede på en konstatering af, at den omhandlede transaktion sandsynligvis ville kunne hæmme den effektive konkurrence, idet den ville skabe en dominerende stilling eller en monopollignende tilstand. Ifølge Kommissionen ville fusionen føre til en enkelt, vertikal struktur omfattende handel med og clearing af mere end 90% af transaktionerne på verdensplan i børsnoterede europæiske derivater.

Retten forkastede Deutsche Börses argumenter om de effektivitetsgevinster, som fusionen ville kunne medføre, og om de tilsagn, de selskaber, der ønskede at deltage i fusionen, havde afgivet med henblik på at modvirke de betydelige hindringer for en effektiv konkurrence. Retten bemærkede i den henseende, at det, som det fremgår af punkt 87 i retningslinjer af 2004 for vurdering af horisontale fusioner [19], påhviler

18| Rådets forordning (EF) nr. 139/2004 af 20.1.2004 om kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser (EUT L 24, s. 1).

19| Retningslinjer for vurdering af horisontale fusioner efter Rådets forordning om kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser (EUT 2004, C 31, s. 5).

parterne i fusionen i god tid at meddele alle de relevante oplysninger, der er nødvendige for at påvise, at effektivitetsgevinsterne er fusionsspecifikke og sandsynligvis vil blive realiseret. Det påhviler også de anmeldende parter at vise, i hvilket omfang effektivitetsgevinsterne vil opveje de negative virkninger for konkurrencen, som fusionen ellers kunne medføre, og derfor gavne forbrugerne. Spørgsmålet om påvisningen af konkurrencebegrænsende virkninger, som påhviler Kommissionen, er således forskelligt fra påvisningen af den omstændighed, at effektivitetsgevinsterne vil gavne forbrugerne, er fusionsspecifikke og påviselige, hvilket påhviler de anmeldende parter. Det følger heraf, at det er parterne til fusionen, som bærer bevisbyrden for de påståede effektivitetsgevinsters påviselige karakter. Denne fordeling af bevisbyrden kan anses for at være objektivt begrundet, idet det for det første er disse parter, der råder over de relevante oplysninger i den henseende, og idet argumentet om effektivitetsgevinster for det andet tilsigter at opveje Kommissionens konklusioner om, at den tilsigtede fusion sandsynligvis vil hindre den effektive konkurrence på betydelig vis, idet den vil skabe en dominerende stilling.

Retten præciserede endvidere, at effektivitetsgevinsterne, som det med rette fremgår af punkt 86 i retningslinjer af 2004 for vurdering af horisontale fusioner, skal være »påviselige«, så Kommissionen kan være rimelig sikker på, at det er »sandsynligt«, at de realiseres, og de skal være tilstrækkelige til at opveje en fusions potentielle skadelige virkninger for forbrugerne. Betingelsen om effektivitetsgevinsternes påviselige karakter kræver imidlertid ikke, at den part, der har anmeldt transaktionen, fremlægger oplysninger, der kan kontrolleres på uafhængigt grundlag af tredjemand, eller dokumenter fra tiden forud for fusionen, der gør det muligt at vurdere omfanget af den øgede effektivitet skabt ved erhvervelsen objektivt og uafhængigt. I den sammenhæng kan den omstændighed, at en kunde håber at realisere nettobesparelser efter halvandet eller to års forløb, ikke rejse tvivl om Kommissionen afvisning af en mulig positiv virkning for kunderne, for så vidt som retningslinjer af 2004 for vurdering af horisontale fusioner med rette foreskriver, at jo længere ude i fremtiden effektivitetsgevinsterne forventes at manifestere sig, jo mindre sandsynligt er det for Kommissionen, at de realiseres.

STATSSTØTTE

1. SELEKTIVITET

I dom af 17. december 2015, ***Spanien m.fl. mod Kommissionen*** (T-515/13 og T-719/13, Sml., EU:T:2015:1004) præciserede Retten begrebet selektivitet, som er et afgørende kriterium ved kvalificeringen af en foranstaltning som statsstøtte.

Denne sag vedrørte Kommissionens afgørelse, hvorved visse af de skatteforanstaltninger, som den »spanske leasingbeskatningsordning« (herefter »SLB-ordningen«) bestod af, blev erklæret delvist uforenelige med det indre marked. SLB-ordningen blev benyttet ved transaktioner vedrørende konstruktion af søgående skibe og rederiers erhvervelse deraf. Den bestod af en skatteplanlægningsordning, hvor der i forbindelse med salget af et skib som mellemled blev benyttet et leasingselskab og en økonomisk interessegruppe (ØIG) oprettet af den bank, der arrangerede skatteplanlægningen. Banken solgte kapitalandele i ØIG'en til investorer og arrangerede et komplekst net af kontrakter mellem de forskellige parter.

Formålet med skatteplanlægningsordningen var at skabe skattefordele for investorerne og overføre en del af disse fordele til rederiet i form af en rabat på skibets pris. Resten af fordelene beholdt investorerne som forrentning af deres investering.

Retten fastslog, at det var med urette, at Kommissionen havde konkluderet, at der forelå en selektiv fordel og derfor statsstøtte til fordel for ØIG'erne og investorerne.

Hvad nærmere angår investorerne fastslog Retten, at den økonomiske fordel, som de havde opnået, ikke var selektiv. På trods af eksistensen af et godkendelsessystem forblev de omhandlede fordele tilgængelige på de samme betingelser for alle investorer, der besluttede at deltage i SLB-transaktioner ved køb af kapitalandele i ØIG'er, som var oprettet af banker. Disse fordele havde en generel karakter med hensyn til investorerne, som var aktive i alle erhvervssektorer.

Dom af 25. marts 2015, ***Belgien mod Kommissionen*** (T-538/11, Sml., under appel, EU:T:2015:188) gav Retten anledning til at undersøge en afgørelse truffet af Kommissionen vedrørende Kongeriget Belgiens finansiering af obligatoriske screeningtests for bovin spongiform encephalopati (BSE).

Retten fastslog i denne sammenhæng, at det var med rette, at Kommissionen havde fastslået, at den omtvistede foranstaltning var selektiv. Kommissionen fastslog således, at Kongeriget Belgien med den omhandlede foranstaltning havde givet de erhvervsdrivende i oksekødssektoren en fordel, som bestod i, at den kontrol, som de var forpligtet til at gennemføre før afsætningen eller markedsføringen af deres produkter, var gratis, selv om virksomhederne i andre sektorer, som ligeledes var forpligtede til at foretage obligatoriske kontroller før afsætningen eller markedsføringen af deres produkter, ikke havde en tilsvarende fordel. Retten forkastede navnlig Kongeriget Belgiens argument om, at den omhandlede foranstaltnings selektive karakter kun kunne bedømmes i forhold til de virksomheder, som producerer, markedsfører eller forarbejder de produkter, der er underlagt obligatoriske BSE-screeninger, idet de andre virksomheder ikke befinder sig i en tilsvarende faktisk og retlig situation. En foranstaltnings selektive karakter skal således vurderes i forhold til samtlige virksomheder og ikke i forhold til virksomheder, som er begunstiget af den samme fordel inden for den samme gruppe.

2. FORANSTALTNINGER, DER LETTER DE BYRDER, DER NORMALT PÅHVILER VIRKSOMHEDERNE

I de sager, der gav anledning til domme af 26. februar 2015, ***Frankrig mod Kommissionen*** (T-135/12, EU:T:2015:116), og ***Orange mod Kommissionen*** (T-385/12, under appel, EU:T:2015:117), havde Retten lejlighed til at undersøge lovligheden af den afgørelse, hvorved Kommissionen under visse betingelser havde erklæret den støtte, Den Franske Republik havde ydet selskabet France Télécom via en reform af finansieringen af pensionsordningen for tjenestemænd ansat ved dette selskab, for forenelig med det indre marked. Sagsøgerne anfægtede bl.a. kvalificeringen af den omtvistede reform som statsstøtte.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at en foranstaltning ikke kan kvalificeres som statsstøtte, når den alene forhindrer, at den begunstigede parts budget belastes med en omkostning, der under normale omstændigheder ikke ville være forekommet, som omhandlet i dom af 23. marts 2006, *Enirisorse* [20]. Retten fastslog imidlertid, at under omstændighederne i den foreliggende sag indgik den omtvistede foranstaltning i en særlig undtagelsesordning. Derudover bemærkede Retten, at det efterfølgende i retspraksis var blevet præciseret, at en foranstaltning ikke kunne undgå at blive kvalificeret som statsstøtte, når støttemodtageren er pålagt en særlig byrde, der adskiller sig fra og ikke vedrører den pågældende støtte.

Retten fremhævede, at i den foreliggende sag fulgte pensionsordningen for funktionærer af en ordning, der var retligt forskellig og klart adskilt fra den ordning, der fandt anvendelse for overenskomstansatte, såsom de ved France Télécoms konkurrenters ansatte medarbejdere. Som følge deraf var det ikke muligt at konkludere, at den omtvistede foranstaltning tilsigtede at undgå, at France Télécom blev belastet med en omkostning, der under normale omstændigheder ikke ville have belastet selskabets budget som fastslået i dom *Enirisorse,* nævnt ovenfor (EU:C:2006:197).

20| C-237/04, Sml., EU:C:2006:197, navnlig præmis 43-49.

Retten bemærkede, idet den rettede opmærksomheden mod argumentet om, at den omtvistede foranstaltning havde fritaget France Télécom for en lovmæssigt pålagt strukturel ulempe, at selv hvis det blev antaget, at en sådan ulempe var godtgjort, kunne de tildelte fordeles angiveligt kompenserende karakter ikke modvirke kvalificeringen af disse fordele som statsstøtte som omhandlet i artikel 107 TEUF. Det er således kun i den udstrækning, at en statslig foranstaltning i henhold til de kriterier, der er fastlagt ved dom af 24. juli 2003, *Altmark Trans og Regierungspräsidium Magdeburg* [21], skal betragtes som en kompensation, der er et vederlag for de leverede ydelser til opfyldelse af forpligtelser til offentlig tjeneste, som er udført af virksomheder, der har fået overdraget at udføre tjenesteydelser af almen økonomisk interesse, at denne foranstaltning ikke henhører under artikel 107, stk. 1, TEUF. Dette var imidlertid ikke tilfældet i denne sag.

Spørgsmålet om statslig indgriben med henblik på at lette de byrder, der normalt belaster en virksomheds budget, var ligeledes i centrum for den sag, der gav anledning til dom af 25. marts 2015, ***Belgien mod Kommissionen*** (T-538/11, Sml., under appel, EU:T:2015:188). I den dom bekræftede Retten Kommissionens analyse om, at Kongeriget Belgien ved at finansiere de obligatoriske screeningtests for bovin spongiform encephalopati (BSE) havde tildelt de erhvervsdrivende i oksekødssektoren en fordel, idet det befriede dem for en byrde, der normalt ville belaste deres budget.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at begrebet byrder, der normalt belaster en virksomheds budget, bl.a. omfatter supplerende udgifter, som virksomhederne skal afholde som følge af forpligtelser, der følger af lovgivning, regler eller aftale, og som finder anvendelse på en økonomisk aktivitet. Det var således uden at begå en fejl, at Kommissionen fastslog, at udgifter til kontroller, der vedrørte produktion eller markedsføring af varer, og som var gjort obligatoriske ved en bestemmelse, der følger af lovgivning eller regler, såsom de obligatoriske BSE-screeninger, var en byrde, som normalt belastede en virksomheds budget. Den omstændighed, at dækningen af udgifterne til BSE-screeningerne ikke begrundes med princippet om, at »forureneren betaler«, kunne, hvis den blev anset for godtgjort, således ikke ændre denne konklusion.

3. KRITERIET OM DET MARKEDSØKONOMISKE INVESTORPRINCIP

I 2015 foretog Retten i tre domme formålstjenlige præciseringer med hensyn til anvendelsen af kriteriet om den private investor.

For det første havde Retten i den sag, der gav anledning til dom af 15. januar 2015, ***Frankrig mod Kommissionen*** (T-1/12, Sml., EU:T:2015:17), lejlighed til at træffe afgørelse vedrørende lovligheden af den afgørelse, hvorved Kommissionen erklærede den støtte til redning og omstrukturering af SeaFrance (bestående i en rekapitalisering og to lån), som Den Franske Republik henholdsvis havde til hensigt at yde og ydede til fordel for SeaFrance SA, for uforenelig med det indre marked.

Retten bemærkede, at Kommissionen, når den undersøger anvendelsen af kriteriet om den private investor, altid skal gennemgå alle de relevante elementer i den omtvistede transaktion og dens sammenhæng. Hvis der er tale om flere på hinanden følgende statslige indgreb, skal Kommissionen ved anvendelsen af kriteriet om den private investor undersøge, om disse indgreb er så tæt forbundne, at det er umuligt at adskille dem fra hinanden. Undersøgelsen af, om flere på hinanden følgende statslige indgreb er adskillelige, skal foretages på baggrund af bl.a. indgrebenes kronologi og formål samt virksomhedens situation på tidspunktet for indgrebene. Set i lyset af disse principper konkluderede Retten, at det var med rette, at Kommissionen fastslog, at de forskellige omhandlede foranstaltninger var så tæt forbundne, at det var umuligt at adskille dem fra hinanden med henblik på anvendelsen af kriteriet om den private investor.

21 | C-280/00, Sml., herefter dom »Altmark«, EU:C:2003:415.

Således kunne lånene ikke med rimelighed adskilles fra rekapitaliseringen af SeaFrance og åbningen af et likviditetslån med hensyn til virksomheden i form af redningsstøtten, og dermed betragtes som en selvstændig investering i forhold til kriteriet om den private investor.

For det andet var anvendelsen af kriteriet om den private investor i forhold til flere på hinanden følgende statslige indgreb ligeledes i centrum for meningsudvekslingerne i de sager, der gav anledning til dom af 2. juli 2015, ***Frankrig og Orange mod Kommissionen*** (T-425/04 RENV og T-444/04 RENV, Sml., under appel, EU:T:2015:450). Efter Domstolens hjemvisning af disse sager til Retten [22] undersøgte denne på ny Kommissionens beslutning, der kvalificerede dels en meddelelse offentliggjort af Den Franske Republik i december 2002 om et udkast til et aktionærlån til fordel for en virksomhed, som medlemsstaten var majoritetsaktionær i, dels et tilbud om aktionærlån, som fulgte kort derefter, og som bestod i åbningen af et likviditetslån til fordel for denne virksomhed, som statsstøtte.

Retten fastslog i sin dom, at Kommissionen med urette havde kvalificeret det tilbud om aktionærlån, som France Télécom modtog, som statsstøtte, og den annullerede således Kommissionens beslutning.

Retten fastslog for det første, at Kommissionen begik en retlig fejl ved først og fremmest og i det væsentlige at anvende det markedsøkonomiske investorprincip på tidligere tilkendegivelser fra juli 2002. Det var således meddelelsen af december 2002 og tilbuddet om aktionærlån, der set samlet blev kvalificeret som statsstøtte af Kommissionen, hvilket indebærer, at det markedsøkonomiske investorprincip skal anvendes på disse to foranstaltninger, og kun på dem. Den anvendelse af kriteriet, som Kommissionen foretog, var så meget desto mere fejlbehæftet, som Kommissionen ikke var i besiddelse af tilstrækkelige oplysninger til at godtgøre, om de tilkendegivelser, der blev afgivet fra og med juli 2002, kunne forpligte statsmidler og derfor udgjorde en statsstøtte.

For det andet bemærkede Retten, at Kommissionen var forpligtet til at analysere det markedsøkonomiske investorprincip med udgangspunkt i det tidspunkt, hvor de omhandlede foranstaltninger blev truffet af Den Franske Republik, dvs. i december 2002, og ikke i sammenhæng med den tidligere situation i juli 2002, som Kommissionen gjorde. Det er ganske vist muligt at henholde sig til begivenheder og objektive oplysninger i tilknytning til forudgående forhold, men det kan ikke tillades, at disse forudgående begivenheder og forhold alene og på afgørende vis udgør en relevant referenceramme med henblik på anvendelsen af det markedsøkonomiske investorprincip.

For det tredje fremhævede Retten i forbindelse med Kommissionens argument om, at tilbuddet om aktionærlån blot var en konkretisering af Den Franske Republiks tidligere tilkendegivelser, således at sidstnævntes adfærd ikke overholdt det markedsøkonomiske investorprincip, at tilkendegivelserne fra og med juli 2002 ikke i sig selv indebar foregribelse af en specifik finansiel støtte som den, der endeligt blev konkretiseret i december 2002. Disse erklæringer var således åbne, upræcise og betingede med hensyn til arten af et eventuelt fremtidigt indgreb fra Den Franske Republiks side.

For det tredje tog Retten i dom af 25. juni 2015, ***SACE og Sace BT mod Kommissionen*** (T-305/13, Sml., under appel, EU:T:2015:435), stilling til lovligheden af den afgørelse, hvorved Kommissionen havde kvalificeret den genforsikringsdækning, som en offentlig italiensk virksomhed ydede sit datterselskab, og de kapitalindskud, virksomheden foretog for at dække datterselskabets underskud, som ulovlig statsstøtte.

Efter at den havde fastslået, at de omhandlede foranstaltninger kunne tilregnes Den Italienske Republik, undersøgte Retten spørgsmålet om, hvorvidt der forelå en fordel henset til kriteriet om den private investor og Kommissionens og medlemsstaternes gensidige forpligtelser ved anvendelsen af dette kriterium.

22| Dom af 19.3.2013, Bouygues og Bouygues Télécom/Kommissionen m.fl. og Kommissionen mod Frankrig m.fl. (C-399/10 P og C-401/10 P, Sml., EU:C:2013:175), afsagt inden for rammerne af appelsager anlagt til prøvelse af dom af 21.5.2010, Frankrig m.fl. mod Kommissionen (T-425/04, T-444/04, T-450/04 og T-456/04, Sml., EU:T:2010:216).

Retten bemærkede i denne forbindelse, at det, når det viser sig, at kriteriet om den private investor kan finde anvendelse, tilkommer Kommissionen at anmode den pågældende medlemsstat om at give den alle relevante oplysninger, som sætter den i stand til at undersøge, om betingelserne for anvendelighed og anvendelse af dette kriterium er opfyldt. I denne sammenhæng påhviler det medlemsstaten at give Kommissionen meddelelse om de objektive og identificerbare beviser, hvoraf fremgår, at dens beslutning er baseret på forudgående økonomiske vurderinger, som kan sammenlignes med dem, som en rationel privat operatør, som befinder sig i en situation, som ligger så tæt som muligt på den situation, som nævnte medlemsstat befinder sig i, under de foreliggende omstændigheder ville have udført inden vedtagelsen af den omhandlede foranstaltning med henblik på at fastslå den fremtidige rentabilitet af denne foranstaltning. Retten bemærkede imidlertid, at de oplysninger fra den forudgående økonomiske vurdering, som medlemsstaten skal have, skal bedømmes konkret og tilpasses efter karakteren og kompleksiteten af den omhandlede aktion, efter værdien af de pågældende aktiver, goder eller tjenesteydelser og sagens omstændigheder.

I det foreliggende tilfælde fandt Retten for så vidt angik genforsikringsdækningen, som bestod i en erhvervsmæssig transaktion, at bedømmelsen af rentabiliteten deraf kunne gennemføres på grundlag af en relativt afgrænset analyse dels af de påtagne risici, dels af om størrelsen af genforsikringsprovisionen var passende i forhold til risikoens omfang. Under disse omstændigheder, og henset til det ganske vist ikke ubetydelige, men dog relativt begrænsede beløb for transaktionen, konkluderede Retten, at den omstændighed alene, at moderselskabet ikke har ført bevis for, at selskabet ex ante foretog en økonomisk vurdering af det præmiebeløb, der afspejlede det påtagne risikoniveau med henblik på at fastslå rentabiliteten af datterselskabets genforsikringsdækning, ikke var tilstrækkelig til at fastslå, at selskabet ikke handlede som et privat genforsikringsselskab i en sammenlignelig situation. Retten konkluderede ikke desto mindre, at henset til de oplysninger, som Kommissionen rådede over i forbindelse med vedtagelsen af den anfægtede afgørelse, kunne Kommissionen med rette konkludere, at genforsikringsdækningen blev vedtaget på begunstigende prisvilkår i forhold til dem, som et privat genforsikringsselskab ville have krævet.

Hvad i øvrigt angår kapitalindskud med henblik på at dække datterselskabets tab fastslog Retten, at bedømmelsen af oplysninger fra den krævede forudgående økonomiske vurdering i en krisesituation således i givet fald skal foretages under hensyntagen til den manglende mulighed for på pålidelig og udførlig vis at forudse den økonomiske situations udvikling og de forskellige operatørers resultater. Det forholder sig ikke desto mindre således, at den manglende mulighed for at foretage detaljerede og fuldstændige prognoser ikke kan fritage en offentlig investor fra at foretage en forudgående passende vurdering af rentabiliteten af sin investering, som er sammenlignelig med den vurdering, som en privat investor i en lignende situation ville have foretaget. Retten fastslog, at det i den foreliggende sag var med rette, at Kommissionen havde konkluderet, at de to omhandlede kapitaltilførsler i mangel af en passende forudgående økonomisk vurdering af deres økonomiske rentabilitet ikke var i overensstemmelse med kriteriet om den private investor.

4. TJENESTEYDELSER AF ALMEN ØKONOMISK INTERESSE

To afgørelser, der er nært forbundne for så vidt som de begge vedrører de samme foranstaltninger truffet af Kongeriget Danmark til fordel for tv-selskabet TV2, henleder dette år særligt opmærksomheden på temaet tjenesteydelser af almen økonomisk interesse.

For det første havde Retten i dom af 24. september 2015, ***TV2/Danmark mod Kommissionen*** (T-674/11, Sml., under appel, EU:T:2015:684) lejlighed til at tage stilling til fremgangsmåden ved anvendelsen af de betingelser, formuleret i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) [23], som en kompensation udbetalt for udførelsen af offentlige tjenesteydelser skal opfylde, for at den kan falde uden for begrebet statsstøtte.

23| Jf. fodnote 21 ovenfor.

Retten foretog først en præcisering vedrørende den anden betingelse formuleret i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), i henhold til hvilken de kriterier, der er grundlaget for beregningen af den kompensation, der udbetales for udførelsen af offentlige tjenesteydelser, skal være fastlagt på forhånd på en objektiv og gennemskuelig måde. Den præciserede, at denne betingelse stiller tre krav, som kriterierne for beregningen af kompensationen skal opfylde for at sikre, at beregningen er troværdig og kan godkendes af Kommissionen: Kriterierne for beregningen af kompensationen skal være fastlagt på forhånd på en gennemskuelig måde, og de skal efter deres art være objektive.

Derimod kræves det ikke, modsat hvad Kommissionen gjorde gældende, i henhold til den anden betingelse opstillet i dom ***Altmark*** (EU:C:2003:415), at kriterierne for beregningen af kompensationen skal være fastlagt på en måde, som gør det muligt at få indflydelse på og kontrollere omfanget af de af kompensationsmodtageren afholdte udgifter og således sikre effektiviteten i udførelsen af public serviceopgaverne. Kommissionen ses med sin fortolkning af den anden betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) at være af den opfattelse, at kriterierne for beregningen af kompensationen skal sikre effektiviteten i udførelsen af public serviceopgaverne. En sådan fortolkning, som er i strid med ordlyden af den anden betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), ville imidlertid føre til en sammenblanding af denne betingelse med den fjerde betingelse i samme dom.

Retten præciserede derefter betingelserne for anvendelsen af den fjerde betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), som kræver, at medlemsstaten for det første skal identificere en referencevirksomhed, der fungerer på normale markedsvilkår, som ikke er denne støttemodtager, og for det andet på grundlag af en analyse af denne referencevirksomheds omkostninger skal godtgøre, at støttemodtageren er en »veldrevet og tilstrækkeligt udstyret« virksomhed som omhandlet i denne betingelse. På trods af de vanskeligheder, der er forbundet med anvendelsen af denne betingelse, kræver den således, at medlemsstaten identificerer en referencevirksomhed, som ikke er støttemodtageren. Det er således ikke tilstrækkeligt, for at betingelsen er opfyldt, at medlemsstaten har erklæret, at det som følge af public serviceopgavens særlige kendetegn ikke er muligt på markedet at identificere en virksomhed, som er sammenlignelig med modtageren af kompensationen, for derefter at bestræbe sig på at godtgøre, at støttemodtageren selv er en virksomhed, som er »veldrevet og tilstrækkeligt udstyret« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i denne betingelse.

Retten præciserede derudover for så vidt angår bevisbyrden, at det påhviler medlemsstaten at godtgøre, at den fjerde betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) er opfyldt.

Endelig gav dom *TV2/Danmark mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:684) ligeledes Retten anledning til at præcisere sin praksis vedrørende betingelsen om en overførsel af statsmidler. Retten bemærkede i den henseende, at en fordel ydet ved hjælp af statsmidler i henhold til retspraksis er en fordel, der, når den er ydet, har en negativ virkning på statsmidlerne. Statsmidler kan ligeledes bestå af midler, som stammer fra tredjemænd, men som enten frivilligt er blevet stillet til rådighed for staten af indehaverne, eller er blevet forladt af deres indehavere, og som staten står for forvaltningen af under udførelsen af sine enekompetencer.

Det kan derimod ikke af den årsag alene, at staten ved en lovgivningsforanstaltning har fastsat, at en tredjepart skal anvende sine egne midler på en bestemt måde, fastslås, at midlerne befinder sig under offentlig kontrol og således udgør statsmidler. I den foreliggende sag bemærkede Retten, at Kongeriget Danmarks foranstaltning bl.a. bestod i at fastsætte den maksimale andel af reklameindtægter, som støttemodtageren kunne råde over, og som blev opkrævet af en fond med den opgave efterfølgende at udbetale denne del til støttemodtageren. Retten fastslog, at denne beføjelse for den omhandlede stat ikke var tilstrækkelig til at fastslå, at denne del af disse indtægter udgjorde statsmidler.

For det andet udtalte Retten sig i dom af 24. september 2015, ***Viasat Broadcasting UK mod Kommissionen*** (T-125/12, Sml., under appel, EU:T:2015:687) bl.a. om spørgsmålet om forbindelsen mellem på den ene side de fire ovennævnte betingelser, som opstilles i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), og på den anden side de betingelser, hvorunder en statsstøtte tildelt en virksomhed, der har fået overdraget at udføre tjenesteydelser af almindelig

økonomisk interesse, kan betragtes som værende forenelig med det indre marked, henset til artikel 106, stk. 2, TEUF.

Retten fremhævede for det første, at skønt betingelserne for kvalificering af en støtteforanstaltning som forenelig med det indre marked har en vis lighed med betingelserne i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), drejer det sig i forbindelse med anvendelsen af artikel 106, stk. 2, TEUF om at besvare et spørgsmål, som er væsentligt forskelligt, som vedrører den omhandlede støttes forenelighed med det indre marked, og som allerede forudsætter en bekræftende besvarelse på det spørgsmål, der er omhandlet af dom *Altmark* (EU:C:2003:415). Retten bemærkede, at selv om den dom identificerer fire adskilte betingelser, er disse imidlertid ikke fuldstændig uafhængige af hinanden. Hvad angår de tre sidste betingelser findes der en intern sammenhæng og dermed en vis indbyrdes afhængighed. Den anden betingelse om fastsættelse af objektive og gennemsigtige kriterier for beregningen af kompensationen udgør således en nødvendig forudsætning for at besvare spørgsmålet om, hvorvidt denne kompensation overstiger, hvad der er nødvendigt for helt eller delvis at dække de udgifter, der er afholdt ved opfyldelsen af public service-forpligtelserne, således som krævet af den tredje betingelse. For at kontrollere overholdelsen af den tredje betingelse i dom *Altmark* (EU:C:2003:415), skal der imidlertid lægges objektive og gennemsigtige kriterier til grund, således som krævet af den anden betingelse. Hvad angår den fjerde betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) komplementerer denne den anden betingelse, idet den kræver, at de objektive og gennemsigtige kriterier i den anden betingelse skal fastlægges på grundlag af en gennemsnitsvirksomhed, der er veldrevet og tilstrækkeligt udstyret til at kunne opfylde de stillede krav til den offentlige tjeneste.

Retten bemærkede i øvrigt, at man heller ikke må glemme formålet med den test, hvori vurderingen af overholdelsen af de fire betingelser opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) indgår, som er at undgå, at kompensationen indebærer en økonomisk fordel, som kan favorisere den virksomhed, der modtager den, i forhold til konkurrerende virksomheder. Retten bemærkede i denne sammenhæng, at hvad angår anvendelsen af artikel 106, stk. 2, TEUF er den tredje betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) i vidt omfang sammenfaldende med kriteriet om forholdsmæssighed som anvendt i retspraksis i forbindelse med anvendelsen af denne bestemmelse. Retten præciserede imidlertid, at selv om det i disse to tilfælde i det væsentlige er samme kriterier, der anvendes, er sammenhængen og formålet med anvendelsen i hvert tilfælde forskellig. Således er de omkostninger ved en tjenesteydelse af almindelig økonomisk interesse, som skal tages i betragtning ved anvendelsen af artikel 106, stk. 2, TEUF, de reelle omkostninger ved denne tjeneste, sådan som de er, og ikke sådan som de kunne eller burde have været. Kriteriet om forholdsmæssighed skal tages i betragtning for at vurdere de reelle omkostninger ved en tjenesteydelse af almindelig økonomisk interesse, hvis Kommissionen skal foretage et skøn som følge af, at den ikke råder over bevisdokumenter, der kunne give mulighed for en nøjagtig beregning af disse omkostninger. Det er på denne baggrund, at den anden og den betingelse opstillet i dom *Altmark* (EU:C:2003:415) ikke er relevant ved vurderingen af forholdsmæssigheden af støtten i forbindelse med anvendelsen af artikel 106, stk. 2, TEUF. I modsat fald ville det således i sidste ende føre til, at tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse altid skulle leveres under normale markedsvilkår. Hvis et sådant krav blev godkendt, ville anvendelsen af EU-konkurrencereglerne imidlertid risikere retligt eller faktisk at hindre opfyldelsen af de særlige opgaver, som er betroet de virksomheder, som er pålagt at udføre tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse, hvilket artikel 106, stk. 2, TEUF netop tilsigter at forhindre.

5. TILBAGESØGNING AF STØTTEN

Retten traf i den sag, der gav anledning til dom af 5. februar ***Aer Lingus mod Kommissionen*** (T-473/12, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:78), afgørelse i et annullationssøgsmål vedrørende den afgørelse, hvorved Kommissionen fastslog, at Irlands anvendelse af en lavere sats for lufttransportafgiften for kortdistanceflyvninger udgjorde en statsstøtte, som var uforenelig med det indre marked, og pålagde tilbagesøgning af denne støtte fra

støttemodtagerne, idet den præciserede, at statsstøtten udgjorde forskellen mellem den lavere sats for denne afgift (2 EUR) og den standardsats, der i princippet skulle finde anvendelse (10 EUR), dvs. 8 EUR. Sagsøgeren gjorde bl.a. gældende, at Kommissionen havde foretaget en urigtig retsanvendelse og anlagt et åbenbart urigtigt skøn, idet den undlod at tage hensyn til overvæltningen af den omtvistede afgift på passagerne ved kvalificeringen af foranstaltningen som støtte og ved opgørelsen af støtten.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at en stats forpligtelse til at ophæve støtte, som Kommissionen anser for at være uforenelig med det indre marked, har til formål at genoprette den tidligere situation, og at dette formål opfyldes, når støttemodtagerne har tilbagebetalt den ulovligt udbetalte støtte. Selv om ingen EU-retlig bestemmelse kræver, at Kommissionen skal fastsætte den nøjagtige størrelse af det tilbagebetalingspligtige støttebeløb, gælder det til gengæld, at hvis den beslutter at udstede pålæg om tilbagesøgning af et fastsat beløb, skal den dels præcist angive støttemodtagerne, dels så præcist som muligt efter sagens omstændigheder fastsætte værdien af den støtte, virksomheden har oppebåret.

Følgelig kunne Kommissionen i et tilfælde som i nærværende sag, hvor den omhandlede afgift var bestemt til at skulle overvæltes på passagererne, ikke formode, at den faktisk opnåede og bevarede fordel for luftfartsselskaberne i alle tilfælde udgjorde 8 EUR pr. passager. Kommissionen skulle således for de luftfartsselskaber som sagsøgeren, der har erlagt den lavere sats på 2 EUR for den omtvistede afgift, have fastlagt, i hvilket omfang selskaberne rent faktisk havde videregivet den økonomiske fordel, som følger af en nedsat sats for denne afgift, til deres passagerer, for at den præcist kunne opgøre den fordel, som selskaberne reelt havde opnået, medmindre den besluttede at overlade denne opgave til de nationale myndigheder, idet den gav disse de nødvendige angivelser i denne henseende.

Retten fremhævede, at en tilbagesøgning af et beløb på 8 EUR pr. passager risikerede at skabe yderligere konkurrencefordrejning, eftersom den kunne medføre, at der blev tilbagesøgt mere fra luftfartsselskaberne, end hvad der svarede til den fordel, de reelt havde opnået. I øvrigt kunne den omstændighed, at de afgiftspligtige luftfartsselskabers kunder i denne sag ikke var virksomheder i EU-retlig forstand, hvorfor støtten ikke kunne tilbagesøges i forhold til dem, ikke så tvivl om Kommissionens forpligtelse til præcist at identificere støttemodtagerne, dvs. de virksomheder, der faktisk havde fordel af den pågældende støtte, og til at begrænse tilbagesøgningen til de faktiske økonomiske fordele ved, at støtten var blevet stillet til rådighed for modtagerne.

INTELLEKTUEL EJENDOMSRET

1. EF-VAREMÆRKER

a) ABSOLUTTE HINDRINGER FOR REGISTRERING

I 2015 tilførte Rettens praksis præciseringer af flere af de absolutte hindringer for registrering, der er omhandlet i artikel 7, stk. 1, i forordning (EF) nr. 207/2009 [24].

I den sag, der gav anledning til dom af 15. januar 2015, ***MEM mod KHIM (MONACO)*** (T-197/13, Sml., EU:T:2015:16), skulle Retten udtale sig vedrørende den afgørelse, hvorved Fjerde Appelkammer ved Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM) havde givet afslag på beskyttelse i Unionen af ordmærket

24| Rådets forordning (EF) nr. 207/2009 af 26.2.2009 om EF-varemærker (EUT L 78, s. 1).

MONACO for visse varer og tjenesteydelser [25], på grund af det omhandlede varemærkes beskrivende karakter og manglende fornødne særpræg.

I denne forbindelse bemærkede Retten, at udtrykket »monaco« svarer til navnet på et fyrstendømme, som er verdenskendt ikke mindst på grund af fyrstefamiliens berømmelse, tilrettelæggelsen af et formel 1-grand prix og en cirkusfestival. Fyrstendømmet Monacos berømthed er endnu mere udbredt blandt Unionens borgere, navnlig på grund af dets grænser til en medlemsstat, Den Franske Republik, nærheden til en anden medlemsstat, Den Italienske Republik, samt anvendelsen af den samme valuta, euroen, som 19 ud af de 28 medlemsstater anvender. Udtrykket »monaco« henleder således, uanset den relevante kundekreds' sproglige tilknytning, opmærksomheden på det geografiske område af samme navn. I denne forbindelse bemærkede Retten endvidere, at appelkammeret havde defineret den relevante kundekreds korrekt, nemlig Unionens borgere, og at det for så vidt angår de pågældende varer og tjenesteydelser havde tillagt denne kundekreds både et middelhøjt og et højt opmærksomhedsniveau.

Efter Rettens opfattelse havde Harmoniseringskontoret ligeledes med rette lagt til grund, at udtrykket »monaco« i handelen kunne anvendes som oprindelsesangivelse eller geografisk bestemmelsessted for varerne eller som leveringsstedet for tjenesteydelserne, hvorfor det omhandlede varemærke var beskrivende for de pågældende varer og tjenesteydelser. I det omfang et varemærke er beskrivende for varernes og tjenesteydelsernes egenskaber og derfor nødvendigvis ikke har fornødent særpræg med hensyn til de samme varer og tjenesteydelser, fastslog Retten, at varemærket MONACO manglede fornødent særpræg.

I dom af 14. juli 2015, ***Genossenschaftskellerei Rosswag-Mühlhausen mod KHIM (Lembergerland)*** (T-55/14, Sml., EU:T:2015:486), skulle Retten undersøge, om sagen var begrundet, idet den var anlagt med henblik på prøvelse af en afgørelse truffet af Første Appelkammer ved Harmoniseringskontoret, der stadfæstede afslaget på registrering som EF-varemærke af ordtegnet Lembergerland, idet der forelå en absolut hindring for registrering som omhandlet i artikel 7, stk. 1, litra j), i forordning nr. 207/2009.

Retten bemærkede, at i henhold til denne bestemmelse er varemærker for vin, som indeholder eller består af en geografisk betegnelse til identifikation af vin, udelukket fra registrering, når der er tale om vin, som ikke har den pågældende oprindelse, og at beskyttelsen af geografiske betegnelser for så vidt angår vine er afledt dels af EU-forordninger, navnlig dem om den fælles markedsordning for vin, dels af bilaterale aftaler, som er indgået mellem Unionen og tredjelande vedrørende handel med vin. Retten bemærkede desuden, at i overensstemmelse med artikel 8, litra b), nr. ii), i aftalen mellem Fællesskabet og Republikken Sydafrika [26] bestemmes det for så vidt angår vinprodukter med oprindelse i Sydafrika, at geografiske betegnelser som anført i bilag II, hvori udtrykkeligt nævnes Lemberg, er beskyttet i Unionen. Den omstændighed, at denne betegnelse henviser til et vindyrkningsareal og ikke til en region, en kommune eller en kreds, rejser ikke tvivl om det forhold, at den i medfør af denne aftale er udtrykkeligt beskyttet som geografisk betegnelse. Aftalen mellem Fællesskabet og Republikken Sydafrika henviser for så vidt angår begrebet geografisk betegnelse til artikel 22, stk. 1, i TRIPS-aftalen [27], i henhold til hvilken der ved geografiske betegnelser skal forstås »betegnelser, der angiver en vare som havende oprindelse på et medlems område eller i en egn eller et sted i dette område, dersom varens kvalitet, omdømme eller andre egenskaber i alt væsentligt tilskrives dens geografiske oprindelse«. Der er intet, der gør det muligt at fastslå, at en »lokalitet« som omhandlet i denne bestemmelse ikke kan være et vindyrkningsareal, eller at en sådan »lokalitet« skal begrænses til et område ud fra dens størrelse eller formelle administrative opdeling.

25| Det drejede sig om følgende varer og tjenesteydelser: magnetiske databærere, varer lavet af papir og pap, ikke indeholdt i andre klasser; tryksager, fotografier, transportvirksomhed, arrangering af rejser, underholdningsvirksomhed, sportsaktiviteter, midlertidig indkvartering.

26| Aftale mellem Det Europæiske Fællesskab og Republikken Sydafrika om handel med vin (EFT 2002 L 28, s. 4).

27| Aftale om handelsrelaterede intellektuelle ejendomsrettigheder, undertegnet den 15. april 1994 (EFT L 336, s. 214), der er indeholdt i bilag 1 C til overenskomsten om oprettelse af Verdenshandelsorganisationen (WTO) (EFT 1994 L 336. s. 3).

Endvidere præciserede Retten, at den registreringshindring, der er omhandlet i artikel 7, stk. 1, litra j), i forordning nr. 207/2009 finder anvendelse, hvis det ansøgte varemærke indeholder eller består af en geografisk betegnelse eller af bestanddele, der gør det muligt med sikkerhed at identificere den pågældende geografiske betegnelse. I det foreliggende tilfælde var det ansøgte tegn »Lembergerland« et sammensat ord, der bl.a. bestod af den beskyttede geografiske betegnelse Lemberg, som tydeligt kan identificeres i tegnet. Retten forkastede dermed argumentationen om, at det ansøgte varemærke ikke svarede til den geografiske betegnelse Lemberg, men udgør et nyt fantasiord, hvoraf kun syv bogstaver er sammenfaldende med den geografiske betegnelse Lemberg. Retten forkastede ligeledes argumentet om, at det ansøgte varemærke, Lembergerland, ikke kan give anledning til forveksling med den geografiske betegnelse Lemberg, fordi det betyder noget andet end den sidstnævnte. Retten bemærkede nemlig, at et varemærke udelukkes fra registrering, hvis det indeholder eller består af en geografisk betegnelse, uafhængigt af spørgsmålet, om det ansøgte tegn kan vildlede forbrugeren med hensyn til oprindelsen af de vine, som tegnet omfatter.

I dom af 7. oktober 2015, ***Cypern mod KHIM (ΧΑΛΛΟΥΜΙ og HALLOUMI)*** (T-292/14 et T-293/14, Sml., EU:T:2015:752), var der indbragt to sager for Retten om annullation af de afgørelse, hvorved Fjerde Appelkammer ved Harmoniseringskontoret havde stadfæstet afslaget på registrering af ordtegnet ΧΑΛΛΟΥΜΙ og ordtegnet HALLOUMI som EF-varemærker for ost, mælk og mælkeprodukter.

Retten understregede, at for at et tegn kan udelukkes fra registrering i henhold til artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009, er det nødvendigt, at det har en tilstrækkelig direkte og konkret forbindelse til de omhandlede varer eller tjenesteydelser til, at den berørte kundekreds straks og uden yderligere overvejelse kan opfatte det som en beskrivelse af de omhandlede varer og tjenesteydelsers kategori eller af en af deres egenskaber. Retten lagde således til grund, at appelkammeret med rette i den foreliggende sag havde fundet, at udtrykkene »HALLOUMI« og »ΧΑΛΛΟΥΜΙ« med store bogstaver omfatter en cypriotisk ostespecialitet og derfor i den cypriotiske kundekreds' øjne direkte beskriver arten og den geografiske oprindelse af den omhandlede ost og mælk og af mælkeprodukterne. Disse udtryk angiver nemlig en særlig type ost, der eksporteres fra Cypern, som fremstilles på en særlig måde og har en særlig smag, tekstur og særlige kulinariske egenskaber. Følgelig havde appelkammeret ikke foretaget et fejlskøn, da det fandt, at de ansøgte varemærker var udelukket fra registrering på grund af deres beskrivende betydning af de varer, der søgtes registreret, i det mindste efter den cypriotiske kundekreds' opfattelse.

Retten præciserede, idet den desuden skulle undersøge det klagepunkt, hvorefter forordning nr. 207/2009 ikke udelukker certificeringsmærker, at denne forordning ikke fastsætter en beskyttelse af sådanne mærker, men kun en beskyttelse af individuelle EF-varemærker eller EF-fællesmærker. I denne henseende bemærkede Retten, at appelkammeret havde præciseret, at for at certificeringsmærker kunne registreres, skulle de indgives som individuelle varemærker og måtte ikke være omfattet af en af de absolutte hindringer for registrering i den nævnte forordning.

Endelig anførte Retten, at begrebet almen interesse, der ligger til grund for artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009, kræver, at de tegn eller angivelser, der i omsætningen kan bruges til at betegne egenskaber ved de varer eller tjenesteydelser, for hvilke der ansøges om registrering, kan bruges frit af alle. Denne bestemmelse er til hinder for, at sådanne tegn og angivelser forbeholdes en enkelt virksomhed på grund af deres registrering som varemærke, og at en virksomhed monopoliserer anvendelsen af en beskrivelse til skade for andre virksomheder, herunder dens konkurrenter, idet omfanget af det ordforråd, som disse konkurrenter kan anvende til at beskrive deres egne varer, dermed begrænses. Den almene interesse eller den offentlige interesse i at friholde de beskrivende varemærker til brug for tredjemand er antaget og fastlagt på forhånd. Det følger heraf, at når det ansøgte varemærke er beskrivende, er det – uanset varemærkets beskrivende karakter – tilstrækkeligt for appelkammeret at fastslå den nævnte beskrivende karakter uden at skulle undersøge, hvorvidt der faktisk er en offentlig interesse i at friholde det ansøgte varemærke til brug for tredjemand. Retten bemærkede endvidere, at anvendelsen af artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009 ikke afhænger af, om der består et konkret, aktuelt eller tungtvejende friholdelsesbehov.

b) RELATIVE HINDRINGER FOR REGISTRERING

I år er der fem domme, der særligt bør nævnes vedrørende de relative hindringer for registrering i artikel 8 i forordning nr. 207/2009.

For det første skulle Retten i den sag, der gav anledning til dom af 12. februar 2015, ***Compagnie des montres Longines, Francillon mod KHIM – Cheng (B)*** (T-505/12, Sml., EU:T:2015:95), undersøge lovligheden af den afgørelse, hvorved Femte Appelkammer ved Harmoniseringskontoret havde afslået at tage den indsigelse til følge, der var rejst mod ansøgningen om registrering som EF-varemærke af et figurtegn, der bestod af blokbogstavet »B« placeret midt mellem to vinger til solbriller med styrke, beklædningsgenstande og fodtøj. Indsigelsen var støttet på det ældre, internationale figurmærke, der bestod i et timeglas med vinger med virkninger navnlig i visse af Unionens medlemsstater, og som omfattede ure, tilbehør til kronometriske apparater, kronometre, juvelerarbejder og smykker. Indsigelsen var ikke blevet taget til følge, bl.a. henset til, at der ikke var nogen lighed mellem de to typer af omfattede varer.

I denne henseende fastslog Retten, at til trods for den omstændighed, at de omhandlede varer tilhørte nærtstående varesegmenter, var de forskellige efter deres art, deres anvendelsesformål og benyttelsen af dem, og de konkurrerede derfor hverken med hinanden eller kunne erstatte hinanden. Hvad angår et eventuelt æstetisk samspil mellem de nævnte varer mindede Retten om, at en stræben efter en vis æstetisk harmoni er en faktor, der er for generel til i sig selv at kunne begrunde varers komplementaritet. På den baggrund undersøgte Retten for det første, om de varer, der var omfattet af det ældre varemærke var uundværlige eller væsentlige for brugen af de varer, der var omfattet af det ansøgte varemærke og vice versa, og for det andet, om forbrugerne anså det for almindeligt, at disse varer blev markedsført under det samme varemærke. Da ingen af de to situationer var blevet godtgjort, fandt Retten, at de omhandlede varer ikke var af lignende art. Retten fastslog derfor, at appelkammeret ikke havde begået nogen fejl, da det udelukkede enhver risiko for forveksling alene på grundlag af en sammenligning af de nævnte varer.

Retten fastslog desuden, at det ligeledes var med rette, at appelkammeret havde konstateret, at det ældre varemærke, der udelukkende bestod af en grafisk bestanddel, et »timeglas med vinger«, ikke var et renommeret varemærke, til trods for den omstændighed, at et sammensat varemærke bestående af denne bestanddel og af ordet »longines«, ofte blev brugt på det relevante marked. Retten baserede sig bl.a. på den omstændighed, at det i det sammensatte varemærke, således som det anvendtes, var ordbestanddelen »longines«, der havde en dominerende stilling i helhedsindtrykket, hvorfor forbrugerne bevarede dette i erindringen. For så vidt angår den grafiske bestanddel, »timeglasset med vinger«, fandt Retten, at det ikke var blevet godtgjort, at det blev bevaret i erindringen som sådant, uanset om det var på grund af brugen heraf i det sammensatte varemærke, eller som det var registreret.

Den anden dom, der blev afsagt den 5. maj 2015, ***Spa Monopole mod KHIM – Orly International (SPARITUAL)*** (T-131/12, Sml., EU:T:2015:257), vedrørte en ansøgning om EF-varemærkeregistrering af ordtegnet SPARITUAL for varer i klasse 3 i Nice-arrangementet af 15. juni 1957 vedrørende international klassificering af varer og tjenesteydelser til brug ved registrering af varemærker, som revideret og ændret. Der var rejst indsigelse mod ansøgningen bl.a. på grundlag af ordmærket SPA og figurmærket SPA med Pjerrot for varer i klasse 32 som omhandlet i den nævnte klassificering. Første Appelkammer ved Harmoniseringskontoret havde forkastet indsigelsen bl.a. henset til, at der ikke forelå beviser for, at ordmærket Spa, der omfattede varer i klasse 32, havde renommé, idet appelkammeret navnlig anførte, at det nævnte figurmærkes renommé ikke gjorde det muligt at fastslå, at ordmærket SPA, der omfattede disse varer, havde renommé.

Retten mindede i forbindelse med prøvelsen af denne afgørelse for det første om, at et varemærkes opnåelse af fornødent særpræg ligeledes kan følge af brugen af det som en bestanddel af et andet registreret varemærke på betingelse af, at den berørte kundekreds fortsat opfatter de pågældende varer som hidrørende fra en

bestemt virksomhed. Retten præciserede i denne henseende, at indehaveren af et registreret varemærke med henblik på at godtgøre dets særlige grad af særpræg og renommé kan påberåbe sig beviser for brugen deraf under en anden form som en bestanddel af et andet registreret varemærke med renommé, forudsat at den berørte kundekreds fortsat opfatter de omhandlede varer som hidrørende fra den samme virksomhed.

Retten lagde endvidere til grund, idet den fandt, at renommeét for figurmærket SPA med Pjerrot ikke kunne udstrækkes til ordmærket SPA, der omfattede varer i klasse 32, at appelkammeret havde begået en retlig fejl. Det fremgår nemlig af retspraksis, at det er i den særlige forbindelse, hvor der påstås at eksistere en »familie« eller en »serie« af varemærker, at Domstolens udtalelse i præmis 86 i dom Il Ponte Finanziaria mod KHIM af 13. september 2007 [28] skal forstås, hvorefter artikel 10, stk. 2, litra a), i direktiv 89/104/EØF [29] og analogt artikel 15, stk. 2, litra a), i forordning nr. 207/2009 ikke gør det muligt ved hjælp af beviset for brugen af et varemærke at udvide den beskyttelse, som et registreret varemærke nyder, til et andet registreret varemærke, hvis brug ikke er blevet godtgjort, med den begrundelse, at sidstnævnte varemærke kun er en let varieret form af det førstnævnte. I det foreliggende tilfælde havde sagsøgeren ikke søgt at godtgøre brugen af varemærker inden for den samme familie SPA, men i det væsentlige at bevise, at ordmærket SPA, der omfatter varer i klasse 32, havde et renommé, eftersom dets brug i figurmærket SPA med Pjerrot, der omfattede samme vareklasse, ikke havde ændret særpræget, og at det nævnte ældre ordmærke tværtimod var iøjnefaldende og letgenkendeligt inden for det omhandlede figurmærke.

Retten konkluderede derfor, at for at godtgøre renommeét for det ældre ordmærke SPA kunne sagsøgeren anvende beviserne vedrørende figurmærket SPA med Pjerrot, som det ældre ordmærke var en del af, på den betingelse, at det blev godtgjort, at de bestanddele, der var forskellige mellem ordmærket og det figurmærke, som anvendtes i kommerciel sammenhæng, ikke var til hinder for, at den berørte kundekreds fortsat opfattede de omhandlede varer som hidrørende fra en bestemt virksomhed.

I den tredje dom, der blev afsagt den 10. juni 2015, ***AgriCapital mod KHIM – agri.capital (AGRI.CAPITAL)*** (T-514/13, Sml., under appel, EU:T:2015:372), vurderede Retten ligheden mellem dels de finansielle tjenesteydelser, der var omfattet af de ældre varemærker, dels de tjenesteydelser vedrørende fast ejendom og bygherrevirksomhed, der var omfattet af det ansøgte varemærke.

I denne henseende bemærkede Retten, at de finansielle tjenesteydelser ikke var af samme art, havde samme formål eller brug som tjenesteydelser vedrørende fast ejendom. Mens de finansielle tjenesteydelser leveres af finansielle institutioner med henblik på administrationen af deres kunders finansielle midler og bl.a. består i at opbevare indskudte midler, udbetale midler, udstede lån eller i aktiviteter af finansiel karakter, består tjenesteydelserne vedrørende fast ejendom nemlig i tjenesteydelser vedrørende en fast ejendom, dvs. navnlig udlejning, køb, salg eller administration af en ejendom. For så vidt angår den omstændighed, at de omfattede tjenesteydelser vil kunne findes i de samme distributionskanaler, hvilket godtgør deres komplementaritet, fastslog Retten, at tjenesteydelser vedrørende fast ejendom i princippet ikke leveres i de samme lokaler som de finansielle tjenesteydelser.

For så vidt angår sammenligningen af finansielle tjenesteydelser med en bygherres tjenesteydelser bemærkede Domstolen, at bygherrens finansieringssøgning alene har til formål at gøre det muligt for denne sidstnævnte i første omgang at kunne betale købsprisen for de bygninger, der skal renoveres, eller de grunde, hvorpå der skal bygges, inden han efterfølgende kan overvælte denne omkostning på de kunder, til hvem han sælger den faste ejendom, der er udført i forbindelse med et bygge- eller renoveringsprogram. Selv om det er almindeligt, at bygherrer tilbyder deres kunder rådgivning angående finansieringen af deres køb inden for rammerne af markedsføringen af byggeprogrammer, kan sådan rådgivning dog ikke forstås som finansiel rådgivning, såsom den, der er omfattet af sagsøgerens ældre varemærker. Sådan rådgivning kan nemlig ligestilles med den

28| C-234/06 P, Sml., EU:C:2007:514.

29| Rådets første direktiv 89/104/EØF af 21.12.1988 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varemærker (EFT 1989 L 40, s. 1).

rådgivning, som enhver sælger af et gode af en vis værdi, såsom f.eks. en båd, en forretning eller et kunstværk, kan tilbyde sine kunder med henblik på den finansielle interesse, de kan have i at erhverve det omhandlede gode. En sælger, der tilbyder sådan rådgivning, udbyder dog ikke dermed en finansiel tjenesteydelse.

Retten lagde endvidere til grund, at der heller ikke forelå en tilstrækkeligt tæt forbindelse mellem finansielle tjenesteydelser og en bygherres tjenesteydelser. Henset til de betydelige beløb, der almindeligvis er involveret i transaktioner vedrørende fast ejendom, er der nemlig ikke tvivl om, at selv om de finansielle tjenesteydelser er vigtige for gennemsnitsforbrugeren med henblik på brugen af en bygherres tjenesteydelser, er det ikke desto mindre tilfældet, at en stor del af aktiviteterne i markedsøkonomien har et finansierings- eller investeringsbehov, hvorfor de finansielle tjenesteydelser i sagens natur kan knyttes til størstedelen af disse aktiviteter og ikke blot til bygherrevirksomhed.

Under hensyn til disse elementer konkluderede Retten, at de tjenesteydelser, der var omfattet af de ældre varemærker, og de tjenesteydelser, der var omfattet af det ansøgte varemærke, ikke lignede hinanden. Den manglende lighed mellem tjenesteydelserne kunne ikke med henblik på vurderingen af risikoen for forveksling kompenseres ved en endog høj grad af lighed mellem de omtvistede varemærker.

Med den fjerde dom, der blev afsagt den 30. september 2015, ***Tilda Riceland Private mod KHIM – Siam Grains (BASmALI)*** (T-136/14, Sml., EU:T:2015:734), tog Retten stilling til lovligheden af den afgørelse, hvorved Fjerde Appelkammer ved Harmoniseringskontoret havde forkastet den indsigelse, der var rejst mod ansøgningen om registrering af EF-figurmærket BASmALI for ris. Indsigelsen var støttet på det ikke-registrerede ældre varemærke eller det ældre tegn BASMATI, der blev anvendt i omsætningen til ris. Appelkammeret fandt, at sagsøgeren ikke havde fremlagt tilstrækkeligt bevis for brug af navnet »basmati« som et særpræget element i omsætningen. Ifølge appelkammeret burde det omhandlede tegns fornødne særpræg være en følge af dettes funktion med henblik på at identificere varernes handelsmæssige oprindelse. Sagsøgeren havde bestridt denne vurdering for Retten, idet denne gjorde gældende, at artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009 var blevet tilsidesat.

Retten understregede i sagen, at selv om det ganske vist var korrekt, således som appelkammeret havde bemærket, at det omhandlede tegn inden for rammerne af artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009 skulle anvendes som et særpræget element i den forstand, at det skal tjene til at identificere den erhvervsvirksomhed, som udøves af indehaveren, betyder dette dog ikke, at funktionen med et tegns anvendelse inden for rammerne af den nævnte bestemmelse udelukkende er at identificere de omhandlede varer eller tjenesteydelsers handelsmæssige oprindelse. Med denne konklusion opstillede appelkammeret en betingelse, der ikke er fastsat i artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009.

Retten understregede, at denne bestemmelse nemlig omfatter de ikke-registrerede varemærker og ethvert »andet tegn«, der er anvendt erhvervsmæssigt. I den forbindelse, og da intet andet er angivet, kan funktionen af det omhandlede tegns anvendelse, afhængigt af arten af nævnte tegn, ikke blot være at tjene til den relevante kundekreds' identifikation af den pågældende vares handelsmæssige oprindelse, men navnlig også at identificere dens geografiske oprindelse og de egenskaber, der er uløseligt forbundet hermed, eller de karakteristika, der ligger til grund for dens renommé. Det omhandlede tegn, afhængigt af dets art, kan således betegnes som et særpræget element, når det tjener til at identificere en virksomheds varer eller tjenesteydelser i forhold til en anden virksomheds varer eller tjenesteydelser, men bl.a. også, når det tjener til at identificere visse varer eller tjenesteydelser i forhold til andre varer eller tjenesteydelser af lignende art. Idet den af appelkammeret anlagte fremgangsmåde medfører, at tegn, der anvendes af flere erhvervsdrivende, eller som anvendes i tilknytning til varemærker, er udelukket fra anvendelsesområdet for artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009, selv om denne bestemmelse ikke indeholder en sådan udelukkelse, annullerede Retten den anfægtede afgørelse.

Med den femte dom, der blev afsagt den 2. oktober 2015, ***The Tea Board mod KHIM – Delta Lingerie (Darjeeling)*** (T-624/13, Sml., under appel, EU:T:2015:743), mindede Retten om, at et EF-fællesmærke ligesom ethvert andet EF-varemærke er omfattet af en beskyttelse mod enhver krænkelse, der følger af registreringen af et EF-varemærke, der indebærer en risiko for forveksling.

I denne henseende anførte Retten, at selv om artikel 66, stk. 2, i forordning nr. 207/2009 indfører en undtagelse til samme forordnings artikel 7, stk. 1, litra c), ved at mildne betingelserne for registrering og ved at tillade varemærker, der beskriver oprindelsen af de varer, der er omfattet, finder forordningen i overensstemmelse med dennes artikel 66, stk. 3, anvendelse på alle EF-fællesmærker, medmindre andet er fastsat, herunder de mærker, der er registreret i henhold til forordningens artikel 66, stk. 2. Ifølge Retten består funktionen af de EF-fællesmærker, der henhører under artikel 66, stk. 2, i forordning nr. 207/2009, i at adskille de omfattede varer eller tjenesteydelser fra andre varer eller tjenesteydelser på grundlag af den specifikke virksomhed, de hidrører fra, og ikke på grundlag af deres geografiske oprindelse. Når de omtvistede tegn i en indsigelsessag således dels er fællesmærker, dels individuelle varemærker, skal den omhandlede sammenligning af varerne og tjenesteydelserne foretages efter de samme kriterier som dem, der finder anvendelse, når det skal vurderes, om de varer eller tjenesteydelser, der er omfattet af to individuelle varemærker, er af samme eller lignende art. Selv om det i den forbindelse antages, at oprindelsen af de varer eller tjenesteydelser, der er omfattet af de omtvistede tegn, kan udgøre en af de faktorer, der skal tages hensyn til i forbindelse med helhedsvurderingen af, om der foreligger en risiko for forveksling som omhandlet i artikel 8, stk. 1, litra b), i forordning nr. 207/2009, finder denne bestemmelse ikke anvendelse, når en af de kumulative betingelser deri ikke er opfyldt.

Retten behandlede desuden på ny begrebet renommé hos et varemærke. Idet Retten bemærkede, at artikel 8, stk. 5, i forordning nr. 207/2009 ikke definerer begrebet renommé, påpegede Retten dels, at der i forbindelse med vurderingen af et ældre varemærkes renommé skal tages hensyn til alle de relevante omstændigheder, navnlig varemærkets markedsandel, intensiteten, den geografiske udstrækning og varigheden af brugen af varemærket samt størrelsen af de investeringer, som virksomheden har foretaget for at fremme varemærket. Dels understregede Retten ligeledes, at enhver vurdering af et EF-fællesmærke, der henhører under artikel 66, stk. 2, i forordning nr. 207/2009, herunder vurderingen af dets renommé som omhandlet i den nævnte forordnings artikel 8, stk. 5, skal foretages efter de samme kriterier som dem, der anvendes på individuelle varemærker.

c) PROCESSUELLE SPØRGSMÅL

I dom af 13. februar 2015, ***Husky CZ mod KHIM – Husky of Tostock*** **(HUSKY)** (T-287/13, Sml., EU:T:2015:99), udtalte Retten sig om fortolkningen af regel 71, stk. 2, i forordning (EF) nr. 2868/95 [30].

Retten fremhævede, at den engelske udgave af denne regel er forskellig fra de tyske, spanske, franske og italienske udgaver af nævnte bestemmelse. I denne henseende udelukker kravet om en ensartet anvendelse, og følgelig fortolkning, af en EU-retsforskrift, at en bestemmelses ordlyd i tvivlstilfælde betragtes isoleret i en enkelt sprogversion, idet det tværtimod kræves, at ordlyden fortolkes i overensstemmelse med såvel ophavsmandens virkelige vilje som det af ham forfulgte mål, og navnlig i lyset af dens affattelse på alle de øvrige officielle sprog. Desuden fremgår det ikke af ordlyden af bestemmelserne i forordning nr. 2868/95, at der ville være anledning til at anvendende og fortolke regel 71, stk. 2, på anden vis end i sammenhæng med denne regels stk. 1. Det skal imidlertid anføres, at stk. 2 skal ses således, at bestemmelsen giver Harmoniseringskontoret beføjelse til, når der er to eller flere parter i sagen, at gøre forlængelsen af fristen afhængig af parternes samtykke, og ikke således, at den gør parternes samtykke til en forudsætning for den nævnte fristforlængelse. Ifølge Retten ville den omstændighed udelukkende at gøre forlængelsen af fristen betinget af parternes samtykke kunne have til følge at fratage den part, der anmoder om fristforlængelsen, muligheden for at forsvare sig. Dette ville ligeledes være uforeneligt med ordnet retspleje og være i modstrid med det formål, der forfølges med regel 71, der netop fremstår således, at forlængelsen af fristerne tillades, når det er berettiget af omstændighederne. Retten konkluderede derfor, at i denne sag, havde appelkammeret derfor ikke begået en fejl ved at fastslå, at

30 | Kommissionens forordning (EF) nr. 2868/95 af 13.12.1995 om gennemførelsesbestemmelser til forordning (EF) nr. 40/94 (EUT L 303, s. 1).

gennemførelsesforordningens regel 71, stk. 2, skal fortolkes således, at Harmoniseringskontoret, når en part i en inter partes-procedure anmoder om en fristforlængelse, uden at være forpligtet hertil kan anmode om den anden parts samtykke, og at denne bestemmelse skal læses i sammenhæng med samme regels stk. 1, der indebærer, at Harmoniseringskontoret, navnlig når det træffer afgørelse om ikke at anmode om den anden parts samtykke, skal tage hensyn til de omstændigheder, der ligger til grund for anmodningen om forlængelse af fristen.

Desuden præciserede Retten, at regel 22, stk. 6, i forordning nr. 2868/95 om gennemførelsesbestemmelser til forordning nr. 40/94 om EF-varemærker udfylder og nærmere præciserer bestemmelserne i samme forordnings regel 22, stk. 2-4, der finder tilsvarende anvendelse på procedurer om fortabelse i henhold til den nævnte forordnings regel 40, stk. 5. Under disse omstændigheder finder nævnte regel 22, stk. 6, anvendelse på en procedure om fortabelse, der er baseret på artikel 51, stk. 1, litra a), i forordning nr. 207/2009. Det fremgår, at Harmoniseringskontoret i forbindelse med en sådan procedure kan kræve, at den part, der har fremlagt dokumenter på et sprog, der ikke anvendes under proceduren, tilvejebringer en oversættelse af de nævnte dokumenter.

I den sag, der gav anledning til dom af 25. marts 2015, ***Apple and Pear Australia og Star Fruits Diffusion mod KHIM – Carolus C.* (English pink)** (T-378/13, Sml., under appel, EU:T:2015:186), skulle Retten udtale sig om spørgsmålet om, hvorvidt en dom, der er afsagt af en national domstol, inden for rammerne af et krænkelsessøgsmål, udgør en relevant faktisk omstændighed, som det tilkommer et appelkammer at vurdere, hvilken mulig indvirkning det har haft på tvistens løsning. I denne henseende anførte Retten for det første, at artikel 95 i forordning nr. 207/2009 fastsætter, at medlemsstaterne på deres område udpeger de nationale retter, der får rollen som »EF-varemærkedomstole«. I denne henseende anføres det i artikel 96 i forordning nr. 207/2009, at EF-varemærkedomstolene bl.a. er kompetente til at afgøre søgsmål vedrørende krænkelse af et EF-varemærke og modkrav med påstand om EF-varemærkets fortabelse eller ugyldighed. Den belgiske lovgiver har udpeget Tribunal de commerce de Bruxelles (Belgien) som EF-varemærkedomstol i første instans. Dommen fra denne retsinstans udgør ved første øjekast en faktisk omstændighed, der skal tages i betragtning ved løsningen af tvisten i denne sag. Appelkammeret kunne nemlig ikke undlade at anerkende, at der var væsentlige fælles punkter mellem de faktiske omstændigheder, der var genstand for den sag, der blev ført ved søgsmålet om varemærkekrænkelse, og de faktiske omstændigheder, der var genstand for sagen, der blev ført ved indsigelsen mod registrering af det ansøgte varemærke. Retten fremhævede desuden, at denne dom hidrører fra en EF-varemærkedomstol, som er blevet oprettet i henhold til forordning nr. 207/2009, der i denne egenskab handler inden for rammen af det selvstændige system, som Unionens varemærkesystem udgør, fordi den på hele Unionens område skal beskytte de EF-varemærker, der er genstand for en krænkelse eller en risiko for krænkelse, og at den således forfølger de formål, der er særlige for det nævnte system. Henset til disse omstændigheder konkluderede Retten, at den omhandlede dom prima facie udgjorde en relevant faktisk omstændighed, som appelkammeret burde have vurderet den eventuelle betydning af med henblik på løsningen af den tvist, der var forelagt det. Ved ikke at gøre dette havde appelkammeret ikke med al den fornødne omhu vurderet de relevante faktiske omstændigheder, der var blevet fremlagt for det.

Dom af 25. juni 2015, ***Copernicus Trademarks mod KHIM – Maquet (LUCEA LED)*** (T-186/12, Sml., EU:T:2015:436), gjorde det muligt for Retten at præcisere, at artikel 76, stk. 1, i forordning nr. 207/2009, hvorefter Harmoniseringskontorets undersøgelse i sager vedrørende relative registreringshindringer begrænser sig til en prøvelse af de af parterne fremførte kendsgerninger, er begrænset til de af parterne fremførte beviser, argumenter og påstande.

Ifølge Retten er undersøgerens indførelse af en prioritetsdato i registret desuden ikke til hinder for, at Harmoniseringskontoret i forbindelse med en indsigelsessag undersøger, om betingelserne for påberåbelsen af prioritet er opfyldt. Den bemærkede i denne henseende, at den retspraksis, hvorefter en ansøger om et varemærke, som ønsker at anfægte gyldigheden af det EF-varemærke, som en indsigelse er støttet på, skal gøre

dette inden for rammerne af en ugyldighedssag, ikke kan overføres på påberåbelsen af prioritet for et sådant varemærke. For det første kan indførelsen i registret af en prioritetsdato for et EF-varemærke nemlig ikke, eller i det mindste ikke hensigtsmæssigt, anfægtes inden for rammerne af en ugyldighedssag. Desuden findes der ikke nogen anden særlig procedure, som gør det muligt for en tredjemand at anfægte den prioritetsdato, der er indført i registret for et EF-varemærke, som kan sammenlignes med ugyldighedssager, hvor et af kendetegnene er, at de ikke kan indledes af Harmoniseringskontoret ex officio.

I dom af 30. juni 2015, ***La Rioja Alta mod KHIM – Aldi Einkauf (VIÑA ALBERDI)*** (T-489/13, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:446), bemærkede Retten, at der i henhold til de relevante faktorer, der gør det muligt at vurdere, om der forelå en risiko for forveksling, eventuelt tages hensyn til den omstændighed, at de to varemærker har eksisteret side om side på et marked, eftersom det er anerkendt i retspraksis, at dette – blandt andre elementer – kan være medvirkende til at mindske risikoen for forveksling mellem disse varemærker i den relevante kundekreds' bevidsthed.

I denne sammenhæng fremhævede Retten, at selv om det tilkommer indehaveren af det omtvistede varemærke under sagen vedrørende relative registreringshindringer ved Harmoniseringskontoret at godtgøre, at sameksistensen hviler på den omstændighed, at der ikke er en risiko for forveksling i den relevante kundekreds' bevidsthed mellem det varemærke, som den pågældende påberåber sig, og det ældre varemærke, der ligger til grund for begæringen om ugyldighed, står det indehaveren frit for at bevise dette ved at fremlægge en samling kendsgerninger i denne forbindelse. I denne henseende er oplysninger, der bekræfter den relevante kundekreds' kendskab til hvert af de omhandlede varemærker inden tidspunktet for indgivelsen af ansøgningen om registrering af det anfægtede varemærke, særligt relevante. I det omfang det fremgår af retspraksis, at den periode, hvor de to varemærker har eksisteret side om side, skal være tilstrækkelig lang, for at dette kan påvirke den relevante kundekreds' opfattelse, udgør sameksistensens varighed desuden også et væsentligt element.

I dom af 15. juli 2015, ***Australian Gold mod KHIM – Effect Management & Holding (HOT)*** (T-611/13, Sml., EU:T:2015:492), fik Retten lejlighed til, at gentage, at spørgsmålet om hvorvidt et tegn kan registreres som EF-varemærke, udelukkende bedømmes på grundlag af den relevante lovgivning.

Harmoniseringskontoret og i givet fald Unionens retsinstanser er ifølge Retten derfor ikke bundet af afgørelser truffet af medlemsstaterne – selv om de kan tage hensyn hertil – heller ikke selv om disse afgørelser er truffet i henhold til en national lovgivning, der er harmoniseret i medfør af direktiv 2008/95/EF [31]. Bestemmelserne i forordning (EF) nr. 44/2001 [32], og i artikel 109 i forordning nr. 207/2009 ændrer på ingen måde denne konstatering. Som det bl.a. følger af 15. betragtning til forordning nr. 44/2001, tilsigter denne forordning nemlig udelukkende at undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i to medlemsstater, og den finder ikke anvendelse på Harmoniseringskontoret. I øvrigt tilsigter artikel 109 i forordning nr. 207/2009 at undgå, at søgsmål om krænkelse, der anlægges ved nationale retter, hvor det ene er støttet på et EF-varemærke, og det andet er støttet på et nationalt varemærke, giver anledning til modstridende retsafgørelser. Den vedrører således alene virkninger af og ikke betingelserne for beskyttelse af de nævnte varemærker. Der kan heller ikke rejses tvivl om den ovennævnte konstatering med artikel 7, stk. 2, i forordning 207/2009, der bestemmer, at de absolutte registreringshindringer, der fremgår af stk. 1, finder anvendelse, selv om de kun er til stede i en del af Unionen. Et nationalt afslag på registrering er nemlig støttet på nationale bestemmelser, der er blevet gennemført i henhold til en national procedure i en national kontekst, og det svarer derfor ikke til en anerkendelse af, at der i en medlemsstat foreligger en absolut registreringshindring som omhandlet i forordning nr. 207/2009.

31 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/95/EF af 22.10.2008 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varemærker (EUT L 299, s. 25).

32 | Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001 L 12, s. 1).

Det følger heraf, at selv om det er ønskeligt, at Harmoniseringskontoret tager hensyn til afgørelser fra nationale myndigheder vedrørende varemærker, der er identiske med dem, som det skal træffe afgørelse om, er Harmoniseringskontoret omvendt ikke forpligtet til at tage hensyn til disse afgørelser, herunder dem, der vedrører identiske varemærker, og er ikke, hvis det tager hensyn til de nævnte afgørelser, bundet af disse.

Endelig gav dom af 18. november 2015, ***Instituto dos Vinhos do Douro e do Porto mod KHIM – Bruichladdich Distillery (PORT CHARLOTTE)*** (T-659/14, Sml., EU:T:2015:863), Retten lejlighed til at præcisere rækkevidden af beskyttelsen i henhold til forordning (EF) nr. 491/2009 [33].

I denne henseende bemærkede Retten, at de beskyttede vinbetegnelser i overensstemmelse med navnlig artikel 51 og 54 i forordning (EF) nr. 1493/1999 [34], beskyttes automatisk i henhold til den nævnte forordning, og at Kommissionen opfører dem i det i forordning nr. 491/2009's artikel 118n omhandlede register, dvs. i E-Bacchus-databasen. Ifølge Retten følger det af denne automatiske beskyttelse af vinbetegnelser, der allerede er beskyttet i henhold til forordning nr. 1493/1999, at registreringen i E-Bacchus-databasen ikke er obligatorisk, for at de nævnte vinbetegnelser er beskyttet i Unionen. Denne »automatiske« beskyttelse – selv om den hviler direkte på den relevante nationale lovgivning – indebærer imidlertid ikke nødvendigvis, at Harmoniseringskontoret i medfør af forordning nr. 491/2009 er forpligtet til at overholde bestemmelserne i den nævnte lovgivning eller de betingelser for beskyttelse, der var fastsat ved denne. Retten konkluderede deraf for så vidt angår anvendelsesområdet for forordning nr. 491/2009, at bestemmelserne ensartet og udtømmende regulerer både tilladelsen og grænserne og forbuddet mod kommerciel anvendelse af beskyttede oprindelsesbetegnelser og geografiske betegnelser, der er beskyttede ved EU-retten, således at appelkammeret i denne præcise sammenhæng ikke havde anledning til at anvende de betingelser for beskyttelse, der særligt er opstillet i de relevante regler i portugisisk lovgivning, som lå til grund for registreringen af oprindelsesbetegnelserne »porto« eller »port« i E-Bacchus-databasen.

Hvad imidlertid angår den hævdede udtømmende karakter af den beskyttelse, der er givet i medfør af artikel 118m, stk. 1 og 2, i forordning nr. 491/2009, bemærkede Retten, at det hverken følger af bestemmelserne i nævnte forordning eller af bestemmelserne i forordning nr. 207/2009, at beskyttelsen i henhold til den første forordning skal forstås som udtømmende. Tværtimod kan ugyldighedsgrundene alternativt eller kumulativt være støttet på ældre rettigheder i henhold til EU-lovgivningen eller gældende nationale retsregler om varemærkebeskyttelse. Det følger heraf, at den beskyttelse, der gives oprindelsesbetegnelser og geografiske betegnelser, på den betingelse, at de udgør ældre rettigheder, kan kompletteres af den relevante nationale lovgivning, som giver en supplerende beskyttelse.

Retten præciserede desuden, at selv om den, der fremsætter begæringen om ugyldighed, skal fremlægge bevis for, at han i henhold til gældende nationale retsregler er berettiget til at gøre en ældre rettighed gældende, forholder det sig ikke desto mindre således, at det i første omgang påhviler Harmoniseringskontorets kompetente instanser at bedømme gyldigheden og rækkevidden af disse beviser. Desuden bemærkede Retten, at i henhold til artikel 53, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009, sammenholdt med samme forordnings artikel 8, stk. 4, kan et tegn, der ikke er et varemærke, i øvrigt føre til, at et EF-varemærke erklæres ugyldigt, hvis tegnet opfylder fire kumulative betingelser. Selv om de to første betingelser følger af selve ordlyden i artikel 8, stk. 4, i forordning nr. 207/2009 og derfor skal fortolkes i lyset af EU-retten, skal de to øvrige betingelser, der fremgår af samme forordnings artikel 8, stk. 4, litra a) og b), vurderes i henhold til kriterier fastlagt i den lovgivning, der regulerer det påberåbte tegn. Under disse omstændigheder fandt Retten, at appelkammeret ikke havde ret til at se bort fra de beviser, der var fremlagt af sagsøgeren, og at afstå fra at anvende den omhandlede nationale lovgivning med den begrundelse, at beskyttelsen af de nævnte oprindelsesbetegnelser eller geografiske betegnelser udelukkende henhørte under forordning nr. 491/2009 eller under Unionens enekompetence.

33| Rådets forordning (EF) nr. 491/2009 af 25.5.2009 om ændring af forordning (EF) nr. 1234/2007 om en fælles markedsordning for landbrugsprodukter og om særlige bestemmelser for visse landbrugsprodukter (fusionsmarkedsordningen) (EUT L 154, s. 1).

34| Rådets forordning (EF) nr. 1493/1999 af 17.5.1999 om den fælles markedsordning for vin (EFT L 179, s. 1).

d) BEFØJELSE TIL AT OMGØRE

I dom English pink, nævnt ovenfor (EU:T:2015:186), fik Retten anledning til at præcisere de betingelser for udøvelsen af beføjelsen til omgørelse, som er tillagt den i artikel 65, stk. 3, i forordning nr. 207/2009. Til støtte for deres begæring om omgørelse af den anfægtede afgørelse, påberåbte sagsøgerne sig princippet om afgørelsers materielle retskraft i forbindelse med en afgørelse truffet af en medlemsstats nationale domstol, der af denne medlemsstat er udpeget som EF-varemærkedomstol i nævnte forordnings artikel 95's forstand.

I denne henseende bemærkede Retten for det første, at beføjelsen til at omgøre en afgørelse ikke bevirker, at den tillægges en beføjelse til at foretage en bedømmelse af et forhold, som appelkammeret endnu ikke har taget stilling til. Udøvelsen af beføjelsen til at omgøre en afgørelse bør således principielt begrænses til tilfælde, hvor Retten efter at have prøvet appelkammerets vurdering er i stand til på baggrund af de fastslåede faktiske og retlige omstændigheder at fastlægge den afgørelse, som appelkammeret var forpligtet til at træffe.

I denne sammenhæng har en afgørelse fra en national retsinstans i dens egenskab af EF-varemærkedomstol under et søgsmål om krænkelse af et EF-varemærke ikke nogen materiel retskraft i forhold til instanserne ved Harmoniseringskontoret inden for rammerne af en sag om indsigelse mod registreringen af et EF-varemærke, uanset om det er identisk med det nationale varemærke, der er genstand for søgsmålet om varemærkekrænkelse. Det følger heraf, at eksistensen af en sådan afgørelse, selv hvis den er blevet endelig, ikke i sig selv er tilstrækkelig til at sætte Retten i stand til at fastlægge den afgørelse, som appelkammeret var forpligtet til at træffe. Retten præciserede således, at eftersom de afgørelser, som appelkammeret skal træffe i henhold til forordning nr. 207/2009 vedrørende registrering eller beskyttelse af et tegn som EF-varemærke, henhører under udøvelsen af en bunden kompetence, og nævnte forordning ikke fastsætter nogen bestemmelser, der i henhold til princippet om afgørelsers materielle retskraft pålægger Harmoniseringskontoret at efterkomme en afgørelse fra en EF-varemærkedomstol, binder princippet om afgørelsers materielle retskraft i denne sag hverken appelkammeret eller Unionens retsinstanser inden for rammerne af deres legalitetskontrol og omgørelsesbeføjelse.

Retten konkluderede heraf, at henset til den omstændighed, at den ikke var i stand til på baggrund af de fastslåede faktiske og retlige omstændigheder at fastlægge den afgørelse, som appelkammeret var forpligtet til at træffe, kunne den ikke i denne sag udøve sin beføjelse til omgørelse.

e) BEVIS FOR REEL BRUG AF VAREMÆRKET

I sagen, der gav anledning til dommen af 16. juni 2015, ***Polytetra mod KHIM – EI du Pont de Nemours (POLYTETRAFLON)*** (T-660/11, Sml., EU:T:2015:387), fik Retten bl.a. anledning til at undersøge, om indsigerens godtgørelse af brugen af det ældre varemærke til tredjemands færdigvarer, der integrerer en bestanddel svarende til den vare, som nævnte varemærke omfatter, kunne udgøre bevis for reel brug af dette sidstnævnte i henhold til artikel 42, stk. 2 og 3, i forordning nr. 207/2009.

I denne sag fandt Retten, at det slip-let materiale, som indsigeren leverer til sine kunder, gennemgår en omarbejdelsesproces, og at resultatet heraf er varer, som skal sælges til den endelige forbruger med henblik på umiddelbart at blive benyttet som sådanne. Under disse omstændigheder er disse varer både efter deres art, deres formål og anvendelsesformål væsentligt forskellige fra slip-let materialet, og de tilhører ikke den samme gruppe som dette materiale. Dermed kan beviset for brugen af det ældre varemærke for tredjemands færdigvarer, der integrerer en bestanddel, som hidrører fra indsigeren, ikke udgøre beviset for brugen for de færdigvarer, som sidstnævnte er blevet registreret for.

Retten bemærkede desuden, at tredjemand anvender det omhandlede varemærke med henblik på at oplyse, at varen indeholder en råvare eller en overfladebelægning hidrørende fra indsigeren, og ikke med henblik på, at varemærket

skal udgøre et oprindelsesled mellem indsigeren og en tredjemands varer eller mellem denne tredjemand og dennes vare. Heraf følger, at i denne sag gjorde brugen af nævnte varemærke for tredjemænds færdigvarer det ikke muligt at sikre dette varemærkes væsentlige funktion, som består i at sikre disse vares oprindelse, og kunne følgelig ikke anses for at være brug for disse varer som omhandlet i artikel 42, stk. 2 og 3, i forordning nr. 207/2009.

2. EF-DESIGN

To afgørelser vedrørende registrering af et EF-design i henhold til forordning (EF) nr. 6/2002 [35] fortjener særlig opmærksomhed.

For det første sagen, der gav anledning til dom af 21. maj 2015***, Senz Technologies mod KHIM – Impliva (Parapluies)*** [T-22/13 og T 23/13, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:310], som gav Retten lejlighed til at fastslå, at et design kan anses for at være blevet offentliggjort, når den part, der påberåber sig offentliggørelsen, har ført bevis for de arrangementer, hvorved offentliggørelsen foretages, og at denne formodning finder anvendelse, uanset hvor de arrangementer, hvorved offentliggørelsen foretages, har fundet sted.

Ifølge Retten er spørgsmålet om, hvorvidt de personer, som er en del af fagkredsene inden for den pågældende sektor, med rimelighed kan have fået kendskab til arrangementer, som finder sted uden for Unionens område, et faktisk spørgsmål, hvis besvarelse afhænger af bedømmelsen af omstændighederne i hver enkelt sag. Med henblik på nævnte bedømmelse skal det undersøges, om det på baggrund af den dokumentation, som skal fremlægges af den part, der bestrider offentliggørelsen, skal antages, at disse kredse reelt ikke havde mulighed for at få kendskab til de arrangementer, hvorved offentliggørelsen blev foretaget, idet der tages hensyn til det, der med rimelighed kan kræves af disse kredse for at få kendskab til den tidligere kunstform. Denne dokumentation kan f.eks. omhandle sammensætningen af fagkredsene, deres kvalifikationer, sædvaner og adfærd, omfanget af deres aktiviteter, deres deltagelse i arrangementer, hvor designet er blevet præsenteret, det pågældende designs karakteristika, såsom deres gensidige afhængighed i forhold til andre produkter eller sektorer, og karakteristika ved de produkter, hvori det pågældende design er blevet integreret, bl.a. graden af det pågældende produkts tekniske karakter. Retten præciserede, at under alle omstændigheder kan et design ikke anses for at være kendt i den normale forretningsførelse, hvis fagkredsene inden for den pågældende sektor kun tilfældigt kan opdage det.

Desuden bemærkede Retten, at artikel 7, stk. 1, i forordning nr. 6/2002 på ingen måde kræver, at det tidligere design har været genstand for brug med henblik på produktion eller markedsføring af et produkt. Dog har den omstændighed, at et design aldrig har indgået i et produkt, ifølge Retten kun betydning i det tilfælde, hvor det bliver godtgjort, at fagkredsene inden for den pågældende sektor generelt ikke konsulterer patentregistre, eller at fagkredsene inden for den pågældende sektor sædvanligvis ikke tillægger patenter nogen betydning.

For det andet udtalte Retten sig i dom af 10. september 2015, ***H&M Hennes & Mauritz mod KHIM – Yves Saint Laurent (Håndtasker)*** (T-525/13, Sml., EU:T:2015:617), vedrørende kriteriet om vurderingen af den individuelle karakter, som knytter sig til designerens grad af frihed, som fastsat i artikel 6, i forordning nr. 6/2002.

I denne henseende bemærkede Retten dels, at designerens grad af frihed bl.a. defineres ud fra de bindinger, som er knyttet til de kendetegn, som produktets eller en del af produktets tekniske funktion pålægger, eller ud fra de ved lov fastsatte krav til produktet. Disse bindinger fører til en standardisering af visse kendetegn, der derefter bliver fælles for design, der finder anvendelse på de omhandlede produkter. Jo større frihed designeren derfor har ved udviklingen af et design, i desto mindre grad er små forskelle mellem de omtvistede design tilstrækkelige til at give et andet helhedsindtryk hos den informerede bruger. Omvendt forholder det sig således, at jo mere bundet designerens frihed er, desto mere vil sådanne forskelle kunne være tilstrækkelige til

35| Rådets forordning (EF) nr. 6/2002 af 12.12.2001 om EF-design (EFT 2002 L 3, s. 1).

at give et andet helhedsindtryk hos en sådan bruger. Retten fandt derfor, at en høj grad af frihed hos designeren ved udviklingen af et design styrker konklusionen om, at de design, der ikke udviser væsentlige forskelle, giver det samme helhedsindtryk hos den informerede bruger.

Dels præciserede Retten, at artikel 6 i forordning nr. 6/2002 om vurderingen af den individuelle karakter i dennes stk. 1 fastsætter kriteriet for det helhedsindtryk, som et omtvistet design giver, og det oplyses i stk. 2, at der skal tages hensyn til den grad af frihed, som designeren har haft ved udviklingen af designet. Det fremgår af disse bestemmelser, navnlig af artikel 6, stk. 1, litra b), i forordning nr. 6/2002, at vurderingen af et EF-designs individuelle karakter i det væsentlige foretages ved en undersøgelse i fire etaper. Denne undersøgelse består i at afgøre for det første, hvilken produktgruppe designet skal indgå i eller finde anvendelse på, for det andet, hvem der er den informerede bruger af de nævnte produkter afhængigt af deres formål, og i forhold til denne informerede bruger graden af kendskab til den tidligere kunstform og opmærksomhedsniveauet ved den om muligt direkte sammenligning af designene, for det tredje, designerens grad af frihed ved udviklingen af designet og, for det fjerde, resultatet af sammenligningen af de omhandlede design under hensyntagen til den berørte sektor, designerens grad af frihed og de helhedsindtryk, som det anfægtede design og ethvert andet tidligere offentliggjort design giver den informerede bruger. Retten bemærkede, at faktoren vedrørende designerens grad af frihed således kan »styrke« eller modsætningsvis nuancere konklusionen om det helhedsindtryk, som et design giver, derimod udgør vurderingen af nævnte grad af frihed ikke en abstrakt etape, der går forud for sammenligningen af det helhedsindtryk, som hvert af de omhandlede design giver.

I denne sag konkluderede Retten, at Appelkammeret ikke begik nogen fejl, da det anførte, at aspektet vedrørende designerens frihed ikke i sig selv kan betinge vurderingen af designets individuelle karakter, men at det derimod er et element, der skal tages hensyn til ved denne vurdering. Ifølge Retten fandt appelkammeret således med rette, at det nævnte aspekt udgør et aspekt, der gør det muligt at nuancere vurderingen af det anfægtede designs individuelle karakter, snarere end et selvstændigt aspekt.

FÆLLES UDENRIGS- OG SIKKERHEDSPOLITIK — RESTRIKTIVE FORANSTALTNINGER

I 2015 har Rettens praksis vedrørende restriktive foranstaltninger inden for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik vedrørt et særligt varieret spektrum af emner. En række domme fortjener nærmere omtale.

1. TERRORISME

I dom af 14. januar 2015, ***Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen*** (T-127/09 RENV, Sml., EU:T:2015:4) fik Retten for første gang lejlighed til på området for tvister vedrørende restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder med henblik på at bekæmpe terrorisme at anvende de principper, der er fastslået af Domstolen i dom af 18. juli 2013, *Kommissionen m.fl. mod Kadi* [36], på den form for domstolsprøvelse, som Unionens retsinstanser skal foretage. I den foreliggende sag var de omhandlede restriktive foranstaltninger vedtaget over for sagsøgeren på grundlag af forordning (EF) nr. 881/2002 [37].

36| C-584/10 P, C-593/10 P og C-595/10 P, Sml., EU:C:2013:518.

37| Rådets forordning (EF) nr. 881/2002 af 27.5.2002 om indførelse af visse specifikke restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder, der har tilknytning til Usama bin Laden, Al-Qaida-organisationen og Taliban, og om ophævelse af Rådets forordning (EF) nr. 467/2001 om forbud mod udførsel af visse varer og tjenesteydelser til Afghanistan, om styrkelse af flyveforbuddet og om udvidelse af indefrysningen af midler og andre økonomiske ressourcer over for Taliban i Afghanistan (EFT L 139, s. 9).

Retten fik forelagt søgsmålet efter Domstolens dom [38] om ophævelse af kendelsen [39], hvori Retten havde fastslået, at det var ufornødent at træffe afgørelse, eftersom sagsøgeren ikke længere havde søgsmålsinteresse, og Retten understregede nu, at Unionens retsinstanser – i overensstemmelse med den tilgang, som blev fastlagt med dom *Kommissionen m.fl. mod Kadi*, nævnt ovenfor (EU:C:2013:518) – såfremt den berørte person anfægter lovligheden af afgørelsen om at opføre dennes navn eller lade det forblive på listen i bilag I til forordning nr. 881/2002, skal sikre sig, at denne afgørelse er baseret på et tilstrækkeligt solidt faktuelt grundlag.

I denne forbindelse indebærer retten til forsvar og retten til en effektiv domstolsbeskyttelse, at Unionens kompetente myndighed skal meddele den berørte person den begrundelse, som ligger til grund for dens afgørelse, og at den skal give denne person mulighed for at fremsætte sine bemærkninger dertil, samt at den skal undersøge, om de fremførte grunde er velbegrundede i lyset af de bemærkninger og formildende omstændigheder, som denne person har fremført. Overholdelsen af nævnte rettigheder indebærer, at Unionens retsinstanser i tilfælde af en retlig tvist skal efterprøve, navnlig om begrundelsen fra sanktionskomitéen er tilstrækkeligt præcis og konkret, og at de i givet fald i lyset af de oplysninger, der er fremlagt, skal prøve, om de godtgjorte faktiske omstændigheder svarer til begrundelsen.

Hvis Unionens kompetente myndighed derimod ikke giver den berørte person og efterfølgende Unionens retsinstanser indsigt i oplysninger eller beviser, som vedrører den begrundelse, som den omhandlede afgørelse er baseret på, kan denne omstændighed derimod ikke i sig selv udgøre en tilsidesættelse af de nævnte rettigheder. I en sådan situation vil Unionens retsinstanser ikke være i besiddelse af supplerende oplysninger eller beviser. Såfremt Unionens retsinstanser som følge heraf ikke kan fastslå, at begrundelsen er velbegrundet, kan denne begrundelse ikke danne grundlag for den anfægtede afgørelse om opførelse på listen.

På baggrund af disse betragtninger fandt Retten, at eftersom ingen af de påstande, der blev fremsat imod sagsøgeren i begrundelsen fra sanktionskomitéen, kunne begrunde vedtagelsen på EU-plan af restriktive foranstaltninger over for denne på grund af dels en utilstrækkelig begrundelse, dels manglende oplysninger eller beviser, som støttede den enkelte grund, henset til den berørtes udførlige indsigelser, måtte den forordning, hvorved denne blev pålagt sådanne restriktive foranstaltninger annulleres.

2. DEN ISLAMISKE REPUBLIK IRAN

Inden for rammerne af tvister vedrørende restriktive foranstaltninger over for Iran med henblik på at forhindre nuklear spredning fik Retten i tre domme lejlighed til at foretage nogle vigtige præciseringer af begrebet »støtte til Irans regering« som omhandlet i den relevante EU-ret på området [40].

I den sag, der gav anledning til dom af 25. juni 2015, ***Iranian Offshore Engineering & Construction mod Rådet*** (T-95/14, Sml. (uddrag), under appel, EU:T:2015:433), fik Retten for det første forelagt et søgsmål med påstand om annullation af de retsakter, hvormed Rådet havde opført navnet på sagsøgeren, et selskab med hjemsted i Iran, på listen over personer og enheder, der er omfattet af restriktive foranstaltninger, under henvisning til, at det som en vigtig enhed i energisektoren, som ydede betydelige indtægter til Irans regering, ydede økonomisk og logistisk støtte hertil.

I forbindelse med undersøgelsen af begrundelsen for opførelse vedrørende økonomisk støtte til Irans regering mindede Retten om princippet om, at retsakters lovlighed kun kan bedømmes ud fra de faktiske og retlige

38 | Dom af 28.5.2013, ***Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen*** (C-239/12 P, Sml., EU:C:2013:331).

39 | Kendelse af 28.2.2012, ***Abdulrahim mod Rådet og Kommissionen*** (T-127/09, EU:T:2012:93).

40 | Artikel 23, stk. 2, litra d), i Rådets forordning (EU) nr. 267/2012 af 23.3.2012 om restriktive foranstaltninger over for Iran og om ophævelse af forordning (EU) nr. 961/2010 (EUT L 88, s. 1) og artikel 20, stk. 1, litra c), i Rådets afgørelse 2010/413/FUSP af 26.7.2010 om restriktive foranstaltninger over for Iran og om ophævelse af fælles holdning 2007/140/FUSP (EUT L 195, s. 39).

omstændigheder, på grundlag af hvilke de er blevet vedtaget, og ikke ud fra omstændigheder, som Rådet er blevet bekendt med efter vedtagelsen af disse retsakter, endog selv om Rådet måtte være af den opfattelse, at de pågældende omstændigheder med rette kunne begrunde de pågældende retsakter. I den foreliggende sag bemærkede Retten imidlertid, at det fremgik af Rådets skiftende argumentation, at det ikke havde nogen præcis opfattelse af sammensætningen af sagsøgerens aktionærer på tidspunktet for vedtagelsen af de anfægtede retsakter. Retten fastslog derfor, at begrundelsen, hvorefter sagsøgeren skulle have leveret væsentlige indtægter til den iranske regering, ikke var tilstrækkeligt retligt begrundet.

Retten fastslog til gengæld, at Rådet ikke havde begået nogen skønsfejl ved at være af den opfattelse, at sagsøgeren ydede logistisk støtte til den iranske regering. Retten bemærkede i denne henseende, at udtrykket »logistisk« omfatter enhver virksomhed, som vedrører organisering og gennemførelse af komplekse operationer og processer. Efter at have konstateret, at sagsøgerens aktiviteter ved deres kvalitative og kvantitative betydning var nødvendige for at opfylde behovene for den iranske olie- og gasindustri, og efter at have mindet om, at den iranske regering har væsentlige indtægter fra denne sektor, hvilket sætter regeringen i stand til at finansiere sine nukleare aktiviteter, som medfører risiko for spredning, konkluderede Retten således, at kriteriet om logistisk støtte kunne anses for at være opfyldt.

For det andet skulle Retten i dom af 25. marts 2015, ***Central Bank of Iran mod Rådet*** (T-563/12, Sml., under appel, EU:T:2015:187), tage stilling til det søgsmål, som Den Islamiske Republik Irans centralbank havde anlagt til prøvelse af de restriktive foranstaltninger, der var truffet over for denne.

Først bemærkede Retten, at kriteriet »støtte til Irans regering«, der udvider de restriktive foranstaltningers anvendelsesområde med henblik på at øge presset på Den Islamiske Republik Iran, for sin del omhandler enhver aktivitet, der udøves af den omhandlede person eller enhed, som uafhængigt af enhver direkte eller indirekte godtgjort tilknytning til nuklear spredning, på grund af sin kvantitative eller kvalitative betydning kan fremme nævnte spredning ved at forsyne Irans regering med støtte i form af ressourcer eller materielle, økonomiske eller logistiske faciliteter, der gør det muligt for Irans regering at forfølge denne spredning. Der formodedes således at foreligge en forbindelse mellem at yde en sådan støtte til Irans regering og forfølgelsen af nukleare spredningsaktiviteter i de anvendelige lovgivningsmæssige retsakter, der har til formål at fratage Irans regering indtægtskilderne med henblik på at tvinge den til at ophøre med udviklingen af dens nukleare spredningsprogram, fordi den ikke har tilstrækkelige finansielle ressourcer.

Hvad angår vurderingen af, om Rådets begrundelse er tilstrækkelig, bemærkede Retten, at det gennem sine funktioner og sine beføjelser som Den Islamiske Republik Irans centralbank, således som disse er defineret i loven, kunne anses for åbenbart, at sagsøgeren forsynede Irans regering med finansielle ydelser, der på grund af deres kvantitative eller kvalitative betydning kunne fremme nuklear spredning. I denne henseende fandt Retten, at sagsøgeren, selv om den argumenterede, at den i den omhandlede periode ikke havde gennemført sine beføjelser til at yde lån og kreditter og til at stille garanti til regeringen eller i praksis forsynet Irans regering med nogen ressourcer eller nogen finansielle faciliteter, ikke havde fremlagt beviser herfor. Retten fastslog derfor, at kriteriet om støtte til Irans regering var opfyldt i den foreliggende sag.

For det tredje fik Retten i dom af 8. september 2015, ***Ministry of Energy of Iran mod Rådet*** (T-564/12, Sml., EU:T:2015:599), lejlighed til at udtale sig om de restriktive foranstaltninger over for det iranske energiministerium. Disse foranstaltninger var blevet vedtaget over for dette ministerium under henvisning til, at det var ansvarligt for politikken i energisektoren, der udgjorde en betydelig indtægtskilde for den iranske regering. Nævnte ministerium havde indbragt et søgsmål for Retten med påstand om annullation af de retsakter, der havde medført indefrysning af dets midler, efter at Rådet som svar på de betragtninger, som var blevet fremsat inden for rammerne af ministeriets anmodning om at foretage en fornyet vurdering af opførelse af dets navn, havde vurderet, at de restriktive foranstaltninger stadig var begrundet af de grunde, der var anført i begrundelsen for de omhandlede retsakter.

Retten blev bedt om at undersøge, om en påstået tilsidesættelse af retten til forsvar og af princippet om effektiv domstolsbeskyttelse forelå, og den har fastslået, at Rådet i henhold til de gældende retsforskrifter var forpligtet til at tage opførelsen af en enheds navn op til fornyet overvejelse i lyset af sidstnævntes bemærkninger. Da der ikke var fastsat nogen nøjagtig tidsfrist, måtte det lægges til grund, at denne fornyede overvejelse skulle foretages inden for en rimelig frist. Ifølge Retten er en svarfrist i denne sammenhæng på mere end femten måneder, som den, der var forløbet i den foreliggende sag, åbenlyst urimelig. Retten fastslog derfor, at tilsidesættelsen af forpligtelsen til at besvare bemærkninger inden for en rimelig frist ikke nødvendigvis kan begrunde de omhandlede retsakters annullation. Retten bemærkede i denne henseende, at formålet med den omhandlede forpligtelse er at sikre, at de restriktive foranstaltninger over for en person eller en enhed er begrundet på det tidspunkt, hvor de vedtages, i lyset af de bemærkninger, som personen eller enheden har fremsat. Selv om Rådet faktisk havde fremsendt et svar til sagsøgeren på dennes bemærkninger, var nævnte formål imidlertid blevet opfyldt, om end for sent, og den af Rådet begåede tilsidesættelse havde derfor ikke længere skadelige virkninger på den omhandlede enheds situation. Sagsøgeren kunne derfor ikke påberåbe sig den pågældende forsinkelse med henblik på at opnå annullation af de restriktive foranstaltninger over for denne.

Hvad angår spørgsmål om, hvorvidt foranstaltningen var begrundet, fastslog Retten, at den omstændighed, at sagsøgeren i egenskab af ministerium for den iranske regering var involveret i elektricitetseksportvirksomhed, navnlig for så vidt som ministeriet indkasserede de beløb, som køberne af den eksporterede elektricitet betalte, udgjorde en støtte til den iranske regering i form af finansiel støtte, og uanset den omstændighed, at det omhandlede ministeriums aktiviteter samlet set gav underskud. Retten bemærkede desuden, at indefrysningen af nævnte ministeriums midler, der er begrundet i sagsøgerens elektricitetseksportvirksomhed, svarede til målet bestående i at fratage den iranske regering dens indtægtskilder. Retten bemærkede, at det væsentlige spørgsmål ved bedømmelsen af, om sagsøgeren ydede finansiel støtte til den iranske regering, følgelig ikke var, om sagsøgerens elektricitetseksportvirksomhed samlet set var overskudsgivende, men om den kunne være overskudsgivende, og fastslog, at Rådet ikke havde begået en fejl ved træffe de omtvistede restriktive foranstaltninger over for selskabet.

3. DEN SYRISKE ARABISKE REPUBLIK

I dom af 21. januar 2015, ***Makhlouf mod Rådet*** (T-509/11, EU:T:2015:33) fik Retten anledning til at godkende de restriktive foranstaltninger, som Rådet havde vedtaget over for en af den syriske præsident, Bachar Al-Assads allierede. Til grund for denne dom ligger det søgsmål, som sagsøgeren anlagde mod Rådets afgørelse om at opføre hans navn på listen over personer, der er omfattet af de restriktive foranstaltninger over for Den Syriske Arabiske Republik. Sagsøgeren nedlagde påstand om, at denne opførelse blev ophævet, idet han til støtte for denne anmodning bl.a. påberåbte sig en tilsidesættelse af sine grundlæggende rettigheder og begrundelsespligten.

I denne henseende fandt Retten, efter at have bemærket, at Rådet ikke havde tilsidesat sagsøgerens ret til forsvar og til en retfærdig rettergang, og at begrundelserne i de anfægtede retsakter gav ham tilstrækkelige oplysninger til, at han kunne anfægte gyldigheden for Unionens retsinstanser, at Rådet havde grundlag for at konstatere, at sagsøgeren alene i kraft af sin status som Bachar Al-Assads onkel og det ældste medlem af familien havde tilknytning til den syriske ledelse, da det er en velkendt omstændighed, at magten i Syrien bevares inden for familien, hvilket Rådet kunne tage i betragtning. Ifølge Retten gjorde de af Rådet fremlagte oplysninger det muligt med rimelighed at antage, at sagsøgeren havde tilknytning til lederne af det syriske styre eller støttede det økonomisk.

Retten fastslog desuden, at Rådet ikke havde tilsidesat proportionalitetsprincippet, ejendomsretten eller retten til privatlivets fred. De begrænsninger af ejendomsretten og beskyttelsen af sagsøgerens privatliv, som

de anfægtede afgørelser har forårsaget, grundet den afgørende betydning af beskyttelsen af den syriske civilbefolkning og de indrømmelser, der er omhandlet i de anfægtede afgørelser, stod således ikke i urimeligt forhold hertil henset til det forfulgte mål.

4. REPUBLIKKEN HVIDERUSLAND

Ved to domme af 6. oktober 2015, ***FC Dynamo-Minsk mod Rådet*** (T-275/12, EU:T:2015:747) og ***Chyzh m.fl. mod Rådet*** (T-276/12, EU:T:2015:748), skulle Retten træffe afgørelse i to sager anlagt til prøvelse af de retsakter, hvormed Rådet havde vedtaget restriktive foranstaltninger over for sagsøgerne, nemlig en hviderussisk fodboldklub, klubbens bestyrelsesformand, et holdingselskab med hjemsted i Minsk (Hviderusland) ejet af sidstnævnte samt nævnte selskabs filialer, med den begrundelse, at de ydede økonomisk støtte til den hviderussiske præsidents styre eller nyder godt heraf.

Hvad først angår bestyrelsesformanden for den omhandlede fodboldklub bemærkede Retten, at Rådet ikke havde fremlagt nogen beviser for, at han ydede økonomisk støtte til den hviderussiske præsidents styre, hvorfor opførelsen af dennes navn på listen over personer og enheder, der er omfattet af restriktive foranstaltninger, ikke var begrundet. I denne henseende afviste Retten bl.a. Rådets argument om, at det var lykkedes for sagsøgeren at opnå kontrakter og offentlige koncessioner på grund af sin nære tilknytning til præsidentens styre. Da tildelingen af disse kontrakter og koncessioner i Hviderusland var reguleret af retsregler, burde Rådet have påvist, at sagsøgeren havde kunnet opnå de omhandlede markeder på anden vis end ved sine egne forudsætninger.

Hvad dernæst angår holdingselskabet fastslog Retten, at Rådet ikke i begyndelsen af 2012 kunne opføre navnet på nævnte selskab på de omtvistede lister under henvisning til, at det var ejet af en person, der allerede var opført på disse lister. For så vidt angår Hviderusland er det først fra slutningen af 2012, at EU-retten gør det muligt for Rådet at anvende indefrysning af midler over for en person i forhold til enheder, der er ejet eller kontrolleret af denne person. Retten bemærkede i denne forbindelse, at det ikke var lykkedes Rådet at godtgøre, at nævnte selskab ydede økonomisk støtte til den hviderussiske præsidents styre.

Hvad endelig angår den hviderussiske fodboldklub og de andre selskaber, hvis navne var blevet føjet til de omtvistede lister under henvisning til, at det drejede sig om holdingselskabets filialer, fastslog Retten, at den ulovlige opførelse af holdingselskabets navn ligeledes gjorde opførelsen af navnene på dets filialer, herunder nævnte fodboldklub, ulovlig.

Retten annullerede derfor størstedelen af de anfægtede retsakter, for så vidt som de vedrørte sagsøgerne.

5. UKRAINE

Sagen, der gav anledning til dom af 26. oktober 2015, ***Portnov mod Rådet*** (T-290/14, Sml., EU:T:2015:806), gav for første gang Retten mulighed for at tage stilling til restriktive foranstaltninger på baggrund af situationen i Ukraine, som omfattede personer, der var betegnet som værende ansvarlige for uretmæssig tilegnelse af ukrainske statsmidler. De omhandlede foranstaltninger var vedtaget over for rådgiveren for den tidligere ukrainske præsident under henvisning til, at den pågældende var tiltalt i en straffesag i Ukraine med henblik på at efterforske forbrydelser i forbindelse med underslæb med statslige midler og den ulovlige overførsel heraf ud af Ukraine.

Retten bemærkede, at Unionens retsinstanser, selv om Rådet har en vid skønsbeføjelse for så vidt angår de generelle kriterier, der skal tages i betragtning med henblik på vedtagelsen af restriktive foranstaltninger, skal

sikre sig, at denne afgørelse, hvis rækkevidde er individuel for denne person, er baseret på et tilstrækkeligt solidt faktisk grundlag. Dette indebærer en efterprøvelse af de faktiske omstændigheder, der indgår i begrundelsen for nævnte afgørelse, og domstolsprøvelsen skal således ikke begrænses til en vurdering af, om den anførte begrundelse er sandsynlig i abstrakt forstand, men skal indebære en stillingtagen til, om der er belæg for disse grunde, eller i det mindste én af dem, som i sig selv anses for at kunne begrunde nævnte afgørelse, på en tilstrækkelig præcis og konkret måde.

Retten undersøgte derefter skrivelsen fra den offentlige anklagemyndighed i Ukraine til Den Europæiske Unions højtstående repræsentant for udenrigsanliggender og sikkerhedspolitik, som Rådet havde påberåbt sig til støtte for opførelsen af sagsøgerens navn på den omtvistede liste, og bemærkede, at skrivelsen, skønt den stammede fra en højere retsinstans i et tredjeland, alene indeholdt en generel angivelse, hvorefter sagsøgeren blandt andre tidligere højtstående tjenestemænd var genstand for en undersøgelse af de faktiske omstændigheder, som ikke specificeredes, i forbindelse med underslæb af offentlige midler og vedrørende ulovlig overførsel af disse midler til udlandet. Retten fastslog dermed, at skrivelsen ikke angav yderligere præciseringer om hverken disse faktiske omstændigheder eller om sagsøgerens ansvar herfor.

Ifølge Retten følger det heraf, at den omhandlede skrivelse ikke kunne udgøre et tilstrækkeligt solidt faktuelt grundlag for at opføre sagsøgerens navn på listen med den begrundelse, at han var identificeret som ansvarlig for underslæb med offentlige midler. Eftersom opførelsen af sagsøgerens navn på listen opførelsen af sagsøgerens navn på listen ikke var i overensstemmelse med kriterierne for udpegelsen af de personer, der er omfattet af de omhandlede restriktive foranstaltninger, annullerede Retten dem, der var fastsat over for denne.

OVERVÅGNINGSRAMMEN FOR EUROSYSTEMET – ECB'S KOMPETENCE

I den ovennævnte dom *Det Forenede Kongerige mod ECB* [41] (EU:T:2015:133) udtalte Retten sig vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt ECB har kompetence til at regulere virksomhed med clearing af værdipapirer i henhold til de krav, der er opstillet i Overvågningsrammen for eurosystemet.

I denne forbindelse konstaterede Retten indledningsvis, at et krav om, at centrale modparter, som foretager clearing af værdipapirer, skal være beliggende i euroområdet, ikke begrænser sig til en ren overvågning af disse clearingsystemer, men udgør en regulering af deres virksomhed.

Retten bemærkede dernæst, at der er en komplementaritet mellem artikel 127, stk. 1 og 2, TEUF og artikel 22 i statutten for ECB. Retten til at vedtage forordninger i henhold til statuttens artikel 22 er nemlig et af de midler, som ECB råder over med henblik på at udføre den opgave, som eurosystemet er tildelt i henhold til artikel 127, stk. 2, TEUF, om at fremme betalingssystemernes smidige funktion. Denne opgave opfylder i sig selv hovedformålet med artikel 127, stk. 1, TEUF. Heraf følger nødvendigvis, at udtrykket »clearing- og betalingssystemer« artikel 22 i statutten for ECB skal sammenholdes med »betalingssystemer«, som der er henvist til i samme artikel.

Retten fastslog følgelig, at henset til, at der ikke er nogen udtrykkelig henvisning til clearing af værdipapirer i artikel 22 i statutten for ECB, fremhæves det med valget af udtrykket »clearing- og betalingssystemer«, at ECB har kompetence til at vedtage forordninger med henblik på at sikre effektive og pålidelige betalingssystemer, herunder sådanne systemer, som omfatter et clearingsled, snarere end at tildele ECB en selvstændig regeludstedende beføjelse for så vidt angår samtlige clearingsystemer.

41 | Jf. ligeledes ovenfor under »Antagelse af sagen til realitetsbehandling i henhold til artikel 263 TEUF« udviklingen i forbindelse med begrebet retsakt, der kan gøres til genstand for søgsmål.

Endelig fastslog Retten, at det fremgår af EUF-traktatens bestemmelser, at hvis ECB skal tilkendes en regeludstedende beføjelse, skal dette være udtrykkeligt fastsat. Såfremt ECB er af den opfattelse, at det, for at den kan gennemføre sin opgave i henhold til artikel 127, stk. 2, fjerde led, TEUF, er nødvendigt, at den tilkendes en regeludstedende beføjelse vedrørende infrastrukturen for clearing af værdipapirer, tilkommer det den at anmode EU-lovgiver om at ændre statuttens artikel 22 gennem en tilføjelse af en udtrykkelig henvisning til systemerne til clearing af værdipapirer.

FOLKESUNDHED

Sagerne for Retten genspejler den variation, der kendetegner EU-institutionernes lovgivningsmæssige og administrative aktivitet inden for området for folkesundhed. Retten undersøgte således lovligheden af handlinger og undladelser på området for fødevaresikkerhed og sikkerheden for så vidt angår biocidholdige produkter.

I dom af 11. februar 2015, ***Spanien mod Kommissionen*** (T-204/11, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:91), udtalte Retten sig om lovligheden af en af Kommissionens retsakter vedrørende metoder til påvisning af marine biotoksiner i levende toskallede bløddyr.

I det foreliggende tilfælde skulle Retten behandle en påstand om annullation af forordning (EU) nr. 15/2011 [42], hvorved Kommissionen havde ændret metoderne til påvisning af marine biotoksiner og erstattet den dagældende biologiske metode med en kemisk metode. Med henblik herpå havde Kommissionen lagt en udtalelse fra Den Europæiske Fødevaresikkerhedsautoritet (EFSA) til grund, som påpegede manglerne ved den biologiske metode. Til støtte for sin påstand om annullation af den anfægtede forordning havde Kongeriget Spanien påberåbt en tilsidesættelse af artikel 168 TEUF, idet det hævdede, at udskiftningen af den biologiske metode med en ny metode i høj grad var til skade for beskyttelsen af folkesundheden. Kongeriget Spanien gjorde ligeledes gældende, at der var sket en tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning.

Retten bemærkede, at henset til de videnskabelige vurderinger, som EFSA er fremkommet med, ville opretholdelsen af den biologiske metode have været til risiko for folkesundheden. Kommissionen var derfor forpligtet til omgående at træffe foranstaltninger med henblik på at beskytte folkesundheden. Retten bemærkede i denne forbindelse, at Kommissionen ikke havde handlet forhastet, eftersom den kemiske metode var blevet bekræftet af en undersøgelse, der var foretaget af medlemsstaterne og koordineret af EU-referencelaboratoriet for marine biotoksiner. Ifølge Retten havde Kongeriget Spanien desuden ikke bevist, at afgørelsen om at udskifte den biologiske metode med den kemiske metode som referencemetode for kendte biotoksiner, ville have medført en risiko for folkesundheden i strid med EUF-traktaten. Kongeriget Spanien havde nemlig ikke bevist, at den kemiske metode var mindre pålidelig end den biologiske metode. Det havde navnlig ikke bevist, at forskellen på den kemiske metode og den biologiske metode tidsmæssigt set ville indebære en risiko for folkesundheden, at de forøgede omkostninger, som er forbundet med den kemiske metode, ville indebære en forringelse af beskyttelsesniveauet for folkesundheden, og at de referencematerialer, der var til rådighed, ikke gjorde det muligt at føre en nøjagtig kontrol.

Retten forkastede ligeledes argumentet om en tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet, idet den anså, at den merpris, som Kongeriget påstod anvendelsen af den kemiske metoden ville medføre, ikke kunne anses for uforholdsmæssig i forhold til det formål, der forfølges, nemlig at beskytte forbrugerne. For det første gør den biologiske metode det ikke muligt med tilstrækkelig pålidelighed at påvise visse toksiner. For det andet havde

42| Kommissionens forordning (EU) nr. 15/2011 af 10.1.2011 om ændring af forordning (EF) nr. 2074/2005 for så vidt angår anerkendte analysemetoder til påvisning af marine biotoksiner i levende toskallede bløddyr (EUT L 6, s. 3).

Kongeriget Spanien ikke bevist, at det have taget hensyn til den omkostningsbesparelse for virksomhederne, der kunne følge af den kemiske metode på grund af dens højere pålidelighed i forhold til de kendte toksiner.

Endelig konstaterede Retten, at princippet om beskyttelse af den berettigede forventning heller ikke var blevet tilsidesat. Selv om det nødvendige referencemateriale til anvendelsen af den kemiske metoden ikke var tilgængeligt for visse toksiner på tidspunktet for vedtagelsen af den anfægtede forordning, var det ikke desto mindre muligt at foretage en passende indirekte vurdering på baggrund af det referencemateriale, som var forberedt til stoffer tilhørende samme gruppe.

I den sag, der gav anledning til dom af 16. december 2015, ***Sverige mod Kommissionen*** (T-521/14, EU:T:2015:976), var der ved Retten anlagt et passivitetssøgsmål med påstand om, at Kommissionen havde tilsidesat forordning (EU) nr. 528/2012 [43], idet den ikke havde vedtaget de delegerede retsakter, der er foreskrevet i forordningen vedrørende specifikke videnskabelige kriterier til bestemmelse af hormonforstyrrende egenskaber.

Retten fastslog, at det udtrykkeligt fremgår af denne forordning, at Kommissionen var pålagt en klar, præcis og ubetinget forpligtelse til senest den 13. december 2013 at vedtage de relevante delegerede retsakter. Den omstændighed, at de videnskabelige kriterier, som den havde foreslået i forbindelse hermed, var blevet kritiseret i løbet af sommeren 2013 med den begrundelse, at de ikke var videnskabeligt underbyggede, og at gennemførelsen heraf ville have en indvirkning på det indre marked, påvirkede ikke den omstændighed, at Kommissionen havde en pligt til at handle, og at den dermed havde tilsidesat sine forpligtelser i henhold forordning nr. 528/2012.

REGISTRERING AF KEMISKE PRODUKTER

I den sag, der gav anledning til dom af 25. september 2015, ***VECCO m.fl. mod Kommissionen*** (T-360/13, Sml., under appel, EU:T:2015:695), skulle Retten træffe afgørelse i en sag med påstand om delvis annullation af forordning nr. 348/2013 [44], hvorved chromtrioxid var blevet optaget på fortegnelse over stoffer, der kræver godkendelse i bilag XIV til forordning nr. 1907/2006 [45], uden at der var indrømmet nogen undtagelse for bestemte anvendelser for chromtrioxid.

Sagsøgerne påberåbte sig navnlig den mulighed, som findes i forordning nr. 1907/2006 for at undtage bestemte anvendelser fra godkendelseskravet, forudsat at risikoen kontrolleres, henset til, at der findes en specifik EU-lovgivning, der pålægger mindstekrav vedrørende beskyttelse af menneskers sundhed eller miljøet i forbindelse med anvendelsen af det pågældende stof.

I den foreliggende sag undersøgte Retten for første gang de kriterier, der skal være opfyldt med henblik på, at en EU-retsakt kan anses for en eksisterende specifik EU-lovgivning som omhandlet i artikel 58, stk. 2, i forordning nr. 1907/2006.

I denne forbindelse henviste Retten til, at en »retsregel, der er vedtaget af en enhed inden for Unionen, der tilsigter at have bindende virkning«, kan udgøre en sådan lovgivning.

43 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 528/2012 af 22.5.2012 om tilgængeliggørelse på markedet og anvendelse af biocidholdige produkter (EUT L 167, s. 1).

44 | Kommissionens forordning (EU) nr. 348/2013 af 17.4.2013 om ændring af bilag XIV til Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1907/2006 om registrering, vurdering og godkendelse af samt begrænsninger for kemikalier (REACH) (EUT L 108, s. 1).

45 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1907/2006 af 18.12.2006 om registrering, vurdering og godkendelse af samt begrænsninger for kemikalier (REACH), om oprettelse af et europæisk kemikalieagentur og om ændring af direktiv 1999/45/EF og ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 793/93 og Kommissionens forordning (EF) nr. 1488/94 samt Rådets direktiv 76/769/EØF og Kommissionens direktiv 91/155/EØF, 93/67/EØF, 93/105/EF og 2000/21/EF (EUT L 396, s. 1).

Retten fastslog endvidere, at direktiv 98/24/EF [46] og 2004/37/EF [47] om beskyttelse af arbejdstagernes sundhed ikke kan udgøre en sådan lovgivning. For så vidt som disse direktiver ikke henviser til et bestemt stof, kan de hverken anses for at være specifikke – fordi det generelt finder anvendelse på alle kemiske stoffer – eller for at fastsætte mindstekrav – idet de alene fastlægger en generel ramme for de pligter, der påhviler arbejdsgivere, som udsætter deres ansatte for risici, der følger af anvendelse af kemiske stoffer. Det samme gør sig gældende for så vidt angår direktiv 2012/18/EU [48] og 2010/75/EU [49] om miljøbeskyttelse. Hvad angår det første direktiv konstaterede Retten, at det hverken er møntet på specifikke anvendelser af farlige stoffer eller beskyttelsen af mennesker imod en for høj eksponering over for farlige stoffer på deres arbejdsplads. Hvad angår det andet direktiv omfatter det en konkret industriel proces, der overskrider en bestemt større tærskelmængde, og ikke et bestemt stof i denne proces, og det finder ikke anvendelse over for alle typer af denne proces – bl.a. over for de processer, der ikke overskrider den angivne tærskel.

Retten fastslog, at i mangel af en eksisterende specifik EU-lovgivning, der pålægger mindstekrav vedrørende beskyttelse af menneskers sundhed eller miljøet i forbindelse med anvendelsen af det pågældende stof, rådede Kommissionen ikke over nogen skønsmargen til at indrømme den undtagelse, der var anmodet om, og den frifandt derfor Kommissionen.

AKTINDSIGT I INSTITUTIONERNES DOKUMENTER

I 2015 vedrørte retspraksis på området for aktindsigt navnlig anvendelsesområdet for forordning nr. 1049/2001 [50], særligt begrebet dokument og rækkevidden af undtagelserne til retten til aktindsigt vedrørende beskyttelsen af forretningsmæssige interesser og formålet med inspektioner, undersøgelser og revision.

I den sag, der gav anledning til dom af 27. februar 2015, ***Breyer mod Kommissionen*** (T-188/12, Sml., under appel, EU:T:2015:124), skulle Retten træffe afgørelse i en sag med påstand om annullation af den afgørelse, hvorved Kommissionen havde givet sagsøgeren afslag på aktindsigt i de indlæg, som var indgivet af en medlemsstat i en traktatbrudsprocedure for Domstolen, der var afsluttet på tidspunktet for indgivelsen af begæringen.

Denne dom gav først og fremmest Retten anledning til at fastslå, at begrebet »dokument« som omhandlet i forordning nr. 1049/2001 i det væsentlige er baseret på, at der foreligger et bevaret indhold, der er egnet til gengivelse eller konsultation efter at være produceret, idet det præciseres dels, at karakteren af det medium, der er anvendt til opbevaring, typen og karakteren af det opbevarede indhold, såvel som størrelsen, længden, betydningen eller præsentationen af et indhold er uden betydning, dels, at det pågældende indhold skal vedrøre politikker, aktiviteter og beslutninger, der henhører under den pågældende institutions kompetence.

Retten bemærkede, at de indlæg, der er udarbejdet af en medlemsstat i forbindelse med en traktatbrudssag, som Kommissionen har anlagt under udøvelsen af sine kompetencer, og som Domstolen i denne forbindelse har overgivet kopier af til Kommissionen, og som Kommissionen er i besiddelse af, udgør dokumenter, som en institution er i besiddelse af som omhandlet i forordning nr.1049/2001, og de er dermed omfattet af anvendelsesområdet for denne forordning.

46 | Rådets direktiv 98/24/EF af 7.4.1998 om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet mod risici i forbindelse med kemiske agenser (fjortende særdirektiv i henhold til direktiv 89/391/EØF, artikel 16, stk. 1) (EFT L 131, s. 11).

47 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/37/EF af 29.4.2004 om beskyttelse af arbejdstagerne mod risici for under arbejdet at være udsat for kræftfremkaldende stoffer eller mutagener (sjette særdirektiv i henhold til artikel 16, stk. l, i Rådets direktiv 89/391/EØF) (EUT L 158, s. 50).

48 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/18/EU af 4.7.2012 om kontrol med risikoen for større uheld med farlige stoffer og om ændring og efterfølgende ophævelse af Rådets direktiv 96/82/EF (EUT L 197, s. 1).

49 | Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2010/75/EU af 24.11.2010 om industrielle emissioner (integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening) (EUT L 334, s. 17).

50 | Jf. fodnote 12 ovenfor.

Hvad endelig angår indvirkningen af artikel 15, stk. 3, fjerde afsnit, TEUF på anvendelsen af forordning nr. 1049/2001 på de omtvistede indlæg, bemærkede Retten, at det bl.a. fremgår af denne bestemmelse i TEU-traktaten og målsætningerne i EU's retsforskrifter på området, at judiciel virksomhed som sådan er undtaget fra den ret til aktindsigt i dokumenter, der er fastsat i disse retsforskrifter. Som det allerede er blevet fastslået af Domstolen, er indlæg, der er indgivet til Unionens retsinstanser af en institution, trods det forhold, at de indgår i denne retsinstans' judicielle virksomhed, imidlertid ikke undtaget fra retten til aktindsigt på grundlag af artikel 15, stk. 3, fjerde afsnit, TEUF. Retten fastslog følgelig i analogi hermed, at de indlæg, som en medlemsstat udarbejder i forbindelse med en traktatkrænkelsesprocedure, ikke i videre udstrækning end Kommissionens indlæg er omfattet af den undtagelse fra retten til aktindsigt, der for så vidt angår Domstolens judicielle virksomhed er indført ved artikel 15, stk. 3, fjerde afsnit, TEUF.

Under hensyn til alle disse betragtninger konkluderede Retten, at artikel 15, stk. 3, fjerde afsnit, TEUF ikke er til hinder for, at de omtvistede indlæg omfattes af anvendelsesområdet for forordning nr. 1049/2001 med forbehold for anvendelse i givet fald af en af undtagelserne i den nævnte forordnings artikel 4 og muligheden for som fastsat i denne bestemmelses stk. 5, at den berørte medlemsstat kan anmode den pågældende institution om ikke at give aktindsigt i dens indlæg.

Retten vendte tilbage til begrebet dokument i dom af 2. juli 2015, ***Typke mod Kommissionen*** (T-214/13, Sml., under appel, EU:T:2015:448) i forbindelse med prøvelsen af et søgsmål vedrørende en begæring om tilladelse til at foretage en søgning i databaser. Efter at have henvist til, at et dokument i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i artikel 3, litra a), i forordning nr. 1049/2001, forstås som »ethvert indhold uanset medium«, angav Retten, at til trods for denne brede definition, er det med henblik på anvendelsen af forordning nr. 1049/2001 nødvendigt at opretholde en sondring mellem begrebet dokument og begrebet oplysninger.

I et tilfælde, hvor Kommissionen modtager en begæring om aktindsigt, som har til formål at opnå, at den skal foretage en søgning i en eller flere af sine databaser efter bestemte parametre defineret af den, der har fremsat begæringen, er forpligtet til, med forbehold for en eventuel anvendelse af artikel 4 i forordning nr. 1049/2001, at imødekomme denne begæring, såfremt den søgning, der er anmodet om, kan foretages ved at benytte de søgeværktøjer, der er til rådighed i denne database. Det kan derimod ikke kræves af Kommissionen, at den skal udlevere en del af eller alle de data, der er indeholdt i en eller flere af dens databaser, klassificeret efter et skema, der ikke understøttes af den nævnte database. Heraf følger det for så vidt angår databaser, at alt det, der kan udtrækkes af sådanne databaser ved at foretage en normal eller en rutinemæssig søgning, kan gøres til genstand for en begæring om aktindsigt fremsat på grundlag af forordning nr. 1049/2001.

Retten bemærkede, at i det foreliggende tilfælde kræver den aktindsigt i den kombination af data, som er omhandlet i begæringen om aktindsigt, et computerprogrammeringsarbejde, hvilket ikke kan sidestilles med en normal eller en rutinemæssig søgning. Retten udledte heraf, at den begæring, som sagsøgeren havde fremsat, ikke tilsigtede at opnå, selv delvis, aktindsigt i et eller flere eksisterende dokumenter, men tværtimod tilsigtede en frembringelse af nye dokumenter, der ikke kunne udtrækkes af en database ved at foretage en normal eller rutinemæssig søgning ved hjælp af et eksisterende søgeværktøj.

I den sag, der gav anledning til dom af 12. maj 2015, ***Unión de Almacenistas de Hierros de España mod Kommissionen*** (T-623/13, Sml., EU:T:2015:268), skulle Retten tage stilling til lovligheden af den afgørelse, hvormed Kommissionen havde givet sagsøgeren afslag på aktindsigt i en række dokumenter, som den spanske konkurrencemyndighed havde fremsendt til Kommissionen i forbindelse med to procedurer i henhold til artikel 101 TEUF. Ved denne afgørelse havde Kommissionen støttet sig på eksistensen af en generel formodning om, at udbredelsen af dokumenter som de omtvistede ville være til skade for beskyttelsen af de berørte virksomheders forretningsmæssige interesser samt formålet med undersøgelser.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at det er korrekt, at der gælder en generel formodning for, at udbredelsen af dokumenter, som er fremsendt af en national konkurrencemyndighed i henhold til artikel 11,

stk. 4, i forordning nr. 1/2003 [51] inden for rammerne af en procedure om overtrædelse af konkurrencereglerne i princippet er til skade for beskyttelsen af de berørte virksomheders forretningsmæssige interesser, såvel som formålet med de nationale konkurrencemyndigheders undersøgelser, som er snævert knyttet hertil. Retten præciserede, at i lighed med hvad der er fastslået i forbindelse med fusionskontrol og sanktionering af karteller [52], finder denne formodning anvendelse, uanset om begæringen om aktindsigt vedrører en kontrolprocedure, der allerede er afsluttet, eller en procedure, der stadig pågår.

Retten understregede desuden, at den effektive virkemåde af den mekanisme for udveksling af oplysninger, som er indført i det netværk af offentlige myndigheder, som skal sikre respekten for Unionens konkurrenceregler, indebærer, at de udvekslede oplysninger forbliver fortrolige. Hvis enhver på grundlag af forordning nr. 1049/2001 kunne få aktindsigt i dokumenter, som fremsendes af medlemsstaternes konkurrencemyndigheder til Kommissionen, vil den garanti for forstærket beskyttelse, der er forbundet med de fremsendte oplysninger, som denne mekanisme er baseret på, blive bragt i fare.

Endelig påpegede Retten, at begrænsningen af den periode, hvori en formodning finder anvendelse, ikke kan begrundes med hensynet til den ret til erstatning, som personer, der har lidt skade grundet en overtrædelse af artikel 101 TEUF, har. De omhandlede dokumenter vedrører nemlig ikke en undersøgelse gennemført af Kommissionen, men en undersøgelse gennemført af en national konkurrencemyndighed. Det var således denne nationale konkurrencemyndigheds sagsakter, der i givet fald ville kunne indeholde de nødvendige beviser til at danne grundlag for et erstatningskrav.

Med dom af 7. juli 2015, ***Axa Versicherung mod Kommissionen*** (T-677/13, Sml., EU:T:2015:473), fik Retten mulighed for at fastsætte yderligere præciseringer vedrørende problematikken omkring generelle formodninger, der gælder for visse kategorier af dokumenter.

Anledningen til denne dom var to begæringer om aktindsigt i dokumenterne vedrørende en procedure efter konkurrencereglerne, hvoraf den ene vedrørte indholdsfortegnelsen i de omhandlede sagsakter. Hvad angår sidstnævnte begæring havde Kommissionen givet sagsøgeren et fuldstændigt afslag på begæringen om aktindsigt i henvisningerne til dokumenterne i samarbejdsproceduren, som fremgik af indholdsfortegnelsen, med henvisning til eksistensen af en generel formodning for et indgreb i beskyttelsen af formålene med inspektioner og undersøgelser.

Retten bemærkede indledningsvis, at Kommissionen kan antage, at videregivelsen af »dokumenterne i samarbejdsproceduren« i sagsakterne til en procedure efter konkurrencereglerne kan begrænse effektiviteten af dens samarbejdsordning, for så vidt som de bevirker, at tredjemand får oplysninger om følsomme forretningsoplysninger eller fortrolige oplysninger om parternes samarbejde, som er indeholdt i disse dokumenter. Disse overvejelser indebærer imidlertid ikke, at aktindsigten i sådanne dokumenter systematisk kan nægtes, idet hver begæring om aktindsigt til de omhandlede dokumenter skal bedømmes fra sag til sag. Henset til den betydning, som erstatningssøgsmål anlagt ved de nationale retter har for opretholdelsen af en effektiv konkurrence inden for Unionen, er navnlig en simpel påberåbelse af en risiko for, at aktindsigt i beviselementer, der findes i sagsakterne i en sag om en procedure efter konkurrencereglerne, vil kunne påvirke effektiviteten af et samarbejdsprogram, i forbindelse med hvilket disse dokumenter er blevet overdraget til den kompetente konkurrencemyndighed, ikke tilstrækkelig til at begrunde en nægtelse af aktindsigt. Den omstændighed, at en sådan nægtelse vil kunne hindre gennemførelsen af disse søgsmål, kræver derimod, at denne nægtelse begrundes med tvingende hensyn til beskyttelsen af den påberåbte interesse, som finder anvendelse på hvert dokument, for hvilket aktindsigt nægtes. Det påhviler således Kommissionen eller de nationale retter, som skal træffe afgørelse om, hvorvidt der skal gives aktindsigt i dokumenter, som er blevet

51 | Jf. fodnote 7 ovenfor.

52 | Domme af 28.6.2012, Kommissionen mod Éditions Odile Jacob (C-404/10 P, Sml., EU:C:2012:393), af 13.9.2013, Nederlandene mod Kommissionen (T-380/08, Sml., EU:T:2013:480) og af 7.10.2014, Schenker mod Kommissionen (T-534/11, Sml., EU:T:2014:854).

indhentet i forbindelse med en samarbejdsprocedure, og som fremgår af sagsakterne i en procedure for anvendelsen af konkurrencereglerne, i hvert enkelt tilfælde at afveje de hensyn, der kan berettige videregivelsen af de omhandlede dokumenter eller beskyttelsen af de omhandlede dokumenter under hensyntagen til alle de relevante oplysninger i sagen.

Dette gælder så meget desto mere i et tilfælde, hvor en person, som anser sig for at være offer for overtrædelser af konkurrencereglerne, og som har anlagt et erstatningssøgsmål ved en national ret, anmoder om aktindsigt, ikke i de »dokumenter i samarbejdsproceduren«, som fremgår af sagsakterne i den procedure, som førte til den afgørelse, hvorved overtrædelsen blev konstateret, men alene i henvisningerne til de dokumenter, som fremgår af indholdsfortegnelsen over disse sagsakter. Det fuldstændige afslag på aktindsigt i sådanne henvisninger, herunder de dele, som er neutrale eller ubetydelige, gør desuden enhver faktisk identifikation af »dokumenterne i samarbejdsproceduren« umulig eller i det mindste urimelig vanskelig for sagsøgeren, og gør det umuligt for sagsøgeren at danne sig en mening om, hvorvidt det er nødvendigt at råde over disse dokumenter med henblik på at underbygge et erstatningssøgsmål, og i endnu mindre grad begrunde, hvorfor et sådant behov foreligger, eftersom det netop er under overholdelse af disse krav, at retspraksis regulerer udbredelsen af disse dokumenter og deres fremlæggelse under en erstatningssag, der er anlagt ved en national domstol, og Kommissionens anerkendelse af, at der foreligger en tungvejende offentlig interesse i tilfælde, hvor Kommissionen har modtaget en begæring i henhold til forordning nr. 1049/2001.

EKSTERNE FORBINDELSER

I den ovenfor nævnte dom *Front Polisario mod Rådet* [53] (EU:T:2015:953) fastslog Retten, at EU-institutionerne har vide skønsmæssige beføjelser for så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt der skal indgås en aftale med et tredjeland, som skal finde anvendelse på et område, og navnlig når reglerne og principperne i den anvendelige folkeret på det pågældende område er komplekse og upræcise. Heraf følger, at den retslige prøvelse skal begrænses til spørgsmålet om, hvorvidt den kompetente EU-institution, i det foreliggende tilfælde Rådet, har foretaget åbenbart urigtige skøn, da den godkendte indgåelsen af en aftale, såsom den aftale, der blev godkendt i den anfægtede afgørelse.

Under disse omstændigheder skal Unionens retsinstanser efterprøve, om institutionen omhyggeligt og upartisk har undersøgt alle relevante forhold i den pågældende sag, som støtter de konklusioner, der drages. Selv om det er korrekt, at der ikke er opstillet et absolut forbud i Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder mod, at Unionen indgår en aftale, som vil kunne finde anvendelse på et omtvistet område, er beskyttelsen af befolkningen på dette områdes grundlæggende rettigheder imidlertid særlig vigtig og udgør således et spørgsmål, som skal efterprøves af Rådet inden godkendelsen af en sådan aftale. Retten præciserede i særdeleshed, at Rådet hvad angår en aftale, hvis formål navnlig er at fremme eksporten til Unionen af diverse varer fra det omhandlede område, omhyggeligt og upartisk skal efterprøve alle relevante forhold med henblik på at sikre, at produktionen af varer med henblik på eksport ikke sker til skade for befolkningen i det omhandlede område, eller indebærer, at denne befolknings grundlæggende rettigheder tilsidesættes. Henset navnlig til den omstændighed, at Kongeriget Marokkos suverænitet over Vestsahara hverken er anderkendt af Unionen og dens medlemsstater, eller af FN i almindelighed, og eftersom der ikke foreligger noget internationalt mandat, som berettiger marokkansk tilstedeværelse på dette område, skal Rådet selv sikre, at der ikke foreligger tegn på en udnyttelse af naturressourcerne i den del af Vestsahara, som er under marokkansk kontrol, der kan være til skade for Vestsaharas beboere og bringe deres grundlæggende rettigheder i fare. Eftersom det hverken fremgik af Rådets argumenter eller af de oplysninger, som Rådet havde afgivet i sagen, at det havde foretaget en sådan efterprøvelse, var Retten af den opfattelse, at Rådet havde tilsidesat sin forpligtelse til at

53| Vedrørende denne dom jf. ligeledes de ovenfor nævnte argumenter vedrørende »Antagelse af sagen til realitetsbehandling i henhold til artikel 263 TEUF«, i punkt 3 (»Søgsmålskompetencen for så vidt angår den afgørelse om indgåelse af aftale«) og 4 (»Søgsmålskompetence«).

undersøge alle relevante forhold i sagen inden vedtagelsen af den anfægtede afgørelse. Den fastslog følgelig, at sagsøgeren skulle gives medhold og den anfægtede afgørelse skulle annulleres, for så vidt som den godkendte anvendelsen af den i aftalen omhandlede aftale i Vestsahara.

II. ERSTATNINGSSØGSMÅL

I dom af 3. december 2015, ***CN mod Parlamentet*** (T-343/13, Sml., EU:T:2015:926), skulle Retten tage stilling til et erstatningskrav, der var fremsat af en tidligere tjenestemand i Rådet med henblik på genopretning af det tab, der angiveligt var lidt som følge af videregivelsen af visse personoplysninger på Parlamentets websted, der vedrørte denne tjenestemand. I det foreliggende tilfælde havde Parlamentet på det pågældende websted offentliggjort en meddelelse, som summarisk beskrev indholdet af det andragende, som sagsøgeren havde indgivet, herunder sagsøgerens navn og den omstændighed, at han var blevet ramt af en alvorlig sygdom, og at hans søn led af et alvorligt mentalt eller fysisk handicap.

Retten bemærkede i denne forbindelse, at behandlingen af sagsøgerens følsomme personoplysninger skulle undersøges i lyset af artikel 10 i forordning (EF) nr. 45/2001 [54], som forbyder behandlingen af personlige oplysninger vedrørende sundhed, medmindre den omhandlede person har givet sit udtrykkelige samtykke. Den bemærkede herved, at forordningens artikel 2, litra h), definerer den registreredes samtykke som »enhver frivillig, specifik og informeret viljestilkendegivelse, hvorved den registrerede indvilliger i, at personoplysninger, der vedrører den pågældende selv, gøres til genstand for behandling«. Retten fastslog under hensyn til samtlige omstændigheder i sagen, at sagsøgeren havde afgivet en »frivillig og informeret viljestilkendegivelse«. En opmærksom læsning af informationerne fra Parlamentet burde nemlig have gjort det muligt for en rimeligt opmærksom andrager at vurdere rækkeviden og konsekvenserne af sin handling. I øvrigt var denne viljestilkendegivelse specifik, idet Parlamentet havde informeret sagsøgeren om den omstændighed, at hans klage over, at en EU-institution angiveligt ikke havde taget behørigt hensyn til sagsøgerens sygdom og hans søns handicap i forhold til hans karriere, ville være tilgængelig på internettet. Endelig fastslog Retten, at sagsøgeren havde givet sit udtrykkelige samtykke ved at afkrydse de felter i formularen, der vedrørte den offentlige behandling og optagelsen i et offentligt onlineregister, uden at hans samtykke indirekte skal udledes af en sådan handling. Ifølge Retten skulle disse betragtninger anvendes mutatis mutandis på behandlingen af andre personoplysninger end sagsøgerens følsomme personoplysninger.

Retten bemærkede, at meddelelsen, for så vidt som den angav, at sagsøgerens søn lider af et alvorligt mentalt eller fysisk handicap, imidlertid ligeledes indeholder følsomme personoplysninger vedrørende sønnen, selv om han ikke nævnes ved navn heri. Idet der ikke forelå oplysninger om, at sagsøgeren er den retlige repræsentant for sin søn, kunne det udtrykkelige samtykke, som sagsøgeren havde givet, ikke retfærdiggøre Parlamentets behandling af de nævnte oplysninger. Retten fastslog imidlertid, at sagsøgeren ikke i forbindelse med sin erstatningssag kunne påberåbe sig ulovligheder, der følger af den påståede tilsidesættelse af tredjemands rettigheder, herunder hans søns.

Idet den desuden undersøgte Parlamentets adfærd efter anmodningen om fjernelse af personoplysninger, bemærkede Retten, at forordning nr. 45/2001 ikke udtrykkeligt fastlægger muligheden for at trække det oprindeligt afgivne samtykke tilbage. Den præcisrede desuden, at sagsøgeren ikke havde påberåbt sig tilsidesættelsen af en retsregel eller et retsprincip i det tilfælde, hvor Parlamentets oprindelige offentliggørelse havde været lovlig, som det var tilfældet i den foreliggende sag. Når anmodning som i den foreliggende sag er ugrundet, men imødekommes af høflighed, er der ikke nogen grund til at indføre en pligt til »omgående« gennemførelse. I dette tilfælde var Parlamentet alene forpligtet til at holde sit løfte inden for en rimelig frist.

54 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 45/2001 af 18.12.2000 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger i fællesskabsinstitutionerne og -organerne og om fri udveksling af sådanne oplysninger (EFT 2001 L 8, s. 1).

III. APPELSAGER

Blandt de afgørelser, der er blevet truffet af Rettens appelafdeling i løbet af 2015, er der tre afgørelser, der særligt skal fremhæves.

For det første fastslog Retten i dom af 19. juni 2015, ***Z mod Domstolen*** (T-88/13 P, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:393), at for så vidt angår en klageprocedure, som er anlagt i henhold til artikel 90 i vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union, skal klageren have mulighed for at lade Unionens retsinstanser efterprøve lovligheden af afgørelsen om afslag på klagen og ikke kun afgørelsen i den oprindelige retsakt, der er genstand for klagen. Klagerens interesse i, at klageproceduren gennemføres forskriftsmæssigt, og dermed i, at afgørelsen om afslag på klagen annulleres i tilfælde af uregelmæssigheder, skal nemlig vurderes selvstændigt og ikke i forbindelse med det søgsmål, der eventuelt anlægges til prøvelse af den oprindelige afgørelse, der er genstand for klagen. I modsat fald ville den berørte aldrig kunne påberåbe sig, at der var begået uregelmæssigheder i forbindelse med klageproceduren, som imidlertid har frataget den pågældende muligheden for at få foretaget en lovlig fornyet administrativ prøvelse af den administrative afgørelse, når der anlægges sag til prøvelse af den oprindelige afgørelse, som klagen er rettet mod. Klageren ville derved miste muligheden for at anvende en procedure, der har til formål at muliggøre og fremme en mindelig bilæggelse af tvister mellem tjenestemanden og administrationen og at pålægge den myndighed, som tjenestemanden hører under, på ny at overveje sin afgørelse på baggrund af eventuelle indvendinger fra tjenestemanden.

I dom af 16. september 2015, ***EMA mod Drakeford*** (T-231/14 P, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:639), stadfæstede Retten Personalerettens tilgang, hvorefter formålet med artikel 8, stk. 1, i ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union er at forhindre, at administrationen misbruger kontrakter, der formelt er forskellige, til at omgå det krav om ændring, der er fastsat i den nævnte artikel, i de tilfælde, hvor en midlertidigt ansat, der har en tidsbegrænset kontrakt, har forbedret sin karrieremæssige stilling, eller hvor der er sket en udvikling i den pågældendes opgaver. Ændringen hviler imidlertid på den forudsætning, at ansættelsesforholdet mellem en midlertidigt ansat, der har forbedret sin karrieremæssige stilling, eller hvis opgaver har udviklet sig, og dennes arbejdsgiver er kendetegnet ved kontinuitet. Såfremt det måtte vise sig, at den ansatte indgår en kontrakt, der indebærer en væsentlig og ikke formel ændring af arten af den pågældendes opgaver, er forudsætningen for at anvende ansættelsesvilkårenes artikel 8, stk. 1, ikke længere til stede. Det ville nemlig være i strid med ånden bag den regel, der er fastsat i denne artikel at anerkende, at der kan tages hensyn til enhver fornyelse ved anvendelsen af denne regel. Retten præciserede, at hvad angår en eventuel sammenligning af de opgaver, der skulle udføres, udgør stillingen som sektionschef en væsentlig ændring i forhold til stillingen som vicechef, hvilket indebærer, at der er tale om en afbrydelse i den forstand, hvori Personaleretten har defineret dette begreb. Selv om den omstændighed, at en ansat fortsætter med at arbejde inden for det samme arbejdsområde, ikke automatisk indebærer, at der foreligger kontinuitet i de opgaver, der udføres, må det nemlig i princippet udelukkes, at der foreligger kontinuitet i det tilfælde, hvor adgangen til stillingen som sektionschef er undergivet en ekstern udvælgelsesprocedure. Selv om den pågældende, inden han blev udnævnt til sektionschef, varetog stillingen som fungerende sektionschef, kan det imidlertid ikke reelt fastslås, at hans udnævnelse til sektionschef faktisk indebar en afbrydelse i forhold til de opgaver, som han tidligere havde udført, selv om udnævnelsen skete efter afholdelsen af en ekstern procedure.

For det trejde fastslog Retten i dom af 13. oktober 2015, ***Kommissionen mod Verile og Gjergji*** (T-104/14 P, Sml., EU:T:2015:776), først og fremmest, at artikel 11, stk. 1, i bilag VIII til vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union ikke kræver, at den forsikrede sikres mulighed for, inden han træffer afgørelse om, hvorvidt han vil udøve sin ret til at overføre de pensionsrettigheder, som han har optjent i en anden ordning, til Unionens pensionsordning, endeligt at kende det antal pensionsgivende tjenesteår, som han vil få tildelt efter en sådan overførsel. Denne bestemmelse kræver heller ikke, at en eventuel uoverensstemmelse mellem den berørte og hans institution vedrørende fortolkningen og anvendelsen af de relevante bestemmelser afgøres af

Unionens retsinstanser, allerede inden den berørte træffer afgørelse om, hvorvidt han ønsker at overføre de pensionsrettigheder, som han har optjent i en anden ordning, til Unionens pensionsordning.

IV. BEGÆRINGER OM FORELØBIGE FORHOLDSREGLER

Retten modtog i 2015 32 begæringer om foreløbige forholdsregler og traf afgørelse i 31 sager [55].

Rettens præsident gav medhold i tre begæringer om udsættelse ved kendelser af 1. september 2015, ***Frankrig mod Kommissionen*** (T-344/15 R, Sml., EU:T:2015:583) og ***Pari Pharma mod EMA*** (T-235/15 R, Sml. (Uddrag), under appel, EU:T:2015:587), og af 15. december 2015, ***CCPL m.fl. mod Kommissionen*** (T-522/15 R, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:1012). I kendelse *Pari Pharma mod EMA*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:5 87), om en problemstilling vedrørende Det Europæiske Lægemiddelagenturs (EMA) udbredelse af angiveligt fortrolige oplysninger i henhold til forordning nr. 1049/2001 anvendte Rettens præsident den samme tilgang som den, han anvendte i de tilsvarende kendelser underskrevet i 2014 [56].

Retten præsident medgav, at der forelå fumus boni juris, idet han fastslog, at der var tale om at undersøge fortroligheden af rapporter, der indeholder vurderingen af ligheden af to lægemidler og det enes kliniske overlegenhed over for det andet. Denne vurdering, der vedrører en specifik farmaceutisk sektor, nemlig sektoren for lægemidler for sjældne sygdomme, og som navnlig er baseret på kliniske farmakokinetiske undersøgelser og undersøgelser om bioækvivalens, rejser spørgsmål, der indebærer videnskabelige, meget tekniske undersøgelser. Når Rettens præsident skal undersøge de omtvistede rapporter og spørgsmålet om, hvorvidt EMA fejlagtigt afslog sagsøgerens begæringer om fortrolig behandling, har denne således med komplekse, videnskabelige problemer at gøre, som ikke umiddelbart kan løses, men som kræver en grundig undersøgelse foretaget af den ret, som påkender sagens realitet.

Ifølge Rettens præsident faldt interesseafvejningen ud til sagsøgerens fordel. Den ret, som påkender sagens realitet skal således afgøre, hvorvidt den afgørelse, hvorved EMA tilkendegav sin intention om at udlevere de omtvistede rapporter til en tredjepart, skal annulleres på grund af tilsidesættelse af disse rapporters fortrolige karakter. For at bevare den effektive virkning af en dom om annullation af denne afgørelse skal sagsøgeren kunne forhindre, at EMA udleverer de pågældende rapporter. En sådan dom ville således blive frataget sin effektive virkning, hvis begæringen om foreløbige forholdsregler ikke blev taget til følge, da dette ville medføre, at EMA kunne udlevere disse rapporter, og således de facto foregribe afgørelsen i hovedsagen.

For så vidt angår spørgsmålet om uopsættelighed, anerkendte Rettens præsident den alvorlige karakter af den påståede skade, idet han fremhævede, at det ved proceduren om foreløbige forholdsregler måtte forudsættes, at oplysningerne i de omtvistede rapporter var fortrolige. Disse rapporter, der vedrører sagsøgerens produktions- og handelsvirksomhed, udgør et immaterielt gode, der kan anvendes i konkurrencemæssigt øjemed, og hvis værdi forringes alvorligt, hvis de mister deres hemmelige karakter. Med hensyn til den uoprettelige karakter af den skade, en udlevering af de omtvistede rapporter til en tredjemand, der havde indgivet en anmodning om aktindsigt som omhandlet i forordning nr. 1049/2001, kunne forårsage, fastslog Rettens præsident, at

55| Tre afgørelser blev truffet af dommeren i sagen om foreløbige forholdsregler, der afløste Rettens præsident i henhold til artikel 157, stk. 4, sammenholdt med artikel 12 i Rettens procesreglement, nemlig kendelse af 17.4.2015, ***CGI Luxembourg og Intrasoft International mod Parlamentet*** (T-769/14 R, EU:T:2015:227), af 12.6.2015, ***Cofely Solelec m.fl. mod Parlamentet*** (T-224/15 R, EU:T:2015:377) og af 15.10.2015, ***Ahrend Furniture mod Kommissionen*** (T-482/15 R, EU:T:2015:782).

56| Det drejer sig om kendelse af 13.2.2014, ***Luxembourg Pamol (Cyprus) og Luxembourg Industries mod Kommissionen*** (T-578/13 R, EU:T:2014:103) og af 25.7.2014, ***Deza mod ECHA*** (T-189/14 R, EU:T:2014:686), der ikke er blevet appelleret (jf. årsrapporten for 2014, s. 161 og 162).

sagsøgeren ville blive bragt i en sårbar situation, der var lige så truende som en offentliggørelse på internettet. Denne tredjemand ville således øjeblikkeligt få kendskab til følsomme oplysninger og ville kunne udnytte dem i konkurrencemæssigt øjemed og således svække sagsøgerens konkurrenceposition. Fordi udleveringen af et dokument i henhold til forordning nr. 1049/2001 indebærer en virkning erga omnes forekommer den angivelige skade ikke at kunne kvantificeres, idet et ubestemt og ubegrænset antal aktuelle og potentielle konkurrenter i hele verden kunne skaffe sig disse oplysninger med henblik på utallige former for anvendelse på kort, mellemlangt eller langt sigt.

I øvrigt havde Rettens præsident, selv hvis den skade, som sagsøgeren påberåbte sig, ikke kunne anses for uoprettelig, ikke mulighed for at undersøge fortroligheden af de enkelte informationer i de omtvistede rapporter med henblik på kun delvist at imødekomme begæringen om foreløbige foranstaltninger. I betragtning af de særlige kendetegn ved en sag om beskyttelsen af angiveligt fortrolige oplysninger kan Rettens præsident heller ikke overveje en delvis løsning, der består i kun at beskytte visse informationer, mens der gives mulighed for aktindsigt i andre. Såfremt afgørelsen vedrørende sagens realitet anerkender princippet om en almindelig formodning for de omtvistede rapporters fortrolighed, ville disse rapporter nemlig ikke være omfattet af pligten til selv en delvis udlevering. I betragtning af dennes rent accessoriske kompetence kan dommeren i sager om foreløbige forholdsregler ikke tillade en delvis aktindsigt uden at fratage afgørelsen vedrørende sagens realitet sin effektive virkning.

Endelig bemærkede Rettens præsident, at kriteriet vedrørende skadens uoprettelige karakter, som udelukkende stammer fra retspraksis og hverken er at finde i traktaterne eller i procesreglementet, ikke bør anvendes, når det er uforeneligt med kravene til en effektiv foreløbig beskyttelse. Artikel 278 TEUF og 279 TEUF, som er primærretlige bestemmelser, tillægger således dommeren i sager om foreløbige forholdsregler kompetence til at anordne en udsættelse af gennemførelsen, hvis det skønnes, »at forholdene kræver det«, og at foreskrive de »nødvendige« foreløbige forholdsregler. Ifølge Rettens præsident var disse betingelser opfyldt i den foreliggende sag, navnlig for så vidt som hverken indledningen af hovedsagen eller begæringen om foreløbige forholdsregler kunne anses for en forhalingsmanøvre fra sagsøgerens side med henblik på uden gyldig grund at forsinke en udlevering af de omtvistede rapporter.

Ved kendelse ***Frankrig mod Kommissionen***, nævnt ovenfor (EU:T:2015:583), gav Rettens præsident medhold i en begæring om foreløbige forholdsregler indgivet af Den Franske Republik med henblik på at opnå en udsættelse af gennemførelsen af udlevering af dokumenter, som medlemsstaten havde fremsendt til Kommissionen, og som denne havde besluttet at meddele til en tredjemand, der havde anmodet derom i henhold til forordning nr. 1049/2001.

Kommissionen anerkendte, samtidig med at den i hovedsagen bestred de omhandlede dokumenters fortrolige karakter, ikke desto mindre, at dommeren i sager om foreløbige forholdsregler kunne hindre udleveringen af disse dokumenter for at undgå, at den fremtidige afgørelse i hovedsagen blev frataget sin effektive virkning.

Rettens præsident medgav, at der forelå fumis boni juris, idet han fastslog, at drøftelserne mellem parterne viste, at der forelå en væsentlig juridisk uenighed vedrørende rækkevidden af artikel 4, stk. 5, i forordning nr. 1049/2001 – som Den Franske Republik havde påberåbt sig – som stiller medlemsstaterne i en anden situation end andre dokumentindehavere, idet den bestemmer, at enhver medlemsstat i modsætning til andre dokumentindehavere kan anmode en institution om ikke at give aktindsigt i et dokument, der hidrører fra denne medlemsstat, uden medlemsstatens »forudgående samtykke«. Domstolen fastslog således i sin dom af 21. juni 2012, IFAW *Internationaler Tierschutz-Fonds mod Kommissionen* [57], at det ikke tilkommer den institution, der skal behandle en anmodning om aktindsigt, at foretage en kontrol, der går ud over en undersøgelse af, om der foreligger en begrundelse, der henviser til undtagelserne i artikel 4, stk. 1-3, i forordning nr. 1049/2001,

57| C-135/11 P, Sml., EU:C:2012:376, præmis 63 og 64.

mens Retten i sin dom af 14. februar 2012, *Tyskland mod Kommissionen* [58], fandt, at det var tilladt for denne institution at foretage en prima facie-prøvelse af velbegrundetheden af den begrundelse, som medlemsstaten havde fremført til støtte for sin indsigelse mod udlevering af de omtvistede dokumenter.

Interesseafvejningen faldt ud til fordel for Den Franske Republik. Rettens præsident fastslog således, at den domstol, der realitetsbehandler sagen, skal træffe afgørelse om, hvorvidt den afgørelse, hvorved Kommissionen udtrykte sin intention om at udlevere de omtvistede dokumenter, skal annulleres på grund af en manglende hensyntagen til deres fortrolige karakter. For at opretholde den nyttige virkning af en dom, som annullerer denne afgørelse, skal Den Franske Republik kunne hindre, at Kommissionen på et tidligere tidspunkt foretager en sådan udlevering, der de facto ville foregribe den fremtidige afgørelse i hovedsagen.

Hvad angik spørgsmålet om uopsættelighed, gjorde Den Franske Republik gældende, at de omhandlede dokumenter udgjorde væsentlige elementer i en procedure, hvor medlemsstaten var stillet over for Kommissionen, og som frembød væsentlige lighedspunkter med den administrative fase af en traktatbrudsprocedure, idet den omfattede en dialog med Kommissionen med henblik på en tilnærmelse af de forskellige holdninger. Ifølge Den Franske Republik kan dette formål kun opnås i en situation, hvor der hersker en streng gensidig tillid, som ville undergraves af en tidligere udlevering af dokumenter, der er blevet udvekslet under denne procedure, idet en sådan udlevering ville skade forsvarsstrategien i en efterfølgende retssag. Rettens præsident fastslog, at et sådant forsvar henhørte under Den Franske Republiks statslige opgaver, og at den omtvistede udlevering ville forvolde alvorlig skade i forhold til disse opgaver. Den skade, der ville blive lidt grundet en sådan udlevering ville ligeledes være uoprettelig, fordi en senere annullation af den anfægtede afgørelse ikke ville fjerne skaden, og fordi den henset til dens ikke-økonomiske karakter ikke ville kunne erstattes via et erstatningssøgmål anlagt mod Kommissionen.

I den sag, der gav anledning til kendelsen *CCPL m.fl. mod Kommissionen*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:1012), indgav fem selskaber, der var medlemmer af en kooperativ struktur, og som var blevet pålagt bøder for deres deltagelse i et kartel på markedet for fødevareemballage, en begæring om foreløbige forholdsregler med henblik på at opnå en udsættelse af forpligtelsen til at stille en bankgaranti, der dækkede deres bøder. Rettens præsident bemærkede i sin kendelse, at en udsættelse af denne forpligtelse ikke kunne indrømmes, med mindre den anmodende part førte bevis for, at det var objektivt umuligt for vedkommende at stille en bankgaranti, eller alternativt at det ville bringe den anmodende parts økonomiske levedygtighed i fare at stille en sådan bankgaranti. Rettens præsident konstaterede, at selv om sagsøgerne i tide seriøst havde bestræbt sig på at skaffe en sådan garanti, havde disse anstrengelser været forgæves, idet de tolv banker, der var blevet taget kontakt til i den henseende, havde givet afslag grundet selskabernes usikre økonomiske situation. I denne sammenhæng nægtede Rettens præsident at anvende koncernbegrebet på det kooperative miljø, sagsøgerne tilhørte, med den begrundelse, at der ikke fandtes et tilstrækkeligt snævert interessesammenfald.

Det blev medgivet, at der forelå fumus boni juris for den subsidiære påstand om en nedsættelse af bøden, som var baseret på et anbringende om nægtelse af at tage sagsøgernes manglende betalingsevne i betragtning, idet Rettens præsident fandt, at det ikke kunne udelukkes, at dommeren i hovedsagen ville gøre brug af sin fulde prøvelsesret med hensyn til bøder og nedsætte størrelsen af de pålagte bøder.

Rettens præsident traf således afgørelse om den begærede udsættelse, dog på den betingelse, at sagsøgerne jævnligt informerede Kommissionen om gennemførelsen af omstruktureringsplanen for CCPL-koncernen, og at de snarest muligt foretog ratebetalinger af de pålagte bøder ved betaling til Kommissionen af beløb svarende til den hensættelse, de havde foretaget i denne plan, samt af de månedlige betalinger, som fulgte af indtægterne fra salget af visse andele.

58| T-59/09, Sml., EU:T:2012:75, præmis 51-53 og 57.

Vedrørende offentligt udbud blev flere kendelser afsagt i forlængelse af den ændring af retspraksis, der blev foretaget ved kendelse af 4. december 2014, *Vanbreda Risk & Benefits mod Kommissionen* [59], og som i princippet blev stadfæstet efter appel ved kendelse af 23. april 2015, *Kommissionen mod Vanbreda Risk & Benefits* [60]. Det erindres, at i henhold til denne nye retspraksis er betingelsen om uopsættelighed blevet lempet i disse konkrete tvister, således at en alvorlig, men ikke uoprettelig skade, kan være tilstrækkelig til at opfylde denne betingelse, forudsat at den godtgjorte fumus boni juris er særlig alvorlig. Denne lempelse finder imidlertid kun anvendelse, hvis begæringen om foreløbige forholdsregler indgives af den forbigåede tilbudsgiver, inden der er indgået en kontrakt mellem den ordregivende myndighed og den tilslagsmodtagende virksomhed og inden for standstill-perioden på ti dage [61], dog på betingelse af, at denne standstill-periode overholdes af den ordregivende myndighed inden kontraktens indgåelse, og at den forbigåede tilbudsgiver var i besiddelse af tilstrækkelige oplysninger til at kunne udøve sin ret til forsvar inden for denne frist.

På denne baggrund fastslog dommeren i sager om foreløbige forholdsregler i kendelserne *CGI Luxembourg og Intrasoft International mod Parlamentet*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:227), *Cofely Solelec m.fl. mod Parlamentet*, nævnt ovenfor (EU:T:2015:377), og i kendelse af 25. juni 2015, ***Banimmo mod Kommissionen*** (T-293/15 R, EU:T:2015:438) efter – uden høring af den anden part – at have taget den forbigåede tilbudsgivers begæring om midlertidige foranstaltninger til følge, at det at det var ufornødent at træffe afgørelse i sagen, efter at den ordregivende myndighed havde trukket sin afvisning af de tilbud, disse tilbudsgivere havde indgivet, tilbage.

Derimod fastslog Rettens præsident i kendelse af 15. juni 2015, ***Close og Cegelec mod Parlamentet*** (T-259/15 R, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:378), efter at have fastslået, at standstill-perioden fuldt ud var blevet overholdt af den ordregivende myndighed inden indgåelsen af kontrakten med den tilslagsmodtagende virksomhed, og at de forbigåede tilbudsgivere, som i tide var blevet underrettet om, at deres tilbud var blevet forbigået, faktisk havde haft mulighed for at anlægge annullationssøgsmål og indgive begæring om foreløbige forholdsregler, at lempelsen af betingelsen om uopsættelighed ikke kunne finde anvendelse i den foreliggende sag, idet denne ikke var blevet anlagt inden for standstill-perioden på ti dage fra meddelelsen om, at tilbuddet var blevet forbigået, og til indgåelsen af kontrakten. Da disse tilbudsgivere ikke havde godtgjort, at de risikerede at lide en alvorlig og uoprettelig skade, blev deres begæring om foreløbige forholdsregler ikke taget til følge [62].

59 | T-199/14 R, Sml. (Uddrag), EU:T:2014:1024.

60 | C-35/15 P(R), Sml., EU:C:2015:275.

61 | Foreskrevet i artikel 171, stk. 1, i Kommissionens delegerede forordning (EU) nr. 1268/2012 af 29.10.2012 om gennemførelsesbestemmelser til Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) nr. 966/2012 om de finansielle regler vedrørende Unionens almindelige budget (EUT L 362, s. 1).

62 | Der blev ligeledes ikke givet medhold i de andre begæringer om foreløbige forholdsregler indgivet i sager vedrørende offentligt udbud grundet fraværet af særligt alvorlig fumus boni juris og manglende uopsættelighed (kendelse af 24.3.2015, ***Europower mod Kommissionen***, T-383/14 R, Sml. (Uddrag), EU:T:2015:190; af 17.7.2015, ***GSA og SGI mod Parlamentet***, T-321/15 R, EU:T:2015:522, og Ahrend Furniture mod Kommissionen, nævnt ovenfor, EU:T:2015:782).

B | RETTENS SAMMENSÆTNING

Sammensætning efter rangfølge pr. 31. december 2015)

Første række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformændene G. Berardis, M. Van der Woude, A. Dittrich, S. Papasavvas, Rettens vicepræsident H. Kanninen, Rettens præsident M. Jaeger, afdelingsformændene M.E. Martins Ribeiro, M. Prek, S. Frimodt Nielsen og D. Gratsias

Anden række, fra venstre mod højre:

Dommerne C. Wetter, M. Kancheva, J. Schwarcz, I. Pelikánová, O. Czúcz, F. Dehousse, I. Wiszniewska-Białecka, I. Labucka, A. Popescu og E. Buttigieg

Tredje række, fra venstre mod højre:

Dommerne I.S. Forrester, S. Gervasoni, A. Collins, E. Bieliūnas, V. Tomljenović, V. Kreuschitz, I. Ulloa Rubio og L. Madise, justitssekretær E. Coulon

1. ÆNDRINGER I RETTENS SAMMENSÆTNING 2015

Der blev holdt et højtideligt retsmøde ved Domstolen den 7. oktober 2015 i anledning af dels den delvise fornyelse af mandater, dels at nye medlemmer af institutionen aflagde ed og tiltrådte i embedet.

Som følge af Nicholas James Forwoods udtræden af tjenesten har repræsentanter for medlemsstaternes regeringer ved afgørelse af 16. september 2015 udnævnt Ian Stewart Forrester som dommer ved Retten som afløser for Nicholas James Forwood for den resterende del af dennes embedsperiode, dvs. fra den 1. oktober 2015 til den 31. august 2019. Ian Stewart Forrester aflagde ed for Domstolen under dette højtidelige retsmøde.

2. SAMMENSÆTNING EFTER RANGFØLGE

FRA DEN 1. JANUAR 2015 TIL DEN 6. OKTOBER 2015

M. JAEGER, Rettens præsident
H. KANNINEN, Rettens vicepræsident
M.E. MARTINS RIBEIRO, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
M. PREK, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
S. FRIMODT NIELSEN, afdelingsformand
M. VAN DER WOUDE, afdelingsformand
D. GRATSIAS, afdelingsformand
G. BERARDIS, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
O. CZÚCZ, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
I. PELIKÁNOVÁ, dommer
I. LABUCKA, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer
V. TOMLJENOVIĆ, dommer
E. BIELIŪNAS, dommer
V. KREUSCHITZ, dommer
A. COLLINS, dommer
I. ULLOA RUBIO, dommer
S. GERVASONI, dommer
L. MADISE, dommer

E. COULON, justitssekretær

FRA DEN 7. OKTOBER 2015 TIL DEN 31. DECEMBER 2015

M. JAEGER, Rettens præsident
H. KANNINEN, Rettens vicepræsident
M.E. MARTINS RIBEIRO, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
M. PREK, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
S. FRIMODT NIELSEN, afdelingsformand
M. van der WOUDE, afdelingsformand
D. GRATSIAS, afdelingsformand
G. BERARDIS, afdelingsformand
F. DEHOUSSE, dommer
O. CZÚCZ, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
I. PELIKÁNOVÁ, dommer
I. LABUCKA, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer
E. BUTTIGIEG, dommer
C. WETTER, dommer
V. TOMLJENOVIĆ, dommer
E. BIELIŪNAS, dommer
V. KREUSCHITZ, dommer
A. COLLINS, dommer
I. ULLOA RUBIO, dommer
S. GERVASONI, dommer
L. MADISE, dommer
I.S. FORRESTER, dommer

E. COULON, justitssekretær

3. TIDLIGERE MEDLEMMER AF RETTEN

(efter tiltrædelsestidspunkt)

David Alexander Ogilvy Edward (1989-1992)
Christos Yeraris (1989-1992)
José Luis Da Cruz Vilaça (1989-1995), præsident (1989-1995)
Jacques Biancarelli es (1989-1995)
Donal Patrick Michael Barrington (1989-1996)
Romain Alphonse Schintgen (1989-1996)
Heinrich Kirschner (1989-1997)
Antonio Saggio (1989-1998), præsident (1995-1998)
Cornelis Paulus Briët (1989-1998)
Koen Lenaerts (1989-2003)
Bo Vesterdorf (1989-2007), præsident (1998-2007)
Rafael García-Valdecasas y Fernández (1989-2007)
Andreas Kalogeropoulos (1992-1998)
Christopher William Bellamy (1992-1999)
André Potocki (1995-2001)
Rui Manuel Gens de Moura Ramos (1995-2003)
Pernilla Lindh (1995-2006)
Virpi Tiili (1995-2009)
Azizi Josef (1995-2013)
John D. Cooke (1996-2008)
Jörg Pirrung (1997-2007)
Paolo Mengozzi (1998-2006)
Arjen W. H. Meij (1998-2010)
Mihalis Vilaras (1998-2010)
Nicholas James Forwood (1999-2015)
Hubert Legal (2001-2007)
Verica Trstenjak (2004-2006)
Daniel Šváby (2004-2009)
Ena Cremona (2004-2012)
Vilenas Vadapalas (2004-2013)
Küllike Jürimäe (2004-2013)
Enzo Moavero Milanesi (2006-2011)
Nils Wahl (2006-2012)
Teodor Tchipev (2007-2010)
Valeriu M. Ciucă (2007-2010)
Santiago Soldevila Fragoso (2007-2013)
Laurent Truchot (2007-2013)
Kevin O'Higgins (2008-2013)

PRÆSIDENTER

José Luis Da Cruz Vilaça (1989-1995)
Antonio Saggio (1995-1998)
Bo Vesterdorf (1998-2007)

JUSTITSSEKRETÆR

Hans Jung (1989-2005)

C | STATISTIK OVER RETSSAGERNE VED RETTEN

SAMLET OVERSIGT FOR RETTEN

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2011-2015)

INDBRAGTE SAGER

2. Sagstyper (2011-2015)

3. Søgsmålstyper (2011-2015)

4. Sagernes genstand (2011-2015)

AFSLUTTEDE SAGER

5. Sagstyper (2011-2015)

6. Sagernes genstand (2015)

7. Sagernes genstand (2011-2015) (domme og kendelser)

8. Dommerkollegierne (2011-2015)

9. Sagsbehandlingstid i måneder (2011-2015) (domme og kendelser)

VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER

10. Sagstyper (2011-2015)

11. Sagernes genstand (2011-2015)

12. Dommerkollegierne (2011-2015)

DIVERSE

13. Afgørelser om foreløbige forholdsregler (2011-2015)

14. Fremskyndede procedurer (2011-2015)

15. Rettens afgørelser, som er blevet appelleret til Domstolen (1990-2015)

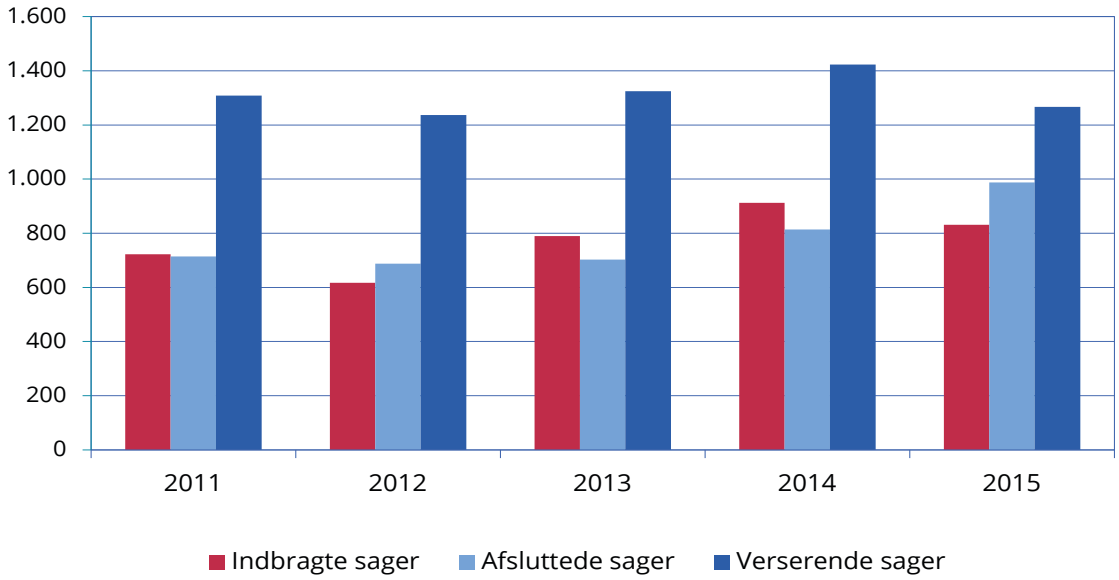
16. Fordeling af appelsagerne ved Domstolen efter sagstype (2011-2015)

17. Appelsagernes udfald ved Domstolen (2015) (domme og kendelser)

18. Appelsagernes udfald ved Domstolen (2011-2015) (domme og kendelser)

19. Samlet udvikling (1989-2015) (indbragte, afsluttede, verserende sager)

1. SAMLET OVERSIGT FOR RETTEN – INDBRAGTE, AFSLUTTEDE, VERSERENDE SAGER (2011-2015) [1] [2]

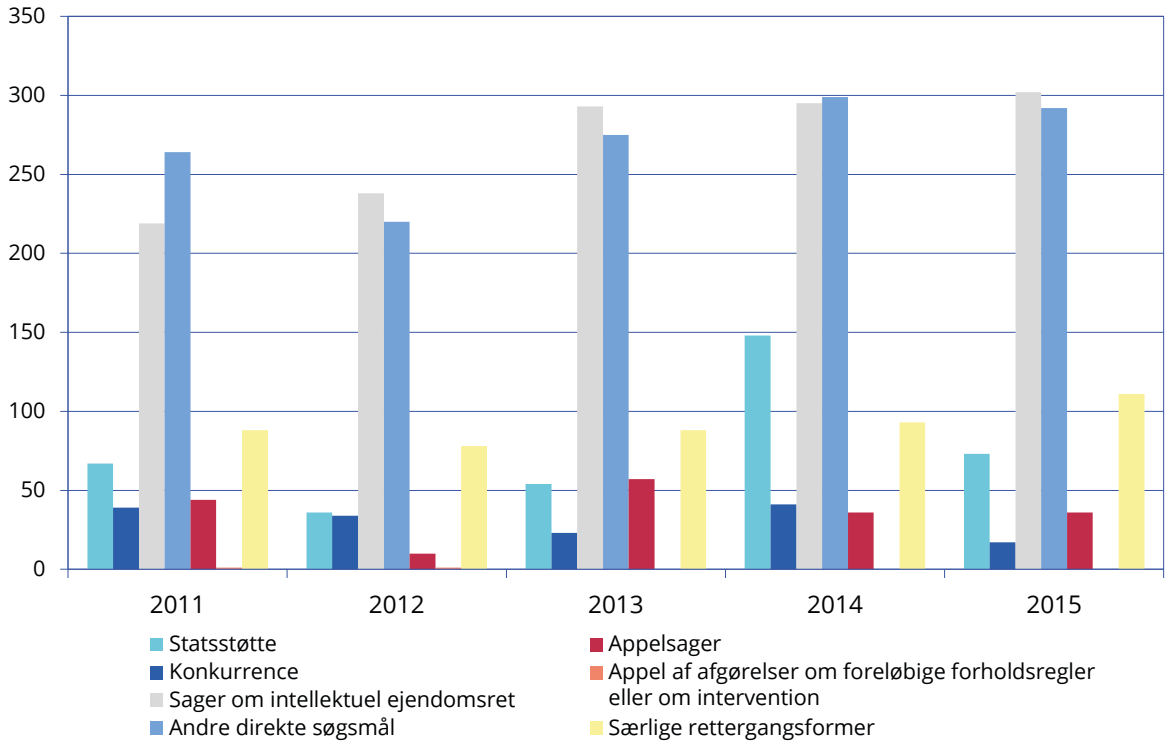
	2011	2012	2013	2014	2015
Indbragte sager	722	617	790	912	831
Afsluttede sager	714	688	702	814	987
Verserende sager	1308	1237	1325	1423	1267

1 | Medmindre andet er angivet, er særlige rettergangsformer medtaget i denne og de følgende tabeller.

»Særlige rettergangsformer« omfatter: anmodning om genoptagelse af en udeblivelsesdom (artikel 41 i statutten for Domstolen, artikel 166 i Rettens procesreglement), tredjemandsindsigelse (artikel 42 i statutten for Domstolen, artikel 167 i Rettens procesreglement), fortolkning af domme og kendelser (artikel 43 i statutten for Domstolen, artikel 168 i Rettens procesreglement),ekstraordinær genoptagelse (artikel 44 i statutten for Domstolen, artikel 169 i Rettens procesreglement), retshjælp (artikel 148 i Rettens procesreglement), berigtigelse af domme og kendelser (artikel 164 i Rettens procesreglement) og tvist om, hvilke sagsomkostninger der kan kræves erstattet (artikel 170 i Rettens procesreglement).

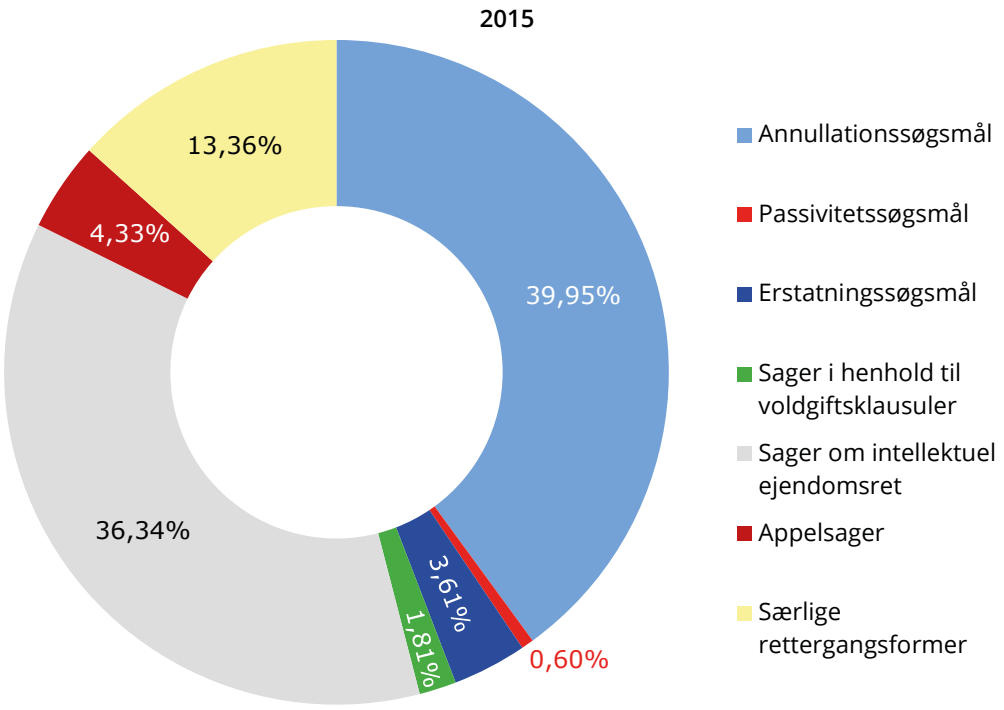
2 | Medmindre andet er angivet, tager denne tabel og tabellerne på de følgende sider ikke hensyn til sager om foreløbige forholdsregler.

2. INDBRAGTE SAGER – SAGSTYPER (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Statsstøtte	67	36	54	148	73
Konkurrence	39	34	23	41	17
Sager om intellektuel ejendomsret	219	238	293	295	302
Andre direkte søgsmål	264	220	275	299	292
Appelsager	44	10	57	36	36
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	1	1			
Særlige rettergangsformer	88	78	88	93	111
I alt	**722**	**617**	**790**	**912**	**831**

3. INDBRAGTE SAGER – SØGSMÅLSTYPER (2011-2015)

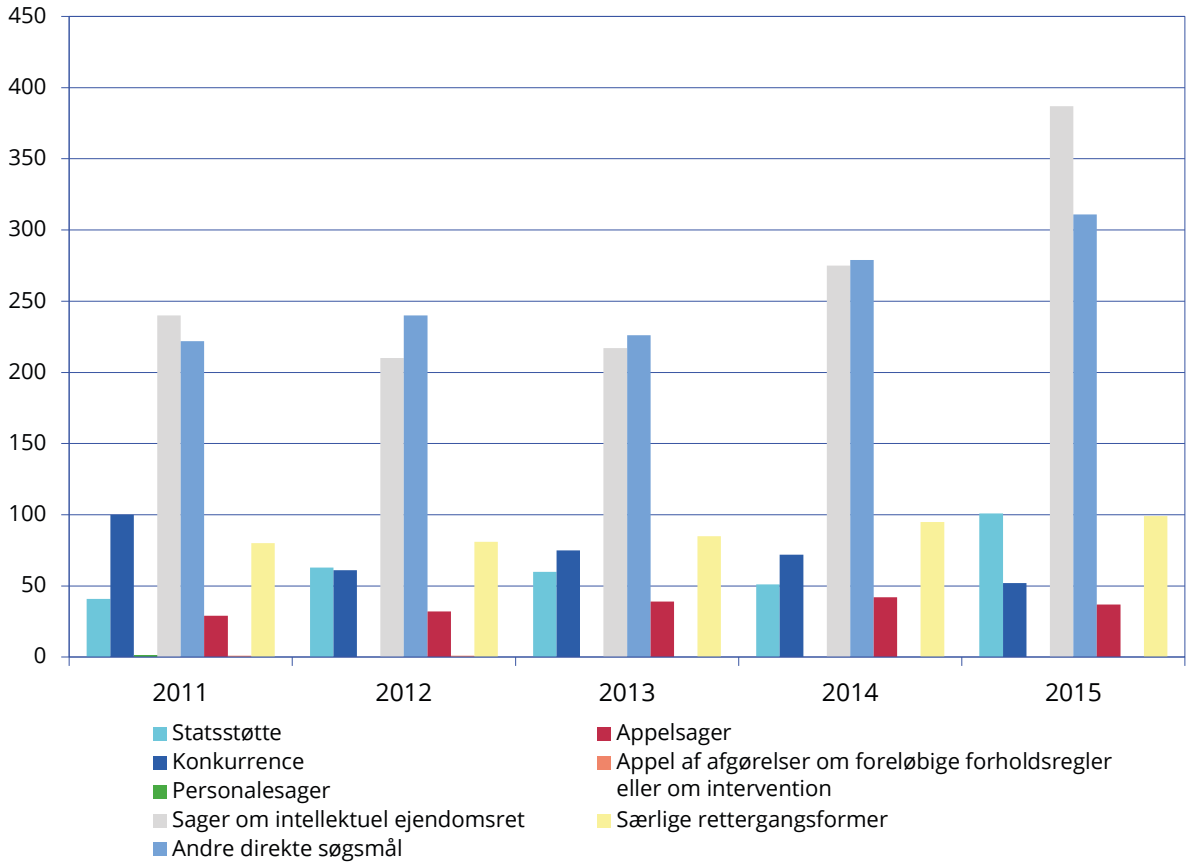

	2011	2012	2013	2014	2015
Annullationssøgsmål	341	257	319	423	332
Passivitetssøgsmål	8	8	12	12	5
Erstatningssøgsmål	16	17	15	39	30
Sager i henhold til voldgiftsklausuler	5	8	6	14	15
Sager om intellektuel ejendomsret	219	238	293	295	302
Appelsager	44	10	57	36	36
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	1	1			
Særlige rettergangsformer	88	78	88	93	111
I alt	**722**	**617**	**790**	**912**	**831**

4. INDBRAGTE SAGER – SAGERNES GENSTAND (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Aktindsigt	21	18	20	17	48
Beskæftigelse			2		
Den Europæiske Unions optræden udadtil	2	1		2	1
Energi	1		1	3	3
Etableringsfrihed				1	
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)		1		4	7
Fiskeripolitik	3		3	3	
Folkesundhed	2	12	5	11	2
Forbrugerbeskyttelse			1	1	2
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	4	3	5	2	10
Fri bevægelighed for kapital					2
Fri bevægelighed for personer					1
Fri udveksling af tjenesteydelser		1		1	
Frie varebevægelser			1		2
Handelspolitik	11	20	23	31	6
Industripolitik				2	
Intellektuel og industriel ejendomsret	219	238	294	295	303
Konkurrence	39	34	23	41	17
Kultur			1		
Landbrug	22	11	27	15	37
Miljø	6	3	11	10	5
Nye staters tiltrædelse			1		
Offentlige kontrakter	18	23	15	16	23
Økonomisk og monetær politik	4	3	15	4	3
Økonomisk, social og territorial samhørighed	3	4	3	3	5
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	1		6	1	
Oversøiske lande og territoriers associering			1		
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	3	2	12	3	5
Regler for institutionerne	44	41	44	67	53
Regler for virksomhederne				1	1
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)	93	59	41	69	55
Skatteret	1	1	1	1	1
Social sikring af vandrende arbejdstagere			1		
Socialpolitik	5	1		1	
Statsstøtte	67	36	54	148	73
Tilnærmelse af lovgivningerne			13		1
Toldunion og fælles toldtarif	10	6	1	8	
Transeuropæiske net			3		
Transport	1		5	1	
Turisme			2		
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	2	1	2		3
Udenrigs- og sikkerhedspolitik			2		
Unionsborgerskab				1	
Voldgiftsbestemmelse	5	8	6	14	15
EF-traktaten/TEUF i alt	**587**	**527**	**645**	**777**	**684**
Tjenestemandsvedtægten	47	12	57	42	36
Særlige rettergangsformer	88	78	88	93	111
I ALT	**722**	**617**	**790**	**912**	**831**

5. AFSLUTTEDE SAGER – SAGSTYPER (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Statsstøtte	41	63	60	51	101
Konkurrence	100	61	75	72	52
Personalesager	1				
Sager om intellektuel ejendomsret	240	210	217	275	387
Andre direkte søgsmål	222	240	226	279	311
Appelsager	29	32	39	42	37
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	1	1			
Særlige rettergangsformer	80	81	85	95	99
I alt	**714**	**688**	**702**	**814**	**987**

6. AFSLUTTEDE SAGER – SAGERNES GENSTAND (2015)

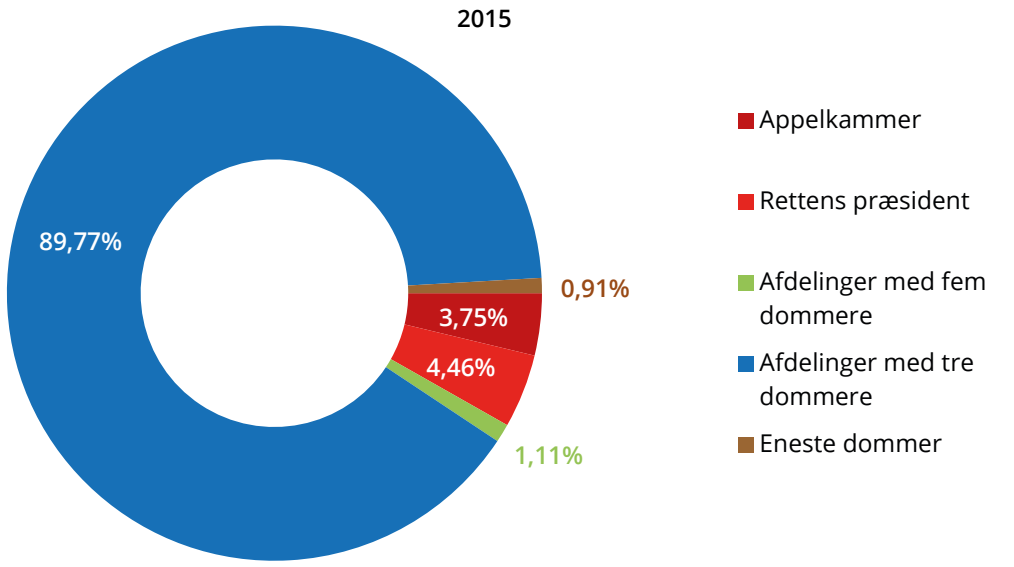
	Domme	Kendelser	I alt
Aktindsigt	15	6	21
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1	1	2
Energi	1		1
Etableringsfrihed		1	1
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	1	4	5
Fiskeripolitik	1	2	3
Folkesundhed	10	5	15
Forbrugerbeskyttelse	1	1	2
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	2		2
Fri bevægelighed for kapital		2	2
Fri bevægelighed for personer		1	1
Frie varebevægelser		2	2
Handelspolitik	15	9	24
Industripolitik		2	2
Intellektuel og industriel ejendomsret	299	89	388
Konkurrence	47	5	52
Landbrug	28	4	32
Miljø	2	16	18
Nye staters tiltrædelse	1		1
Offentlige kontrakter	12	10	22
Økonomisk og monetær politik	5	4	9
Økonomisk, social og territorial samhørighed	3	3	6
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	4	5	9
Regler for institutionerne	19	39	58
Regler for virksomhederne		1	1
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)	38	22	60
Skatteret		1	1
Statsstøtte	34	67	101
Toldunion og fælles toldtarif	3	1	4
Transport	2	1	3
Udenrigs- og sikkerhedspolitik		1	1
Voldgiftsbestemmelse	2		2
EF-traktaten/TEUF i alt	**546**	**305**	**851**
Tjenestemandsvedtægten	23	14	37
Særlige rettergangsformer	1	98	99
I ALT	**570**	**417**	**987**

7. AFSLUTTEDE SAGER – SAGERNES GENSTAND (2011-2015)

(DOMME OG KENDELSER)

	2011	2012	2013	2014	2015
Aktindsigt	23	21	19	23	21
Den Europæiske Unions optræden udadtil	5	0	2		2
Nye staters tiltrædelse					1
Landbrug	26	32	16	15	32
Statsstøtte	41	63	59	51	101
Oversøiske lande og territoriers associering				1	
Unionsborgerskab				1	
Voldgiftsbestemmelse	6	11	8	10	2
Økonomisk, social og territorial samhørighed	9	12	14	1	6
Konkurrence	100	61	75	72	52
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)		2			5
Regler for virksomhederne					1
Regler for institutionerne	36	41	35	33	58
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1	1	1	2	
Beskæftigelse			2		
Energi			1	3	1
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	4	1	6	3	9
Miljø	22	8	6	10	18
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed		2	7	1	
Skatteret		2		2	1
Etableringsfrihed					1
Fri bevægelighed for kapital					2
Frie varebevægelser			1		2
Fri bevægelighed for personer	2	1			1
Fri udveksling af tjenesteydelser	3	2		1	
Offentlige kontrakter	15	24	21	18	22
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)	32	42	40	68	60
Handelspolitik	10	14	19	18	24
Fiskeripolitik	5	9	2	15	3
Økonomisk og monetær politik	3	2	1	13	9
Udenrigs- og sikkerhedspolitik				2	1
Industripolitik					2
Socialpolitik	5	1	4		
Intellektuel og industriel ejendomsret	240	210	218	275	388
Forbrugerbeskyttelse	1				2
Tilnærmelse af lovgivningerne				13	
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	5	3	4	1	2
Transeuropæiske net				1	
Folkesundhed	3	2	4	10	15
Social sikring af vandrende arbejdstagere			1		
Turisme			1	1	
Transport	1	1		3	3
Toldunion og fælles toldtarif	1	6	9	6	4
EF-traktaten/TEUF i alt	**599**	**574**	**576**	**673**	**851**
KS-traktaten i alt			**1**		
EA-traktaten i alt	**1**				
Tjenestemandsvedtægten	34	33	40	46	37
Særlige rettergangsformer	80	81	85	95	99
I ALT	**714**	**688**	**702**	**814**	**987**

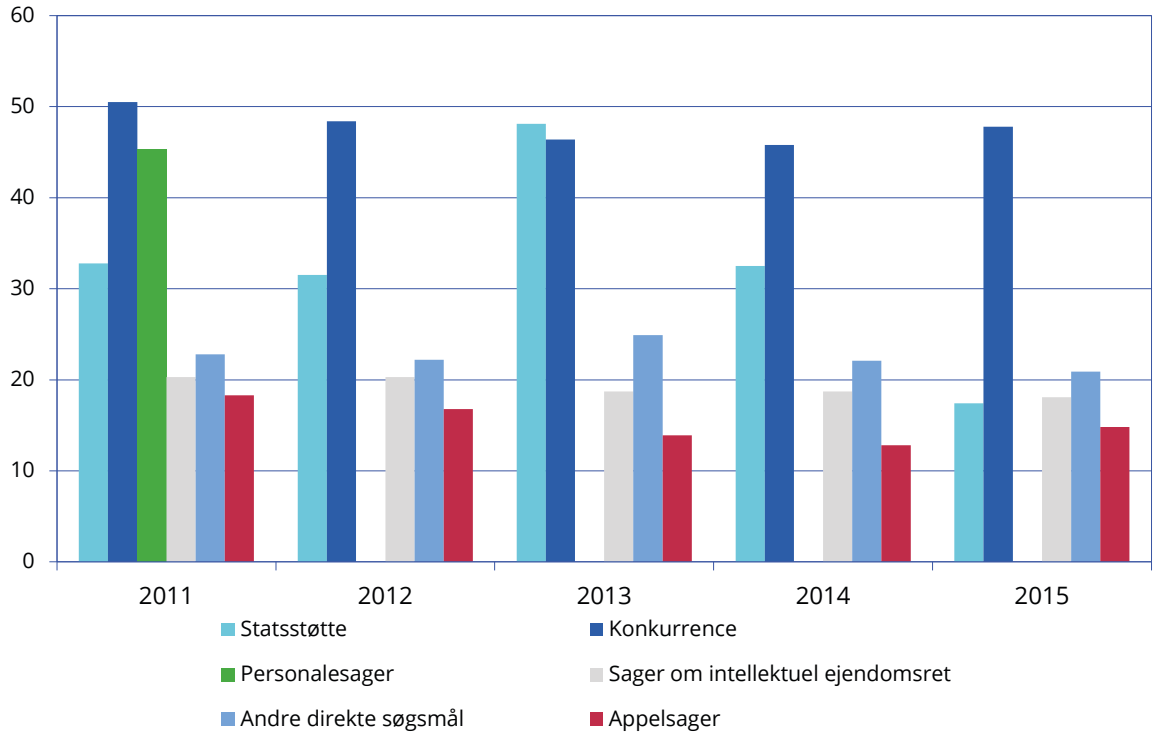
8. AFSLUTTEDE SAGER – DOMMERKOLLEGIERNE (2011-2015)

	2011			2012			2013			2014			2015		
	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt
Appelkammer	15	16	31	17	23	40	13	47	60	21	32	53	23	14	37
Rettens præsident		54	54		47	47		38	38		46	46		44	44
Afdelinger med fem dommere	19	6	25	9		9	7	1	8	9	7	16	8	3	11
Afdelinger med tre dommere	359	245	604	328	264	592	378	218	596	398	301	699	538	348	886
Eneste dommer													1	8	9
Total	**393**	**321**	**714**	**354**	**334**	**688**	**398**	**304**	**702**	**428**	**386**	**814**	**570**	**417**	**987**

9. AFSLUTTEDE SAGER – SAGSBEHANDLINGSTID I MÅNEDER (2011-2015)

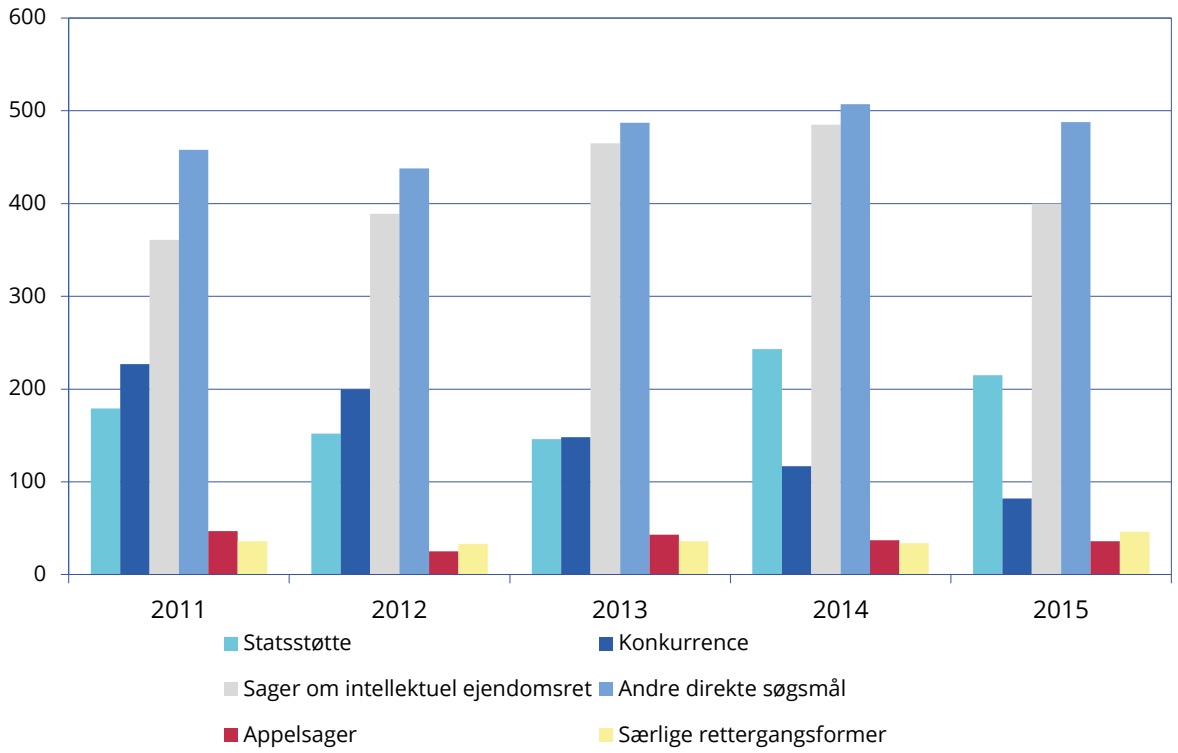
(DOMME OG KENDELSER)

	2011	2012	2013	2014	2015
Statsstøtte	32,8	31,5	48,1	32,5	17,4
Konkurrence	50,5	48,4	46,4	45,8	47,8
Personalesager	45,3				
Sager om intellektuel ejendomsret	20,3	20,3	18,7	18,7	18,1
Andre direkte søgsmål	22,8	22,2	24,9	22,1	20,9
Appelsager	18,3	16,8	13,9	12,8	14,8
Alle sagstyper	**26,7**	**24,8**	**26,9**	**23,4**	**20,6**

1 | Ved beregningen af den gennemsnitlige sagsbehandlingstid er der ikke taget hensyn til: sager, hvori der afsiges mellemdom; særlige rettergangsformer, sager om foreløbige forholdsregler eller intervention. Varigheden er udtrykt i måneder og i tiendedele af måneder.

10. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – SAGSTYPER (2011-2015)

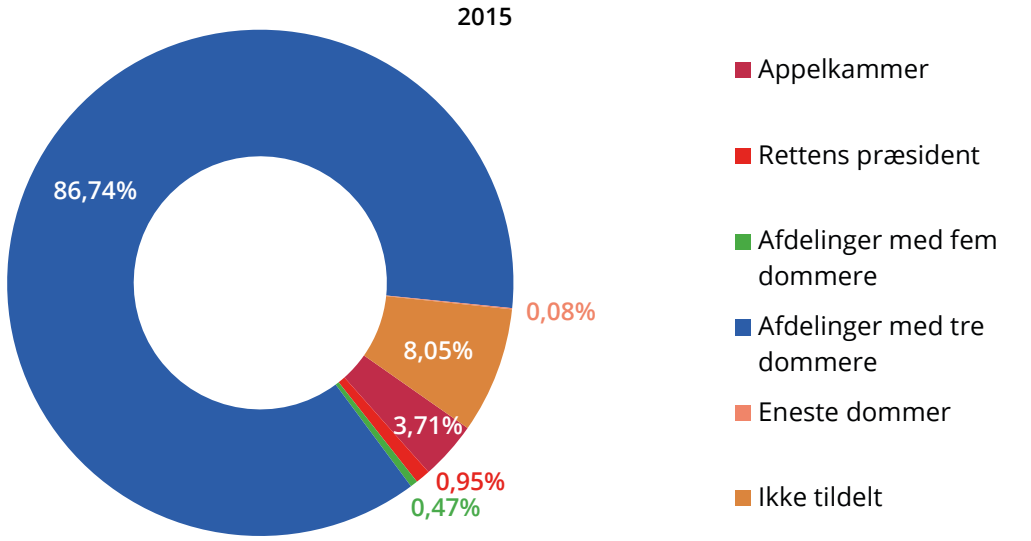

	2011	2012	2013	2014	2015
Statsstøtte	179	152	146	243	215
Konkurrence	227	200	148	117	82
Sager om intellektuel ejendomsret	361	389	465	485	400
Andre direkte søgsmål	458	438	487	507	488
Appelsager	47	25	43	37	36
Særlige rettergangsformer	36	33	36	34	46
I alt	**1308**	**1237**	**1325**	**1423**	**1267**

11. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – SAGERNES GENSTAND (2011-2015)

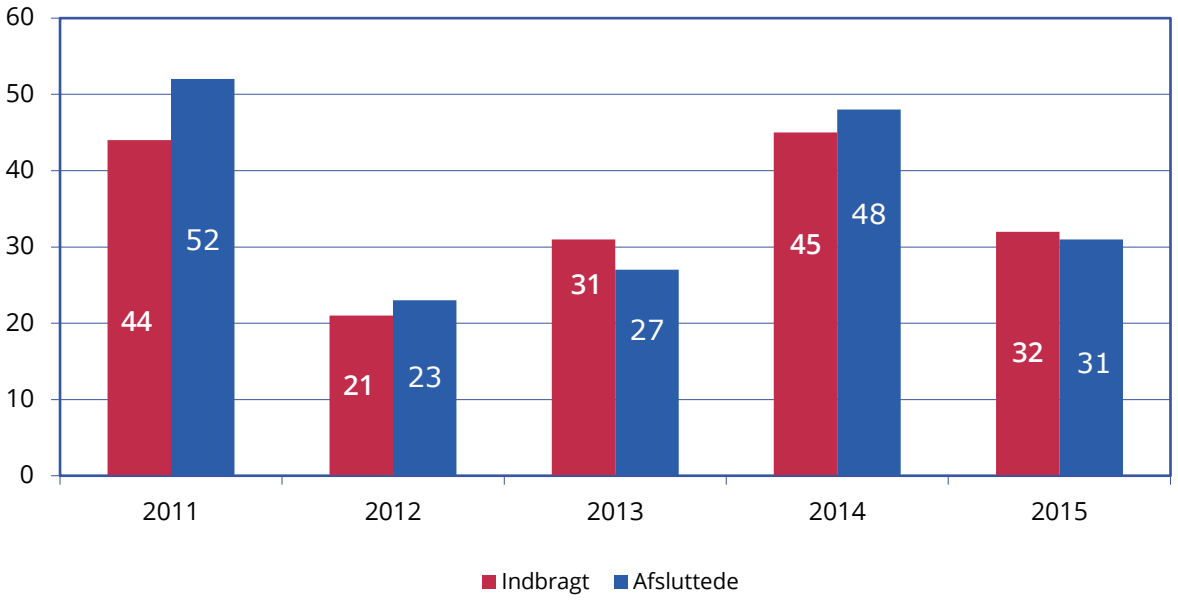
	2011	2012	2013	2014	2015
Aktindsigt	40	37	38	32	59
Den Europæiske Unions optræden udadtil	2	3	1	3	2
Energi	1	1	1	1	3
Etableringsfrihed				1	
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	2	1	1	5	7
Fiskeripolitik	25	16	17	5	2
Folkesundhed	5	15	16	17	4
Forbrugerbeskyttelse			1	2	2
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	7	7	8	9	17
Fri bevægelighed for personer	1				
Fri udveksling af tjenesteydelser	1				
Handelspolitik	35	41	45	58	40
Industripolitik				2	
Intellektuel og industriel ejendomsret	361	389	465	485	400
Konkurrence	227	200	148	117	82
Kultur			1	1	1
Landbrug	61	40	51	51	56
Miljø	18	13	18	18	5
Nye staters tiltrædelse			1	1	
Offentlige kontrakter	43	42	36	34	35
Økonomisk og monetær politik	3	4	18	9	3
Økonomisk, social og territorial samhørighed	32	24	13	15	14
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	3	1			
Oversøiske lande og territoriers associering			1		
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	7	8	14	14	10
Regler for institutionerne	41	41	50	84	79
Regler for virksomhederne				1	1
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)	89	106	107	108	103
Skatteret	1		1		
Socialpolitik	4	4		1	1
Statsstøtte	178	151	146	243	215
Tilnærmelse af lovgivningerne			13		1
Toldunion og fælles toldtarif	15	15	7	9	5
Transeuropæiske net			3	2	2
Transport	1		5	3	
Turisme			1		
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1	1	2		3
Udenrigs- og sikkerhedspolitik	1	1	3	1	
Voldgiftsbestemmelse	18	15	13	17	30
EF-traktaten/TEUF i alt	**1223**	**1176**	**1245**	**1349**	**1182**
KS-traktaten i alt	**1**	**1**			
Tjenestemandsvedtægten	48	27	44	40	39
Særlige rettergangsformer	36	33	36	34	46
I ALT	**1308**	**1237**	**1325**	**1423**	**1267**

12. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – DOMMERKOLLEGIERNE (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Appelkammer	52	40	51	37	47
Rettens præsident	2	1	1	1	12
Afdelinger med fem dommere	16	10	12	15	6
Afdelinger med tre dommere	1134	1123	1146	1272	1099
Eneste dommer					1
Ikke tildelt	104	63	115	98	102
I alt	**1308**	**1237**	**1325**	**1423**	**1267**

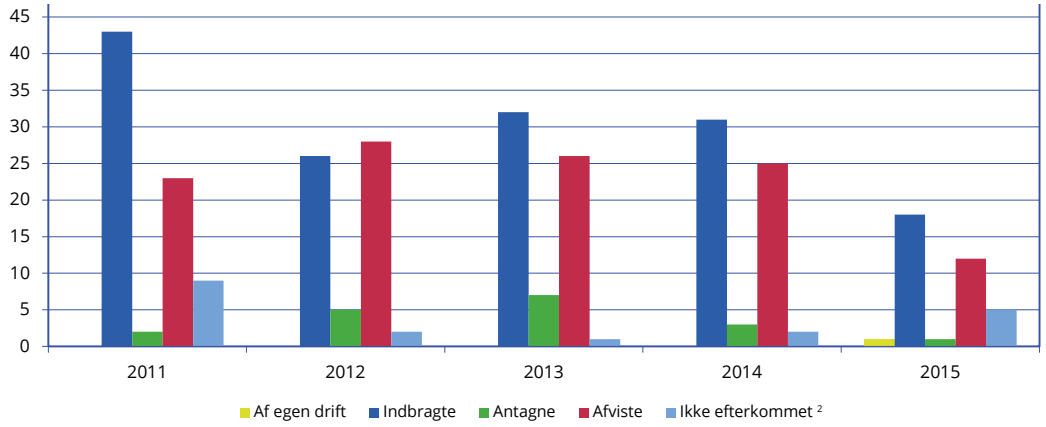
13. DIVERSE – AFGØRELSER OM FORELØBIGE FORHOLDSREGLER (2011-2015)

Fordeling i 2015

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Afsluttede sager om foreløbige forholdsregler	Sagernes udfald		
			Taget til følge	Slettelse/ afgørelse i sagen ufornøden	Forkastet
Aktindsigt	4	2	2		
Landbrug	6	4			4
Statsstøtte		2			2
Konkurrence	2	2	1		1
Regler for institutionerne	2	2		1	1
Energi	1	1			1
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	3	3			3
Miljø	2	1			1
Fri bevægelighed for kapital	1	1			1
Offentlige kontrakter	5	7		3	4
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)	4	4			4
Økonomisk og monetær politik	1	1			1
Forbrugerbeskyttelse	1	1			1
I alt	**32**	**31**	**3**	**4**	**24**

14. DIVERSE – FREMSKYNDEDE PROCEDURER (2011-2015) [1]

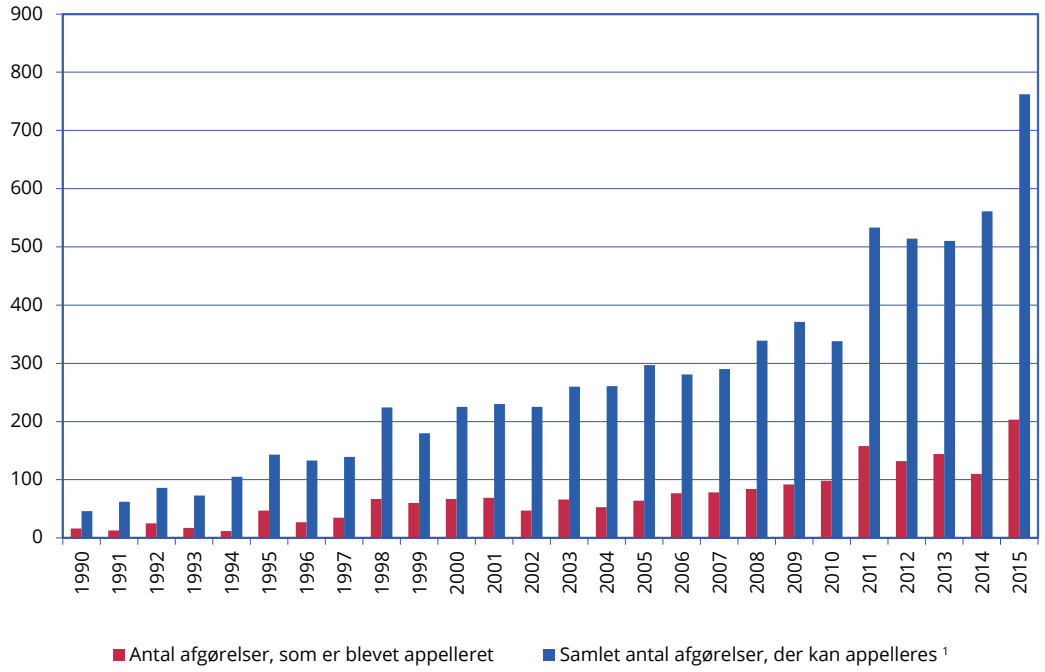

	2011					2012					2013					2014					2015				
			Sagernes udfald					Sagernes udfald					Sagernes udfald					Sagernes udfald					Sagernes udfald		
	Af egen drift	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet [2]	Af egen drift	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet [2]	Af egen drift	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet [2]	Af egen drift	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet [2]	Af egen drift	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet [2]
Aktindsigt		2		1			1		2			1		1			2		2			2		2	
Den Europæiske Unions optræden udadtil																						1		1	
Landbrug												1		1								1		1	
Statsstøtte				2			2			2							13	2	10			3		2	
Økonomisk, social og territorial samhørighed							1		1																
Konkurrence		4		4			2		2			2		2			1		1						
Regler for institutionerne		1			1		1		1								1			1		2			2
Energi												1		1											
Miljø		2		2								5	5				1						1		
Fri bevægelighed for kapital																						2			2
Offentlige kontrakter												2		1			1		2		1	1			1
Restriktive foranstaltninger (Optræden udadtil)		30	2	12	7		10	4	16			4	0	4			9		9			4		4	
Handelspolitik		3		2			3		2			15	2	14	1										
Økonomisk og monetær politik																						1		1	
Socialpolitik		1			1																				
Folkesundhed							5	1	3			1		2			3	1	1	1					
Tjenestemandsvedtægten																						1		1	
Toldunion og fælles toldtarif							1		1																
I alt		**43**	**2**	**23**	**9**		**26**	**5**	**28**	**2**		**32**	**7**	**26**	**1**		**31**	**3**	**25**	**2**	**1**	**18**	**1**	**12**	**5**

1| En sag for Retten kan underkastes en fremskyndet behandling efter anmodning af en af hovedparterne og siden 1. juli 2015 ved Rettens beslutning af egen drift.

2| Følgende sager omfattes af kategorien »ikke efterkommet«: tilbagetrækning af begæringen, ophævelse af sagen og tilfælde, hvor sagen afgøres ved kendelse, inden der er truffet afgørelse om begæringen om, at der træffes afgørelse efter den fremskyndede procedure.

15. DIVERSE – RETTENS AFGØRELSER, SOM ER BLEVET APPELLERET (1990-2015)

	Antal afgørelser, som er blevet appelleret	Samlet antal afgørelser, der kan appelleres [1]	Appellerede afgørelser i procent
1990	16	46	35%
1991	13	62	21%
1992	25	86	29%
1993	17	73	23%
1994	12	105	11%
1995	47	143	33%
1996	27	133	20%
1997	35	139	25%
1998	67	224	30%
1999	60	180	33%
2000	67	225	30%
2001	69	230	30%
2002	47	225	21%
2003	66	260	25%
2004	53	261	20%
2005	64	297	22%
2006	77	281	27%
2007	78	290	27%
2008	84	339	25%
2009	92	371	25%
2010	98	338	29%
2011	158	533	30%
2012	132	514	26%
2013	144	510	28%
2014	110	561	20%
2015	203	762	27%

1 | Det samlede antal afgørelser, der kan appelleres – domme, kendelser om foreløbige forholdregler eller om afvisning; enhver anden kendelse om afslutning af sager end kendelser om slettelse eller om henvisning – hvor fristen for appel er udløbet, eller hvor der er iværksat appel.

16. DIVERSE – FORDELING AF APPELSAGERNE EFTER SAGSTYPE (2011-2015)

	2011			2012			2013			2014			2015		
	Afgørelser, der kan påklages	**Afgørelser, der kan appelleres**	**Appelsager i %**	**Afgørelser, der kan påklages**	**Afgørelser, der kan appelleres**	**Appelsager i %**	**Afgørelser, der kan påklages**	**Afgørelser, der kan appelleres**	**Appelsager i %**	**Afgørelser, der kan påklages**	**Afgørelser, der kan appelleres**	**Appelsager i %**	**Afgørelser, der kan påklages**	**Afgørelser, der kan appelleres**	**Appelsager i %**
Statsstøtte	10	37	**27%**	18	52	**35%**	16	52	**31%**	15	77	**19%**	22	75	**29%**
Konkurrence	49	90	**54%**	24	60	**40%**	28	73	**38%**	15	44	**34%**	32	61	**52%**
Personalesager	1	1	**100%**												
Sager om intellektuel ejendomsret	39	201	**19%**	41	190	**22%**	38	183	**21%**	33	209	**16%**	64	334	**19%**
Andre direkte søgsmål	59	204	**29%**	47	208	**23%**	62	202	**31%**	47	231	**20%**	85	290	**29%**
Appelsager					2									2	
Særlige rettergangsformer				2	2	**100%**									
I alt	158	533	**30%**	132	514	**26%**	144	510	**28%**	110	561	**20%**	203	762	**27%**

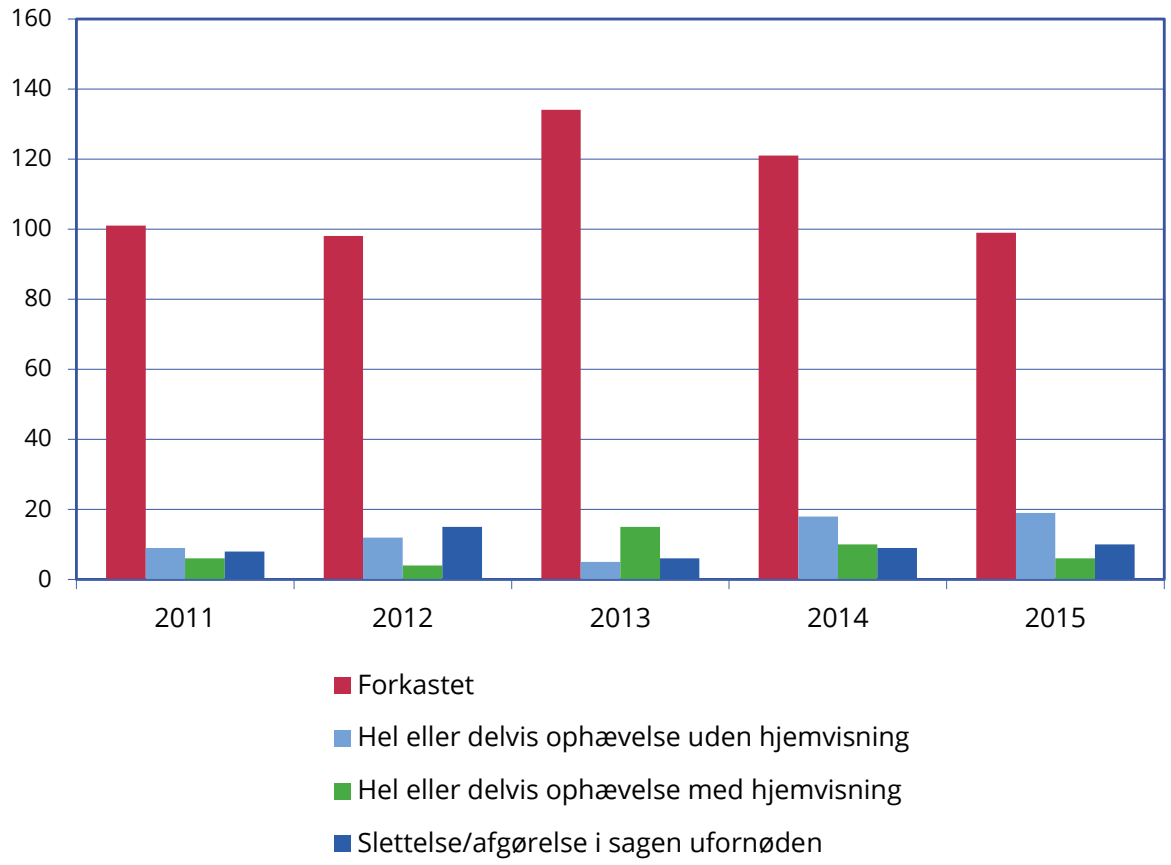
17. DIVERSE – APPELSAGERNES UDFALD (2015)

(DOMME OG KENDELSER)

	Forkastet	Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	Slettelse/afgørelse i sagen ufornøden	I alt
Aktindsigt	1	2			3
Beskæftigelse	1				1
Energi			1		1
EU-retlige principper	1				1
Fiskeripolitik	1				1
Folkesundhed	3				3
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1				1
Fri udveksling af tjenesteydelser	1				1
Handelspolitik	1		1		2
Intellektuel og industriel ejendomsret	31		2	3	36
Konkurrence	14	3		2	19
Landbrug	4	3			7
Miljø	1	5			6
Offentlige kontrakter	3	1			4
Økonomisk og monetær politik	1				1
Økonomisk, social og territorial samhørighed	1	3			4
Regler for institutionerne	10	1	1	4	16
Statsstøtte	12	1	1	1	15
Toldunion og fælles toldtarif	5				5
Udenrigs- og sikkerhedspolitik	6				6
Unionsborgerskab	1				1
I alt	**99**	**19**	**6**	**10**	**134**

18. DIVERSE – APPELSAGERNES UDFALD (2011-2015)

(DOMME OG KENDELSER)

	2011	2012	2013	2014	2015
Forkastet	101	98	134	121	99
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	9	12	5	18	19
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	6	4	15	10	6
Slettelse/afgørelse i sagen ufornøden	8	15	6	9	10
I alt	**124**	**129**	**160**	**158**	**134**

19. DIVERSE – SAMLET UDVIKLING (1989-2015)

INDBRAGTE, AFSLUTTEDE, VERSERENDE SAGER

	Indbragte sager [1]	Afsluttede sager [2]	Verserende sager pr. 31. december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1117
1998	238	348	1007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1174
2005	469	610	1033
2006	432	436	1029
2007	522	397	1154
2008	629	605	1178
2009	568	555	1191
2010	636	527	1300
2011	722	714	1308
2012	617	688	1237
2013	790	702	1325
2014	912	814	1423
2015	831	987	1267
I alt	**12483**	**11216**	

1 | 1989: Domstolen overførte 153 verserende sager til den nyoprettede Ret i Første Instans.
1993: Domstolen overførte 451 sager som følge af første udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.
1994: Domstolen overførte 14 sager som følge af anden udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.
2004 og 2005: Domstolen overførte 25 sager som følge af tredje udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.

2 | 2005 og 2006: Retten i Første Instans overførte 118 verserende sager til den nyoprettede Personaleret.

KAPITEL III
PERSONALERETTEN

A | ARBEJDET VED PERSONALERETTEN I 2015

Ved præsident **Sean Van RAEPENBUSCH**

Statistikken over retssagerne ved Personaleretten for 2015 viser, at antallet af anlagte sager (167) steg i forhold til sidste år (157). Antallet af afsluttede sager i 2015 (152) er det samme som i det foregående år.

Antallet af verserende sager er 231 pr. 31. december 2015 mod 216 i 2014. Det bemærkes imidlertid, at Personaleretten de sidste to år har måttet udsætte undersøgelsen af et stort antal sager vedrørende dels overførsler til Den Europæiske Unions pensionsordning af tidligere optjente pensionsrettigheder, dels gennemførelsen af ændringen af vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union (herefter »vedtægten«) og ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union (herefter »ansættelsesvilkårene«) [1], idet Personaleretten har afventet afgørelser fra Den Europæiske Unions Ret. Følgelig gælder, at selv om udsættelsen af undersøgelsen af 54 søgsmål vedrørende overførsel af pensionsrettigheder ophørte efter domme afsagt af Den Europæiske Unions Ret den 13. oktober 2015, var 23 sager af denne karakterer fortsat udsatte pr. 31. december 2015, således som det ligeledes var tilfældet med 28 sager vedrørende ændringen af vedtægten og af ansættelsesvilkårene. Når hertil lægges andre søgsmål, som er blevet udsat af forskellige årsager, var i alt 69 sager fortsat udsatte ved årets udgang, dvs. næsten 30% af antallet af verserende sager.

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid, ikke inkluderet varigheden af eventuelle udsættelser, er faldet fra 12,7 måneder i 2014 til 12,1 måneder i 2015. Det bemærkes, at sagsbehandlingstiden var 14,7 måneder i 2013.

I løbet af den pågældende periode har Personalerettens præsident i øvrigt afsagt 2 kendelser om foreløbige forholdsregler. Dette antal bekræfter nedgangen, på længere sigt, i antallet af begæringer om foreløbige foranstaltninger i tvister anlagt ved Personaleretten, eftersom dette antal var 11 i 2012, 3 i 2013 og 5 i 2014.

Statistikken over retssagerne for 2015 viser også, at der, uden at medregne en hjemvisning efter fornyet prøvelse, blev iværksat 35 appeller til prøvelse af 33 afgørelser fra Personaleretten til Den Europæiske Unions Ret, hvilket næsten er samme antal som i 2014 (36). De 33 afgørelser, der således blev anfægtet, udgør kun 28,21% af antallet af de af Personaleretten afsagte afgørelser, der kan appelleres, mod 36,36% i 2014 og 38,89% i 2013. Af de 37 appelsager, der blev afgjort i 2015, blev 22 desuden forkastet og 14 taget helt eller delvist til følge; 7 af de sager, hvorefter den indankede afgørelse blev ophævet, blev i øvrigt hjemvist. En enkelt appelsag blev slettet. Det bemærkes i denne forbindelse, at 7 ophævelser af Personalerettens afgørelser, dvs. halvdelen af de appelsager, der blev taget til følge, er resultatet af Personalerettens og Den Europæiske Unions Rets forskellige fortolkninger på blot to områder: området for kontrakter underlagt ansættelsesvilkårene og området for overførsel af pensionsrettigheder.

I øvrigt blev 14 sager afsluttet ved forlig i henhold til procesreglementet, mod 12 i det foregående år. Dette er det bedste resultat, Personaleretten nogen sinde har opnået i denne henseende.

Nedenfor vil der blive redegjort for de vigtigste afgørelser fra Personaleretten.

1 | Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU, Euratom) nr. 1023/2013 af 22.10.2013 om ændring af vedtægten for tjenestemænd i Den Europæiske Union og ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union (EUT L 287, s. 15).

I. PROCESSUELLE SPØRGSMÅL

I henhold til vedtægtens artikel 91, stk. 1, skal et søgsmål, til trods for en klageprocedure, principielt rettes mod den oprindelige akt, der indeholder et klagepunkt. I denne forbindelse fremgår det af retspraksis, at det indbragte søgsmål, selv om det formelt vedrører klagens afvisning, har til følge, at Unionens retsinstanser skal prøve den akt, der indeholder det klagepunkt, som klagen omhandlede, undtagen i det tilfælde, hvor afvisningen af klagen har en anden rækkevidde end den akt, som har været genstand for klagen. Personaleretten understregede ikke desto mindre i kendelse af 15. juli 2015, ***De Esteban Alonso mod Kommissionen*** (F-35/15, EU:F:2015:87, under appel), at den administrative procedure, selv i det tilfælde, hvor søgsmålet skal forstås som værende anlagt mod den oprindelige akt, henset til formålet med klagen, som er at gøre det muligt for administrationen at ændre denne akt, har en evolutionær karakter, således at ansættelsesmyndigheden eller den myndighed, der har kompetence til at indgå ansættelseskontrakten, kan finde det hensigtsmæssigt, når den giver afslag på klagen, at ændre den begrundelse, på grundlag af hvilken den havde vedtaget den anfægtede akt. Dette gælder, selv når der ikke i klagen er påberåbt et nyt og væsentligt element. Følgelig fastslog Personaleretten, at søgsmålet, selv om det skal anses for værende rettet mod den oprindelige akt, skal forstås i lyset af afgørelsen om afslag på klagen.

II. REALITETEN

GENERELLE BETINGELSER FOR RETSAKTERS GYLDIGHED

1. DEN EUROPÆISKE UNIONS CHARTER OM GRUNDLÆGGENDE RETTIGHEDER

I dom af 30. juni 2015, ***Petsch mod Kommissionen*** (F-124/14, EU:F:2015:69), fastslog Personaleretten, at selv om retten til information og høring af arbejdstagerne og retten til kollektiv forhandling, fastsat i henholdsvis artikel 27 og artikel 28 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, kan finde anvendelse i forholdet mellem Unionens institutioner og deres ansatte, tilfalder det EU-retten at gennemføre disse rettigheder i overensstemmelse med selve ordlyden af disse artikler. Personaleretten fastslog i denne henseende, at almindelige gennemførelsesbestemmelser kan udgøre en sådan gennemførelse, som i EU-retten præciserer de tilfælde og vilkår, hvorunder de førnævnte rettigheder kan finde anvendelse.

2. RETSREGLERNES RANGFØLGE

Det fremgår af Personalerettens dom af 30. juni 2015, ***Petsch mod Kommissionen*** (F-124/14, EU:F:2015:69) og af 8. juli 2015, ***DP mod ACER*** (F-34/14, EU:F:2015:82), at når en institution eller et agentur har beføjelse til at fastsætte almindelige gennemførelsesbestemmelser i forbindelse med vedtægtens artikel 110, stk. 1, med henblik på at supplere eller gennemføre de trinhøjere og bindende bestemmelser i vedtægten eller ansættelsesvilkårene, kan den kompetente myndighed hverken handle contra legem, bl.a. ved at vedtage bestemmelser, hvis anvendelse strider mod vedtægtsbestemmelsernes formål eller tømmer dem for enhver effektiv virkning, eller frigøre sig fra at overholde de almindelige retsprincipper. De almindelige gennemførelsesbestemmelser kan nemlig fastsætte kriterier, der tjener til vejledning for administrationen under udøvelsen af dens skønsbeføjelse eller til

at præcisere rækkevidden af uklare vedtægtsbestemmelser. De kan derimod ikke indskrænke vedtægtens eller ansættelsesvilkårenes anvendelsesområde eller fastsætte regler, som fraviger trinhøjere bestemmelser eller de almindelige retsprincipper.

3. RETTEN TIL AT BLIVE HØRT

Personaleretten anvendte ved undersøgelsen af de betingelser, hvorunder en tilsidesættelse af retten til at blive hørt udgør en væsentlig formalitet og begrunder en annullation af den anfægtede afgørelse, i dom af 9. september 2015, ***De Loecker mod EEAS*** (F-28/14, EU:F:2015:101) og af 8. oktober 2015, ***DD mod FRA*** (F-106/13 og F-25/14, EU:F:2015:118, under appel), den retspraksis, ifølge hvilken det er nødvendigt at undersøge, om proceduren uden denne ulovlighed kunne have medført et andet resultat. I sagen De Loecker mod EEAS konkluderede Personaleretten, at dette ikke var tilfældet, efter at have konstateret, at sagsøgeren var blevet ansat som delegationschef, at han havde udvist alvorlige forsømmelser i forbindelse med ledelsen af denne delegation, hvilket havde medført, at ansættelsesmyndigheden havde mistet tilliden til hans ledelsesmæssige evner, og endelig, at han var blevet hørt af Tjenesten for EU's Optræden Udadtil (herefter »EEAS«) vedrørende sine forsømmelser i forbindelse med vedtagelsen af en forudgående afgørelse om at omplacere ham til EEAS' hovedkontor. I sagen DD mod FRA præciserede Personaleretten imidlertid, at det, henset til den grundlæggende karakter af overholdelsen af retten til at blive hørt, således som fastsat i artikel 41, stk. 2, litra a), i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, tilkommer sagsøgte, som har vedtaget den omtvistede afgørelse, og som af denne grund har det bedste kendskab til de forhold, som er gået forud for vedtagelsen heraf, at godtgøre, at sagsøgte – selv om sagsøgeren var blevet lovligt hørt – ikke kunne have vedtaget en anderledes afgørelse. Denne dom kan sammenlignes med dom af 16. december 2015, ***DE mod EMA*** (F-135/14, EU:F:2015:152), hvori Personaleretten annullerede en afgørelse om placering af sagsøgeren som værende »ikke i aktiv tjeneste« på grund af en tilsidesættelse af retten til at blive hørt efter at have konstateret, at det ikke kunne udelukkes, at ansættelsesmyndigheden, hvis den pågældende var blevet hørt, kunne have vedtaget en anderledes afgørelse om at bibeholde ham i tjenesten, eftersom Det Europæiske Lægemiddelagentur (EMA) ikke havde fremlagt noget bevis, som gjorde det muligt at konkludere, at det under alle omstændigheder ville have vedtaget den anfægtede afgørelse, og eftersom sagsøgeren havde gjort gældende, at han kunne have oplyst ansættelsesmyndigheden om, at den baserede sig på en forkert fortolkning af de faktiske omstændigheder.

Personaleretten fastslog i øvrigt, og i dom af 8. oktober 2015, ***DD mod FRA*** (F-106/13 og F-25/14, (EU:F:2015:118, under appel), at administrationen ikke, når det er godtgjort, at sagsøgerens ret til forsvar er blevet tilsidesat, kan gøre gældende, at denne ret ikke desto mindre blev overholdt a posteriori derved, at den berørte har kunnet fremkomme med sine argumenter mod den afgørelse, som indeholder et klagepunkt mod ham, i forbindelse med den klageprocedure, der er fastsat i vedtægtens artikel 90, stk. 2. En klage indgivet i henhold til denne bestemmelse bevirker nemlig ikke, at gennemførelsen af den omtvistede afgørelse udsættes, således at denne afgørelse, uanset klagen, har haft øjeblikkelige, negative indvirkninger på sagsøgerens situation, selv om denne ikke har været i stand til på forhånd at øve indflydelse på nævnte afgørelse.

4. FORMEL BEGRUNDELSE

I dom af 18. november 2015, ***Diamantopulos mod EEAS*** (F-30/15, EU:F:2015:138) understregede Personaleretten, at begrundelsens primære funktion er at nedsætte risikoen for vilkårlighed ved at pålægge administrationen at strukturere sin begrundelse som et sammenhængende hele og ved således at få den til at begrunde sin holdning og rækkevidden af dens afgørelse på grundlag af relevante, utvetydige, ikke-uoverensstemmende og tilstrækkelige argumenter.

5. ÅBENBART URIGTIGT SKØN

I dom af 18. maj 2015, ***Bischoff mod Kommissionen*** (F-36/14, EU:F:2015:48) fik Personaleretten lejlighed til at henvise til sin tidligere retspraksis, hvorefter en fejl kun kan kvalificeres som åbenbar, når den nemt kan opdages på grundlag af de kriterier, som lovgiver har underlagt administrationens vide skøn. For at godtgøre, at der er anlagt et åbenbart urigtigt skøn ved vurderingen af de faktiske omstændigheder, der berettiger til at kræve, at en afgørelse annulleres, skal de beviser, som det påhviler sagsøgeren at fremskaffe, følgelig være tilstrækkeligt stærke til at bevirke, at de vurderinger, administrationen har lagt til grund for sin afgørelse, bliver usandsynlige. Med andre ord skal anbringendet om, at der er anlagt et åbenbart urigtigt skøn, forkastes, hvis den pågældende vurdering på trods af de af sagsøgeren fremførte beviser kan lægges til grund som værende fortsat rigtig eller gyldig.

6. OPFYLDELSE AF EN FORUDGÅENDE ANNULLATIONSDOM

Ifølge retspraksis gælder, at den institution, hvorfra den annullerede retsakt hidrører, for at efterkomme en annullationsdom og opfylde den fuldt ud ikke blot skal tage hensyn til dommens konklusion, men også til de præmisser, som har ført til domskonklusionen, og som danner det fornødne grundlag for denne. I dom af 18. november 2015, ***Diamantopulos mod EEAS*** (F-30/15, EU:F:2015:138) understregede Personaleretten desuden dels, at de foranstaltninger, som opfyldelsen af en annullationsdom afstedkommer, ligeledes skal overholde samtlige bestemmelser i EU-retten, navnlig vedtægten som fortolket i retspraksis, dels at annullationsdomme skal opfyldes i overensstemmelse med princippet om god tro, som administrationens handlinger altid er underlagt.

I samme dom fastslog Personaleretten i øvrigt, at den første grund til den begrundelsespligt, der er nævnt ovenfor, samt de forpligtelser, der påhviler administrationen i henhold til artikel 266 TEUF, når en af dens retsakter er blevet annulleret som følge af manglende begrundelse, pålægger administrationen to på hinanden følgende forpligtelser. For det første skal administrationen i lyset af de præmisser, som danner det nødvendige grundlag for annullationsdommens konklusion, foretage en effektiv fornyet undersøgelse af de præmisser, som, selv om de ikke havde været nævnt i den annullerede afgørelse, ikke desto mindre kunne ligge til grund for sidstnævnte. Dernæst skal administrationen lægge de således på ny undersøgte præmisser for dagen i begrundelsen for den afgørelse, der skal erstatte den nævnte annullerede afgørelse.

RETTIGHEDER OG FORPLIGTELSER FOR TJENESTEMÆND OG ØVRIGE ANSATTE

1. BISTANDSPLIGT

En kendelse af 15. juli 2015, ***De Esteban Alonso mod Kommissionen*** (F-35/15, EU:F:2015:87, under appel), gav Personaleretten anledning til at præcisere formålet med den bistandspligt, der er fastsat i vedtægtens artikel 24. Dette formål er at give tjenestemænd og øvrige ansatte en sikkerhed nu og i fremtiden, med det formål at gøre det muligt for dem i tjenestens generelle interesse bedre at udføre deres arbejdsopgaver. En institutions bistandspligt tilsigter således dels at beskytte dens ansatte, dels at beskytte dens egne interesser, og hviler derfor på et postulat om interessefællesskab. Følgelig påpegede Personaleretten, at bistandspligten tilsigter et forsvar af tjenestemændene, af deres institution, mod tredjemands handlinger og ikke mod de retsakter,

som hidrører fra institutionen selv, med hensyn til hvilke kontrollen henhører under andre bestemmelser i vedtægten. Personaleretten udledte heraf, at sagsøgeren ikke kunne påberåbe sig vedtægtens artikel 24 med henblik på at anmode Kommissionen om at godtgøre ham de udgifter, som han havde afholdt til sit forsvar i forbindelse med en verserende straffesag, under hvilken institutionen som civil part forfulgte en modsat interesse.

2. CHIKANE

Ved dom af 26. marts 2015, ***CH mod Parlamentet*** (F-124/13, EU:F:2015:23), fastslog Personaleretten, at en forelæggelse for det rådgivende udvalg om mobning ikke udgør en forudgående betingelse for, at en tjenestemand kan indgive en ansøgning om bistand i henhold til vedtægtens artikel 24, på de i vedtægtens artikel 90 og 91 fastsatte betingelser, og dette endog selv om denne konsultation i visse tilfælde er hensigtsmæssig, navnlig når der ønskes mægling.

Personaleretten fastslog i øvrigt i dom af 6. oktober 2015, ***CH mod Parlamentet*** (F-132/14, EU:F:2015:115), som omhandlede et medlem af Europa-Parlamentet, at når myndigheden forskriftsmæssigt har fået forelagt en ansøgning om bistand på et tidspunkt, hvor såvel den ansatte som det pågældende parlamentsmedlem varetog deres respektive arbejdsopgaver i institutionen, og når den er i besiddelse af oplysninger, der kan skabe alvorlig tvivl om, hvorvidt der foreligger psykisk chikane, har denne myndighed pligt til at indlede en administrativ undersøgelse med det formål at fastlægge de faktiske omstændigheder og til at fuldføre denne undersøgelse, selv efter at det pågældende parlamentsmedlem eller den pågældende ansatte eventuelt har forladt institutionen. I det tilfælde, hvor de faktiske omstændigheder godtgøres, skal undersøgelsens konklusion tjene til at fastsætte de foranstaltninger, der er hensigtsmæssige med henblik på at rette op på det pågældende tilfælde og undgå, at en lignende situation opstår i fremtiden. Personaleretten bemærkede ligeledes, at undersøgelsen kan være nyttig for ofret i dennes søgen efter erstatning for et eventuelt tab og at undersøgelsen, når dennes konklusion afkræfter beskyldningerne fra det angivelige offer, omvendt kan gøre det muligt for den anklagede person at opnå erstatning for den tort, som disse beskyldninger har forvoldt den pågældende.

I samme dom af 6. oktober 2015, ***CH mod Parlamentet*** (F-132/14, EU:F:2015:115), fastslog Personaleretten endvidere, at institutionen kun kan iværksætte sanktioner mod den person, som er genstand for en klage om chikane, hvis undersøgelsesforanstaltningerne med sikkerhed fastslår, at den anklagede person har udvist en adfærd, der skader en korrekt afvikling af tjenesten eller ofrets værdighed og omdømme. Personaleretten præciserede desuden, at dette gælder så meget desto mere, når den anklagede person er en person, som varetager et vælgermandat, der er fastsat i traktaterne.

3. LOYALITETSPLIGT OG PLIGT TIL AT OVERHOLDE DEN ANSEELSE, DER ER FORBUNDET MED FUNKTIONEN

I dom af 26. marts 2015, ***CW mod Parlamentet*** (F-124/13, EU:F:2015:23), fastslog Personaleretten endelig, at ligesom beskeder fra en overordnet, der indeholder æreskrænkende eller ildesindede vendinger, kan anses for adfærd, der udgør chikane som omhandlet i vedtægtens artikel 12a, indebærer loyalitetsforpligtelsen i vedtægtens artikel 11 samt forpligtelsen for enhver tjenestemand, i henhold til vedtægtens artikel 12, til at afholde sig fra enhver handling og enhver adfærd, der kan skade den anseelse, der er forbundet med hans funktion, en forpligtelse for alle underordnede til at afholde sig fra ubegrundet at rejse tvivl om hans overordnedes autoritet. Under alle omstændigheder medfører disse to bestemmelser en forpligtelse til at

udvise selvbeherskelse og forsigtighed såvel ved fremsendelsen af e-mails, som indeholder en sådan tvivl, som ved valget af adressater for nævnte e-mails.

4. OMSORGSPLIGT

I dom af 18. maj 2015, ***Bischoff mod Kommissionen*** (F-36/14, EU:F:2015:48), henviste Personaleretten til retspraksis vedrørende omsorgspligten. I henhold til denne retspraksis er administrationens omsorgspligt over for dens ansatte udtryk for den balance mellem gensidige rettigheder og forpligtelser, som vedtægten har skabt mellem den offentlige myndighed og de ansatte i den offentlige tjeneste. Denne pligt indebærer bl.a., at myndigheden, når den træffer afgørelse vedrørende en tjenestemands eller en ansats situation, skal tage samtlige omstændigheder i betragtning, der kan være bestemmende for dens afgørelse, og at den herved skal tage hensyn ikke blot til tjenestens interesse, men også til den berørte tjenestemands interesse. Personaleretten bemærkede ikke desto mindre ligeledes, at beskyttelsen af tjenestemændenes rettigheder og interesser altid skal ske inden for rammerne af de gældende bestemmelser.

TJENESTEMÆNDS OG ØVRIGE ANSATTES KARRIERE

1. ANSÆTTELSE

I dom af 6. oktober 2015, ***FE mod Kommissionen*** (F-119/14, EU:F:2015:116, under appel), fastslog Personaleretten, at meddelelsen om udvælgelsesprøve ville blive frataget sit formål, hvis ansættelsesmyndigheden kunne fjerne en bestået ansøger fra reservelisten ved at påberåbe sig et vilkår eller en adgangsbetingelse, som ikke er anført hverken i den nævnte meddelelse eller i vedtægten, eller som i hvert fald ikke forud for vedtagelsen af meddelelsen om udvælgelsesprøve har været genstand for en offentliggørelse, som har været til rådighed for eller nødvendigvis kendt af udvælgelseskomitéen eller af de berørte ansøgere. Meddelelsen om udvælgelsesprøve udgør nemlig rammen for lovligheden af enhver udvælgelsesprocedure til besættelse af en stilling i Unionens institutioner, for så vidt som den, med forbehold for de trinhøjere bestemmelser i vedtægten, dels regulerer kompetencefordelingen mellem ansættelsesmyndigheden og udvælgelseskomitéen i forbindelse med tilrettelæggelsen og gennemførelsen af udvælgelsesprøvens prøver, dels fastsætter betingelserne vedrørende ansøgernes deltagelse, navnlig deres profiler, rettigheder og specifikke pligter.

I øvrigt anvendte Personaleretten i dom ***Kakol mod Kommissionen*** af 22. januar 2015 (F-1/14 og F-48/14, EU:F:2015:5, under appel), den retspraksis, hvorefter en bedømmelse af en ansøgers kvalifikationsbeviser eller erhvervserfaring, som er mindre gunstig end den bedømmelse, der blev lagt til grund ved tidligere udvælgelsesprøver, når adgangsbetingelserne for deltagelse er formuleret i vendinger, som er identiske eller ligner hinanden, i på hinanden følgende udvælgelsesprøver, kun er muligt for så vidt som afgørelsens begrundelse klart berettiger denne forskellige bedømmelse, idet denne begrundelsespligt imidlertid kun finder anvendelse, for så vidt som den berørte har henledt udvælgelseskomitéens opmærksomhed på den omstændighed, at han allerede har fået adgang til at deltage i en tilsvarende udvælgelsesprøve. I det foreliggende tilfælde fandt Personaleretten, at den omtvistede udvælgelsesprøve lignede en anden udvælgelsesprøve, som sagsøgeren havde fået adgang til at deltage i, uanset den omstændighed, at den ene var en »udvælgelsesprøve afholdt i forbindelse med en udvidelse« og derfor »omfattet af en undtagelsesordning« og den anden var en »normal« almindelig udvælgelsesprøve, hvilket ifølge Kommissionen havde indebåret, at den relevante karakter af ansøgernes kvalifikationsbeviser ikke var blevet bedømt på samme måde. Personaleretten fastslog i denne henseende, at formålene med en udvælgelsesprøve fremgår af beskrivelsen af de arbejdsopgaver, som de bestående ansøgere skal udføre, og ikke af den betingelse om statsborgerskab, som sidstnævnte skal opfylde.

For så vidt angår den prøvetid, som kan pålægges tjenestemænd eller øvrige ansatte fastslog Personaleretten i det væsentlige i dom ***Murariu mod EIOPA*** (F-116/14, EU:F:2015:89), at administrationen i henhold til sin beføjelse til at organisere sine tjenestegrene kan pålægge en allerede fastansat tjenestemand, som har bestået en udvælgelsesprøve i en højere lønklasse, eller en ansat, som allerede har erfaring efter en prøvetid, en ny prøvetid, når den pågældende skal bestride en ny stilling, som indebærer en væsentlig ændring af arbejdsopgavernes karakter.

2. FORFREMMELSE

I domme af 18. marts 2015, ***Ribeiro Sinde Monteiro mod EEAS*** (F-51/14, EU:F:2015:11, under appel), af 22. september 2015, ***Silvan mod Kommissionen*** (F-83/14, EU:F:2015:106, under appel) og af 15. december 2015, ***Bonazzi mod Kommissionen*** (F-88/15, EU:F:2015:150), fastslog Personaleretten, at ansættelsesmyndigheden med henblik på at forfremme tjenestemænd råder over en beføjelse til at foretage en sammenligning af fortjenesterne efter den procedure eller den metode, den finder mest hensigtsmæssig, for så vidt som der ikke findes nogen pligt for institutionerne til at vedtage et særligt bedømmelses- og forfremmelsessystem, henset til det vide skøn, som de råder over ved gennemførelsen af formålene med vedtægtens artikel 45, i overensstemmelse med deres egne behov for organisering og ledelse af personalet. Personaleretten fastslog imidlertid ligeledes i de førnævnte domme, at den beføjelse, som således tilkommer ansættelsesmyndigheden, er begrænset af nødvendigheden af at foretage en grundig og upartisk sammenligning af tjenestemændenes fortjenester i tjenestens interesse og i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet, og at den nævnte sammenligning følgelig skal ske på grundlag af sammenlignelige informations- og oplysningskilder. I denne forbindelse præciserede Personaleretten, at selv om det ganske vist ikke kan gøres gældende, at vedtægtens artikel 43 foreskriver en talmæssig og analytisk bedømmelse, kræver forpligtelsen til at udføre en sammenligning af fortjenesterne på lige vilkår og på grundlag af sammenlignelige informations- og oplysningskilder, som er uløseligt forbundet med vedtægtens artikel 45, en procedure eller metode, der kan opveje den subjektivitet, som følger af bedømmelser foretaget af forskellige bedømmere. Henset til disse præmisser fastslog Personaleretten i domme Silvan mod Kommissionen og Bonazzi mod Kommissionen, at det af Kommissionen indførte forfremmelsessystem i modsætning til det af EEAS indførte forfremmelsessystem, som er beskrevet i dom Ribeiro Sinde Monteiro mod EEAS, overholdt vedtægtens krav, for så vidt som de modeller til bedømmelsesrapporter, der fremgik af sagsakterne, viste en omhyggelig bedømmelse, der var tilvejebragt og struktureret omkring identiske kriterier og parametre, ud fra hvilke alle de pågældende tjenestemænd var blevet ensartet bedømt, og for så vidt som Kommissionen havde fremlagt overbevisende oplysninger hvad angår de instrukser og den uddannelse, der blev givet bedømmerne med henblik på at gennemføre bedømmelsen og forfremmelsen på en ensartet måde.

I dom af 22. september 2015, ***Silvan mod Kommissionen*** (F-83/14, EU:F:2015:106, under appel), præciserede Personaleretten i øvrigt, at ansættelsesmyndigheden i forbindelse med dens sammenligning af alle de forfremmelsesværdige tjenestemænds fortjenester kan lade sig bistå af de administrative tjenestegrene på de forskellige hierarkiske niveauer, i overensstemmelse med de principper, der er forbundet med ethvert hierarkisk administrativt system, som er kommet til udtryk i vedtægtens artikel 21, stk. 1, hvorefter tjenestemanden uanset tjenstlig rang skal bistå og rådgive sine foresatte. Personaleretten tilføjede imidlertid, at en forudgående sammenligning af de forfremmelsesværdige tjenestemænds aktmapper i hvert generaldirektorat ikke kan erstatte den sammenligning, som senere skal foretages, når dette er fastsat, af et forfremmelsesudvalg og dernæst af ansættelsesmyndigheden. Ansættelsesmyndigheden kan navnlig ikke alene undersøge fortjenesterne hos de tjenestemænd, som er bedst placeret på de af de forskellige tjenestegrene eller generaldirektorater udarbejdede lister, idet formålet med sammenligningen af samtlige de forfremmelsesværdige tjenestemænds fortjenester herved ikke vil blive tilgodeset.

Personaleretten fastslog desuden i dom af 15. december 2015, ***Bonazzi mod Kommissionen*** (F-88/15, EU:F:2015:150), idet den bemærkede, at anciennitet i lønklassen eller i tjenesten med henblik på en afgørelse om forfremmelse ikke udgør et element, der skal tages direkte hensyn til ved sammenligningen af fortjenester, således som krævet i vedtægtens artikel 45, at den omstændighed at være indplaceret i en lønklasse i et vist antal år på ingen måde er udtryk for, at den pågældende udviser særlige fortjenester. At gøre anciennitet i lønklassen til et afgørende parameter fører til en automatisme i forfremmelsen, som strider imod princippet om en offentlig tjeneste, som skal fremme de højeste krav til kvalifikationer, indsats og integritet, således som anført i vedtægtens artikel 27, stk. 1, og artikel 43, stk. 1.

I samme dom fastslog Personaleretten endelig, at når et paritetisk organ, som har til opgave at hjælpe ansættelsesmyndigheden ved sammenligningen af de forfremmelsesværdige tjenestemænds fortjenester, ikke udfører sin opgave, idet det ikke vedtager de anbefalinger, som det skal udfærdige, kan ansættelsesmyndigheden ikke lade dette påvirke forfremmelsesåret. I dette tilfælde har ansættelsesmyndigheden pligt til selv at foretage denne sammenligning ved vedtagelsen af afgørelserne om forfremmelse, idet bemærkes, at vedtægten ikke fastsætter en pligt for ansættelsesmyndigheden til at tilføje oplysningerne fra et sådant paritetisk organ, hvis nedsættelse afhænger af hver institutions valg.

3. UDTRÆDEN AF TJENESTEN

I dom af 18. maj 2015, ***Bischoff mod Kommissionen*** (F-36/14, EU:F:2015:48) fastslog Personaleretten, at når ansættelsesmyndigheden tager hensyn til tjenestens interesse med henblik på at tage stilling til en ansøgning fra en tjenestemand om at fortsætte i tjenesten ud over den aldersgrænse, der er fastsat i vedtægtens artikel 52, stk. 1, litra a), for automatisk pensionering, råder den over et vidt skøn, og at Personaleretten følgelig kun kan tilsidesætte ansættelsesmyndighedens skøn i tilfælde af, at der er anlagt et åbenbart urigtigt skøn eller foreligger magtfordrejning.

I samme dom præciserede Personaleretten, at der i det specifikke tilfælde med vedtægtens artikel 52, stk. 2, er taget hensyn til den pågældende tjenestemands interesse, i medfør af omsorgspligten, derved, at en ansøgning fra denne er en uundværlig forudsætning for enhver afgørelse om at bevare ham i tjenesten ud over den vedtægtsbestemte aldersgrænse for automatisk pensionering. Eftersom tjenestemandens interesse således uden videre er fastslået ved indgivelsen af en sådan ansøgning, afhænger den afgørelse, som ansættelsesmyndigheden skal træffe, udelukkende af tjenestens interesse, således som det i øvrigt fremgår af selve ordlyden af vedtægtens artikel 52, stk. 2. Følgelig fastslog Personaleretten, at tjenestemanden derfor ikke har behov for over for ansættelsesmyndigheden at godtgøre sin personlige interesse i at forblive i tjenesten, idet en sådan interesse er irrelevant i forbindelse med behandlingen af hans ansøgning.

TJENESTEMÆNDS OG ØVRIGE ANSATTES ARBEJDSVILKÅR

Inden ikrafttrædelsen af ændringen af vedtægten og af ansættelsesvilkårene var den ugentlige arbejdstid konkret fastsat til 37 timer og 30 minutter. Forordning nr. 1023/2013 foretog ingen ændringer af bestemmelserne om fastsættelse af tjenestemænds og øvrige ansattes grundløn, men ændrede vedtægtens artikel 55, stk. 2, således at denne arbejdstid nu skal variere mellem mindst 40 og højst 42 timer, afhængigt af den eventuelle afgørelse truffet herom af den institution eller det organ, kontor eller agentur, som de er ansat ved. I denne sammenhæng bemærkede Personaleretten, i kendelse af 23. april 2015, ***Bensai mod Kommissionen*** (F-131/14, EU:F:2015:34), samt i dom af 30. juni 2015, ***Petsch mod Kommissionen*** (F-124/14, EU:F:2015:69), at ansatte, som er ansat i henhold til en kontrakt, aflønnes efter deres indplacering i lønklasse og på løntrin, og at de

oppebærer en månedsløn, som ikke afhænger af den normale arbejdstid. Personaleretten bemærkede, at lovgiver i princippet på et hvilket som helst tidspunkt kan ændre tjenestemænds og øvrige ansattes rettigheder og pligter, og fastslog følgelig, at denne kunne forhøje den ugentlige arbejdstid uden at forhøje lønnen.

TJENESTEMANDENS INDTÆGTER OG SOCIALE GODER

1. BOSÆTTELSESPENGE

I dom af 18. november 2015, ***FH mod Parlamentet*** (F-26/15, EU:F:2015:137), bemærkede Personaleretten, at formålet med bosættelsespenge er at gøre det muligt for tjenestemanden, ud over udgifterne i forbindelse med flytning, som er genstand for en specifik godtgørelse, at afholde de udgifter, som uundgåeligt opstår som følge af hans integration på et nyt tjenestested i en længerevarende periode. Personaleretten udledte heraf, at udelukkelsen fra bosættelsespenge i det tilfælde, hvor den tjenestemand, som har ret til husstandstillæg, skal gøre tjeneste på det sted, hvor hans familie har bopæl, jf. artikel 5, stk. 4, sidste punktum, i bilag VII til vedtægten, kun finder anvendelse i det tilfælde, hvor samme tjenestemand rent faktisk bosætter sig med sin familie på tjenestestedet, eftersom han i dette tilfælde ikke skal afholde yderligere bosættelsesomkostninger. Til gengæld finder en sådan bestemmelse ikke anvendelse, når den tjenestemand, som får husstandstillæg, ikke bosætter sig eller ikke igen bosætter sig med sin familie, i anledning af en ændring af tjenestestedet, selv om hans familie er bosat på hans nye tjenestested. I et sådant tilfælde kan den pågældende nemlig afholde yderligere udgifter i forbindelse med hans effektive bosættelse på en anden adresse end den, hvor hans familie er bosat, og kan under disse omstændigheder gøre krav på udbetaling af bosættelsespenge, som i dette tilfælde udgør en måneds grundløn.

2. PENSION

I henhold til artikel 27, stk. 1, i bilag VIII til vedtægten har en tjenestemands eller tidligere tjenestemands fraskilte ægtefælle ret til efterladtepension, såfremt den pågældende godtgør at være berettiget til et underholdsbidrag fra sin tidligere ægtefælle, bl.a. i henhold til en aftale mellem de tidligere ægtefæller. I dom af 23. marts 2015, ***Borghans mod Kommissionen*** (F-6/14, EU:F:2015:19), anførte Personaleretten, at underholdsbidraget mellem tidligere ægtefæller henhører under de økonomiske konsekvenser af skilsmissedommen. Følgelig fastslog Personaleretten, at der med henblik på at afgøre, om tjenestemands eller tidligere tjenestemands fraskilte ægtefælle kan påberåbe sig efterladtepension som følge af en aftale mellem ægtefæller, ikke skulle foretages en selvstændig fortolkning, men henvises til den nationale lov, som regulerer retsvirkningerne af skilsmissen.

DISCIPLINÆRORDNING

Hvad angår overholdelsen af retten til forsvar under en disciplinær forfølgning, der er reguleret i vedtægten, fastslog Personaleretten i dom af 8. oktober 2015, ***DD mod FRA*** (F-106/13 og F-25/14, EU:F:2015:118, under appel), at artikel 2, stk. 2, og artikel 3 i bilag IX til vedtægten pålægger ansættelsesmyndigheden, når denne påtænker at indlede en disciplinær forfølgning på grundlag af en rapport, som er udfærdiget efter en administrativ undersøgelse, på forhånd at fremsende undersøgelsesrapportens konklusioner samt alle sagens akter til den pågældende tjenestemand, således at denne, idet han råder over en rimelig frist til at forberede sit forsvar, kan fremkomme med alle relevante bemærkninger. Den omstændighed mundtligt at give den pågældende tjenestemand kendskab til undersøgelsesrapportens konklusioner under den høring, der er omhandlet i artikel 3 i bilag IX til vedtægten, er ikke tilstrækkelig til at sikre overholdelsen af de nævnte bestemmelser.

I dom af 3. juni 2015, ***Bedin mod Kommissionen*** (F-128/14, EU:F:2015:51), udledte Personaleretten desuden af artikel 25 i bilag IX til vedtægten, at lovgiver har ønsket at indskrænke ansættelsesmyndighedens beføjelser hvad angår bedømmelsen af realiteten af de faktiske forhold, der er genstand for en disciplinær forfølgning, i det tilfælde, hvor der sideløbende rejses straffesag for samme forhold. Til gengæld kan det ikke udledes af denne bestemmelse, at ansættelsesmyndigheden ikke vil kunne fravige disciplinærrådets udtalelse. Selv om ansættelsesmyndigheden ikke er bundet af denne udtalelse, er disciplinærrådet imidlertid ikke frataget sin væsentligste funktion som rådgivende organ, og den pågældende tjenestemand er fortsat omfattet af den garanti, som er uløseligt forbundet med udvalgets medvirken, eftersom ansættelsesmyndigheden er forpligtet til at begrunde enhver beslutning om at fravige disciplinærrådets udtalelse, herunder i forhold til bedømmelsen af de faktiske forhold.

I dom af 17. marts 2015, ***AX mod ECB*** (F-73/13, EU:F:2015:9), fastslog Personaleretten i øvrigt, at den ret til aktindsigt i disciplinærsagen, der er fastsat i de regler, der finder anvendelse på de ansatte i Den Europæiske Centralbank (ECB), kun vedrører dokumenter, der anvendes i den disciplinære procedure og/eller i administrationens endelige afgørelse, og ikke andre dokumenter. Navnlig har den pågældende ansatte ikke ret til at modtage alle de oplysninger eller dokumenter, der findes eller potentielt kan findes, alene med den begrundelse, at han i forbindelse med gennemførelsen af sin egen undersøgelse af de omtvistede faktiske omstændigheder antager, at sådanne dokumenter eller oplysninger kan udgøre diskulperende beviser. Desuden kan fremsendelsen af en aktivitetsrapport til den pågældende afvises, uden at vedkommendes ret til forsvar tilsidesættes, når denne rapport har karakter af et forberedende notat, som er udfærdiget før indledningen af den disciplinære sanktion.

I samme dom fastslog Personaleretten endelig, at ECB inden for rammerne af sin institutionelle autonomi kan forelægge oplysninger om en af dens ansattes adfærd for de nationale retslige myndigheder for at give disse mulighed for at undersøge, om denne adfærd kan anses for at udgøre overtrædelser i henhold til national ret og begrunde, at der indledes en straffesag.

TVISTER OM KONTRAKTER

Idet Personaleretten henviste til, at grundlaget for ansættelsesforholdet mellem en midlertidigt ansat og den pågældende institution eller det pågældende agentur udgøres af en ansættelseskontrakt, fastslog den i dom ***Murariu mod AEAPP*** (F-116/14, EU:F:2015:89), for så vidt angår muligheden for at bringe et kontraktforhold til ophør, at når dette først er indgået ved parternes viljesudveksling, kan den myndighed, der har kompetence til at indgå ansættelseskontrakten, ikke handle ensidigt som ansættelsesmyndighed, men er bundet af de relevante kontraktmæssige bestemmelser, som binder den til den ansatte, og under alle omstændigheder af artikel 14 og artikel 17 i ansættelsesvilkårene. Således kan den myndighed, der har kompetence til at indgå ansættelseskontrakten, ikke uden for de tilfælde, der er fastsat i disse artikler, ensidigt frigøre sig fra dens kontraktforhold med den pågældende ansatte. Nærmere bestemt udgør et tilbud om ansættelse til en ansøger med henblik på dennes ansættelse som midlertidigt ansat blot en hensigt og derved en forberedende akt, som ikke skaber rettigheder, og som kan tilbagetrækkes, f.eks. når ansættelsesmyndigheden efter fremsættelsen af tilbuddet om ansættelse opdager, at den pågældende ikke opfylder en af de ansættelsesbetingelser, der er fastsat i ansættelsesvilkårene, i meddelelsen om ledig stilling eller i de interne bestemmelser. Når et sådant tilbud er blevet accepteret, bevirker de kontraherende parters viljesudveksling derimod, at der opstår nye kontraktmæssige forpligtelser, som begrænser den nævnte myndigheds beføjelse til at handle ensidigt uden for de tilfælde, der udtrykkeligt er fastsat i ansættelsesvilkårene, så som de tilfælde, der er omhandlet i ansættelsesvilkårenes artikel 47, og under alle omstændigheder til at handle med tilbagevirkende kraft.

B | PERSONALERETTENS SAMMENSÆTNING

(Sammensætning efter rangfølge pr. 31. december 2015)

Fra venstre mod højre:

Dommerne E. Perillo og H. Kreppel, afdelingsformand R. Barents, præsident S. Van Raepenbusch, afdelingsformand K. Bradley, dommerne M.I. Rofes i Pujol og J. Svenningsen, justitssekretær W. Hakenberg

1. ÆNDRINGER I SAMMENSÆTNINGEN AF PERSONALERETTEN I 2015

Der har ikke været nogen ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2015.

2. SAMMENSÆTNING EFTER RANGFØLGE

FRA DEN 1. JANUAR 2015 TIL DEN 31. DECEMBER 2015

S. VAN RAEPENBUSCH, præsident for Personaleretten
R. BARENTS, afdelingsformand
K. BRADLEY afdelingsformand
H. KREPPEL dommer
M. I. ROFES i PUJOL, dommer
E. PERILLO, dommer
J. SVENNINGSEN, dommer

W. HAKENBERG, justitssekretær

3. TIDLIGERE MEDLEMMER AF PERSONALERETTEN

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Heikki Kanninen (2005-2009)
Haris Tagaras (2005-2011)
Stéphane Gervasoni (2005-2011)
Irena Boruta (2005-2013)

PRÆSIDENT

Paul J. Mahoney (2005-2011)

C | STATISTIK OVER RETSSAGERNE VED PERSONALERETTEN

SAMLET OVERSIGT FOR PERSONALERETTEN

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2011-2015)

INDBRAGTE SAGER

2. Antallet af sager pr. sagsøgt institution i procent (2011-2015)

3. Processprog (2011-2015)

AFSLUTTEDE SAGER

4. Domme og kendelser – Dommerkollegierne (2015)

5. Sagernes udfald (2015)

6. Foreløbige forholdsregler (2011-2015)

7. Sagsbehandlingstid i måneder (2015)

VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER

8. Dommerkollegierne (2011-2015)

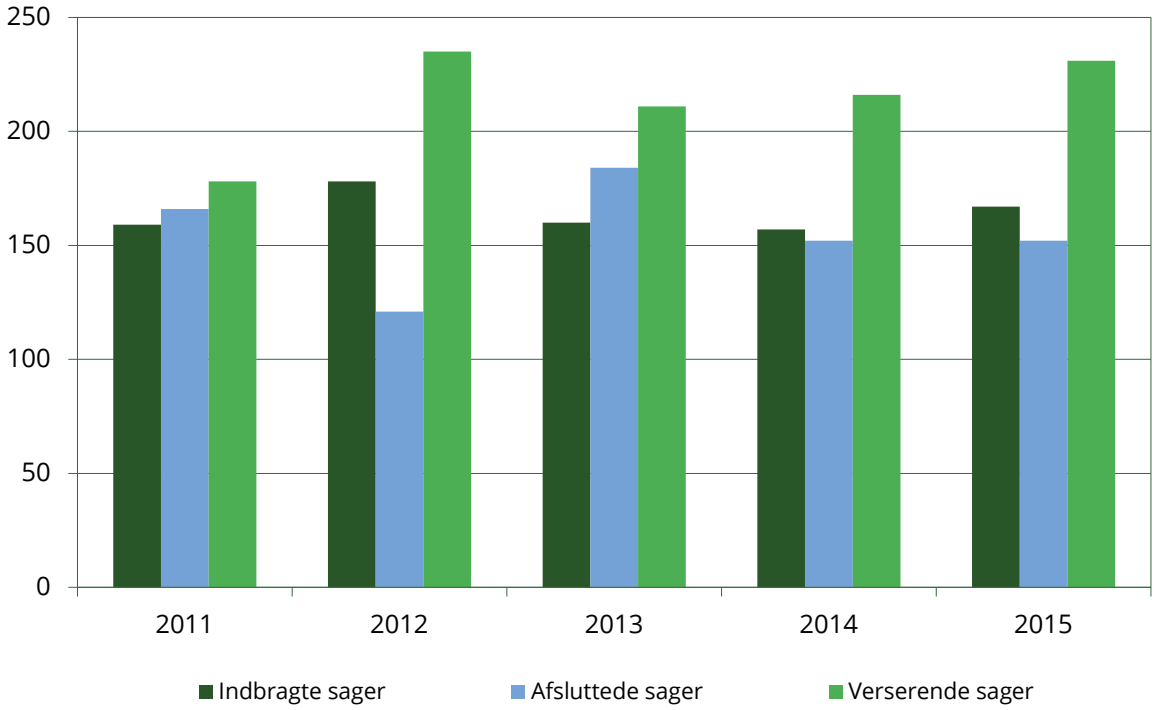
9. Antal sagsøgere

DIVERSE

10. Personalerettens afgørelser, som er blevet appelleret til Retten (2011-2015)

11. Appelsagernes udfald ved Retten (2011-2015)

1. SAMLET OVERSIGT FOR PERSONALERETTEN
INDBRAGTE, AFSLUTTEDE, VERSERENDE SAGER (2011-2015)

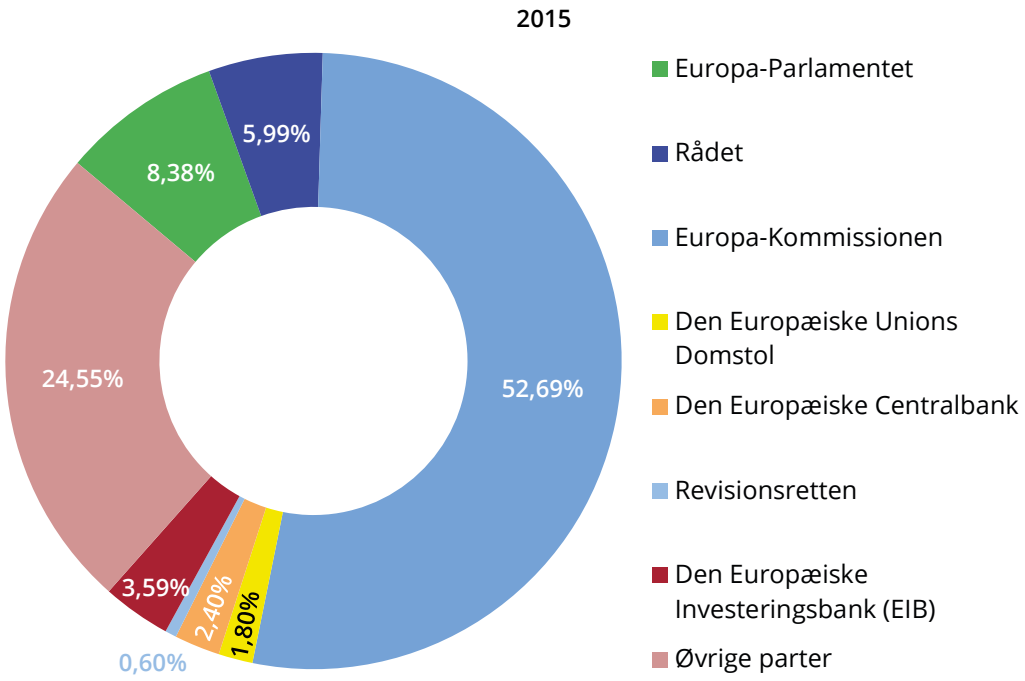

	2011	2012	2013	2014	2015
Indbragte sager	159	178	160	157	167
Afsluttede sager	166	121	184	152	152
Verserende sager	178	235	211	216	231[1]

Tallene (bruttotal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

1| Heraf 69 udsatte sager.

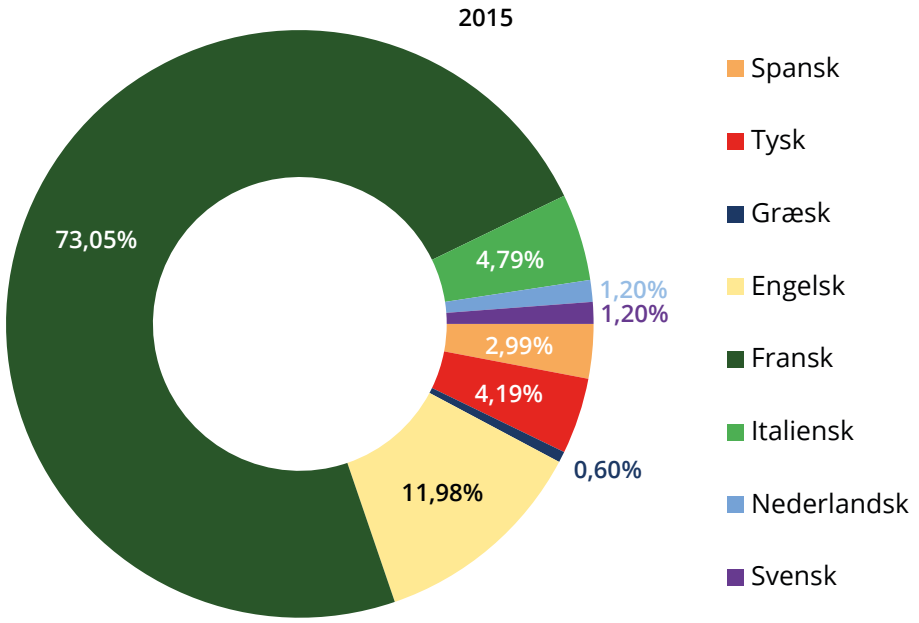
2. INDBRAGTE SAGER – ANTALLET AF SAGER PR. SAGSØGT INSTITUTION I PROCENT (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Europa-Parlamentet	6,29%	6,11%	5,66%	11,80%	8,38%
Rådet	6,92%	3,89%	3,77%	8,70%	5,99%
Europa-Kommissionen	66,67%	58,33%	49,69%	45,96%	52,69%
Den Europæiske Unions Domstol	1,26%		0,63%		1,80%
Den Europæiske Centralbank	2,52%	1,11%	1,89%	1,24%	2,40%
Revisionsretten	0,63%	2,22%	0,63%	1,24%	0,60%
Den Europæiske Investeringsbank (EIB)	4,32%	4,44%	5,03%	1,24%	3,59%
Øvrige parter	11,40%	23,89%	32,70%	29,81%	24,55%
I alt	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

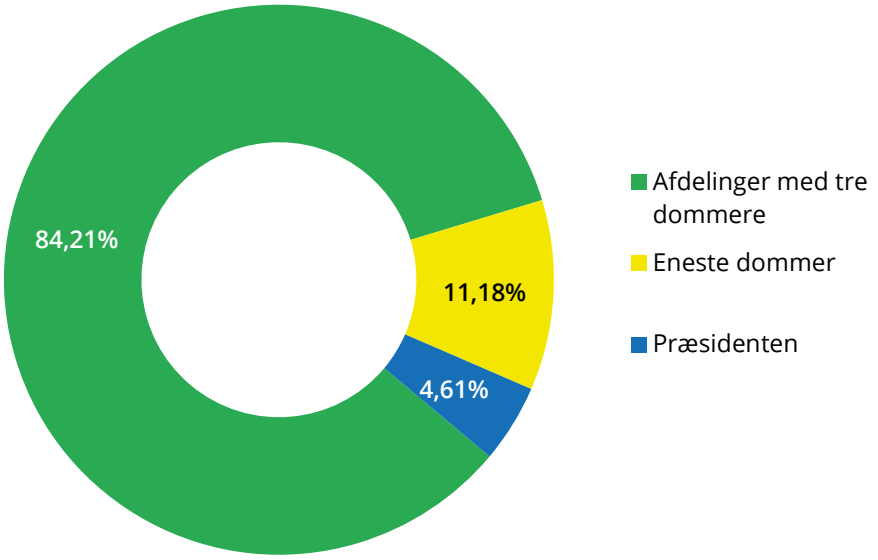
3. INDBRAGTE SAGER – PROCESSPROG (2011-2015)

Processproget er det sprog, som sagen er blevet anlagt på, og afspejler ikke sagsøgerens modersmål eller nationalitet.

Processprog	2011	2012	2013	2014	2015
Bulgarsk		2			
Spansk	2	3		2	5
Tysk	10	5	2	9	7
Græsk	4	1	4	2	1
Engelsk	23	14	26	23	20
Fransk	87	108	95	113	122
Italiensk	29	35	21	8	8
Ungarnsk	1				
Nederlandsk	1	6	12		2
Polsk	1	2			
Rumænsk		2			
Slovakisk	1				
Svensk					2
I alt	**159**	**178**	**160**	**157**	**167**

4. AFSLUTTEDE SAGER – DOMME OG KENDELSER – DOMMERKOLLEGIERNE (2015)

	Domme	Kendelser om sagens slettelse efter mindelig bilæggelse [1]	Andre afgørelser om afslutning af sager	I alt
Plenum				
Afdelinger med tre dommere	60	14	54	128
Eneste dommer	15		2	17
Sager, der endnu ikke er tildelt				
Præsidenten			7	7
I alt	**75**	**14**	**63**	**152**

1 | I løbet af 2015 tog Personaleretten uden resultat initiativ til yderligere 7 forsøg på mindelig bilæggelse.

5. AFSLUTTEDE SAGER – SAGERNES UDFALD (2015)

	Domme		Kendelser				
	Søgsmålet helt eller delvis taget til følge	Frifindelse, ufornødent at træffe afgørelse	Sager eller begæringer, hvor det er åbenbart, at de skal afvises eller forkastes	Mindelig bilæggelse efter dommerkollegiets indgriben	Slettelse på andet grundlag, ufornødent at træffe afgørelse eller hjemvisning	Begæringer taget helt eller delvis til følge (særlige procedurer)	I alt
Placering i tjenesten/omplacering	2			2			**4**
Udvælgelsesprøver	2	2	4	2			**10**
Arbejdsvilkår/ferie			1				**1**
Bedømmelse/forfremmelse	7	11	3	3	3		**27**
Pensioner og invaliditetsydelser	2		2		1		**5**
Disciplinære procedurer	3	5		1	1		**10**
Ansættelse/udnævnelse/indplacering i lønklasse	2	3	6				**11**
Løn og godtgørelser	4	4	8	2			**18**
Social sikring/erhvervssygdom/ ulykker	1		1	2	1		**5**
Opsigelse eller ikkefornyelse af kontrakten for en agent	7	8	5	1	5		**26**
Andre	4	8	9	1	9	4	**35**
I alt	**34**	**41**	**39**	**14**	**20**	**4**	**152**

6. FORELØBIGE FORHOLDSREGLER (2011-2015)

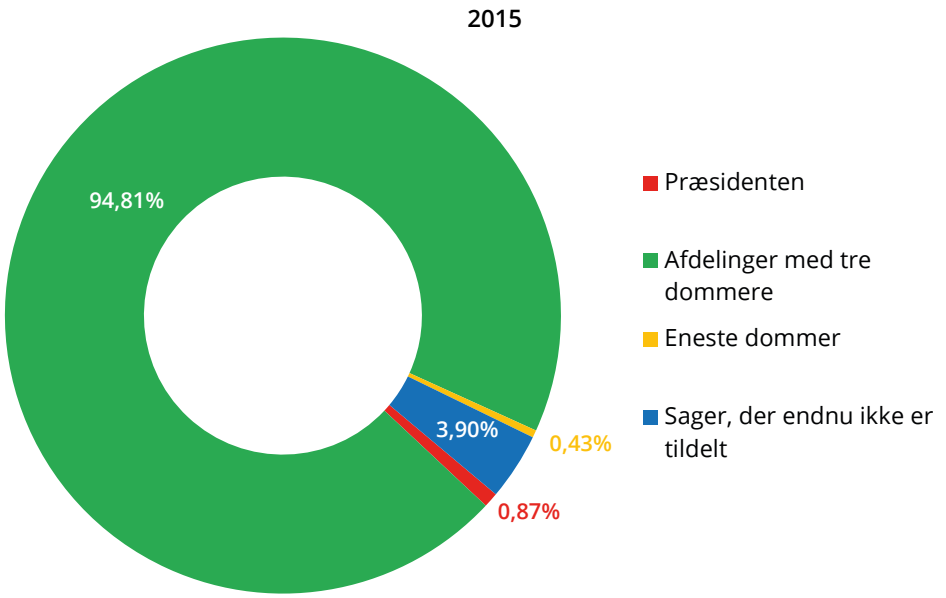
Afsluttede begæringer vedrørende foreløbige forholdsregler		Sagernes udfald		
		Helt eller delvist imødekommet	Begæring ikke taget til følge	Slettelse
2011	**7**		4	3
2012	**11**		10	1
2013	**3**		3	
2014	**5**	1	4	
2015	**2**		2	
I alt	**28**	**1**	**23**	**4**

7. AFSLUTTEDE SAGER – SAGSBEHANDLINGSTID I MÅNEDER (2015)

Afsluttede sager		Gennemsnitlig sagsbehandlingstid	
		Samlet sagsbehandlingstid	Sagsbehandlingstid, omfatter ikke varigheden af eventuel udsættelse
Domme	75	16,1	15,9
Kendelser	77	9,9	8,3
I alt	**152**	**13,0**	**12,1**

Varigheden angives i måneder og tiendedele af måneder.

8. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – DOMMERKOLLEGIERNE (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Plenum		1	1		
Præsidenten	1		2	1	2
Afdelinger med tre dommere	156	205	172	201	219
Eneste dommer	2	8	3	2	1
Sager, der endnu ikke er tildelt	19	21	33	12	9
I alt	**178**	**235**	**211**	**216**	**231**

9. VERSERENDE SAGER PR. 31. DECEMBER – ANTAL SAGSØGERE

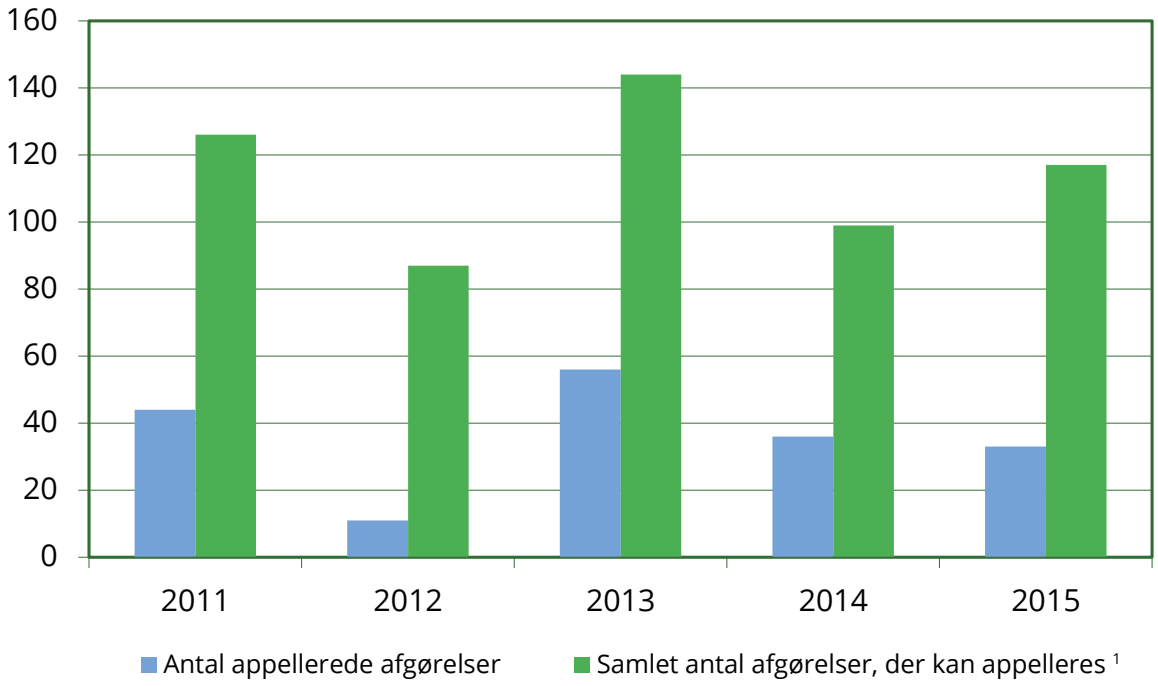
Antal sagsøgere	Sagsområder
486	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – Årlige tilpasning af vederlagene
484	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – EIB's lønreform og lønprogression
451	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – Nyt præstationssystem – Præmieuddeling
386 (2 sager)	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Løn – Årlige tilpasning af vederlagene
35	Tjenestemandsvedtægten – Hjemvisning efter fornyet prøvelse af Rettens dom – EIB – Pensioner – Refomen af 2008
33	Tjenestemandsvedtægten – EIB – Pensioner – Reform af pensionssystemet
32 (8 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Tjenestemændenes status – Ændring af vedtægten i 2014 – Nye regler for beregning af rejseudgifter fra tjenestested til hjemsted – Forbindelse mellem tildelingen af denne ydelse og status som udsendt og hjemsendt
30 (4 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Den Europæiske Investeringsfond (EIF) – Løn – Årlige tilpasning af vederlagene
29	Tjenestemandsvedtægten – Den Europæiske Investeringsfond (EIF) – Løn – EIF's lønreform og lønprogression
26 (4 sager)	Tjenestemandsvedtægten – Tjenestemændenes status – Ændring af vedtægten i 2014 – Nye regler for beregning af rejseudgifter fra tjenestested til hjemsted – Forbindelse mellem tildelingen af denne ydelse og status som udsendt og hjemsendt – Ophævelse af bestemmelserne om rejsedage

Ordet »vedtægt« anvendes både for vedtægten for tjenestemænd og ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union.

Samlet antal sagsøgere for samtlige verserende sager (2011-2015)

	Samlet antal sagsøgere	Samlet antal verserende sager
2011	1006	178
2012	1086	235
2013	1867	211
2014	1902	216
2015	2333	231

10. DIVERSE – PERSONALERETTENS AFGØRELSER, SOM ER BLEVET APPELLERET TIL RETTEN (2011-2015)

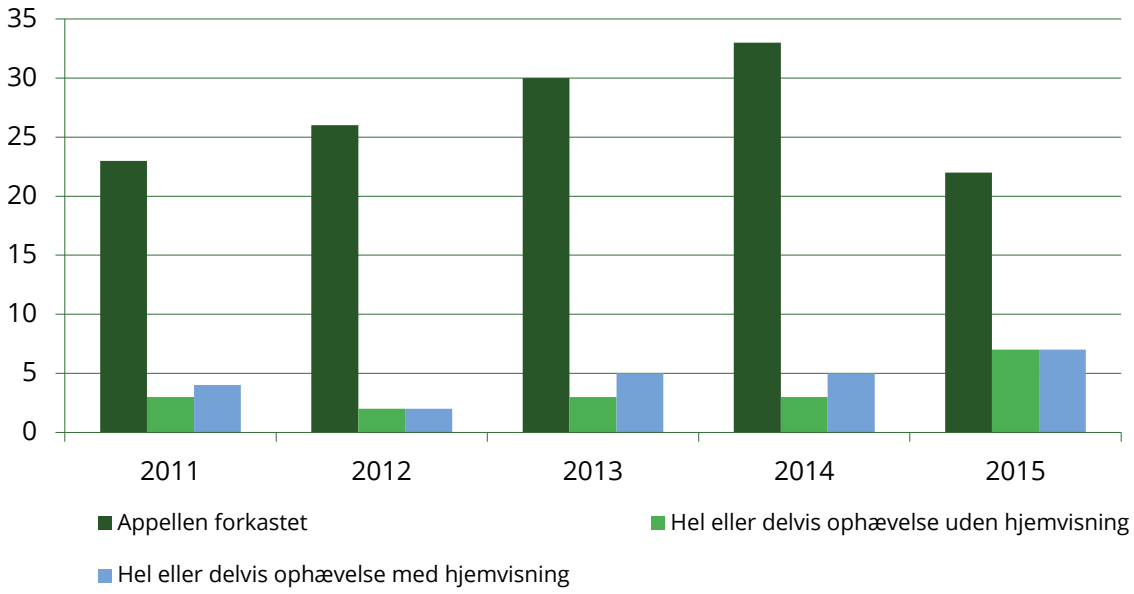

	Antal appellerede afgørelser	Samlet antal afgørelser, der kan appelleres [1]	Andelen af beslutninger, der er blevet appelleret [2]
2011	44	126	34,92%
2012	11	87	12,64%
2013	56	144	38,89%
2014	36	99	36,36%
2015	33	117	28,21%

1 | Domme og kendelser afsagt i referenceåret, hvorved sager afvises, kendelser i sager om foreløbige forholdsregler, om, at det er ufornødent at træffe afgørelse, eller om afslag på begæring om intervention.

2 | Det er muligt, at denne procentdel for et givet år ikke svarer til antallet af afgørelser afsagt i referenceåret, der kan appelleres, såfremt fristen for iværksættelse af appel overlapper to kalenderår.

11. DIVERSE – APPELSAGERNES UDFALD VED RETTEN (2011-2015)

	2011	2012	2013	2014	2015
Appellen forkastet	23	26	30	33	22
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	3	2	3	3	7
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	4	2	5	5	7
Slettelse/ufornødent at træffe afgørelse		3		1	1
I alt	**30**	**33**	**38**	**42**	**37**

SÅDAN FÅR MAN FAT I PUBLIKATIONER FRA EU

Gratis publikationer:

- et eksemplar:

  via EU Bookshop (http://bookshop.europa.eu);

- flere eksemplarer eller plakater/kort:

  hos Den Europæiske Unions repræsentationer (http://ec.europa.eu/represent_da.htm),

  hos delegationerne i ikke-EU-lande (http://eeas.europa.eu/delegations/index_da.htm),

  ved at kontakte Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_da.htm)

  eller ringe på 00 800 6 7 8 9 10 11 (frikaldsnummer fra overalt i EU) (*).

  (*) Oplysningerne er gratis ligesom de fleste opkald (nogle operatører, telefonbokse eller hoteller kan dog kræve penge for opkaldet).

Betalingspublikationer:

- via EU Bookshop (http://bookshop.europa.eu).

QD-AP-16-001-DA-N

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

DIREKTORATET FOR KOMMUNIKATION
KONTORET FOR OFFENTLIGGØRELSER OG ELEKTRONISKE MEDIER